

PAGINI DE VECHE ARTĂ ROMÂNEASCĂ

III

FLORENTINA DUMITRESCU, Sculptura în lemn brîncovenească

(Studiu și repertoriu)

Lucrarea cuprinde rezultatele unei prime sinteze asupra sculpturii în lemn dintr-o perioadă recunoscută prin bogăția și originalitatea decorației din Țara Românească. Operele ce fac obiectul studiului introductiv, ca și al repertoriului, sînt create la sfîrșitul veacului al XVII-lea și la începutul veacului următor, într-o perioadă cunoscută prin unitatea de viziune ce caracterizează arta românească în toate domeniile de activitate artistică. Trăsăturile specifice vocabularului ornamental, compoziției și procedeelor tehnice folosite sînt elemente ce conferă prin comunitatea lor dreptul încadrării acestora în cuprinsul „stilului" brîncovenesc.

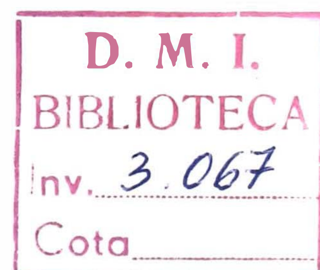
PAGINI DE VECHE
ARTĂ ROMÂNEASCĂ
III

Coperta de *Gheorghe Boțan*

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ISTORIA ARTEI

PAGINI DE VECHE ARTĂ ROMÂNEASCĂ

III

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Bucureşti, 1974

CUPRINS

SOMMAIRE

SCULPTURA ÎN LEMN BRÎNCOVENEASCĂ

de FLORENTINA DUMITRESCU

În literatura românească de specialitate, puţine sînt paginile dedicate sculpturii în lemn în general şi cu totul o excepţie acelea consacrate numai uneia sau alteia dintre categoriile de obiecte din lemn sculptat. Fără îndoială că şi în ansamblul artei vechi româneşti primul loc îl deţine arhitectura şi pictura murală — genuri majore de artă, care au preocupat cu predilecţie şi continuă încă să preocupe, într-o mare măsură, pe mai toţi cercetătorii de specialitate. Celelalte genuri de artă ca broderia, pictura de manuscrise, sculptura în piatră şi lemn, argintăria, sînt cuprinse în categoria genurilor numite minore, decorative sau — cu un termen mai rar folosit — de arte somptuoare. Indiferent de numirea ce li s-a dat, important este faptul că, pînă de curînd, tuturor acestor arte „minore" nu li s-a acordat atenţia meritată și că unele dintre ele încă nu și-au căpătat locul pe care, cu siguranţă, îl aveau în cadrul general al artei vechi românești *.

În lucrările existente, obiectele din lemn sculptat sînt, în majoritatea cazurilor, amintite în treacăt, în legătură cu monumentele de arhitectură din al căror ansamblu decorativ fac parte ; rareori, simplelor enunţări li se adaugă observaţii cu privire la epocă sau stil. Alteori, piese înstrăinate de complexul arhitectural sau decorativ au format obiectul unor mici studii — cu caracter de note — în care, chiar atunci cînd se depășește simpla descriere, nu se trece la integrarea operei respective în evoluţia genului din care fac parte. Singurele încercări în acest din urmă sens s-au concretizat fie sub forma unui restrîns studiu — anexă la o lucrare al cărei obiect principal este arhitectura sau pictura murală, fie ca studiu introductiv la un

* Intenţia noastră a fost, în primul rînd, aceea de a prezenta o analiză asupra sculpturii în lemn brîncovenești care să poată determina locul ei — din punct de vedere gîndire și viziune artistică — în cadrul artei medievale românești. Pentru aceasta, și din motive de alt ordin pe care le-am expus în prima parte a studiului, am considerat că perioada cuprinsă între anii 1688—1714 ne oferă materialul cel mai adecvat și expresiv ; pe lîngă faptul că, reprezentînd anii de domnie ai lui Constantin Brîncoveanu, operele create atunci își merită pe drept numele de brîncovenești, ea oglindește, pe cît de succint pe atîta de clar, evoluţia acestui stil de la cel somptuos numit cantacuzinesc, prin cel brîncovenesc de o puritate clasică pînă la forma barocă a acestuia. Repertoriul anexat studiului răspunde, în principal, la două cerinţe : completează datele ce nu au putut fi cuprinse în studiu și pune la îndemîna specialiștilor un instrument de lucru pe care l-am dorit ușor de mînuit, clar și accesibil. Din aceleași motive, enunţate mai sus, nu am considerat necesar să alcătuim un repertoriu exhaustiv ci unul selectiv care să cuprindă, pentru fiecare din fazele evoluţiei stilului brîncovenesc, operele cele mai reprezentative, chiar dacă unele dintre ele nu pot fi numite opere brîncovenești decît numai prin cuprinderea lor în intervalul de timp de la început fixat. Este drept că și din motive obiective — imposibilitatea efectuării unor deplasări care să cuprindă zone mai mari, pentru adunare și completare de material sau investigaţii — repertoriul ar putea apărea, la prima vedere, sărăcit de o seamă de opere. Aceste restrîngeri, voite sau independente de voinţa noastră, sînt compensate, credem, pe de o parte prin clasificarea tipologică a operelor (desprinsă din studierea unui material cu mult mai bogat decît cel prezentat), iar pe de alta prin inscrierea lor într-o cronologie reconsiderată.

album al artelor minore românești [1]. Acestea din urmă, cu toate lacunele, datările uneori greșite sau generalitățile la care se limitează, rămîn în istoriografia de artă veche românească cele mai complete prezentări ale acestui gen și deci puncte de plecare pentru orice nou studiu.

Lipsesc însă din literatura noastră de specialitate tocmai acele studii care, pornind de la bogatul material adunat de predecesori și bazîndu-se pe cercetări amănunțite, directe și comparative, să poată duce atît la cunoașterea completă și aprofundată a materialului cît și la soluționarea problemelor importante legate de acest gen artistic și implicit de arta medievală românească în general.

Nevoia unor asemenea lucrări s-a făcut tot mai mult simțită în ultima vreme, pe de o parte pentru a readuce în adevărata lumină genurile de artă considerate minore, iar pe de altă parte de a demonstra unitatea de viziune care a stat la baza întregului proces artistic dintr-o anume epocă sau perioadă istorică.

În istoria artei noastre vechi, epoca cunoscută sub denumirea de „brîncovenească" (după numele voievodului în timpul căruia artele au cunoscut o mare dezvoltare) reprezintă epoca de înflorire tîrzie a artei muntenești. Deși îi poartă numele, ea nu a fost considerată strict în limitele anilor de domnie ai lui Constantin Brîncoveanu (1688 — 1714) ci — pe considerente stilistice unanim acceptate pînă foarte de curînd — ca începînd mai devreme de suirea pe tron a voievodului (înglobînd deci domnia lui Șerban Cantacuzino) și sfîrșind, după moartea acestuia odată cu venirea domnilor fanarioți.

În studiul de față, din motive de ordin stilistic argumentate cu alt prilej [2], ne vom mărgini numai la materialul pe care ni-l oferă cei 26 de ani cuprinși între 1688—1714, limitele domniei lui Constantin Brîncoveanu, și ne propunem să facem nu o prezentare pur descriptivă a operelor ci și o analiză a lor din punct de vedere origini, evoluție și stil. Pentru realizarea acestui scop, operele de sculptură în lemn brîncovenești nu pot fi studiate izolat de cele create înainte sau după epoca respectivă. Îndeosebi compararea cu sculptura în lemn imediat anterioară este indispensabilă pentru lămurirea nu numai a locului artei brîncovenești în evoluția genului de care ne ocupăm aci și a „originalității" ei, dar și, mai ales, pentru stabilirea părții ce-i revine artei premergătoare la formarea și înflorirea celei tîrzii muntenești.

Dacă aruncăm o privire — oricît de fugară ar fi ea — asupra sculpturii în lemn muntenești, de la primele mărturii existente și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, observăm că sculptura în lemn brîncovenească se face imediat remarcată. În primul rînd din pricina numărului considerabil de opere rămase din această vreme; într-adevăr, datorită atît faptului că aceasta este vremea în care decorația ocupă un loc deosebit de însemnat în împodobirea operelor de orice gen, cît și condițiilor social-culturale, nici o epocă din istoria artei vechi din Țara Românească nu este așa de bogat ilustrată — și nu numai în ce privește sculptura în lemn — ca cea brîncovenească.

Este vorba de o sculptură destinată împodobirii mobilierului religios în special — iconostase, jilțuri, strane, tetrapoade, analoage, sfeșnice. Numeroasele biserici zidite sau restaurate

[1] I. D. Ștefănescu *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX*[e] *siècle*, Paris, 1932; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia, veacul al XVII-lea*, în *BCMI*, (1932), și *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, în *BCMI* (1936); idem, *Artele minore bizantine și române*, în *BCMI* (1937), p. 167—174; N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie — La sculpture en bois*, 1936; *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, I, *Arta românească în epoca feudală*, 1957; *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970.

[2] Florentina Dumitrescu, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVII*[e] *siècle*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 5 (1968), p. 73—81.

de Constantin Brîncoveanu păstrează cel puțin un jilț sau un iconostas, dacă nu întreg ansamblul de mobilier original. Acestora li se adaugă operele aflate astăzi fie în biserici mai noi, fie în muzee.

În ce privește obiectele ce mobilau interioarele civile din această epocă (ne referim la palatele sau casele domnești și boierești, unele situate în incinta mănăstirilor) nu ni s-au păstrat decît cîteva — un jilț, o casetă, o ladă [3] — dar evocatoare și concludente pentru stabilirea similitudinii de structură și decorație cu cele religioase.

Dar nu numai din acest punct de vedere se distinge sculptura în lemn brîncovenească ci și, mai ales, datorită unității ei stilistice. Trăsături comune, atît în ce privește structura obiectului cît și decorul sculptat, dau tuturor operelor un anume caracter, o fizionomie specială, care ne ajută să recunoaștem cu ușurință epoca în care au fost create. Caracterul propriu, distinctiv, al operelor brîncovenești a fost încă de mult considerat un stil.

Stilul brîncovenesc — așa cum vom căuta să demonstrăm în cursul expunerii — este rezultatul unei îndelungi evoluții a tuturor componentelor ce sînt cuprinse în noțiunea de stil : structura arhitecturală a obiectelor, repartiția decorației, motivele ornamentale și compoziția acestora. Vom întîlni acum anume tipuri de iconostase. (R. I — XXII), jilțuri (R. XXXIV — XXXVIII), tetrapoade (R. XL) sau sfeșnice (R. XLII — XLIV), ale căror forme, cunoscute ca specifice vremii, sînt rezultate din transformarea treptată a formelor existente înainte.

Sculptura ce le împodobește corespunde, prin repartiție, atît structurii obiectului respectiv cît și rolului pe care-l avea decorația în acea vreme.

Repertoriul de motive, bogat și variat ca reprezentare, este și el consecința unui îndelungat proces de căutare și selectare a unor anumite ornamente care, grefate pe fondul tradițional, ne apar acum adînc și definitiv integrate în ornamentica românească.

Stilul brîncovenesc reprezintă deci nu numai o etapă din evoluția firească a procedeelor tehnice și a formelor dar, totodată, înseamnă — în ciuda influențelor occidentale de stil Renaștere și baroc ce se fac simțite tot mai puternic la această vreme — șlefuirea, cristalizarea și difuzarea amplă a unei sculpturi cu trăsături specifice artei românești, atît în ce privește tehnica cît și repertoriul ornamental, compoziția și realizarea ansamblului.

Cele mai reprezentative opere de sculptură în lemn, adevărate monumente de artă ale acestui gen, sînt iconostasele R. I — XXII. De ele ne vom ocupa în primul rînd. Plecînd de la exemplele pe care ni le oferă materialul păstrat atît în Țara Românească cît și în Moldova începînd cu primii ani ai secolului al XVII-lea, putem spune că dintre cele trei moduri distincte (dar legate prin aceeași evoluție) de a despărți altarul de naos, folosite de bisericile ortodoxe — 1) prin balustrada joasă „cancellum", 2) printr-un parapet înalt compus din aceeași balustradă deasupra căreia se ridică (în dreptul fiecărui stîlp pătrat de care se prind dalele dreptunghiulare) colonete ce sprijină o arhitravă și 3) prin iconostas — arta veche românească nu cunoaște decît pe acesta din urmă, prin iconostas.

Trebuie să facem precizarea că în toate cele trei sisteme amintite, fie că este vorba de „cancellum", parapet sau iconostas, avem a face cu niște elemente constructive prinse puternic în zidurile laterale ale altarului. Este foarte probabil însă că au existat și alte moduri de separare între cele două încăperi, în afară de cele îndeobște cunoscute. Două lucruri ne conduc către această presupunere : 1) absența, în monumentele anterioare secolului al XVII-lea, a

[3] Operele se află în Muzeul mănăstirii Hurez și Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia.

urmelor în zidărie care să indice existenţa, înaintea iconostasului, a unui „cancellum" sau parapet şi 2) păstrarea unor broderii ale căror dimensiuni şi nume „dvere" ne indică o anume întrebuinţare. Sprijiniţi şi pe unele descrieri ale călătorilor străini ce ne-au vizitat ţara în acea vreme, putem să ne gîndim la folosirea unui fel de eşafodaj de care se prindeau broderiile (ce preluau astfel şi rolul de uşi „dvere" de comunicare între altar şi naos) şi care, neavînd nevoie de o mare rezistenţă pentru susţinere, ca în cazul cancellum-ului sau parapetului din piatră sau a iconostasului înalt din lemn, nu se prindea în zidăria pereţilor laterali.

Originea iconostasului, creaţie relativ recentă, coboară deci pînă în epoca paleocreştină şi paleobizantină cînd întîlnim folosită balustrada joasă, numită cancellum [4]. De la acesta, care lăsa vizibilă întreaga absidă a altarului, cu decoraţia ei, şi pînă la iconostasul înalt, ce formează un adevărat perete între naos şi altar, au avut loc schimbări lente de trecere de la o simplă delimitare a spaţiului la o construcţie cu un rol simbolic tot mai evident (cel arhitectonic fiind de la sine înţeles).

Pînă în secolul al XI-lea decoraţia — fie ea geometrică, vegetal-stilizată sau zoomorfă — ce se afla la început pe dalele şi stîlpii balustradei, iar mai tîrziu şi pe arhitrava parapetului [5], nu putea să îndeplinească acest rol simbolic decît într-o prea mică măsură, deoarece limbajul semnelor ornamentale nu era pe înţelesul tuturor. Numai reprezentările de sfinţi, fie ele sculptate sau pictate, ar fi putut exprima direct rolul simbolic (alături de cel strict constructiv) ce îl avea balustrada joasă sau parapetul.

Cercetări întreprinse de specialişti de seamă [6] atestă existenţa unor atare reprezentări sacre încă de pe vremea folosirii cancellum-ului, deci cu mult înainte de introducerea icoanelor pe parapet. Este vorba de cazurile în care uşile împărăteşti, cu iconografia consacrată, îşi fac apariţia chiar la acest prim element de separare a altarului de naos. Chiar şi pentru primele forme ale parapetului, reprezentările de pe aceste uşi — atunci cînd ele existatu — erau singurele de acest fel, deoarece icoanele continuă încă o bună bucată de vreme să se afle aşezate pe pereţii laterali ai naosului, imediat învecinaţi cu parapetul, sau pe stîlpii de sprijin ai bolţii altarului.

În momentul în care spaţiile dintre colonetele ce susţineau arhitrava nu au mai fost închise prin perdele ci prin icoane, parapetul — fie el din zid plin, lemn sau piatră — şi-a schimbat radical şi definitiv nu numai aspectul ci şi, mai ales, rolul lui în interiorul bisericii, a devenit iconostas (purtător de icoane). De aci, evoluţia spre formele pe care le cunoaşte arta românească este limpede şi relativ rapidă : apare mai întîi un prim rînd de icoane aşezate deasupra arhitravei, apoi se generalizează existenţa uşilor din mijloc, numite împărăteşti, şi abia la urmă apare crucifixul ce încununează iconostasul.

După exemplele pe care le întîlnim în arta sîrbească (la Nerezi, Kurbinovo, Studeniça, Mileşevo, Sopoçani şi Ohrida) introducerea icoanelor în locul perdelelor, deci apariţia icoanelor mari împărăteşti, întîrzie pînă către secolul al XIV-lea [7], în timp ce pentru Bizanţ mărturiile atestă existenţa iconostasului cu un rînd de icoane deasupra arhitravei încă din secolul al XII-lea. Sub această ultimă formă el trece în Rusia, se întinde în întreg spaţiul sud-est european şi ajunge pînă în Italia bizantinizantă [8].

Evident că, dată fiind originea şi evoluţia lui, iconostasul rămîne multă vreme o construcţie lipsită de unitate pentru care se foloseşte deopotrivă şi piatra şi lemnul. În Serbia şi

[4] V. N. Lazarev, *Trois fragments d'épistyles peintes et le templon byzantin*, 1964 ; Mirjana Čorovič — Ljubinkovič, *Les bois sculptés du moyen âge dans les régions orientales de la Yougoslavie*, 1965.

[5] V. N. Lazarev, *op. cit.* ; Mirjana Čorovič — Ljubinkovič, *op. cit.*

[6] A. Grabar, *Deux notes sur l'histoire de l'iconostase d'après les monuments de Yougoslavie*, în *Recueil des travaux de l'Institut d'Etudes byzantines*, no 7, Beograd, 1971.

[7] Mirjana Čorovič — Ljubinkovič, *op. cit.*

[8] V. N. Lazarev, *op. cit.*

la Muntele Athos nu puţine sînt exemplele unde vechea balustradă de piatră, cu colonetele despărţitoare, se completează cu lemnul pictat şi sculptat al epocilor mai recente [9].

Generalizarea uşilor împărăteşti şi îndeosebi tendinţa de înmulţire a rîndurilor de icoane transformă treptat această construcţie într-una în care predomină lemnul.

Un fapt important de menţionat este acela că, la început, părţile din lemn erau aproape în exclusivitate pictate — icoanele — excepţie făcînd doar acele uşi împărăteşti ale căror reprezentări sacre, în loc să fie pictate, erau sculptate în basorelief [10].

Aşadar, sculptura decorativă — dealtfel de o importanţă secundară în acest stadiu de început al iconostasului înalt — se afla numai pe acele părţi din construcţie rămase încă în piatră, balustrada şi arhitrava. Cînd acest din urmă element, arhitrava, a fost lucrat din lemn, părţile cele mai importante din iconostas — atît ca suprafaţă, dar mai ales ca simbolică — adică icoanele mari împărăteşti, rîndul de icoane de deasupra arhitravei (împreună cu aceasta) încununate de crucifix şi uşile împărăteşti, au format un corp aşezat pe balustrada de piatră, între dalele şi colonetele ei.

Tradiţia împodobirii cu sculptură a arhitravei nu numai că a fost preluată de noul material, lemnul, dar la acest element decoraţia a fost îmbogăţită în şi mai mare măsură. Datorită acestui fapt s-a ajuns cu vremea la dublarea sau chiar triplarea grosimii arhitravei, prin adăugarea de grinzi suplimentare.

Procesul acesta de afirmare a decoraţiei nu rămîne izolat la unul sau altul dintre elementele construcţiei — arhitravă şi balustradă — ci el se extinde pe toată suprafaţa acesteia. Aşa se face că pictura şi sculptura decorativă nu mai apar izolate în cadrul iconostasului, ele se prezintă, dimpotrivă, strîns împletite într-un ansamblu în care sculptura încadrează suprafeţele pictate. Pentru a se fi ajuns aci a fost nevoie fie ca pictura să cedeze din spaţiul rezervat ei sculpturii — ca în cazul uşilor împărăteşti — fie ca decoraţia sculptată să acopere părţi odinioară neornamentate — cazul colonetelor — sau să se adauge noi suprafeţe destinate exclusiv sculpturii decorative — timpanele de deasupra uşilor şi grinzile dintre rîndurile de icoane.

Pe măsură ce lemnul ajunge să înlocuiască şi ultimele părţi rămase încă în piatră, dalele balustradei, decoraţia capătă o deosebită importanţă. Sub forma aceasta, a unui ansamblu excesiv ornamentat, se prezintă iconostasul de tip nou. El se caracterizează prin unitate în ce priveşte compoziţia arhitecturală, sculptura decorativă şi pictura, motivele folosite şi compoziţia lor (acestea din urmă în funcţie de tehnica folosită).

După cum ne-o dovedesc operele reprezentative lucrate la Muntele Athos, iconostasul înalt din lemn, construcţie unitară ca viziune arhitecturală şi decorativă, apare abia în secolul al XIV-lea [11]. El oferă, prin forma şi dimensiunile lui, un vast cîmp de desfăşurare sculpturii în lemn decorative.

Am ajuns, la capătul acestei îndelungate evoluţii, la tipul iconostasului pe care îl cunoaşte arta medievală românească începînd cu secolul al XVII-lea. Cele cîteva exemple ce ilustrează această vreme — iconostasele din biserica mănăstirii Voroneţ, Homor şi Moldoviţa (toate în Moldova de nord) — sînt curînd urmate de un număr însemnat de opere, majoritatea aparţinînd secolului al XVIII-lea. Privită în ansamblul artei medievale româneşti epoca brîncovenească se înscrie în perioada în care mulţimea operelor create ca ansambluri omogene — atît în sine cît şi faţă de întregul decor interior al monumentului respectiv — ne dă dreptul să o considerăm ca epoca cea mai reprezentativă pentru iconostasul românesc cu specific muntenesc.

Acum, la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de-al XVIII-lea întîlnim în Ţara Românească una dintre formele cele mai dezvoltate : pe arhitravă se ridică de obicei trei

[9] Mirjana Čorovič-Ljubinkovič, *op cit.*

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

rînduri de icoane încununate de crucifixul între cele două molenii. Dacă compoziția acestor rînduri este cea stabilită de tradiție, adică prin suprapunere, ordinea de succesiune a rîndurilor de icoane este adaptată tipului de iconostas înalt. Astfel, primul rînd — în care se aflau fie numai icoanele cu Deisis (ca în exemplele din arta rusească și sîrbească) sau acestea împreună cu cele ce reprezentau marile sărbători (ca la Muntele Athos) [12] — este rezervat acum întotdeauna exclusiv icoanelor prăznicare (cu marile sărbători). Deisis, sub formă dezvoltată, va trece în rîndul al doilea, rîndul din mijloc al părții superioare a iconostasului, deci în punctul ei central.

Ordinea icoanelor este deci următoarea: deasupra balustradei icoanele mari împărătești, iar deasupra arhitravei primul rînd cu icoanele reprezentînd marile sărbători (prăznicarele), cel de-al doilea rînd cu Deisis și în ultimul șir, al treilea, cu icoanele proorocilor. În cazurile în care iconostasul are numai două rînduri de icoane deasupra arhitravei observăm că s-a renunțat întotdeauna la șirul proorocilor. O altă constatare este aceea că forma cea mai redusă sub care se poate prezenta iconostasul românesc este cea a iconostasului cu două rînduri de icoane deasupra arhitravei. Faptul se explică, fără îndoială, prin existența în acest de-al doilea rînd a Deisis-ului, una dintre cele mai importante reprezentări din iconografia întregului iconostas.

Dacă aruncăm o privire asupra celorlalte iconostase de tradiție bizantină din sud-estul Europei, observăm că, în timp ce iconostasele balcanice, din Serbia [13] și Bulgaria [14], cît și cele de la Muntele Athos [15] au deasupra arhitravei, de multe ori, numai un singur rînd de icoane (rareori două) — prăznicare cu apostolii și Deisis în mijloc — cele din Rusia [16] și Polonia [17] sînt înalte, cu două, trei și patru rînduri.

Deci, din acest punct de vedere, iconostasele brîncovenești — ca toate cele românești — se alătură acestora din urmă, care se prezintă sub forma cea mai dezvoltată, a unui perete înalt, perete ce însă nu închide complet (ca în arta rusească) vederea spre altar.

Dar nu numai în ce privește numărul șirurilor de icoane, deci în înălțime, se constată unele trăsături speciale în cadrul tipului de iconostas brîncovenesc — ce se identifică cu cel românesc în general — ci și în alcătuirea, mai bogată sau mai redusă în icoane, a fiecărui rînd. Dacă în primul caz, acela al variației înălțimii iconostasului, explicația o găsim uneori în înălțimea bisericii însăși, în cel de-al doilea caz, al numărului de icoane cuprinse în fiecare rînd, justificarea o aflăm întotdeauna în lățimea iconostasului. În cazul în care spațiul unde se plasează acest perete din lemn este foarte mic, balustrada poate fi formată numai din trei panouri care delimitează numai două spații pentru uși (cum este la biserica schitului Păpușa de la mănăstirea Bistrița R. XXII). De obicei însă, panourile balustradei sînt în număr de cel puțin patru așa încît există trei spații delimitate rezervate comunicării altarului cu naosul (în mijloc ușile împărătești, lateral două diaconești). Icoanele mari împărătești, deasupra fiecărui panou, reprezintă întotdeauna pe Fecioara cu pruncul și Iisus Hristos de o parte și de alta a ușilor împărătești — sfinții arhangheli și sfinții patroni ai bisericii, în extremitățile laterale.

Evident că, în funcție de mărimea iconostasului, variază și numărul compartimentelor rezervate icoanelor. De obicei primul rînd și al doilea corespund între ele atît prin numărul de icoane cît și prin așezarea lor într-o perfectă suprapunere. Datorită faptului că reprezentarea Deisis-ului dezvoltat cere un număr neperechе de icoane, minimum 13 (12 apostoli cu icoana Deisis în mijloc) același număr îl vom afla și în rîndul imediat inferior, acela al prăznicarelor. Nu rare sînt cazurile în care, prin prezentarea Deisis-ului în trei icoane (sau într-una singură ce ocupă spațiul a trei compartimente) vom avea 15 pe un rînd (ca de exemplu la biserica Sf. Nicolae

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] Dimitre Drumev și Assene Vassiliev, *L'art bulgare de la sculpture sur bois*, 1955.

[15] Mirjana Čorovič — Ljubinkovič, *op. cit.*

[16] *История русского искусства*, t. IV, p. 305—341.

[17] Mieczyslaw Gebarowicz, *Studia nad Dziejami Kultury artystycznej Poznego Renesansu w Polsce*, 1962.

din Făgăraş sau biserica Răzvan din Bucureşti — R. VII, XIX). Excepţii întîlnim în ambele sensuri : cu minimum de icoane, 9 (R. XXII) şi maximum, 17 (R. XV).

În ce priveşte cel de-al treilea rînd, al proorocilor, acesta se prezintă, de obicei, independent — ca număr şi aşezare a icoanelor — faţă de celelalte două inferioare. Icoanele cu prooroci pot fi în număr mai mic sau mai mare decît cele din rîndurile amintite, ele se continuă uneori cu reprezentări de îngeri sau evanghelişti, pot forma un şir continuu (R. I, III, IV, V, VI etc.) sau unul întrerupt în mijloc de compoziţia ce încununează iconostasul (R. XII). Deasupra rîndurilor de icoane se înalţă, în centru, crucea încadrată de cele două molenii reprezentînd răstignirea.

Uşile împărăteşti (folosite în mod curent abia din secolul al XIV-lea) se prezintă sub o formă unitară, arcuită în semicerc (R. XIV) sau în acoladă la partea superioară (R. I — XXII). Forma aceasta, evoluată din cea dreptunghiulară, o au şi uşile împărăteşti ale iconostaselor contemporane din Grecia, Serbia, Bulgaria şi de la Muntele Athos. Mărimea lor, deşi în funcţie de cea a iconostasului, este în general mică depăşind abia înălţimea panourilor balustradei. Iconografia uşilor, fiind stabilită încă cu mult înainte de epoca ce ne preocupă, este şi ea unitară : întîlnim întotdeauna pictată scena Bunei vestiri, în cele mai multe cazuri singură şi numai rareori întovărăşită de sfinţi sau prooroci (R. I, II, III, VI, XVI).

Sub raport iconografic, iconostasul acesta de tip nou serveşte — prin repartiţia, succesiunea şi asamblarea icoanelor — rolul simbolic pe care el îl are în cadrul decorului interior al bisericii. Acest rol este cu mult sporit faţă de cel pe care îl avea parapetul scund cu perdele, deoarece închizînd aproape complet absida altarului, o parte din iconografia acesteia este preluată de iconostas.

În ce priveşte construcţia iconostasului, în ansamblul ei monumentală, aceasta se prezintă sub forma unei arhitecturi. Elementele folosite — balustradă, colonete, pilaştri, console, arce, arhitrave, timpane — lucrate în stilul Renaşterii sau barocului occidental alcătuiesc un ansamblu în care este respectată sobrietatea liniei şi echilibrul iconostasului originar.

Şirurile de icoane, suprapuse în etajări perfect orizontale, au o suprafaţă liniştită în general, în care reliefarea elementelor arhitecturale componente este destul de discretă. Ceea ce contribuie la crearea unor accente şi deci a unei ritmări în compoziţia volumelor acestui întreg ansamblu este înaintarea, uneori puternică, a unuia sau altuia dintre rînduri. Acest joc volumetric, ţinînd de însăşi structura întregii compoziţii, este impus de cerinţele acesteia. Astfel, scoaterea în relief a arhitravei — şi implicit a rîndurilor unu şi doi — se explică prin nevoia de a constitui la acest nivel, un puternic suport părţii superioare din iconostas. Asemenea profilări mai întîlnim uneori şi la ultimul rînd de icoane dar acestea sînt cu mult mai slabe şi ţin de latura formală, estetică a întregului ansamblu.

Şi din punctul de vedere al compoziţiei arhitecturale, iconostasele româneşti din epoca brîncovenească se încadrează celor balcanice, ruseşti şi de la Muntele Athos care continuă structura şi forma stabilită în secolul al XVI-lea.

Forma sub care se prezintă toată această construcţie monumentală este deosebit de somptuoasă prin bogăţia decoraţiei. Monumentalităţii îi corespunde, aşadar, somptuozitatea unui decor bogat. Arhitectură şi decoraţie alcătuiesc împreună un tot omogen, caracteristic iconostaselor brîncoveneşti. Concepţia generală care a stat la baza tuturor acestor opere este aceea de copleşitoare ornamentare, sculptura decorativă acoperind cea mai mare parte a construcţiei. Astfel icoanele mari împărăteşti sînt încadrate de benzi decorative şi de colonetele sculptate. Deasupra uşilor se află timpane împodobite cu sculptură. Arhitrava se prezintă ca o suprafaţă lată, formată din mai multe grinzi pe care decoraţia este stăpînă în sensul cel mai deplin şi exclusiv. Grinzi asemănătoare — acoperite cu sculptură — despart şi rîndurile de icoane. Icoanele ce alcătuiesc rîndurile unu şi doi se află şi ele sub arcade împodobite ce se sprijină

pe mici colonete de asemenea decorate. Rîndul al treilea, ce cuprinde de obicei medalioane, are decorația repartizată între acestea. Crucifixul și moleniile cu borduri ornamentale sînt așezate pe o compoziție decorativă centrală ce se continuă în ambele părți cu un coronament sculptat. Dacă mai adăugăm și faptul că întreaga ornamentație sculptată are relieful aurit iar fondul colorat în roșu, albastru și uneori și verde, ne dăm seama ce impresie puternică și impunătoare de somptuozitate degajă iconostasele brîncovenești. Rolul simbolic al iconostasului este deci dublat de rolul decorativ pe care acesta îl are în decorarea interioară a bisericilor din vremea respectivă.

Considerind de data aceasta sculptura ornamentală a iconostaselor românești în comparație cu cele din țările sud-est europene constatăm din nou marea apropiere de cele balcanice și de la Muntele Athos. Mai mult chiar, constatăm că toate caracteristicile generale ale decorației iconostaselor brîncovenești le găsim întrunite, încă din secolul al XVI-lea la decorația operelor lucrate la Muntele Athos [18]. De învățăturile aceleiași școli athonite au beneficiat și artiștii sîrbi și bulgari ale căror opere ne apar evident și îndeaproape înrudite cu cele românești. De data aceasta iconostasele rusești se îndepărtează de cele balcanice și românești fie prin puținătatea decorației fie prin caracterul ei complet diferit [19].

Analiza succintă a structurii și decorației iconostasului brîncovenesc ne impune concluzia că evoluția acestor opere nu comportă schimbări esențiale, ele rămînînd — spre deosebire de alte elemente de mobilier — la forma tradițională, stabilită în secolul al XVI-lea la Muntele Athos.

Cunoștințele noastre de pînă acum — datorită puținelor lucrări de specialitate care se ocupă de acest capitol — nu ne îngăduie o mai largă cercetare și cuprindere a sferelor de influență și creație. Constatăm însă la iconostasele brîncovenești, existența — în cadrul tipului tradițional — a două variante în ce privește compoziția arhitecturală. Toate iconostasele sînt concepute arhitectural, ca niște fațade somptuoase, dar în timp ce la unele dintre ele acest lucru este foarte bine pus în valoare, la marea majoritate el este numai schițat.

Din prima categorie fac parte iconostasele a căror structură generală, punere în valoare a elementelor structurale și ritmare a volumelor sau, ca ultim rezultat , a suprafețelor de umbră și lumină, sînt nu numai gîndite dar și realizate arhitectural (R. IV, XVII). Compoziția generală fiind la toate cea cunoscută — cu mai multe rînduri suprapuse în care elementele componente : colonete, arce, timpane etc. alcătuiesc aceleași sisteme ca și în arhitectura de zid — unul din principalele mijloace prin care artistul reușește să realizeze impresia puternică și sigură a unei arhitecturi este jocul dintre relief și adînc. Reliefarea puternică a unor colonete — ajungînd pînă la suprapunerea lor pe suprafața peretelui — sau avansarea simțitoare a unui întreg rînd, sau numai a unui registru dintr-un rînd, creează o dinamică a volumelor asemenea unor construcții de zid.

Spre deosebire de această variantă, cealaltă reprezintă prelucrarea în sens decorativ a aceleiași concepții. Renunțîndu-se la folosirea elementelor dinamice suprafața se liniștește uneori pînă la uniformizare, iar iconostasul capătă, în cele mai multe cazuri, aspectul unui imens panou (ex. R. V).

Acestor două variante le corespund, cum era și firesc, datorită legăturii strînse dintre structură și formă, două moduri diferite de ornamentare. În primul caz ornamentația sculptată îmbracă în așa fel suprafețele încît nimic din ceea ce creează impresia generală de soliditate și armonie constructivă să nu fie diminuat. Servind structura iconostasului ornamentația se așterne măruntă și egală, ca o dantelă, pe toată suprafața. Nu înseamnă însă că, urmărind liniile mari ale construcției, decorația suferă tocmai în ce privește elementul esențial, realizarea motivelor în detaliul lor. Dimpotrivă, fiecare floare, frunză, împletitură sau motiv animal este

[18] Mirjana Čorović-Ljubinković, *op. cit.*

[19] *История русского искусства*, t. IV, p. 305–341.

lucrat cu egală grijă miniaturală, cu toate că, și pentru primele niveluri ale iconostasului, acestea nu se lasă descoperite decît privite de aproape. Totul îți lasă impresia unei prețioase orfevrării.

În cel de-al doilea caz ceea ce se impune din primul moment este partea ornamentală, sculptura. Artistul nemaiavînd de data aceasta a ține seamă, în aceeași măsură ca în primul caz, de structura și compoziția iconostasului — prima nevalorificată la exterior, iar a doua mult simplificată — , dar înțelegînd că trebuie compensată uniformitatea aparentă a structurii prin alt element, aduce decorația în prim plan. Așa se face că ea nu se mai așterne deopotrivă de măruntă și egal repartizată pe toate suprafețele iconostasului. Pentru primele două niveluri nu surprindem deosebiri esențiale față de ornamentația iconostaselor din cealaltă categorie, dar cu cît urcăm privirea observăm că motivele sînt folosite acum la o scară mai mare, iar compoziția lor este din ce în ce mai spațiată devenind clară și lizibilă chiar de la distanță. Sesizăm în ambele cazuri legătura intimă, organică, dintre structură și decorație, caracterul „funcțional" al raportului dintre ele.

Pentru un ochi deprins și familiarizat cu materialul, distincția între aceste două moduri de prezentare a iconostaselor este atît de netă încît se naște firesc întrebarea, dacă avem a face cu un fenomen obișnuit și comun și altor țări și epoci sau specific artei românești brîncovenești. Rămînînd în cadrul artei românești din epoca brîncovenească vom încerca să urmărim atît vechimea acestui fenomen cît și dacă el se încadrează — și în ce măsură — unuia mai larg ce ar atinge și alte genuri artistice contemporane. Considerînd arta din această vreme, în ansamblul ei, constatăm că fenomenul observat la iconostase nu este singular. În toate genurile artistice de acum vom întîlni tendințe și rezolvări diferite ce își au originea în concepții diferite. Explicația o găsim în întîlnirea în cadrul artei muntenești din epoca respectivă a elementelor tradiționale cu cele occidentale ce au pătruns cu cîteva decenii mai devreme și persistă încă, din abundență, în arta brîncovenească. Acestea din urmă, în forma lor originară, s-au alăturat elementelor românești de artă, formînd împreună ansambluri de o incontestabilă frumusețe. Un exemplu în acest sens este iconostasul din biserica de la Costeștii de Vale (sfîrșitul secolului al XVII-lea), în care, deși concepția întregului este românească, detaliile de structură și ornamentare țin în majoritatea lor de arta occidentală.

O comparație între acest iconostas și portalele în piatră de influență apuseană — cele mai expresive opere, dintre atîtea altele, pentru ceea ce vrem să demonstrăm aci — , cum sînt portalul bisericii Colțea din București sau al bisericii mănăstirii din Rîmnicu Sărat, relevă concepția comună. Evident că, în ansamblul artei muntenești, exemplele acestea sînt puține — cum ne-o dovedește dealtfel și proporția dintre cele două variante de iconostase — și, așa cum am văzut, ele se întîlnesc și în epoca brîncovenească. Mult mai interesant ni se pare fenomenul ulterior, acela de înglobare în viziunea artistică românească, cu specific muntenesc, a acestor elemente occidentale care vor da naștere, spre sfîrșitul epocii brîncovenești, unor opere originale.

Iconostasul brîncovenesc se caracterizează deci printr-un decorativism accentuat ce-și găsește împlinirea în cel de-al doilea mod de reprezentare în care elementul dinamic tectonic a fost înlocuit cu plastica decorației. Așa se face că la marea majoritate a iconostaselor întîlnim o decorație a cărei menire este aceea de a exprima și defini suprafețele și nu de a constitui un accent pus arhitecturii ca în arta occidentală. Avînd în vedere amploarea și deci importanța pe care o capătă în epoca brîncovenească decorația unui monument sau obiect de artă, este de la sine înțeles că analiza profundă și amănunțită, în primul rînd a repartiției și compoziției în funcție de structură, apoi a repertoriului, compoziției și ansamblului în funcție de procedeul tehnic folosit, se impune cu și mai multă necesitate decît pentru alte epoci.

Urmărind cu atenție decorația sculptată, felul în care este repartizată — în funcție de structura suportului și de așezarea icoanelor — elementele ornamentale folosite și compoziția lor, constatăm că — dincolo de unitatea ce se impune cu evidență pentru toate iconostasele din această epocă — fiecare ansamblu își păstrează individualitatea sa datorită fie unui mod mai deosebit de repartizare a decorului sculptat, fie ornamentelor sau felului în care ele sînt compuse, sau toate acestea laolaltă. Încercînd să desprindem trăsăturile proprii ale uneia sau alteia dintre opere ajungem implicit — datorită tocmai unității — și la cunoașterea a ceea ce le este comun.

Conturarea pe de o parte a elementelor particulare iar pe de alta a celor comune ne situează în punctul din care avem o perspectivă clară asupra aspectului artistic considerat în ansamblu. Un lucru important se impune ca o primă concluzie : trăsăturile proprii ce deosebesc o operă de alta, sau invers cele comune ce le leagă în grupuri diferite se raportează nu la întreg ansamblul ci la părți din el. Astfel, un anumit fel de îmbinare a panourilor de la balustradă, și implicit forma și decorul colonetelor ce se ridică deasupra acesteia sau modul în care arhitrava este decorată sînt elemente ce pot individualiza un iconostas, apropiindu-l totodată de altele asemănătoare; tot așa după cum ușile împărătești pot constitui singure un element de orientare și clasificare. Constatăm în cadrul fiecărui ansamblu patru asemenea părți distincte, ca structură și decor : ușile împărătești, balustrada cu colonetele și arhitrava (formînd laolaltă parapetul), frizele de icoane compuse din rîndurile unu, doi și trei și coronamentul (compoziția ce încununează iconostasul și din mijlocul căruia se ridică crucea cu cele două molenii). Fiecare dintre acestea prezintă caractere bine definite ceea ce ne obligă la studierea lor separată, ca unități de sine stătătoare.

Lucrul este cît se poate de firesc, dacă ne gîndim la procesul de constituire al iconostasului înalt, părțile enunțate corespunzînd fazelor lui de evoluție. Numai procedînd astfel putem ajunge la stabilirea atît a frecvențelor ce pot contura un stil cît și a excepțiilor ce stau mărturie fie pentru folosirea unor modele mai vechi — în care uneori elementele de artă devenite tradiționale se împletesc cu cele pătrunse din afară — fie, pur și simplu, pentru fantezia artistului.

Ușile împărătești, care în primele secole ale folosirii lor aveau cele două canate acoperite aproape în exclusivitate de imagini sacre, pictate sau sculptate, ajung acum o îmbinare armonioasă de ornamente și scene religioase, respectiv de sculptură în lemn și pictură. Raportul dintre acești doi factori este expresiv pentru evoluția formelor de structură și stabilirea tipurilor ce s-au succedat sau conviețuit în diverse epoci.

Pentru epoca de care ne ocupăm constatăm, în ce privește structura ușilor împărătești, existența a două tipuri : I. cu o împărțire echilibrată a suprafețelor între sculptura decorativă și pictura de icoane și II. cu dominarea accentuată a suprafeței destinate decorului sculptat.

În primul caz vom întîlni întotdeauna scena „Buna vestire" — cu două sau patru personaje — în jumătatea superioară, iar în cea inferioară încă patru siluete de sfinți în picioare — de regulă evangheliștii (Filipeștii de Pădure R. I, Măgureni R. III, Mogoșoaia R. XVI) sau numai simbolurile lor (Corbii Mari R. II, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI). În rest sculptură.

În cel de-al doilea caz pictura se reduce numai la reprezentarea „Bunei vestiri" — ce ocupă un registru la partea superioară — în timp ce sculptura decorativă se așterne pe tot restul suprafețelor ușilor împărătești.

În ce privește scena „Buna vestire", ea este în așa fel prezentată încît să apară, deși pictată pe ambele canate, ca un întreg. Numărul pereche al personajelor — două sau patru — ca și compoziția simetrică (stabilită de o iconografie străveche) au permis împărțirea scenei pe două suporturi fără ca legătura dintre părți să fie cituși de puțin știrbită, legătură asigurată

dealtfel și prin prezentarea sub o unică acoladă dublă. Aspectul acesta, cel mai obișnuit și caracteristic pentru scena principală de pe ușile împărătești ale iconostaselor brîncovenești, nu este însă singurul. Întîlnim încă alte trei moduri de rezolvare și de prezentare a aceleiași scene, dar toate au un caracter întîmplător, excepțional. Mergînd pe ideea contrară celei obișnuite — păstrarea unității iconografice atît în ce privește forma cît și conținutul — s-a folosit prezentarea în mai multe compartimente, deci icoane, a scenei respective : 1. în două icoane, una cu Fecioara cealaltă cu îngerul vestitor (Mogoșoaia R. XVI). 2. în trei compartimente, cel din mijloc cuprinzînd personajele principale, iar cele laterale cu cîte unul din cei doi împărați profeți — David și Solomon — (Corbii Mari R. II, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, București, biserica Răzvan R. XIX) și în sfîrșit 3. prezentarea în cinci compartimente distincte și separate, Fecioara cu îngerul sub acolada obișnuită iar împărații-profeți, soarele și luna, fiecare în cîte un medalion așezate deasupra și dedesubtul scenei centrale (Schitul Păpușa R. XXII).

În cazurile în care întîlnim și cele patru siluete reprezentate în picioare la partea inferioară a canatelor, ele se află întotdeauna fiecare în cîte un compartiment, sub arcade în plin cintru sprijinite pe colonițe (Filipeștii de Pădure R. I, Măgureni R. III, Mogoșoaia R. XVI). Exemplele în care simbolurile evangheliștilor sînt pictate pe mici suprafețe cruciforme (Corbii Mari R. II, biserica Domnească din Tîrgoviște R. VI) ne amintesc de ușile din vremea lui Matei Basarab ale bolniței mănăstirii Bistrița.

În ce privește decorația sculptată ce acoperă tot restul suprafețelor celor două canate, aceasta se prezintă sub aspecte diferite atît din punctul de vedere al repertoriului ornamental folosit cît și din acela al modului în care sînt compuse motivele decorative. În aparenta mare diversitate a decorației un singur factor poate fi folosit, datorită semnificațiilor pe care le are — cu deosebire pentru această epocă — , drept criteriu de ordonare și clasare : ornamentica. Distingem astfel două tipuri de decorație : I. cu ornamentică variată geometrică, vegetală zoo și antropomorfă și II. cu o ornamentică vegetală și geometrică. Ornamentica variată este folosită, de regulă, la decorația de deasupra scenei „Buna vestire", decorație ce termină sub forma unui coronament ușile împărătești. Uneori această decorație se prezintă sub forma unui arbore din tulpina căruia se desprind ramuri înfrunzite de pe care atîrnă grei ciorchini de boabe ciugulite de păsări (Filipeștii de Pădure R. I, Corbii Mari R. II, Măgureni R. III, Mogoșoaia R. XVI). Alteori ramurile cu frunze și flori țes o împletitură ce încadrează un personaj înaripat — terminat de la mijloc în jos în vegetal — ce poartă costum și bonetă medievală (Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI) sau numai aureolă (Hurez R. IV, Arnota R. XVIII) și care ține în mîini vrejul ce compune, prin ramificațiile lui, decorația. Atît ornamentica variată cît și tehnica în ajur folosite la decorația acestei părți superioare a ușilor fac ca ea să se deosebească net de sculptura din restul canatelor. În cele mai multe cazuri acest tip de decorație se întîlnește la ușile împărătești cu o structură tot de tipul I, ceea ce demonstrează legătura intimă dintre acești doi factori.

Astfel repartiția decorului fiind dictată, în primul rînd de spațiul ce îi este rezervat vom avea în jumătatea inferioară — în funcție de existența celor patru icoane de la baza canatelor — o decorație lucrată pe fond, ce umple spațiul de deasupra acestora fie continuînd împărțirea în patru (Filipeștii de Pădure R. I, Măgureni R. III), fie compunînd un decor în pătrat (Mogoșoaia R. XVI) în timp ce prezența iconițelor cruciforme cu simbolurile evangheliștilor determină o decorație de cîmp de panou în care se inseră firesc picturile (Corbii Mari R. II, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI). Aceste două moduri de ornamentare și implicit de structură constituie — după cum o dovedește și numărul operelor — o excepție ce se explică desigur prin perpetuarea unor modele mai vechi.

Majoritatea ușilor împărătești au însă o decorație de tipul II — ca și structura pe care o completează — cu ornamentică preponderent vegetală. Ea compune în partea superioară o împletitură liberă, țesută din ramuri, iar în partea inferioară cîte două panouri (pentru fiecare canat) — dreptunghiulare sau pătrate — și o bandă orizontală ce marchează partea de mijloc a ușilor. Panourile sînt de obicei contrastante atît prin motivele decorative folosite cît și prin tehnică : de exemplu motive vegetale lucrate pe fond și geometrice ajurate. Pare a fi fost preferat un anumit model : panourile cu motive vegetale lucrate în méplat sau relief înalt la partea de jos, deasupra lor panourile ajurate cu motivul tresei perlate punctată în mijloc de un boboc de floare puternic reliefat, după care urmează banda orizontală decorată tot cu motive vegetale lucrate pe fond (Hurez R. IV, Polovraci R. X, București, biserica Scaune R. XV, Arnota R. XVIII). La Govora (R. XII) intîlnim același sistem numai că panoul cu tresă ajurată se află în partea de jos. În trei cazuri (Fedeleșoiu R. XI, biserica Colțea R. XIII și Răzvan din București R. XIX), nu mai intîlnim alternanța dintre geometric și vegetal ci numai elemente vegetale. Fiecare dintre aceste uși se individualizează prin cîte o trăsătură aparte : la Fedeleșoiu decorația ambelor panouri este lucrată pe fond, la Colțea numai ajur, iar la Răzvan, deși alternează ajurul cu tehnica sculpturii pe fond, lipsește banda orizontală ce ar fi marcat, cu aproximație, mijlocul ușilor.

Un derivat al acestui mod de a ornamenta jumătatea inferioară a ușilor împărătești, obișnuit pentru epoca brîncovenească, este acela — mai simplificat — ce se exprimă printr-un singur panou și o bandă orizontală și care va fi folosit cu predilecție în epocile următoare. În acest caz pe panou intîlnim ori o decorație vegetală lucrată pe fond, ori motivul rozetei formată din frunze festonate (Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII). Aceeași compoziție simplificată o întîlnim și la Schitul Păpușa (R. XXII) cu deosebire că aci apar pictate în medalioane soarele și luna.

Un element ce face parte din structura ușilor este și stinghia alipită canatului stîng și care acoperă linia de închidere. Ea primește fie un decor uniform în toată lungimea ei, sub forma unei panglici perlate sau a unor frunze ce o înfășoară oblic (Filipeștii de Pădure, Măgureni, București, biserica Colțea, Scaune, Mogoșoaia, Răzvan), fie un decor corespunzător celui de pe canate : vegetal-floral în jumătatea inferioară și in panglică perlată, răsucită oblic, în jumătatea superioară (Hurez, Tîrgoviște, biserica Domnească, Făgăraș, Mamu, Polovraci, Fedeleșoiu, Govora, Arnota). Stinghia se termină la partea de sus uneori printr-un medalion pictat cu Maica Domnului Platytera sau Iisus Emanuel, alteori cu o cruce. Ambele pot avea chenar decorativ.

Parapet. Uși împărătești situate in mijlocul despărțiturii dintre naos și altar avea și balustrada joasă, construită din piatră, numită cancellum, balustradă ce stă — așa cum am văzut — la originea apariției iconostasului. În momentul in care pe stîlpii pătrați — de care se prindeau panourile balustradei — s-au ridicat colonete, sprijinind o arhitravă, s-a alcătuit o construcție nouă ce a constituit prima fază din evoluția spre iconostasul înalt. Dacă în ansamblul omogen al iconostasului inalt din lemn, de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, ușile impărătești își mai păstrează individualitatea, datorită atît structurii cît și decorului lor, partea din iconostas care odinioară forma templonul (adică panourile de sub icoanele împărătești, colonetele și arhitrava) nu mai poate fi percepută ca o construcție de sine stătătoare. Cu toate acestea, constatarea existenței unor trăsături structurale și decorative, specifice, ne obligă la studierea separată a ei.

Această parte din iconostas păstrează — chiar în epoca tîrzie de care ne ocupăm — unele caracteristici ce nu se pot explica decît prin supraviețuirea pînă tîrziu a formelor primare lucrate în piatră ; lucrul se verifică prin faptul că noul material, lemnul, a cuprins mai întîi părțile de deasupra arhitravei și numai apoi — după instăpînirea aci, totală și definitivă — a înlăturat piatra ce mai continua să se mențină la părțile fostului templon. Așa se explică de

ce pentru această parte din iconostas, și numai aci, decorația sculptată nu mai are rol la fel de hotărîtor ca structura pentru surprinderea acelor forme ce caracterizează etapa de evoluție.

Trei elemente de structură credem că pot constitui puncte sigure de orientare în stabilirea tipurilor de parapet : 1. stîlpii de care se prind panourile balustradei, 2. colonetele de deasupra stilpilor și 3. elementul prin care se face trecerea de la colonete la arhitravă. Aceasta din urmă, arhitrava, este singura ce contribuie prin decorație, nu structură, la definirea tipurilor.

Întîlnim două tipuri de stîlpi, deci implicit două tipuri de balustradă : tipul I cu stîlpi de secțiune pătrată și tipul II cu stîlpi de secțiune circulară ce se continuă cu colonetele. Primul tip, cel mai răspîndit (Filipeștii de Pădure R. I, Hurez, biserica mare R. IV, Hurez, paraclis R. V, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, București, biserica Răzvan R. XIX), păstrează — transpusă în lemn — forma stîlpilor din piatră ai vechiului cancellum. În două cazuri, la Corbii Mari și Măgureni acești stîlpi sînt rotunzi, pornind de pe scurte baze pătrate ei se continuă cu colonetele de deasupra. Probabil la fel era și la iconostasul de la Mogoșoaia ale cărui colonete au o decorație aproape identică cu cea de pe colonetele iconostasului de la Corbii Mari.

Stîlpii pătrați pot fi simpli sau ornamentați. Deopotrivă de răspîndite sînt următoarele două sisteme de ornamentare : cel în șanțuri longitudinale cu muchiile, de obicei, subliniate printr-un șnur (Hurez, biserica mare R. IV, Polovraci R. X, Arnota R. XVIII) și cu ornament vegetal-floral, sculptat fie numai într-un șir îngust în mijlocul fețelor (Filipeștii de Pădure R. I, București, biserica Răzvan R. XIX) fie sub forma unei benzi cu decor mai amplu (Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, Fedeleșoiu R. XI, București, Sf. Gheorghe Nou R. XVII). În ce privește ceilalți stîlpi, de secțiune circulară, aceștia primesc o decorație vegetal-florală ca și colonetele cu care se continuă.

Panourile ce se prind de stîlpi amintesc, de asemenea, dalele de piatră ale cancellumului. Ele ne apar nefiresc de goale în raport cu abundența mare de sculptură de pe celelalte suprafețe ale iconostasului. Lucrul este explicabil, dacă ne gîndim că lemnul ocupă aceste locuri tîrziu după constituirea iconostasului ceea ce face ca panourile de care vorbim să nu fi putut participa la procesul de formare a iconostasului înalt ca operă de concepție unitară din punct de vedere constructiv și decorativ.

Transpunerea într-un material nou, lemnul, a unui ansamblu conceput arhitectural și în piatră, este inițial un lucru dificil, dar dificultatea sporește dacă acest proces se petrece — ca în cazul de față — sub impulsul unei noi viziuni artistice în care decorația căpăta un rol major, deci într-un moment în care existau toți factorii care să ducă, pornind de la o înlocuire de material, la o schimbare de concepție, de la o schimbare formală, la una de fond.

La început, probabil, aceste panouri au fost lăsate nedecorate, ele fiind acoperite cu țesăturile sau broderiile ce obișnuiau să se așeze sub icoanele mari. Treptat au apărut aci picturi ce ne amintesc, prin motivele folosite, decorația țesăturilor de odinioară și numai într-o epocă mai tîrzie chiar decît cea de care ne ocupăm, panourile de la baza iconostasului au fost sculptate parțial sau în întregime. Mai frecvente sînt cazurile în care vom întîlni benzi decorative așezate la părțile superioare și inferioare ale panourilor așa cum se poate vedea la iconostasul bisericii din Costeștii de Vale.

Operele de care ne ocupăm ne oferă cîteva frumoase exemple de panouri pictate. Unele dintre acestea au un desen fin, caligrafiat cu negru pe fond de aur (Hurez R. IV, Arnota R. XVIII), altele se fac remarcate datorită unui colorit viu și armonios (Polovraci R. X).

Deasupra stîlpilor se înalță colonetele pe care se sprijină arhitrava. Ele respectă cele trei părți ale unei coloane — bază, fus și capitel. Forma pe care o poate avea fusul determină deosebirea a două tipuri de colonete : I. cu fusul uniform, sau aproape uniform ca grosime

(Filipeștii de Pădure R. I, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, Fedeleșoiu R. XI, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Răzvan R. XIX) și II. colonete al căror fus prezintă în partea de jos o îngroșare de forma unui bulb (Hurez, biserica mare R IV și paraclis R. V, Polovraci R. X, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX). Forma fusului determină și pe cea a bazelor, acestea fiind abia conturate în primul caz și puternic distincte în cel de-al doilea.

Capitelele, de o mai mare uniformitate decît primele două părți ale colonetei, se prezintă în formă de coș, format din unul sau două rînduri de frunze, cu două volute la partea superioară. În trei cazuri (la Filipeștii de Pădure, Corbii Mari și Măgureni) întîlnim păsări.

Colonetele sînt simple sau decorate cu sculptură. Primele, cele simple, amintesc de colonetele de piatră, neornamentate, ale templonului și le întîlnim numai la cîteva iconostase (Hurez biserica paraclisului R. V, Făgăraș R. VII, Govora R. XII). Cu toate că intuim imediat lipsa de concordanță dintre acest gen de colonete și restul iconostasului, adică dintre sobru și încărcat, prezența lor într-un astfel de ansamblu nu supără ci, dimpotrivă, odihnește ochiul, făcîndu-l în același timp să întîrzie tocmai pe unele dintre elementele constructive principale ale întregii arhitecturi. Desigur, pentru același motiv, și panourile balustradei au rămas multă vreme fără sculptură, fiind știut faptul că decorația sculptată ce se așterne pe un suport impresionează ochiul prin ea însăși, ceea ce face ca rolul suportului ca masă constructivă să rămînă pe al doilea plan sau să fie anihilat.

În ce privește colonetele ornamentate, observăm că sculptura decorativă corespunde formei suportului : la unele colonete ea este la fel pe toată înălțimea fusului, la altele dimpotrivă, este vizibil diferită pe cele două porțiuni ale acestuia (exemplu vegetal-florală pe bulb și geometrică în rest).

Ultimul element al vechiului parapet de piatră — templon — cu care acesta se termină la partea superioară este arhitrava. La iconostasele înalte din lemn ea a devenit grinda principală a construcției de deasupra, deci cu adevărat o arhitravă (termen împrumutat de la arhitectura în lemn). Pentru operele de care ne ocupăm observăm că uneori arhitrava se sprijină direct pe colonete (Filipeștii de Pădure R. I, Tîrgoviște biserica Domnească R. VI, Mogoșoaia R. XVI, București biserica Răzvan R. XIX), alteori prin intermediul unei frize. Această friză interpusă are aspectul unei benzi înguste așezate deasupra icoanelor mari și a celor trei deschideri, formînd proeminențe în dreptul capitelelor colonetelor (Hurez, biserica paraclis R. V, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Govora R. XII, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV). O formă mai dezvoltată, legată de aspectele baroce și somptuoase ale iconostasului tîrziu, este cea în care racordarea colonetelor cu arhitrava se face prin intermediul abacelor, ceea ce determină, pentru o continuitate ornamentală, existența unor panouri decorative între colonete (Hurez, biserica mare R. IV, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX).

Distingem așadar, după modul în care se face tranziția de la colonete la arhitravă, două tipuri de parapet : tipul I în care arhitrava se sprijină direct pe colonete și tipul II la care există, pentru tranziție, friză sau abace cu panouri.

În ce privește arhitrava, ea este formată (în această epocă) din cel puțin trei grinzi, dintre care numai una este așezată pe muchie, prezentînd privitorului suprafața lată decorată, în timp ce celelalte sînt așezate pe lat, culcat, avînd de data aceasta muchia decorată cu sculptură. Prima grindă este întotdeauna așezată pe lat, pentru a forma baza construcției de deasupra. Acestui fapt i se datorește diferența de relief ce se creează între partea de sub arhitravă și cea de deasupra ei, diferență care uneori este atît de pronunțată încît permite sculpturii să se întindă și pe partea de dedesubt a primei grinzi, în intervalele dintre colonete (Hurez biserica mare R. IV, Tîrgoviște biserica Domnească R. VI, București biserica Sf. Gheorghe

Nou R. XVII). Opuse acestor iconostase sînt cele la care arhitrava — și deci intreaga construcţie de deasupra ei — nu prezintă nici cea mai mică reliefare faţă de elementele constructive pe care se sprijină (exemplul cel mai reprezentativ ni-l oferă iconostasul paraclisului mănăstirii Hurez R. V). Un aspect similar întilnim și la iconostasul de la Măgureni R. III cu deosebire că aici lucrul se explică prin interpunerea, între colonete și arhitravă, a timpanului ce încadrează la partea superioară atît icoanele cît și ușile.

Decoraţia sculptată ce împodobește arhitrava diferă nu numai de la iconostas la iconostas ci de la o grindă la alta, compunînd un ansamblu variat. În varietatea decoraţiei — pe obiect sau ansamblu de obiecte — se fac remarcate, totuși, datorită motivelor întrebuinţate, două tipuri de ornamentare a arhitravei : I. cu motive vegetale zoo și antropomorfe, II. numai cu motive vegetale.

Prima grindă, care ne apare în ansamblul decoraţiei arhitravei ca o friză îngustă, are întotdeauna o ornamentaţie vegetală, uneori sub forma unor frunze așezate vertical (Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, Mogoșoaia R. XVI), alteori sub aceea a unei compoziţii mai dezvoltate — cu frunze și fructe — (Hurez, paraclis, R. V, Făgăraș R. VII, Mamu R.VIII, Hurez, bolniţă R. IX, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Scaune R. XV, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX). Acestor constante ornamentale li se adaugă acele inspirate combinaţii dintre motive vegetale și capete de îngeri între două aripi (Hurez biserica mare R. IV, București biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII).

După această friză urmează grinda principală, din punct de vedere decorativ, a arhitravei, grindă sculptată pe latul ei. În majoritatea cazurilor aci este reprezentat „arborele lui Ieseu". Forma cea mai dezvoltată sub care apare această scenă pe arhitrava iconostaselor brîncovenești este aceea în care „arborele" este reprezentat cu rădăcina — Ieseu — și ramificaţiile sale — descendenţii direcţi — ; o aflăm la Hurez, biserica mare R. IV ; București, biserica Colţea R. XIII, Scaune R. XV, biserica Răzvan R. XIX, Arnota R. XVIII. Există însă cazuri în care întîlnim reprezentat „arborele " fie numai cu rădăcina — cu Ieseu — (București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Surpatele R. XX), fie numai cu ramificaţiile ei, cu genealogia figurată în mici medalioane (Mamu R. VIII, Hurez, bolniţa R. IX, Polovraci R. X, Govora R. XII).

Ieseu, personaj biblic cu capul nimbat, are întotdeauna figura unui bărbat în vîrstă, cu barbă, mustăţi și plete (ce-i cad pe umeri). Șade culcat pe o parte sprijinindu-și capul în mîna dreaptă, stînga ţinînd-o în lungul corpului. Poartă o haină lungă, simplă. Așa îl vedem la Surpatele (R. XX) și, cu excepţia redării mai minuţioase a faldurilor hainei, la Arnota (R. XVIII) și Hurez biserica mare (R. IV). La biserica Sf. Gheorghe Nou din București însă, nu are poziţia unui om culcat ci ridicat pe jumătate.

Ornamentaţia vegetal-florală, ce acoperă această grindă principală a arhitravei, este legată fără îndoială de scena reprezentată, dar importanţa pe care o are se explică numai prin sensul nou al decoraţiei brîncovenești. Preocuparea majoră a artistului rămîne aceea de a crea un ansamblu ornamental în care chiar și reprezentările liturgice, pictate sau sculptate, devin părţi integrante ale acestui ansamblu : medalioanele cu sfinţi au aspectul unor flori iar Ieseu aproape dispare în complicata și tumultuoasa ţesătură vegetală.

Atunci cînd pe această grindă nu mai este reprezentat „arborele lui Ieseu" putem întîlni, printre elementele vegetal-florale, păsări, șerpi cu corpul solzos, lei reprezentaţi în întregime sau cu jumătatea posterioară terminată în vegetal, balauri, căprioare, vulturi bicefali (Filipeștii de Pădure R. I, Corbii Mari R. II, Măgureni R. III, Mogoșoaia R. XVI). La iconostasul bisericii Domnești din Tîrgoviște (R. VI) o decoraţie vegetal-florală acoperă în întregime arhitrava cu excepţia spaţiului din mijloc, unde într-un medalion, se află stema Ţării

Româneşti ţinută de doi îngeri, iar la Hurez paraclis (R. V), Făgăraş (R. VII), Fedeleşoiu (R. XI), ornamentica este în exclusivitate vegetal-florală.

Deasupra acestei grinzi principale este aşezată, pe lat, o alta a cărei muchie primeşte tot o decoraţie vegetală. În cazul arhitravelor compuse din mai mult de trei grinzi, celelalte vor fi întotdeauna aşezate deasupra şi dedesubtul celei principale.

Tehnica în care este lucrată sculptura variază de la relief mic, cu muchiile rotunjite — méplat — pînă la relief înalt şi ajur. De aci rezultă aspecte uneori profund diferite, aspecte care privesc nu numai decoraţia propriu-zisă, dar şi acea parte din ansamblul construcţiei pe care ea se aşterne, în cazul nostru arhitrava. De exemplu sculptura pe fond, cu relief mic, accentuează aspectul plat rezultat şi din construcţie, după cum sculptura înaltă şi ajurul aduc un plus de reliefare faţă de cel pe care îl are suportul însuşi.

În afară de elementele descrise majoritatea iconostaselor brîncoveneşti au deasupra celor trei deschideri timpane de forma unor arce trilobate (Filipeştii de Pădure R. I, Hurez R.IV, Tîrgovişte, biserica Domnească R. VI, Făgăraş R. VII, Bucureşti, biserica Scaune R. XV, Mogoşoaia R. XVI, Bucureşti, Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, Bucureşti, biserica Răzvan R. XIX), în acoladă simplă (Surpatele R. XX) sau în acoladă dublă (Polovraci R. X). Nu rareori întîlnim la aceeaşi operă două feluri de timpane: terminate în arcuri trilobate deasupra uşilor împărăteşti şi în acolade deasupra celor diaconeşti. Aceste elemente, ce nu se întîlneau la parapetul de piatră, ţin desigur, ca şi altele de care am vorbit, de forma excesiv decorată pe care o capătă iconostasul înalt în epocile tîrzii, secolele XVII şi XVIII. În ce priveşte ornamentica decoraţiei de pe timpane ea este în unele cazuri, foarte rare dealtfel, variată: alături de elementele vegetal-florale care formează fondul ornamentaţiei, întîlnim păsări şi şerpi (Filipeştii de Pădure R. I, Măgureni R. III, Mogoşoaia R. XVI) sau îngeri ce ţin o coroană (Hurez, biserica mare R. IV). În majoritatea cazurilor însă, ornamentica este şi aci exclusiv vegetală (Tîrgovişte, biserica Domnească R. VI, Făgăraş R. VII, Polovraci R. X, Fedeleşoiu R. XI, Govora R. XII, Bucureşti, biserica Scaune R. XV, Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII).

Frizele de icoane. Cea de-a treia parte a unui iconostas, ale cărei trăsături bine precizate ne dau dreptul să o analizăm separat, este partea situată deasupra arhitravei şi care cuprinde rîndurile unu, doi şi trei de icoane. Am văzut că după apariţia primului rînd de icoane de deasupra arhitravei, acestea au fost o vreme aşezate unele lîngă altele fără vreo intenţie de alcătuire a unui sistem constructiv-decorativ. Cînd s-a trecut la conceperea şi a acestei părţi ca un ansamblu, atunci s-a imaginat şi aci o construcţie de genul celei pe care o avea parapetul, construcţie ce permitea prezentarea icoanelor în ordinea cerută, dar sub o altă formă. În componenţa acestei părţi din iconostas putem întîlni atît frize compuse din două părţi distincte, cadrul decorativ şi icoanele care sînt încrustate în acesta, cît şi frize dintr-o singură bucată, grinda pe care sînt pictate icoanele şi sculptată decoraţia. Asemenea frize au existat la iconostasele vechi din secolele XII—XIII; pe ele erau sculptate sau pictate icoanele [20]. Din acest punct de vedere iconostasele brîncoveneşti sînt opere mixte, la care de obicei, frizele unu şi doi de icoane rezultă dintr-o îmbinare de elemente constructiv-decorative şi icoane în timp ce cea de-a treia friză este lucrată pe un singur suport (Filipeştii de Pădure R. I, Măgureni R. III, Făgăraş R. VII, Hurez, bolniţă R. IX, Polovraci R. X, Fedeleşoiu R. XI, Govora R. XII, Bucureşti, biserica Colţea R. XIII, Scaune R. XV). Numai în două cazuri (Tîrgovişte, biserica Domnească R. VI, şi Bucureşti, biserica Sf. Gheorghe Nou, R. XVII) ultima friză este lucrată la fel ca primele

[20] La Muzeul de istorie din Moscova se poate vedea o asemenea friză din lemn cu icoanele sculptate în champlevé. Ea provine de la un iconostas din secolul al XIII-lea din regiunea Novgorodului.

două. Faptul că la iconostase mai mici, numai cu două frize de icoane, ultima — de data aceasta cu icoanele apostolilor și Deisis — este tot dintr-o singură grindă (schitul Păpușa R. XXII) ne face să ne gîndim, în afară de semnificația artistică (la motivarea prin raporturile noi ce se stabilesc acum între elemente cunoscute dinainte) și la o necesitate de ordin constructiv, aceea de a oferi o bază solidă compoziției de mari dimensiuni ce se ridică deasupra iconostasului. Deci pentru această parte a iconostaselor brîncovenești deosebim două tipuri de structură : tipul I în care frizele sînt alcătuite din elemente distincte și independente și tipul II în care ultima friză este concepută și realizată ca un singur element.

Cît privește compoziția fiecărui rînd am spus că în scopul dobîndirii aspectului unei arhitecturi cu mai multe niveluri sînt folosite aceleași elemente ca și la parapet : colonete, abace, arcuri, timpane. Icoanele din rîndurile unu și doi (în mod excepțional și din rîndul trei) se află așezate sub arcuri ce se sprijină pe colonițe. În unele cazuri — puține dealtfel — aceste colonițe stau direct pe ultima grindă fie a arhitravei fie din grupul celor ce despart rîndul unu și doi de icoane (Filipeștii de Pădure R. I, Măgureni R. III, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Mogoșoaia R. XVI). În majoritatea cazurilor însă colonițele se ridică de pe o altă grindă ce are de data aceasta aspectul unei mici balustrade (Hurez, biserica mare R. IV, Hurez, paraclis R. V, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolnița R. IX, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, București, biserica Răzvan R. XIX, Surpatele R. XX, Păpușa R. XXII). Această „balustradă'' se prezintă uneori cu fața verticală sculptată într-o continuitate uniformă pe toată lungimea ei (Hurez, paraclis R. V, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolnița R. IX, Polovraci R. X, Govora R. XII, București, biserica Răzvan R. XIX) alteori cu porțiuni mai avansate în dreptul fiecărei colonițe, ca niște console (Hurez, biserica mare R. IV, Fedeleșoiu R. XI, București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX). Unul din exemplele cele mai expresive pentru ceea ce am numit „balustradă'' ne oferă iconostasul schitului Păpușa (R. XXII).

„Balustrada'' este decorată cu ornament vegetal, lucrat — în marea majoritate a cazurilor — pe fond, în relief mărunt. „Consolele'' pot fi însă ornamentate în trei feluri : 1. cu vulturul bicefal (Hurez biserica mare R. IV); 2. cu capete de îngeri între două aripi (București biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII) și 3. cu motiv vegetal diferit de cel de pe „balustradă'' (Fedeleșoiu R. XI, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX).

În concluzie și în ce privește structura frizelor de icoane distingem două tipuri : tipul 1 cu colonițe așezate direct pe arhitravă sau grinda despărțitoare și tipul 2 cu o tranziție între aceste elemente sub forma unei balustrade. Colonițele ce despart, încadrînd totodată icoanele, sînt aidoma colonetelor de la parapet, fără a repeta însă, în cadrul unui ansamblu, tipul structural și decorativ folosit la prima parte a iconostasului. Folosirea combinată a ambelor tipuri de colonițe a convenit scopului pe care l-a urmărit artistul, acela de a crea un ansamblu cît mai variat în unitatea sa.

Timpanele de deasupra icoanelor sînt elemente a căror formă nu este expresivă în ansamblul iconostasului. Decorația lor merită însă atenție. Încadrată în cele două tipuri de decorație — I. vegetală, zoo și antropomorfă, și II. numai vegetală — ornamentația timpanelor se prezintă în patru moduri : 1) cu serafimi (Hurez biserica mare R. IV, București biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII); 2) în scoică cu centrul marcat de o jumătate de floare (Măgureni R. III, Tîrgoviște biserica domnească R. VI, Mogoșoaia R. XVI); o geometrizare pronunțată schimbă aspectul motivului (Hurez paraclis R. V, București biserica Răzvan R. XIX); 3) cu cinci frunze festonate așezate în rază și strînse la centru de o floare (Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolnița R. IX, Polovraci R. X, Govora R. XII, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Arnota R. XVIII) și 4) cu motiv vegetal ce umple timpanul al cărui centru este de

asemenea marcat de o floare (Fedeleșoiu R. XI, Surpatele R. XX). În concordanță cu decorația de pe timpane se află cea așezată in spațiile dintre arcuri, deasupra capitelelor colonițelor ; de exemplu cind pe timpane se află sculptați serafimi, aci vor fi capete de îngeri intre două aripi.

Schema structurii primelor două frize de icoane, ce se poate alcătui pe baza datelor enunțate mai sus, rămine valabilă pentru toate iconostasele brîncovenești cu unele precizări : avîndu-se în vedere importanța frizei a doua de icoane — datorită prezenței scenei Deisis — s-a căutat, deseori, ca acest lucru să reiasă și din construcție. Astfel, arcurile de deasupra icoanelor — în plin cintru sau acoladă — nu se sprijină întotdeauna pe colonițe ci pe console sau pilaștri. În aceste cazuri, colonițele, inălțate deasupra arcurilor apar ca susținătoare a grinzilor de deasupra lor (Hurez, biserica mare R. IV, Făgăraș R. VII, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII). Se reia deci în mic sistemul structural folosit la parapet ; intocmai ca la acesta intîlnim și aci atît friza decorativă așezată deasupra arcurilor, cit și abacele ce inalță capitelele (Hurez, biserica mare R. IV, Făgăraș R. VII, București, biserica Sf. Gheorghe Nou. R. XVII, Arnota R. XVIII).

Ansamblul de grinzi ce desparte primele două frize de icoane repetă și el modul de îmbinare și dispoziție intilnit la arhitravă. De obicei avem și aci a face cu o grupare de trei grinzi — una așezată pe muchie, încadrată de două așezate culcat (Hurez, biserica mare R. IV, Hurez, paraclis R. V, Tirgoviște biserica Domnească R. VI, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolniță R. IX, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Mogoșoaia R. XVI, București, Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, București, biserica Răzvan R. XIX, Surpatele R. XX). Decorația grinzii principale din acest de-al doilea brîu decorativ poate lua — în cadrul celor două tipuri de decorație — forme de ornamentare diferite : 1) în care elementele vegetal-florale se îmbină cu cele zoomorfe (Mogoșoaia R. XVI), 2) cu o ornamentație vegetal-florală, întreruptă în mijloc de un medalion în care se află fie o rozetă (Tirgoviște biserica domnească R. VI, Govora R. XII, București biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV), fie o icoană (Filipeștii de Pădure R. I, Mamu R. VIII) sau vulturul bicefal (Hurez biserica mare R. IV, București biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII) și 3) cu o continuitate neintreruptă și exclusivă a ornamentelor vegetal-florale.

Ultimul rînd de icoane, cel de-al treilea, cu prooroci deși compune împreună cu rîndurile unu și doi, analizate anterior, a doua parte a iconostasului, prezintă forme și caracteristici speciale. Mai întîi, așa cum am văzut, acest rînd de icoane este realizat, cu foarte rare excepții, pe o singură grindă pe care medalioanele pictate înlănțuite cu decorația sculptată alcătuiesc o friză continuă. În alte cazuri (Făgăraș R. VII, Govora R. XII) rîndul icoanelor cu prooroci nu mai este continuu ci întrerupt de compoziția centrală de deasupra iconostasului. În sfîrșit, la biserica domnească din Tirgoviște R. VI) și Sf. Gheorghe Nou din București, (R. XVII), în locul medalioanelor apar icoane obișnuite, ca în celelalte rînduri, așezate sub arcuri în plin cintru, la primul iconostas, și trilobate la cel de-al doilea.

Decorația dintre icoane este tot de două tipuri : I. vegetală îmbinată cu elemente zoo și antropomorfe și II. numai vegetală. În ce privește tehnica sculpturii, aci ca și la celelalte rînduri observăm că întotdeauna ornamentele vegetale sînt lucrate într-un relief mai mic în timp ce ornamentele figurative antropo și zoomorfe sînt sculptate în relief înalt, aproape desprins de fond.

Coronamentul. Deasupra rîndurilor de icoane se află, de la un capăt la celălalt, o sculptură decorativă ce incununează iconostasul și de pe care se ridică, în mijloc, scena „Răstignirii" compusă dintr-un crucifix și două molenii. Aceasta este cea de-a treia parte a iconostasului care, asemenea reprezentării Deisis-ului, este indispensabilă unui asemenea ansamblu.

Decorația-coronament este din punct de vedere al structurii de două tipuri : I. compus din trei părți, o parte centrală și două laterale (Filipeștii de Pădure R. I, Măgureni R. III,

Hurez, biserica mare R. IV, Tîrgoviște, biserica Domnească R. VI, Mamu R. VIII, Hurez, bolniță R. IX, Fedeleșoiu R. XI, Mogoșoaia R. XVI, Arnota R. XVIII, București, biserica Răzvan R. XIX, Surpatele R. XX) și II. în care acest coronament este compus dintr-o friză continuă (Hurez paraclis R. V., Polovraci R. X, București biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV). Ca și în celelalte cazuri analizate, tipurile semnifică momente din evoluția iconostasului și în acest sens constatăm că prima parte, parapetul, și cea de-a treia, coronamentul, intră ultimele în procesul de omogenizare cerut în acest secol de concepția nouă artistică.

Indiferent de structură , în mijlocul acestui coronament, imediat sub cruce, se află o icoană (în cadru dreptunghiular sau sub acoladă) ce reprezintă un moment legat de Răstignire : îndeobște scena Plîngerii sau a tragerii la sorți a hainei Mîntuitorului. La iconostasul paraclisului mănăstirii Hurez (R. V) se mai află, de data aceasta la cele două extremități ale frizei-coronament, cîte un medalion cu evangheliști.

În ce privește ornamentația coronamentului constatăm, cum era și firesc dealtfel, o corespondență deplină între decorație și structură. Astfel, coronamentele compuse din trei părți au o decorație variată (vegetală, antropo și zoomorfă) în timp ce cele alcătuite dintr-o singură friză au o ornamentație exclusiv vegetală. Pe lîngă faptul că decorația, prin varietatea sau unitatea ei, completează și pune în evidență structura, ea demonstrează totodată și definitiv că formele de structură întîlnite corespund schimbărilor în concepția general-artistică și că deci unei ornamentații exclusiv vegetale, care va guverna repertoriul începînd de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, nu-i putea corespunde decît o structură la fel de unitară, de tipul II. Întrucît schimbările de concepție sînt vizibile mai întîi în decorație și apoi în structură vom întîlni și structuri de tipul I, aparținînd formelor vechi, cu o decorație de tipul II (Hurez, biserica mare R. IV, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolniță R. IX, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Sf. Gheorghe Nou R. XVII, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX). Trebuie făcută precizarea că, indiferent de structura coronamentului, părțile laterale au întotdeauna o decorație exclusiv vegetală în timp ce partea centrală are în cazurile coronamentului de tipul II o decorație variată.

Nu numai ornamentica ci și tehnica sculpturii variază în funcție de structura pe care o are friza-coronament. Frizele alcătuite din trei părți au la partea centrală o decorație lucrată pe fond, pentru a crea o bază solidă crucii și moleniilor, iar la cele laterale o decorație traforată, în timp ce frizele continue au o sculptură lucrată în întregime pe fond.

Deasupra întregii construcții a iconostasului, în centru, se înalță crucea între molenii. Legătura dintre coronament și aceste trei elemente, ce alcătuiesc scena Răstignirii, este asigurată nu numai prin modul de construcție și iconografia picturii icoanelor, dar și prin decorație. Ornamentația din mijlocul coronamentului este în așa fel repartizată și compusă, indiferent de structura lui, încît continuarea cu decorația ultimelor elemente ale iconostasului să ne apară nu numai firească și logică, dar și necesară, pentru estetica ansamblului. Astfel, constatăm că moleniile au aspectul unor ramuri ce se ridică fie dintr-o tulpină (Hurez, biserica mare R. IV, Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Hurez, bolniță R. IX, Fedeleșoiu R. XI, Govora R. XII, București, biserica Răzvan R. XIX), fie dintr-un vas (București biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Surpatele R. XX), fie din gurile sau cozile balaurilor (Filipeștii de Pădure R. I; Măgureni R. III, Tîrgoviște biserica domnească R. VI) sau a delfinilor (Mogoșoaia R. XVI). Aceste două icoane, reprezentînd pe sf. Ioan și Fecioara Maria, sînt așezate sub arcuri în plin cintru (cu sau fără timpane), sprijinite pe colonițe.

Sculptura decorativă, fie de pe colonițe, din timpanele arcelor sau cea care încadrează moleniile, folosește aceleași ornamente, sisteme de compoziție și corespondențe ornamentale ca și decorația din restul operei. În majoritatea cazurilor pentru molenii sînt utilizate exclusiv motivele vegetale (Făgăraș R. VII, Mamu R. VIII, Polovraci R. X, Fedeleșoiu R. XI, Govora

R. XII, București, biserica Colțea R. XIII, Scaune R. XV, Mogoșoaia R. XVI, Arnota R. XVIII, Surpatele R. XX).

La cinci iconostase însă constatăm și aci prezența elementelor ornamentale zoo și antropomorfe: la biserica Sf. Gheorghe Nou din București (R. XVII) și biserica mare a mănăstirii Hurez (R. IV) intîlnim corespondența serafimi în timpane — vulturul bicefal încoronat la baza icoanelor; la bolnița mănăstirii Hurez (R. IX) numai vulturul bicefal iar la Filipeștii de Pădure (R.I) și biserica domnească din Tîrgoviște (R.VI) cîte doi delfini adosați ca susținători ai molenilor.

Crucifixul este întotdeauna de dimensiuni impunătoare; el are un singur braț iar cele patru extremități sînt trilobate. Decorația sculptată se prezintă sub două aspecte: ca o ramă ingustă și în forma unor mănunchiuri de raze. Toate crucifixele au o bandă decorativă ce le mărginește de jur împrejur. De pe această ramă pornește — la cele trei extremități libere sau în unghiurile formate de întretăierea brațului cu piciorul crucii — acea decorație sub formă de raze, care însă, din pricina tehnicii de trafor în care a fost lucrată, s-a spart în marea majoritate a cazurilor.

Operele ce ni s-au păstrat, deși toate au suferit serioase stricăciuni sau adaosuri, în special la această parte superioară, ne oferă suficiente elemente pentru a ne putea forma o idee justă asupra aspectului nu numai de indiscutabilă monumentalitate și somptuozitate, dar și de compoziție gîndită și realizată ca o unitate pe care o aveau crucea și cele două molenii. Unul dintre iconostasele la care se poate verifica și astăzi cel mai bine acest lucru este cel din biserica mare a mănăstirii Hurez (R. IV).

Pentru studiul sculpturii în lemn din epoca brîncovenească — și nu numai din această epocă — este evident că iconostasele oferă materialul cel mai bogat și complex, un adevărat cîmp de cercetare în care pot fi intîlnite și deci abordate toate problemele ce pot duce la înțelegerea și definirea trăsăturilor acestui gen artistic la momentul respectiv. Există însă, în afară de iconostase, și alte lucrări în lemn la care sculptura participă ca element creator nu numai de forme decorative ci și de expresii noi; acestea sînt: obiectele de mobilier — religios sau civil— și ușile de intrare în biserici sau palate. Deși executate de aceeași mînă care a lucrat și iconostasele — sau de una cu nimic mai puțin abilă și înzestrată —, deci gîndite în același spirit transpus într-o manieră similară, deși multe dintre aceste opere sînt pe drept socotite reușite depline ele ne apar însă alături de iconostase evident copleșite.

Ni s-au păstrat mai puține ansambluri religioase întregi (Hurez biserica mare, București biserica Colțea) decît piese separate aflate azi fie în biserica pentru care au fost lucrate fie în altele contemporane sau mai noi, nu rareori, în muzee. Dintre lucrările destinate mobilării palatelor și reședințelor domnești și boierești, numeroase desigur la acea vreme, nu au ajuns pînă la noi decît indicii, este drept revelatoare, dar insuficiente.

Dintre piesele de mobilier religios sculptate, cunoscute pînă acum, amintim un tetrapod (iconostasul mic R. XL), un analog (R. XLI), jilțuri R. XXXIV—XXXVIII, strane (R. XXXIX), sfeșnice (R. XLII—XLIV), iar dintre cele de mobilier civil un jilț și o casetă. Acestora li se adaugă ușile de intrare (R. XXII — XXXIII) în exclusivitate destinate — ne referim la cele păstrate și cunoscute — lăcașurilor de cult.

Problemele legate de originea și evoluția structurii acestor piese, mai puțin complexe decît cele legate de iconostas, rămîn în parte nelămurite definitiv atît din pricina dispariției operelor din lemn cît și din lipsa unor cercetări mai adîncite și mai larg difuzate și deci cunoscute. Motivele de mai sus ne obligă, ca pentru această categorie de obiecte, să abordăm numai problemele privind evoluția structurii lor considerată în cadrul artei românești.

Atît piesele de mobilier sau de uz bisericesc cît și ușile de intrare se prezintă, în ansamblu, sub o formă unitară, stabilită printr-o veche tradiție. Această formă are ca trăsătură dominantă

sobrietatea și puritatea suprafețelor și volumelor; linii drepte închid suprafețe ce se desfășoară într-un singur plan și din a căror îmbinare se nasc volume cu profiluri simple, elegante și impunătoare. Delicatele curburi ce festonează o suprafață sau ondulează un profil nu au nimic din mișcarea neliniștitoare și dezechilibrată a barocului.

Iconostasul mic (tetrapod R. XL) este alcătuit din patru fețe dreptunghiulare, unite în unghi drept, terminate la partea inferioară cu cîte o arcuire în acoladă dublă, arcuire ce conturează cele patru picioare.

Analogul este compus din opt fețe, de asemenea dreptunghiulare, ce se întîlnesc pe o linie dreaptă în unghi ascuțit (R. XLI).

Sfeșnicele, cu piciorul și fusul lucrate de obicei dintr-o singură bucată de lemn, pornesc de pe o bază circulară, uneori ușor ovală, plată — și în acest caz cu mici picioare adăugate (R. XLIII—XLIV) — sau în forma unei umbrele festonate (R. XLII). Fusul cu un profil zvelt și egal ritmat prin bulbi, inele și cilindri, poartă un taler de forma bazei, în care se înfig lumînările.

Jilțurile și stranele au aceeași formă: o spetează înaltă de care se prind pe părți cele două brațe, evident mai puțin înalte decît aceasta, servind unui om în picioare,nu șezînd. Spetezele se termină de obicei la partea superioară în formă de semicerc (R. XXXV—XXXVIII) sau mai rar, printr-o suprafață cu marginile ondulate (R. XXXIV, XXXIX). Atît spetezele cît și brațele pot fi pline, traforate sau cu rînduri de baluștri. Baluștrii sînt folosiți ca decor și la semicercul spetezei pe care o termină în formă de raze sau la prelungirea picioarelor din spate luînd aspectul unor săgeți (R. XXXIV—XXXVIII).

Ușile de intrare se termină în partea superioară, ca și ancadramentul de piatră, în forma unei acolade duble. Într-unul dintre cazuri acestea sînt ușor rotunjite, ca un arc larg deschis (R. XXVI), în altul tăiate în forma unei coroane (R. XXX), iar într-un al treilea caz trilobate (R. XXII). Ușile pot avea un singur canat (R. XXIV, XXV, XXX) sau două, iar în ce privește structura acestora ele pot fi alcătuite, ca cele mai vechi, fie dintr-o singură bucată de lemn (sau din două fîșii longitudinale R. XXIV, XXV), fie din mici suprafețe dreptunghiulare prinse într-o ramă. Indiferent de structura lor, ideea compunerii din panouri prinse într-o ramă este cea dela care se pornește, dacă nu întotdeauna la alcătuirea ușilor, în orice caz la decorarea lor.

Compoziția — structurală sau decorativă — în panouri este un factor permanent și unificator: în cazul ușilor cu un singur canat acesta poate cuprinde un panou (Berca R. XXV), sau șase (București biserica Colțea R. XXX). Aceasta din urmă merită o mențiune în plus prin faptul că alcătuirea ei este cea a unei uși în două canate avînd aplicată în mijloc chiar și stinghia ce acoperă în mod obișnuit linia de închidere.

Ușile cu două canate, mai numeroase, pot fi compuse din două panouri pe canat (Tismana R. XXIV, Baia de Aramă R. XXVIII, Hurez paraclis R. XXXIII, Hurez, trapeză R. XXXII), din cîte trei panouri pe fiecare canat (Cotroceni R. XXVII, Surpatele R. XXIX) și patru panouri (Bistrița R. XXIII, Fedeleșoiu R. XXVI). Panourile sînt sau nu egale între ele, pot avea sau nu aceeași formă, după dimensiunile canatelor, compoziția generală pe care și-a ales-o artistul (cu banda mai dezvoltată în partea de mijloc) și decorația pe care o are de executat (Cotroceni — stema).

Avînd o arhitectură sobră și o structură unitară piesele de mobilier și ușile de intrare sînt bogat decorate cu o sculptură concepută și tratată într-o manieră la fel de sobră, echilibrată și unitară. Această decorație se află față de structura și compoziția ei într-un raport de interdependență, alcătuind un tot ce nu poate fi desfăcut. Cum însă dintre cele două componente — structură și decorație — aceasta din urmă se impune, reflectînd mai ales ideea care a conceput și structura, ea este, pe drept cuvînt, factorul principal unificator și merită analizată cu deosebire.

Este ceea ce am făcut în studiul intitulat *Trăsături specifice ale sculpturii în lemn brîncovenești* apărut în volumul al II-lea din *Pagini de veche artă românească*. Nu vom relua in extenso problemele cuprinse în acel studiu dar, pentru a le readuce în memoria cititorului, vom puncta aci pe cele esențiale.

Sculptura în lemn brîncovenească este o sculptură decorativă pe fond ce se exprimă printr-o gamă variată de tehnici. Dintre acestea un loc principal îl ocupă méplat-ul și basorelieful prin care se realizează un relief puțin pronunțat față de suprafața din care a fost desprins. Deosebirea între sculptura brîncovenească, între sculptura în lemn medievală românească în general, și cea lucrată pe fond a altor popoare, ce folosesc cu aceeași preferință relieful mărunt, constă în raportul ce se stabilește între fond și decor. În cazul nostru, al sculpturii în lemn din epoca brîncovenească, între suprafață și relieful care a luat naștere din ea, adică între fond și decor, există un raport de nedesfăcut. Decorul se împlinește și trăiește numai prin suprafața pe care se așterne, iar aceasta este determinată, în ce privește „realitatea" sa vizuală, de decor.

Repertoriul ornamental, sub o aparentă bogăție de motive — dintre care nu puține sînt de influență occidentală — se dovedește a fi, atît în ce privește elementele folosite cît și modul în care sînt ele prezentate, legat de tradiție. Astfel, raportat la trecut, aspectul de mare exuberanță al repertoriului se explică nu atît prin îmbogățirea vocabularului ornamental cît mai ales prin ampla folosire a variațiilor pe temele tradiționale. În marea lor majoritate motivele sînt cele pe care le întîlnim încă de la primele opere sculptate în lemn, ce s-au păstrat în Țara Românească, dar acum ele ne apar schimbate datorită suflului nou ce le animă, fie că este vorba de motive geometrice sau vegetale, fie zoo sau antropomorfe.

În ce privește modul de prezentare al elementului ornamental constatăm că acesta este întotdeauna același: concis, sintetic și mai ales cursiv. Cursivitatea face ca părțile ce compun motivul să ne apară strîns legate între ele, alcătuind un singur tot unitar. Acestei modalități de prezentare îi corespunde o exprimare adecvată, neamănunțită dar expresivă, realizată prin stilizare.

Compoziția decorației sculptate în lemn brîncovenești exprimă ideea spațiului mărginit. Ceea ce contribuie, în primul rînd — în afară de așezarea și repartiția ornamentelor — la menținerea unei compoziții în limite precise, ceea ce face ca ea să poată avea un început și un sfîrșit, este mișcarea ondulatorie de val. Acestui ritm i se subordonează toate direcțiile pe care le pot lua, în cadrul unei compoziții, elementele componente și, în ultimă analiză, el imprimă o anume ordine, echilibru și mai ales unitate decorației sculptate.

Întocmai ca motivul ornamental, subiectul compoziției se caracterizează prin legătura indisolubilă dintre părțile ce îl compun, deci prin unitate, ceea ce îi conferă claritate, precizie în limite și forță în expresie.

În ce privește ansamblul operei sculptate din epoca brîncovenească, acesta aparține unui tip „funcțional" de unitate căreia îi este specifică o perfectă claritate și un echilibru desăvîrșit.

Concluziile ce se impun cu privire la sculptura în lemn brîncovenească sînt valabile nu numai pentru arta epocii respective ci pentru întreaga artă medievală românească căci pornind de la ele putem contura viziunea artistului medieval român.

În arta medievală românească imaginea sculptată este neschimbătoare, fixă, asemenea celei pe care ne-o formăm privind realitatea înconjurătoare, ea este deci o imagine concretă.

Motivul ornamental este prezentat în esența concretului său.

Compoziția se caracterizează printr-o înlănțuire și mișcare a elementelor decorative conform unei ordine cu profunde corespondențe în lumea reală, proprii unei lumi concrete.

Unitatea ansamblului aparține unui tip „funcțional" deci unui tip prin excelență concret, care păstrează, prin decorația sculptată, structura obiectului.

REPERTORIU

R.I.

Locul: **Filipeștii de Pădure**
Biserica Trei Ierarhi
Opera: **Iconostas**
Data: **(1688)***

Tipologie: *Iconostas de tipul „arhaic" brîncovenesc* (fig. 1, 2, 3)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip I
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip I
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip I
- Compoziția superioară — decorație tip I

Uși împărătești Structură tip I — decorație tip I

Descriere: *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane (originale) deasupra arhitravei: prăznicare, apostolii cu Deisis (trei icoane) și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din rîndurile 1 și 2 sînt așezate sub arcuri în plin cintru; cele din primul rînd au timpane. Proorocii în medalioane. Cîte 13 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este compusă din patru panouri noi — cele de la perete pe jumătate de înguste — ce se prind de stîlpi cu secțiune pătrată, de asemenea noi. Deasupra stîlpilor se înalță colonetele de o formă clasică. Arhitrava, decorată cu motive vegetale și zoomorfe, se sprijină direct pe colonetele parapetului. *Rîndurile 1 și 2 de icoane* au colonițele arcurilor așezate direct pe arhitravă și respectiv pe brîul decorativ ce le desparte. Acesta din urmă are o decorație vegetală. Al 3-lea rînd de icoane (cu prooroci) are pictura și sculptura pe același suport, pe aceeași grindă.

* Folosim paranteza ori de cîte ori data operei este stabilită în funcție de cea a pictării bisericii din al cărei ansamblu aceasta face sau a făcut parte. De asemenea și acolo unde, în dauna lipsei unor părți importante dintr-o operă, ne pronunțăm asupra tipului de structură sau decorație.

Coronamentul decorativ este alcătuit din 3 părți : 2 laterale cu decor vegetal-stilizat și una centrală cu decor zoomorf (2 balauri adosați). De pe aceasta din urmă, centrală, se ridică crucea și moleniile cu decor vegetal și zoomorf.
Ușile împărătești au, în afara obișnuitei icoane cu Buna vestire, 4 iconițe la partea inferioară a canatelor. În rest decor sculptat în care se împletesc motivele vegetale cu cele zoomorfe.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt, ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos și aurit.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 4,65 m — Înălț. (pînă la baza crucii) 4,25 m aprox. Uși împărătești : Lăț. 0,75 m — Înălț. 1,70 m.

Observații : Prin structură și mai ales decorație se leagă de iconostasul bisericii din Măgureni. Ornamentica variată, compoziția degajată, mișcarea vie, mai barocă, tehnica din care rezultă o valorație bogată determină încadrarea acestui iconostas într-un tip ce și-a avut momentul de apogeu imediat înaintea anului 1688.

Bibliografie :

— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 522.
— Florentina Dumitrescu, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVIIe siècle*, in *Rev. Roum. Hist. Art.*, 5 (1968), p. 76.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 92.

R. II.

Locul : **Corbii Mari, biserica Sf. Treime**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1688 — 1714)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „arhaic" brîncovenesc* (fig. 4, 5).

Parapet
- Balustrada — structură tip II
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip I
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip I — decorație tip I
- Brîul decorativ lipsește
- Rîndul 3 lipsește

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip I
- Compoziția superioară (decorație tip I)

Uși împărătești : Structură tip I — decorație tip I

Descriere : *Iconostas* cu 2 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare și apostolii. Icoanele sub arcade semicirculare — cele din primul rînd au timpane. Prăznicare 13, apostoli 15.

Balustrada (nouă) este compusă din patru panouri prinse între stilpi rotunzi ce se continuă cu colonetele. Colonetele, de o formă clasică, sprijină arhitrava sculptată cu ornamente vegetale şi zoomorfe.

Rîndul 1 de icoane are coloniţele aşezate direct pe arhitravă. Probabil acelaşi sistem se repeta şi la coloniţele din rîndul al 2-lea unde, lipsind brîul decorativ, nu se poate preciza. Rîndul al 3-lea de icoane lipseşte.

Din *decoraţia-coronament* s-au păstrat fragmente (la baza crucii mari, deasupra icoanei cu donatori), pe baza cărora putem presupune existenţa unei compoziţii similare cu cea de la iconostasul din biserica de la Filipeştii de Pădure — adică cu 2 balauri adosaţi avînd cozile răsucite prin inelul de deasupra icoanei. Elementele ce alcătuiau scena răstignirii de asemenea sînt sparte.

Uşile împărăteşti sînt de tipul celor de la Tîrgovişte, cu simbolurile evangheliştilor pictate în mici iconiţe cruciforme. Decoraţia sculptată foloseşte ornamente variate, vegetale şi zoomorfe.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi zoomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu.

Conservare : Foarte proastă. Uşile împărăteşti sparte la partea superioară. Lipseşte brîul decorativ dintre rîndurile de icoane. Decoraţia şi compoziţia superioară de asemenea sparte. Lemnul putred, mîncat de cari.

Dimensiuni : Lăţ. 4,62 m — Înălţ. (pînă la baza crucii) 3,50 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,62 m — înălţ. 1,20 m.

Observaţii : Pe icoana de la baza crucii se află pictaţi donatorii îngenunchiaţi. Inscripţia : „Jupîniţa ego Tudos<ka> şi Jupan Dumitraşco".
Prin tehnică, ornamentică, compoziţie şi structură a ansamblului, opera se încadrează tipului de iconostas caracteristic momentului imediat anterior anului 1688.

Bibliografie :

— Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I*, în *Bis. ort. rom.*, II, 1875—1876, nr. 10, p. 632.
— V. Drăghiceanu, *Biserica din Corbii Mari (Vlaşca)*, în *B.C.M.I.*, 1913, p. 76, fig. 3.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 308.

R. III.

Locul : **Măgureni, biserica Sf. Troiţă**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1693—1694)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „arhaic" brîncovenesc* (fig. 6, 7, 8)

Parapet
- Balustrada — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip I

Frizele de icoane { Rîndurile 1 şi 2 de icoane—structură tip I—decoraţie tip I
Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament { Decoraţia superioară — structură tip I — decoraţie tip I
Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti (noi) : Structură tip I — decoraţie tip I

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (o singură icoană) şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade în plin cintru ; cele ale icoanelor prăznicare au timpane. Al 3-lea rînd cuprinde medalioane. Cîte 15 icoane pe fiecare rînd.
Balustrada este formată din 4 panouri de lemn, pictate, prinse între stîlpi rotunzi, ornamentaţi, ce se ridică de pe baze de secţiune pătrată şi se continuă cu colonetele. Arhitrava ornamentată cu motive vegetale şi zoomorfe se sprijină pe colonete prin intermediul unui timpan similar decorat.
Rîndurile 1 şi *2 de icoane* au coloniţele aşezate direct pe grinzile arhitravei şi respectiv a îngustului brîu decorativ dintre rînduri. Pe timpanele arcurilor sub care se află icoanele prăznicare este sculptat motivul scoicii stilizate. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia, vegetală, ce se află între ele.
Friza decorativă de deasupra ultimului rînd de icoane comportă 3 părţi distincte : 2 părţi laterale sculptate cu motive vegetal-stilizate şi o parte centrală în care 2 balauri adosaţi, cu cozile răsucite, susţin crucea şi moleniile.
Uşile împărăteşti (noi) au în partea inferioară 4 mici iconiţe — 2 pe fiecare canat—iar în partea superioară icoana Bunei vestiri. În rest sculptură ornamentală cu motive vegetale şi zoomorfe.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi zoomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos este aurit şi argintat recent.

Conservare : Restaurată şi completată.

Dimensiuni : Lăţ. 5,50 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,80 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,70 m — înălţ. 1,81 m.

Observaţii : Se leagă prin structură şi decoraţie de iconostasul de la Filipeştii de Pădure şi Mogoşoaia.

Bibliografie :

V. Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în *B.C.M.I.*, 1924, fig. 20—21.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie* — seconde partie — *La sculpture en bois*, 1936, p. 13, fig. 25.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a patra. *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, fig. 1070—72.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1966, p. 988.
— Florentina Dumitrescu, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVIIe siècle*, in *Rev. Roum. Hist. Art.*, 5 (1968), p. 76.
— *Istoria artelor plastice in Romania*, II, 1970, p. 92, fig. 139.

R.IV. Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica mare**
Opera : **Iconostas**
Data : **1694**

Tipologie : *Iconostas de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 9, 10, 11, 12, 13)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip I
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip I

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip I

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip I a.

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (o singură icoană) și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade în plin cintru — cele ale icoanelor prăznicare au timpane — iar cele din ultimul rînd în medalioane. Cîte 13 icoane în primele 2 rînduri, 11 în cel de-al 3-lea.

Balustrada este formată din 4 panouri pictate prinse în stîlpi de secțiune pătrată deasupra cărora se înalță colonetele al căror fus prezintă, în partea inferioară, o îngroșare de forma unui bulb. Pe colonete se sprijină, prin intermediul unei bogate frize, arhitrava decorată cu arborele lui Ieseu în forma dezvoltată (cu rădăcina și ramificațiile sale).

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. „Balustrada" este sculptată cu o decorație vegetală și zoomorfă, iar timpanele arcurilor din primul rînd de icoane cu o decorație antropomorfă. Pe brîul decorativ, decor vegetal. Cel de-al 3-lea rînd (cu prooroci) are icoanele pictate direct pe grinda din care este lucrată și sculptura ce folosește ornamente zoo și antropomorfe.

Decorația superioară este compusă din 3 părți distincte : 2 laterale și 1 centrală, toate avînd o sculptură exclusiv vegetală. Compoziția ce se ridică deasupra părții centrale a decorației superioare a iconostasului, figurînd scena Răstignirii, este bogat decorată cu o sculptură vegetală, zoo și antropomorfă.
Ușile împărătești sînt de tipul predominant decorativ — numai cu icoana Buna Vestire în partea superioară — și sînt sculptate cu ornamente geometrice, vegetale și antropomorfe.

Ornamentică : Geometrică, vegetală, zoo și antropomorfă.

Tehnică : Méplat, basorelief și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu albastru-vînăt și roșu-vermillon.

Conservare : Relativ bună. Sînt sparte panourile inferioare ale ușilor împărătești, arhitrava, brîul decorativ, partea stîngă a decorației superioare.

Dimensiuni : Lăț. 5,15 m — înălț. (pînă la baza crucii) 6,20 m aprox.
Uși împărătești : lăț. 0,70 m — înălț. 1,85 m.

Observații : Ornamentica păstrează elemente încă neasimilate în repertoriul tradițional, specifice momentului imediat anterior anilor 1688. Opera, în ansamblul ei, este una dintre cele mai somptuoase. De remarcat panourile de la balustradă cu o foarte frumoasă pictură. Deasupra lor inscripție pictată cu anul 1694 (7202).

Bibliografie :

— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *B.C.M.I.* 1933, p. 55.
— N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 82, fig. 529.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1961, p. 823.
— Lucian Roșu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 17, fig. 8.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 93.

R. V.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica paraclis**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1696 — 1697)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 14, 15, 16, 17)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip II — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis — o singură icoană — și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade — la primul rînd arcade cu timpane —, iar icoanele proorocilor în medalioane. Prăznicare 13, apostoli 12 + 1 și prooroci 10 + 1.

Balustrada este compusă din 4 panouri pictate prinse în stîlpi de secțiune pătrată. Deasupra stîlpilor se ridică colonetele al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroșare de forma unui bulb și care sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava decorată vegetal.

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ ce desparte aceste 2 rînduri. Brîul decorativ și „balustrada" au o sculptură vegetală. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația ce le unește.

Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă, alcătuită dintr-o singură bucată, pe care sînt pictate 3 icoane şi sculptată o ornamentaţie vegetală. De pe această friză-coronament se ridică, în mijloc, scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix şi 2 molenii, toate ornamentate vegetal.
Uşile împărăteşti sînt de tipul predominant decorativ, iar sculptura foloseşte, ca şi în restul operei, cu precădere ornamente vegetale.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat, ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu albastru-vînăt.

Conservare : Foarte bună.

Dimensiuni : Lăţ. 4,00, m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4, 50 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,64 m — înălţ. 1,50 m.

Observaţii : Întreaga sculptură, deosebit de fină şi îngrijită ca tratare, lasă impresia unei broderii în fir de aur, net detaşată de pe fondul colorat.
Inscripţie sub icoana Maicii Domnului : ,,Această preacuvioasă, Trapezare frumoasă, Care iaste tuturor drăgăstoasă, Ca o maică măngăioasă, Cînd şed fraţii la masă, Întru neuitare făcută, Şi aşa tocmită, Şi cu zugrăveale îmbodobită — de smeritul Ioan arhimandritu — năstavnic fiind aceşti mănăstiri pînă s-au făcut ; lt. 7217" (1705—1706).

Bibliografie :

— Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară*, in *Analele Academiei Române*, seria a II-a, t. VIII, 1885 — 1886, p. 186.
— C. Bilciurescu, *Monastirile şi bisericile din România*, 1890, p. 226.
— N, Ghika-Budeşti, *Mănăstirea Hurezi. Paraclisul*, in *B.C.M.I*, 1909, p. 171.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 51.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 823.
— Lucian Roşu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 19, fig. 28.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 93.

R. VI.

Locul : **Tîrgovişte, biserica Domnească**
Opera : **Iconostas**
Data : **1697**

Tipologie : *Iconostas de tipul ,,arhaic" brîncovenesc* (fig. 18, 19, 20, 21).

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziţie — structură tip I
- Arhitrava — decoraţie tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip I, decoraţie tip I
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip I — decoraţie tip II

Coronament { Decorația superioară — structură tip I — decorație tip I
Compoziția superioară — decorație tip I }

Uși împărătești : Structură tip I — decorație tip I

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii (în mijloc icoana Maicii Domnului cu Iisus în brațe) și proorocii (în picioare) de o parte și de alta a lui Iisus pe tron. Toate icoanele sub arcade : în plin cintru la primele 2 rînduri, în acoladă triplă la cel de-al 3-lea. 13 icoane pe fiecare rînd.
Balustrada este formată din 4 panouri pictate prinse în stîlpi de secțiune pătrată deasupra cărora se înalță colonetele de o formă clasică. Direct pe colonete se sprijină arhitrava sculptată cu ornamente vegetale și antropomorfe.
Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate direct pe ultima grindă a arhitravei și respectiv a brîului decorativ dintre aceste rînduri. Grinda ce formează brîul este decorată cu motive vegetale. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt așezate, în mod excepțional, sub arcade trilobate.
Coronamentul. Deasupra, în mijloc, se ridică compoziția obișnuită ce reprezintă Răstignirea. Elementele ce o alcătuiesc au o ornamentație vegetală, zoo și antropomorfă.
Ușile împărătești au, în afara scenei BunaVestire într-o prezentare iconografică dezvoltată, 4 mici suprafețe cruciforme pictate cu simbolurile evangheliștilor. Sculptura folosește o ornamentică variată, vegetală și antropomorfă.

Ornamentică : Geometrică, vegetală, zoo și antropomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu roșu și albastru.

Conservare : Bună. La ultima restaurare s-a schimbat ordinea frizelor : cea cu data 1697 nu se mai află deasupra stemei.

Dimensiuni : Lăț. 5,00 m — înălț. (pînă la baza crucii) 4,75 m aprox.
Uși împărătești : lăț. 0,87 m — înălț 1,61 m.

Observații : Prin folosirea motivelor vegetale într-o tratare cu compoziție mai liberă și a celor antropomorfe, iconostasul se alătură grupului Măgureni, Filipeștii de Pădure, Costești, ceea ce determină încadrarea lui într-un tip ce și-a avut momentul de apogeu imediat înaintea anului 1688.

Bibliografie :
— N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romăniei*, vol. II, 1908, p. 368.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 29.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1965, p. 745.
— N. Constantinescu și Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, 1965, p. 42.
— Florentina Dumitrescu, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVIIe siècle*, in *Rev. Roum. Hist. Art.*, 5 (1968), p. 76, 81, fig. 4.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 92, fig. 140.

R. VII. Locul : **Făgăraş, biserica Sf. Nicolae**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1698)**

Tipologie : *Iconostas de tipul ,,clasic'' brîncovenesc* (fig. 22, 23).

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară—structură tip II —decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti : Structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (în 3 compartimente) şi proorocii. Acestea din urmă sînt aşezate de o parte şi de alta a compoziţiei centrale ce figurează scena răstignirii. Icoanele prăznicare şi cele ale apostolilor se află sub arcade semicirculare ; la primul rînd de icoane arcadele au timpane. Ultimul rînd cuprinde medalioane. Prăznicare 15, apostolii cu Deisis 15, prooroci 14.

Balustrada este compusă din 4 panouri simple (noi) prinse în stîlpi de secţiune pătrată. Deasupra acestora se înalţă colonetele de o formă clasică. Pe ele se sprijină, prin intermediul unei frize decorative, arhitrava sculptată cu motive vegetale.

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe un fel de balustradă ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv brîul decorativ dintre cele două rînduri. Această ,,balustradă'' are o sculptură decorativă vegetală ca şi timpanele arcurilor de la icoanele primului rînd şi brîul decorativ. Cel de-al 3-lea rînd (cu prooroci) are icoanele pictate direct pe grinda din care este lucrată şi sculptura. Ornamentica folosită este exclusiv vegetală.

Decoraţia superioară a suferit modificări, din ea nemaipăstrîndu-se decît partea centrală (cu sculptură vegetală) de pe care se ridică crucea şi moleniile cu o decoraţie de acelaşi tip.

Uşile împărăteşti sînt de tipul preponderent decorativ — deşi icoana Buna vestire ocupă o suprafaţă mai mare ca de obicei. Decoraţia este exclusiv vegetală.

Ornamentică : geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat, basorelief şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit, şi colorat în albastru-vînăt şi roşu-vermillon.

Conservare : Bună, cu unele modificări.

Dimensiuni : Lăţ. 6,23 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,00 m aprox.

Observații : Ornamentica păstrează elemente încă neasimilate în repertoriul tradițional, specifice momentului imediat anterior anului 1688. Ușile împărătești se află în atelierul de restaurare al D.M.I.A.

Bibliografie : — N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii in Muntenia și in Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 61.

R. VIII.

Locul : **Mănăstirea Mamu, biserica**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1699)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 24, 25)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade — în plin cintru și cu timpane la prăznicare, trilobate la apostoli. Proorocii în medalioane. Cîte 13 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este compusă din 3 panouri prinse în stîlpi de secțiune pătrată. Deasupra stîlpilor se înalță colonetele ce susțin, prin intermediul unei frize înguste, arhitrava decorată cu arborele lui Iesei sub formă redusă (numai cu ramificațiile, descendenții direcți).

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Atît brîul, „balustrada" cît și timpanele de deasupra icoanelor prăznicare sînt decorate cu motive exclusiv vegetale. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația vegetală ce le unește.

Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă alcătuită din 3 părți : 2 laterale și 1 centrală, toate cu decor vegetal. De pe partea centrală a acestei frize-coronament se ridică scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii ornamentate tot cu motive vegetale.

Ușile împărătești, cu decorație vegetală, sînt de tipul obișnuit în această epocă.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Máplat, basorelief şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos şi aurit.

Conservare : Bună. La parapet şi decoraţia superioară adaosuri recente.

Dimensiuni : Lăţ. 4, 00 m — Înălţ. (pînă la bază crucii) 4,80 m aprox.

Bibliografie : — N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, in *Mitropolia Olteniei*, 1966, p. 990.

R. IX.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica bolniţei**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1699)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 26).

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rindurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Briul decorativ — decoraţie tip II
- Rindul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip I — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip I

Uşi împărăteşti noi.

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis — o singură icoană — şi proorocii cu Maica Domnului Platytera in mijloc. În primele 2 rînduri icoanele sînt aşezate sub arcade în plin cintru ; cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. Cîte 13 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este compusă din 4 panouri pictate prinse în stilpi de secţiune pătrată. Deasupra stilpilor se inalţă colonetele — al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroşare de forma unui bulb — ce sprijină, prin intermediul unei frize înguste, arhitrava decorată cu arborele lui Iesei în prezentarea redusă (numai cu ramificaţiile, cu descendenţii direcţi).

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză îngustă, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv briul decorativ dintre aceste rînduri. Briul decorativ, „balustrada" ca şi timpanele arcurilor din primul rînd de icoane au decor vegetal. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia vegetală dintre medalioane.

Coronamentul. Deasupra iconostasului se aflã o friză decorativă, alcătuită din 3 părţi : una centrală şi două laterale, toate cu decor vegetal. De pe partea centrală a acestei frize-coronament se ridică scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix şi 2 molenii ornamentate cu elemente vegetale şi zoomorfe.
Uşi împărăteşti noi.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi zoomorfă.

Tehnică : Méplat, relief inalt şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu-vermillon şi albastru-vînăt.

Conservare : Bună. Uşile impărăteşti inlocuite, panourile balustradei greşit asamblate, decoraţia superioară recent completată.

Dimensiuni : Lăţ. 1,05 m — inălţ. (pînă la baza crucii) 4,70 m aprox.

Bibliografie :

— N. Iorga, şi G. Balş, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 210.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 52, fig. 19.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, in *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 823.
— Lucian Roşu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 24.

R. X.

Locul : **Mănăstirea Polovraci, biserica**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1699)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 27, 28, 29)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip II — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti: Structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (o singură icoană) şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele primelor 2 rînduri se află sub arcade semicirculare, cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. Cîte 13 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este formată din 4 panouri pictate, prinse în stîlpi de secţiune pătrată. În prelungirea stîlpilor se află colonetele al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroşare sub forma unui bulb. Acestea sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava a cărei decoraţie sculptată înfăţişează arborele lui Ieseu reprezentat numai cu ramificaţiile, cu genealogia figurată în mici medalioane.

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză îngustă, sub forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Acesta, ca şi timpanele arcurilor sub care se află icoanele präz-

nicare au o decoraţie exclusiv vegetală. În rîndul al 3-lea (cu prooroci), icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este lucrată şi sculptura decorativă ce foloseşte de asemenea numai motive vegetale.
Decorația superioară se prezintă cu o structură unitară şi o decoraţie corespunzătoare, exclusiv vegetală. Compoziţia ce figurează răstignirea prezintă aceleaşi caracteristici ornamentale ca şi decoraţia de pe care se ridică.
Ușile împărătești sînt de tipul preponderent decorativ căruia îi corespunde o ornamentică geometrică şi vegetală.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat, basorelief şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu-vermillon, verde deschis, albastru.

Conservare : Bună (excepţie fac uşile împărăteşti care au sculptura ajurată spartă).

Dimensiuni : Lăţ. 4,40 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 5,00 m aprox.
Uşi împărăteşti : Lăţ. 0,59 m — înălţ. 1,69 m.

Observaţii : Pe icoanele împărăteşti inscripţii datate : icoana Adormirii Maicii Domnului poartă anul 7207 (1699).

Bibliografie :

— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p. 64.
— Victor Brătulescu, *Mănăstirea Polovraci*, în *BCMI*, 1940, p. 26—27, fig. 29, 30.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1965, p. 160
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93.

R. XI.

Locul : **Fedeleşoiu, biserica fostului schit**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1700)**

Tipologic : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 30, 31)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — (structură tip II) — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis — o singură icoană — şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. În primele 2 rînduri icoanele sînt aşezate sub arcade în plin cintru ;

cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. Cîte 12 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este compusă din 4 panouri prinse în stîlpi de secţiune pătrată. Deasupra stîlpilor se înalţă colonetele — al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroşare de forma unui bulb — ce sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava decorată vegetal.

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză, de forma unei balustrade înguste ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Brîul decorativ, „balustrada" ca şi timpanele arcurilor din primul rînd de icoane sînt ornamentate cu decor exclusiv vegetal. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia vegetală dintre medalioane.

Din *decoraţia-coronament* ce se afla deasupra iconostasului nu se mai păstrează decît partea centrală de pe care se ridică scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix şi 2 molenii, toate cu o decoraţie sculptată vegetală.

Uşile împărăteşti sînt de tipul predominant decorativ, obişnuit în această epocă ; sculptura foloseşte aproape în exclusivitate ornamente vegetale.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat, relief înalt şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu.

Conservare : Proastă. Lemnul mîncat de cari. Decoraţia superioară păstrată parţial. Rîndurile de icoane greşit asamblate, cu proorocii în mijloc.

Dimensiuni : Lăţ. 3,65m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,70 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,56 m — înălţ. 1, 68 m.

Bibliografie :

— N. Iorga, *Schitul Fedelescioiu*, în *BCMI*, 1912, p. 31, fig. 7.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 69.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 521.

R. XII.

Locul : **Govora, biserica mănăstirii**
Opera : **Iconostas**
Data : **1701**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 32, 33)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament { Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
Compoziția superioară — decorație tip II }

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : praznicare, apostolii cu Deisis (o singură icoană) și prooroci. Icoanele primelor 2 rînduri sînt așezate sub arcade semicirculare ; cele de la praznicare au timpane. Șirul proorocilor, în medalioane, este întrerupt la mijloc de cruce și molenii. Numărul icoanelor diferă de la un rînd la altul, respectiv 13, 12 și 14.

Balustrada este formată din 2 panouri pictate, prinse între stîlpi de secțiune pătrată. Deasupra fiecărui stîlp se află colonetele al căror fus comportă 2 părți : cea inferioară mai îngroșată. Ele sprijină, prin intermediul unei frize și a abacelor, arhitrava decorată cu arborele lui Ieseu sub forma redusă (numai cu ramificațiile, cu genealogia pictată în mici medalioane de forma unor flori).

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei înguste balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Atît brîul decorativ cît și timpanele arcurilor primului rînd au o sculptură vegetală. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația vegetală ce unește medalioanele.

Decorația superioară este alcătuită din 3 părți distincte : 2 laterale lucrate în trafor și una centrală lucrată cu sculptură vegetală pe fond. De pe această parte centrală a coronamentului se ridică crucea și moleniile, reprezentînd scena răstignirii. Toate 3 elementele sînt conturate de o decorație de asemenea exclusiv vegetală.

Ușile împărătești se încadrează în tipul predominant decorativ (numai cu icoana Buna vestire la partea superioară) cu o ornamentică geometrică și vegetală.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnica : Méplat, relief înalt, ajur și trafor. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit, și colorat cu albastru-vînăt și roșu-vermillon.

Conservare : Bună. Ușile împărătești au partea ajurată spartă.

Dimensiuni : Lăț. 4,43 m — înălț. (pînă la baza crucii) 4,30 m aprox.
Uși împărătești : Lăț. 0,70 m — înălț. 1,42 m.

Observații : Inscripție pictată la partea inferioară a arhitravei : „Cu vrearia și cu mila lui Dumnezeu făcutu-s'au aceste tîmple cu sfintele icoane întru lauda a preacuratei Maice a Domnului nostru Is<us> Hris<tos> în zilele prea-luminatului și bunului creștin Io Costandin Băsăraba Voivod, cu osteninţa și cu toată cheltuiala părintelui chir Paisie eromonah, eg<u>men aceștii sfinte monastiri Govora, msța Noem. dni 7, leat 7210 (1701). Az. Neculae zugrav".

Bibliografie :

— N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, 1905, p. 179.
— I. Trajanescu, *Mănăstirea Dintr-un lemn și mănăstirea Govora*, în *BCMI*, 1910, p. 40.
— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p. 51.
— N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 71, fig. 399.

— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1961, p. 675.
— Radu Florescu, *Mănăstirea Govora*, 1965, p. 30, fig. 9.

R. XIII.

Locul : **București, biserica Colțea**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1702)**

Tipologie : *Iconostas de tipul ,,clasic'' brîncovenesc* (fig. 34, 35)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip I — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip II — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (un singur compartiment dezvoltat) și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele prăznicare și cele ale apostolilor se află sub arcade în plin cintru ; cele din rîndul 1 au timpane decorate. Proorocii în medalioane. 15 prăznicare 14 apostoli + 1 sub acoladă trilobată și 12 prooroci + 1.

Balustrada este compusă din 4 panouri (cu cîte o rozetă în mijloc) prinse în stîlpi de secțiune pătrată. Deasupra stîlpilor se înalță colonete de o formă clasică, ce susțin arhitrava prin intermediul unei frize înguste. Arhitrava este decorată cu arborele lui Ieseu sub formă dezvoltată (cu rădăcina — Ieseu — și ramificațiile sale — descendenții direcți).

Rîndul 1 și 2 de icoane au colonițele așezate direct pe ultima grindă a arhitravei și respectiv a brîului decorativ ce le desparte. Acesta din urmă are o decorație vegetală ca și timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația vegetală, ce le unește.

Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă alcătuită dintr-o singură bucată și ornamentată cu o sculptură vegetală. De pe această friză se ridică, în mijloc, scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii, toate ornamentate cu o sculptură vegetal-stilizată.

Ușile împărătești se caracterizează printr-o evidentă dominare a elementului decorativ sculptat asupra celui iconografic pictat, care se află numai la partea superioară reprezentînd scena Buna vestire. Sculptura folosește exclusiv motive vegetale.

Ornamentică: Geometrică şi vegetală.

Tehnică: Méplat, relief înalt şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu albastru-vînăt.

Conservare: Bună.

Dimensiuni: Lăţ. 5,13 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,89 m aprox.
Uşi împărăteşti: Lăţ. 0,74 m — înălţ. 1,56 m.

Bibliografie:

— N. Iorga, şi G. Balş, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 236—737.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 27, 40.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII,-lea*, 1936, p. 102.
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, 1961, p. 182—186.
— Aurora Ilieş, *Biserica mănăstirii Colţea*, 1969, p. 27, fig. 33

R. XIV.

Locul: **Baia de Aramă, biserica Sf. Voievozi şi Sf. Treime a fostei mănăstiri**
Opera: **Iconostas**
Data: **(1703)**

Tipologie: *Iconostas de tipul ,,clasic'' brîncovenesc* (fig. 36).

Parapet
- Balustrada — nouă
- Colonete — noi
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — (structură tip I) — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — spartă

Uşi împărăteşti: Noi.

Descriere: *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei: prăznicare, apostolii cu Deisis — 3 icoane — şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade în plin cintru; cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. Prăznicare 14, apostoli 12+3, prooroci 14 + 1.

Balustrada compusă din panouri prinse în stîlpi, ca şi colonetele ce se ridică deasupra acestora sînt noi. Pe colonete se sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava decorată cu motive vegetale.

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză, de forma unei balustrade înguste, ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv brîul decorativ dintre aceste prime rînduri. Brîul decorativ, ,,balustrada'' ca şi timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare sînt ornamentate exclusiv vegetal. În rîndul

al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia vegetală dintre medalioane.
Coronamentul. Deasupra iconostasului se afla o friză-coronament din care se mai păstrează partea centrală de pe care se ridică scena Răstignirii, compusă dintr-un crucifix şi 2 molenii, a căror decoraţie este spartă.
Uşile împărăteşti sînt noi.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat şi relief înalt. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu şi albastru.

Conservare : Bună. Balustrada, colonetele şi uşile împărăteşti sînt noi. Lipsesc părţile laterale ale decoraţiei superioare şi aproape în întregime decoraţia crucii şi moleniilor.

Observaţii : Uşile împărăteşti originale se află în Muzeul din Turnu Severin.

Bibliografie :

— Radu Creţeanu, *Biserica din Baia de Aramă*, în *Mitropolia Olteniei*, 1955, p. 572.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 126.

R. XV.

Locul : **Bucureşti, biserica Scaune**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1705)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 37, 38)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip II — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti : Structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis — o singură icoană — şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade în plin cintru ; cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. Prăznicare 17, apostoli 14 + 1, prooroci 14 + 1.
Balustrada este compusă din 4 panouri noi, prinse în stîlpi de secţiune pătrată. Deasupra stîlpilor se înalţă colonetele, de o formă clasică, ce sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava decorată cu arborele lui Iesei.

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză îngustă, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Brîul decorativ, ,,balustrada'', ca și timpanele arcurilor primului rînd au o decorație exclusiv vegetală. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația ce le unește.

Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă alcătuită dintr-o singură bucată și ornamentată cu sculptură vegetală. De pe această friză se ridică, în mijloc, scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii, ornamentate de asemenea cu decor vegetal.

Ușile împărătești se caracterizează printr-o evidentă dominare a elementului decorativ sculptat asupra celui iconografic pictat, care se află numai la partea superioară reprezentînd scena Buna vestire. Sculptura folosește motive geometrice și vegetale.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat, basorelief și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu albastru-vînăt.

Conservare : Bună. Balustrada refăcută, compoziția superioară parțial spartă.

Dimensiuni : Lăț. 5,65 m — înălț. (pînă la baza crucii) 4,80 m aprox.
Uși împărătești : lăț. 0,76 — înălț. 1,45 m.

Bibliografie :

— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 32.
— N. Ghica-Budești, *Artele minore bizantine și romane*, în *BCMI*, 1937, p. 173.
— Corina Nicolescu, *Biserica Scaune*, în *Analecta*, 3, 1946, p. 52.
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, 1961, p. 268—269.

R. XVI.

Locul : **București, biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1705)**

Tipologie : *Iconostas de tipul ,,arhaic'' brîncovenesc* (fig. 39, 40, 41, 42, 43)

Parapet
- Balustrada — structură tip II
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip I
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip I — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip I
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip I

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip I
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești **:** Structură tip I — decorație tip I

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis — 3 icoane — și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc, între 2 îngeri. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade : în plin cintru cu timpane la prăznicare, în acoladă triplă la apostoli. Proorocii în medalioane (icoana din mijloc sub acoladă triplă). Cîte 15 icoane în primele 2 rînduri, 14 + 3 în cel de-al 3-lea.

Balustrada este compusă din 4 panouri ce se prindeau între stîlpi rotunzi în continuarea colonetelor. Direct pe colonete se sprijină arhitrava decorată cu motive vegetale și zoomorfe.

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate direct pe arhitravă și brîul decorativ dintre rînduri. Acesta din urmă, ca și timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare sînt sculptate cu ornamente vegetale și zoomorfe. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația dintre ele.

Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă alcătuită din 3 părți : 2 laterale decorate vegetal și 1 centrală cu motive zoomorfe. De pe această parte centrală a frizei se ridică scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii, toate ornamentate vegetal.

Ușile împărătești au în afara scenei Buna vestire, nelipsită de pe ușile iconostaselor, încă 4 iconițe cu sfinți. În rest sculptură vegetală și zoomorfă.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ispos, aurit și colorat cu roșu și albastru.

Conservare : Bună. Balustrada nouă. Rîndurile 1 și 2 inversate.

Dimensiuni : Lăț. 5,30 m — înălț. (pînă la baza crucii) 4,30 m aprox.
Uși împărătești : lăț. 0,67 m — înălț. 1,58 m.

Observații : Prin structură și decorație iconostasul se leagă de cele de la Filipeștii de Pădure și Măgureni, deci se încadrează într-un tip ce și-a avut momentul de apogeu imediat înaintea anului 1688.

Bibliografie :
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, 1961, p. 235 — 236.
— Radu Popa, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brîncovenească*, 1962, p. 27, fig. 24.
— Florentina Dumitrescu, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVIIe siècle*, in *Rev. Roum. Hist. Art.*, 5 (1968), p. 76, 81. fig. 1, 2.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 92, fig. 141.

R. XVII.

Locul : **București, biserica Sf. Gheorghe Nou**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1705—1706)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „arhaic" brîncovenesc* (fig. 44, 45, 46)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane { Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip I
Brîul decorativ — decorație tip I
Rîndul 3 — structură tip I — decorație tip I }

Coronament { Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
Compoziția superioară — decorație tip I }

Uși împărătești: Noi.

Descrierea: *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (în 3 compartimente) și proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Toate icoanele se află sub arcade semicirculare; cele de la prăznicare au timpane. Cîte 15 icoane pe fiecare rînd.

Balustrada este formată din 4 panouri (grupate 2 cîte 2) prinse în stîlpi de secțiune pătrată. De pe aceștia se ridică colonetele, de o formă clasică, ce sprijină, prin intermediul unei frize late, arhitrava. Aceasta este decorată cu arborele lui Ieseu reprezentat sub o formă redusă (numai cu rădăcina, cu Ieseu).

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă și brîul decorativ ce desparte aceste 2 rînduri. Atît pe „balustradă'' cît și pe timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare întîlnim motivul capului de înger între 2 sau 8 aripi. Brîul decorativ este sculptat cu o decorație vegetală cu excepția medalionului din mijloc în care apare vulturul bicefal. Rîndul al 3-lea de icoane este compus identic cu primele 2.

Decorația superioară este alcătuită din 3 părți : una centrală de pe care se ridică crucea și moleniile și 2 laterale. Toate 3 părțile au o sculptură decorativă exclusiv vegetală. Ultimele 3 elemente ce alcătuiesc scena răstignirii sînt bogat decorate cu sculptură a cărei ornamentică este variată : vegetală și zoomorfă.
Uși împărătești : Noi.

Ornamentică : Geometrică, vegetală, zoomorfă și antropomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos și aurit.

Conservare : Bună. Ușile împărătești și balustrada cu colonetele sînt noi. Grinda principală a arhitravei, cu arborele lui Ieseu, este greșit montată între ultimele 2 rînduri de icoane.

Dimensiuni : Lăț. 6,22 m — înălț. (pînă la baza crucii) 6, 40 m aprox.

Observații : Atît în ce privește arhitectura — cu reliefări puternice — cît și decorația sculptată iconostasul prezintă mari analogii cu cel din biserica mare a mănăstirii Hurez, ambele aparținînd mai cu seamă tipului caracteristic momentului imediat anterior anului 1688.

Bibliografie :
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 13, fig. 26.
— N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 85, fig. 573.
— Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, 1938, p. 185.
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, 1961, p. 281—286.

R. XVIII. Locul : **București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia**
Proveniența : **Mănăstirea Arnota, biserica**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1705—1706)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 47, 48, 49)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip I

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei: prăznicare, apostolii cu Deisis — o singură icoană — și proorocii cu Maica Domnului orantă, în mijloc. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade în plin cintru ; cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. 12 prăznicare, 12 + 1 apostoli, 10 + 1 prooroci.

Balustrada este formată din 3 panouri pictate, prinse în stîlpi de secțiune pătrată. Deasupra stîlpilor se află colonetele al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroșare de forma unui bulb ce sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava. Aceasta este decorată cu arborele lui Ieseu sub formă dezvoltată (cu rădăcina — Ieseu — și ramificațiile sale — descendenții direcți).
Rîndurile 1 și 2 au colonițele așezate pe o friză îngustă, ca o balustradă, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Acesta din urmă, brîul decorativ, ca și timpanele din primul rînd au o decorație vegetală. În rîndul al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe același suport, pe aceeași grindă, din care este sculptată și decorația ce le unește.
Coronamentul. Deasupra se află o friză decorativă alcătuită din 3 părți: 2 laterale și 1 centrală, toate cu un decor vegetal. De pe partea centrală a acestei frize se ridică scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii. Decorația ce împodobește aceste elemente este tot vegetală.
Ușile împărătești sînt de tipul predominant decorativ : cu obișnuita scenă a Bunei vestiri la partea superioară, iar în rest sculptură geometrică, vegetală și antropomorfă.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și antropomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu roșu și albastru.

Conservare : Proastă. Decorația arhitravei și a frizei superioare spartă. Adaosuri la parapet.

Dimensiuni : Lăţ. 3, 48 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,20 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,57 m — înălţ. 1,40 m.

Bibliografie :

— Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în *Analele Academie Române*, seria a II-a, t. VIII, 1885—1886, p. 202.
— I. D. Ştefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie, depuis les origines jusqu'au XIXe siècle*, 1932, p. 163.
— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei, Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p. 60.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 28.
— Pr. D. Cristescu, *Sfinta mânăstire Arnota*, 1937, p. 24—26, 1 fig.
— Gr. Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, 1938, p. 124.
— *Scurtă istorie a artelor plastice in R.P.R.*, I, *Arta românească in epoca feudală*, 1957, p. 210.
— Radu Popa, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brincovenească*, 1962, p. 35—36.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, in *Mitropolia Olteniei*, 1964, p. 122.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93, fig. 142.

R. XIX.

Locul : **București, biserica Răzvan**
Opera : **Iconostas**
Data : **(După 1705)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 50, 51)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip I
- Tranziție — structură tip I
- Arhitravă — decorație tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 și 2 — structură tip II — decorație tip II
- Brîul decorativ — decorație tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decorație tip II

Coronament
- Decorația superioară — structură tip I — decorație tip II
- Compoziția superioară — decorație tip II

Uși împărătești : Structură tip II — decorație tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostoli și prooroci. Icoanele din primele 2 rînduri se află sub arcade semicirculare ; cele de la prăznicare au timpane. Proorocii în medalioane. 15 prăznicare și apostoli, 16 prooroci. Icoanele cu apostoli și prooroci sînt noi.
Balustrada este compusă din 4 panouri de lemn, dintre care 2 — cele ce mărginesc ușile împărătești — sînt sculptate (noi). Panourile se prind de stîlpi cu secțiune pătrată deasupra cărora se înalță colonetele cu o formă clasică. Direct pe acestea se sprijină arhitrava pe care este sculptat arborele lui Ieseu în forma dezvoltată (cu rădăcina și ramificațiile sale).
Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză îngustă, ca o balustradă ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Brîul decorativ este sculptat cu motive vegetale iar pe timpanele

arcurilor de deasupra icoanelor prăznicare sînt folosite motive geometrice şi vegetale. În rîndul al 3-lea, cu prooroci, icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia vegetală ce se află între medalioane.

Decoraţia superioară este alcătuită din 3 părţi distincte : 2 laterale lucrate în ajur, cu motive vegetal-stilizate şi una centrală în care întîlnim tot motive vegetale, dar lucrate pe fond. De pe această decoraţie se ridică crucea şi moleniile conturate de o decoraţie exclusiv vegetală.

Uşile împărăteşti sînt decorate cu sculptură pe întreaga lor suprafaţă cu excepţia celei pe care este pictată icoana Bunei vestiri. Decoraţia foloseşte ornamente vegetale.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi antropomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt, ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos şi colorat (se mai distinge un albastru-vînăt la arhitravă).

Conservare : Bună. Balustrada nouă.

Dimensiuni : Lăţ. 5,38 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 4,30 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,79 m — înălţ. 1,52 m.

Bibliografie :

— Grigore Ionescu, *Bucureşti. Ghid istoric şi artistic*, 1938, p. 186.
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, 1961, p. 261—265.

R. XX.

Locul : **Mănăstirea Surpatele, biserica**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1706—1707)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 52, 53)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie — structură tip II
- Arhitrava — decoraţie tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 de icoane — structură tip II — decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — structură tip II — decoraţie tip II

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip I — decoraţie tip I
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti : Noi.

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare, apostolii cu Deisis (o singură icoană) şi proorocii cu Maica Domnului Platytera în mijloc. Icoanele prăznicare şi cele ale apostolilor se află sub arcade în plin cintru ; cele din rîndul 1 au timpane decorate. Proorocii în medalioane. 12 prăznicare, 12 apostoli + 1 şi 10 prooroci + 1.

Balustrada este formată din 3 panouri pictate prinse în stîlpi de secţiune pătrată. Deasupra stîlpilor se înalţă colonetele al căror fus prezintă în partea inferioară o îngroşare de forma unui bulb. Pe ele se sprijină, prin intermediul unei frize, arhitrava decorată cu arborele lui Iesei în prezentare redusă (numai cu rădăcina).

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză îngustă, de forma unei balustrade, ce face trecerea spre arhitravă şi respectiv brîul decorativ dintre rînduri. Acesta din urmă are o decoraţie exclusiv vegetală ca şi timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare. În rîndul al 2-lea (cu apostoli) şi al 3-lea (cu prooroci) icoanele sînt pictate pe acelaşi suport, pe aceeaşi grindă, din care este sculptată şi decoraţia.

Coronamentul. Deasupra iconostasului se află o friză decorativă compusă din 3 părţi : 2 laterale şi 1 centrală, ornamentate vegetal. De pe partea centrală a acestei frize se ridică scena răstignirii alcătuită dintr-un crucifix şi 2 molenii ornamentate cu motive vegetale şi antropomorfe.

Uşile împărăteşti sînt noi.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi antropomorfă.

Tehnică : Méplat, basorelief şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu-vermillon şi albastru-vînăt.

Conservare : Bună. Uşile împărăteşti şi fragmente de balustradă noi.

Dimensiuni : Lăţ. 4,15 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 5,30 m aprox.

Bibliografie :
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 70.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1965, p. 515.

R. XXI.

Locul : **Bucureşti, Muzeul de artă al Republicii Socialiste România**
Provenienţa : **Tîrgovişte, Mitropolia**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1707 — 1708)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 54, 55, 56, 57)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziţie (structură tip II)
- Arhitrava — decoraţie tip I

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II — decoraţie tip I
- Brîul decorativ — decoraţie tip I
- Rîndul 3 (structură tip I — decoraţie tip I)

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip I — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară (decoraţie tip I)

Uşile împărăteşti : Structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 3 rînduri de icoane, prăznicare, apostolii cu Deisis — un singur compartiment sub arcadă trilobată și proorocii. Icoanele sînt așezate sub arcade în plin cintru; cele de la prăznicare au timpane. 15 prăznicare, 12 + 1 apostoli.

Balustrada lipsește; din fragmentele păstrate se poate deduce că panourile se prindeau în stîlpi de secțiune pătrată, iar deasupra lor se înălțau colonete al căror fus prezintă în partea inferioară o ușoară îngroșare de forma unui bulb. Pe colonete se sprijină, probabil prin intermediul unei frize, arhitrava decorată cu arborele lui Iesei în formă dezvoltată (cu rădăcina și ramificațiile sale).

Rîndurile 1 și 2 de icoane au colonițele așezate pe o friză, de forma unei balustrade înguste, ce face trecerea spre arhitravă și respectiv brîul decorativ dintre aceste rînduri. Brîul decorativ, ca și timpanele arcurilor de la icoanele prăznicare, sînt decorate cu ornamente vegetale, zoo și antropomorfe. Rîndul al 3-lea (cu prooroci) are icoanele așezate tot sub arcade în plin cintru.

Coronamentul. Deasupra iconostasului se afla o friză decorativă alcătuită din 3 părți din care nu se mai păstrează decît cea centrală decorată cu ornamente vegetale. De pe această parte centrală se ridica scena Răstignirii compusă dintr-un crucifix și 2 molenii a căror decorație este în bună parte absentă.

Ușile împărătești sînt de tipul predominant decorativ: cu obișnuita scenă a Bunei vestiri în partea superioară, iar în rest sculptură îndeosebi vegetală.

Ornamentică : Geometrică, vegetală, zoo și antropomorfă.

Tehnică : Méplat, relief înalt și ajur. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu roșu-vermillon și albastru-vînăt.

Conservare : Parțial bună. Se păstrează de la arhitravă pînă la decorația superioară. În rest fragmente.

Dimensiuni : 4,06 m × 6, 11 m (apud Drăghiceanu).

Observații : Atît descrierile și fragmentele rămase cît și, mai ales, similitudinile cu iconostasul bisericii Sf. Gheorghe Nou din București, lucrat la distanță de numai un an, permit întregirea operei.

Bibliografie :

— V. Drăghiceanu, *Catalogul colecțiunilor Comisiunii monumentelor istorice*, 1913, p. 127—129, pl. XXXI, XXXIII.

— V. Drăghiceanu, *Mitropolia Tirgoviștei*, 1933, p. 8—9, 11, fig. 10, 11.

— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1965, p. 747.

R. XXII.

Locul : **Mănăstirea Bistrița-Vîlcea biserica schitului Păpușa**
Opera : **Iconostas**
Data : **(1712)**

Tipologie : *Iconostas de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 58, 59)

Parapet
- Balustrada — structură tip I
- Colonete — structură tip II
- Tranziție — structură tip II
- Arhitrava — decorație tip II

Frizele de icoane
- Rîndurile 1 şi 2 — structură tip II decoraţie tip II
- Brîul decorativ — decoraţie tip II
- Rîndul 3 — nu are

Coronament
- Decoraţia superioară — structură tip II — decoraţie tip II
- Compoziţia superioară — decoraţie tip II

Uşi împărăteşti : structură tip II — decoraţie tip II

Descriere : *Iconostas* cu 2 rînduri de icoane deasupra arhitravei : prăznicare şi apostolii cu Deisis (în 3 compartimente). Toate icoanele se află aşezate sub arcade semicirculare : cele ale primului rînd au timpane. Ca o particularitate trebuie menţionat faptul că icoanele prăznicare sînt montate ca în nişte ferestre cu balconaşe ajurate. 9 icoane prăznicare (încă 2 la extremităţi tăiate pe jumătate) şi 15 cu apostoli.

Balustrada este formată din 3 panouri pictate, prinse între stîlpi de secţiune pătrată. Pe aceştia sînt aşezate colonetele al căror fus prezintă in partea inferioară o îngroşare sub forma unui bulb ce sprijină arhitrava. Decoraţia sculptată a arhitravei foloseşte o ornamentică strict vegetală.

Rîndurile 1 şi 2 de icoane au coloniţele aşezate pe o friză, de forma unei balustrade, ce dă un aspect caracteristic acestui iconostas. De menţionat că rîndul al 2-lea, cu icoanele apostolilor, este lucrat pe un singur suport, pe o singură grindă.

Decoraţia superioară continuă de la un capăt la celălalt, este sculptată cu motive vegetale ca şi cele 3 elemente ce alcătuiesc scena răstignirii.

Uşile împărăteşti, lucrate în mod excepţional numai pe fond, prezintă particularitatea de a avea scena Buna Vestire divizată în 5 compartimente : Fecioara cu îngerul, David, Solomon, soarele şi luna ; caracteristică rămîne însă predominarea decorativului.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnica : Méplat şi ajur. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos aurit şi colorat cu albastru şi roşu.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăţ. 2,78 m — înălţ. (pînă la baza crucii) 3,20 m aprox.
Uşi împărăteşti : lăţ. 0,59 m — înălţ. 1,44 m.

Observaţii : Operă de mare artă (prin realizarea unui ansamblu armonios şi somptuos) şi originalitate — vezi rîndurile de icoane şi uşile împărăteşti.

Bibliografie : — N. Soicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1966, p. 136.

R. XXIII. Locul : Mănăstirea Arnota, biserica. Bistrița, Țigănia, biserica
Proveniența : Bistrița, Biserica fostei mănăstiri
Opera : Uși de intrare
Data : 1688

Tipologie : *Uși de tipul „mixt" brîncovenesc"* (fig. 60)
Structură — tip II
Decorație — tip I

Descriere : Două canate ce se terminau, probabil, la partea superioară în acoladă. Pe fiecare canat cîte 4 panouri dreptunghiulare, egale 2 cîte 2, prinse într-o ramă cu una dintre laturi, cea situată în mijlocul canatelor, mai lată.
O ornamentație vegetală și zoomorfă acoperă în întregime cele 2 canate (împreună cu stinghia) cu excepția porțiunii din ramă ce desparte, pe fiecare canat, panourile inferioare. Aci se află o inscripție pe mai multe rînduri.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Proastă. Ambele canate tăiate.

Dimensiuni : Lăț. 0,65 m — înălț. 1,70 m (canatul de la Arnota).
Lăț. 0,59 m — înălț. 1,87 m (canatul de la Bistrița).

Observații : Pe canatul aflat azi la mănăstirea Arnota începe inscripția : „Aceste uși le-a făcut Constantin Brîncoveanu Vel logofăt .... ". Pe canatul de la biserica Țigănia din Bistrița se continuă inscripția dînd anul „1688, luna iulie zile 12" și numele meșterului BASILI IAROCK SHIGIR.

Bibliografie :

— Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, t. VIII, 1885 — 1886, p. 203.
— N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 289.
— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei. Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p. 60, fig. 11.
— A. Sacerdoțeanu, *Inscripții și însemnări din Costești-Vîlcea*, în *BCMI*, 1935, p. 10—11.
— N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, fig. 1053.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, fig. 21.
— Pr. D. Cristescu, *Sfînta mănăstire Arnota*, 1937, p. 26—27, 1 fig.
— A. Sacerdoțeanu, *Raport despre starea actuală a monumentelor istorice din comuna Costești, județul Vîlcea*, în *BCMI*, 1937, p. 47.
— *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R., I, Arta românească în epoca feudală*, 1957, p. 240.
— Șt. Andreescu, *Ușile brîncovenești ale mănăstirii Bistrița*, în *Mitropolia Olteniei*, 1964, 7—12, p. 743—745.
— N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, 1966, p. 138.

R. XXIV.

Locul : **București, Muzeul de artă brîncovenească**
Proveniența : **Mănăstirea Tismana, biserica**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **1698**

Tipologie : *Uși de tipul ,,mixt'' brîncovenesc* (fig. 61, 62).
Structură — tip I
Decorație — tip II

Descriere : Două canate lucrate fiecare dintr-o singură bucată de lemn.
Ușile se termină la partea superioară în acoladă dublă.
Obișnuitele panouri și cadrul sînt delimitate prin șir perlat sau șnur. Fiecare canat cuprinde cîte 2 panouri dreptunghiulare despărțite printr-un spațiu de lățimea cadrului. Acesta înconjură canaturile numai pe 3 laturi, cele exterioare ; in mijloc stinghia ce acoperă luftul formează cadrul și limită între panourile canaturilor.În partea de sus, unde începe acolada, cadrul se transformă într-un cîmp lat.

Aparent panourile sînt decorate identic, 2 cîte 2, în realitate însă există o mare libertate în compoziție. Același lucru și pentru cadrul și spațiile dintre panouri.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 1,12 m — înălț. 2,05 m.

Observații : Inscripție săpată în partea de jos a panourilor inferioare : ,,Această sfîntă ușă s-au făcutu în zilele lui Io Costandinŭ Basarab voievod fiind mitropolit chir Theodosie, de egumenulŭ Danilŭ ; septemvrie dni 4, leat 7207. Nechita meșter''.

Bibliografie :

— N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 142.
— Radu Popa, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brîncovenească*, 1962, p. 35, fig. 25.
— *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, 1965, p. 774—775.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93.

R. XXV.

Locul : **Berca, biserica fostei mănăstiri**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **sfîrșit sec. XVII**

Tipologie : *Uși de tipul ,,arhaic'' brîncovenesc* (fig. 63, 64).
Structură tip I
Decorație tip I

Descriere : Un singur canat (alcătuit din 2 scînduri alăturate, pe verticală).
Decorul compune un panou dreptunghiular, central, o bandă îngustă ce-l înconjură pe 3 din laturi — cea de jos formînd alt panou pe orizontală — și o margine lată terminată sus în 3 lobi.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 1m — înălț. 2,10 m.

Observații : Inscripție sculptată în partea superioară printre ornamente: „Mihalcea Vel Stolnic Cindescu, Alexandrina Cantacuzino".
Opera are mare asemănare cu ușile de la Tismana, atît ca decor cît și ca tehnică. Calitativ, este una din cele mai reușite opere de sculptură în lemn. Lemnul a căpătat patina metalului. Tot de metal ne amintește și ornamentul — rozete mici punctate — ce înconjură cîmpul sculptat.

Bibliografie : — C. Bilciurescu, *Monastirile și bisericile din România*, 1890, p. 60.
— Traian Chițulescu, *Biserica fostei mănăstiri Berca*, în *BCMI*, 1911, p. 74, fig. 3.

R. XXVI.

Locul : **Fedeleșoiu, biserica fostului schit**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Ultimii ani ai secolului XVII**

Tipologie : *Uși de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 65, 66)
Structură tip II
Decorație tip I

Descriere : Două canate ce se rotunjesc ușor în partea de sus, după forma cadrului de piatră. Fiecare canat compus din cîte 4 panouri inegale (3 dreptunghiulare și 1 trapezoidal) prinse într-un chenar.
Panourile, chenarul și stinghia de pe canatul stîng sînt decorate cu sculptură. Motive vegetale și în compoziții asemănătoare, dar neidentice pe cele 4 panouri. Pe porțiunea din chenar care desparte cele 2 panouri superioare de cele inferioare, ornamentul vegetal se îmbină cu cel zoomorf.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 1,02 m — înălț. 2,07 m.

Bibliografie : — N. Iorga, *Schitul Fedelescioiu*, în *BCMI*, 1912, p. 31, fig. 3, 9.
N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 288.

R. XXVII. Locul : **București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia**
Proveniența : **București, biserica fostei mănăstiri Cotroceni**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **1707**

Tipologie : *Uși de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 67)
Structura — tip II
Decorație — tip I

Descriere : Uși cu 2 canate identic decorate. Fiecare canat cuprinde cîte 3 panouri dreptunghiulare, diferite între ele ca mărime : crescînd de jos în sus în așa fel încît cel de jos are lungimea egală cu lățimea celorlalte două. Toate 3 panourile sînt prinse într-o ramă ce înconjură canaturile pe cele 4 laturi. Între panouri rămîne un spațiu inegal și el : cel de jos mai îngust decît rama, cel din mijloc mai lat.

Ușile au la partea lor superioară forma unei acolade duble astfel că între rama dreptunghiulară și marginea acoladei se află un cîmp lat.

Panourile sînt identic decorate 2 cîte 2 ; pe cele de sus vulturul bicefal cu coroană. Și spațiile dintre panouri sînt identice 2 cîte 2 ; cel lat din mijloc cuprinde în decorație motivul șarpelui. Stinghia din mijloc, alipită canatului stîng, este împărțită, din punct de vedere al decorației, în mai multe părți. În mijloc un dreptunghi mărginit de șnur ce se repetă pe jumătate la cele 2 extremități.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat și relief înalt. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos și colorat cu roșu și albastru.

Conservare : Foarte bună.

Dimensiuni : Lăț. 1,29 m — înălț. 2,37 m.

Observații : Inscripție în partea de sus a canaturilor : „Și aceasta s-a făcut cu cheltuiala prea sfințitului mitropolit, fost al Sofiei, chir Axentie, anul 1707 februarie 20".
Panourile sînt reliefate în raport cu suprafața ușilor.
Forma ușilor nu corespunde cu cea a chenarului de piatră de la biserică.

Bibliografie :
— I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIXe siècle*, 1932, p. 24.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 13, fig. 23.
— *Scurtă istorie a artelor plastice in R.P.R.*, I, *Arta romînească în epoca feudală*, 1957, p. 210, fig. 202.
— Radu Popa, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brîncovenească*, 1962, p. 34—35.
— *Inscripțiile medievale ale Romîniei*, vol. I, 1965, p. 775.
— Gh. I. Cantacuzino, *Mănăstirea Cotroceni*, 1968, p. 28—29, fig. 27, 28.

R. XXVIII.

Locul : **Baia de Aramă, biserica Sf. Voievozi și Sf. Treime a fostei mănăstiri**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Uși de tipul „arhaic" brîncovenesc* (fig. 68)
Structură tip I
Decorație tip I

Descriere : Două canate fiecare dintr-o singură bucată de lemn ușor rotunjite la partea superioară. Decorația vegetală și zoomorfă este distribuită pe cele 2 canate în cadrul a cîte 2 panouri dreptunghiulare pentru fiecare canat. Panourile sînt mărginite de o bandă decorativă, iar canatele de un chenar, de asemenea decorate. Atît panourile cît și benzile, chenarul și stinghia (ce acoperă luftul) au decor vegetal ; pe cele 2 benzi din mijlocul canatelor, ce despart panourile superioare de cele inferioare, se observă într-o compoziție vegetală balauri adosați. Panourile superioare au o compoziție diferită de cele inferioare : în primul caz o compoziție liberă, fără un traseu precis, în cel de-al doilea caz, o compoziție ce se inscrie în inimi.

Ornamentică : Vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Observații : Întrucît forma ușilor nu corespunde celei a cadrului de piatră s-a emis ipoteza că ele ar fi aduse din altă parte. Oricum, atît ornamentica cît și stilul în care sînt lucrate ne autorizează să le considerăm nu numai contemporane cu iconostasul bisericii, dar și, mai ales, de un tip ce și-a avut momentul de apogeu imediat înaintea anului 1688.

Bibliografie : — Radu Crețeanu, *Biserica din Baia de Aramă*, în *Mitropolia Olteniei*, 1955, p. 571.

R. XXIX.

Locul : **Mănăstirea Surpatele, biserica**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Uși de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 69, 70, 71, 72)
Structură tip II
Decorație tip I

Descriere : Compuse din 2 canate a căror formă, în partea superioară, urmează pe cea a cadrului de piatră — în acoladă dublă. Pe fiecare canat cîte 3 panouri dreptunghiulare, pereche 2 cîte 2. Panourile sînt înconjurate de o bandă îngustă. Canatele decorate identic. Panourile, banda ce le înconjură ca și stinghia (pe canatul stîng), ce acoperă linia de închidere a ușilor, sînt decorate cu sculptură.

Decorația vegetală și zoomorfă. Pe panourile de jos, motivul vasului cu flori. Stinghia de închidere decorată în genul stîlpilor de la iconostas.

Ornamentică : Vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 1,03 m — înălț. 1,98 m.

Observații : Inscripție pe stinghia de închidere, în partea de jos, pe cele 3 laturi :

FILIP TÎMPLARIU

Bibliografie :

— I. Trajanescu, *Mănăstirea Surpatele din Vîlcea*, in *BCMI*, 1911, fig. 7.
— Radu Crețeanu, *Un meșter necunoscut al lui Constantin Brîncoveanu*, in *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, 1967, p. 158.

R. XXX.

Locul : **București, biserica Colțea**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Uși de tipul „mixt" brîncovnesc* (fig. 73)
Structură tip II
Decorație tip I

Descriere : Un singur canat ce simulează, prin structura sa, existența canatelor duble : cîte 3 panouri dreptunghiulare prinse într-o ramă îngustă — ce se lățește pe porțiunea dintre panourile superioare — sînt așezate, longitudinal, de o parte și de alta a stinghiei alipite pe suprafața canatului, care în mod obișnuit se folosește la acoperirea luftului. La partea superioară canatul se arcuiește lateral, puternic în sus și adînc către mijloc, de unde se ridică, sub o acoladă pronunțat întoarsă la capete, o suprafață de forma unei coroane.
O ornamentică vegetală și zoomorfă alcătuiește compoziții identice pe panourile pereche. 4 panouri, rama aproape în întregime, stinghia și suprafața cu care se termină sus canatul au o decorație vegetală, în timp ce panourile inferioare și porțiunea mai lată a ramei au o decorație predominant zoomorfă. Pe suprafața ce formează coroana se află vulturul bicefal.

Ornamentică : Vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat și basorelief.

Conservare : Bună. Lipsește o bucată din ramă și părți din chenarele înguste ale panourilor.

Dimensiuni : Lăț. 0,84 m — înălț. 1,95 m.

Observații : A fost completată cu panouri de tîmplărie (la partea inferioară).

Bibliografie :

— N. Iorga, și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 236—237.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 41.
— N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, 1936, p. 102.

Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R., I, *Arta românească în epoca feudală*, 1957, p. 240, fig. 203.
— N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, 1961, p. 182—186, fig. 76.
— Aurora Ilieș, *Biserica mănăstirii Colțea*, 1969, p. 27, fig. 28.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 93, fig. 143.

R. XXXI.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica mare**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Uși de tipul „clasic" brîncovenesc*
Structură tip II
Decorație tip II

Descriere : Compuse din 2 canate; pe fiecare canat cîte 4 panouri prinse într-o ramă ingustă.
Panourile, rama în care se prind ca și stinghia din mijloc sînt decorate cu sculptură.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 1,34 m — înălț. 2,64 m.

Observații : Identice ca decorație — cu excepția celei dintre panouri — cu ușile de la trapeza aceleiași mănăstiri.

Bibliografie :
— N. Ghika-Budești, *Mănăstirea Hurezi — Biserica cea mare*, in *BCMI*, 1909, p. 23—32, fig. 16.
— Lucian Roșu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 16.

R. XXXII.

Locul : **Mănăstirea Hurez, trapeza**
Opera : **Uși de intrare**
Data : **Inceput sec. XVIII**

Tipologie : *Uși de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 74)
Structură — tip II
Decorație tip II

Descriere : Două canate compuse fiecare din cîte 2 panouri dreptunghiulare înconjurate de o bandă îngustă.
Panourile sînt decorate identic între ele și identic cu cele de pe ușile bisericii mari. Rama în care se prind panourile are de asemenea un decor identic cu cel de pe ușile bisericii mari numai că în mijloc, motivul ce desparte panourile, se compune dintr-o rozetă.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăţ. 0,83 m — înălţ. 1,95 m.

Observaţii : Identice ca decoraţie — cu excepţia celei dintre panouri — cu uşile bisericii mari ale aceleiaşi mănăstiri.

R. XXXIII.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica paraclis**
Opera : **Uşi de intrare**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Uşi de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 75)
Structură tip II
Decoraţie tip II

Descriere : Uşi compuse din 2 canate ce se termină la partea superioară în acoladă dublă. Fiecare canat compus din cîte 2 panouri prinse într-o ramă îngustă la exterior şi o bandă lată la mijlocul fiecărui canat.
Decoraţie identică pe cele două canate : ornamente vegetale într-o compoziţie liniară atît pe panouri cît şi pe ramă, banda din mijlocul canatelor şi stinghia ce acoperă luftul.

Ornamentică : Geometrico-vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună. A fost cîndva vopsită.

Dimensiuni : Lăţ. 0,90 m – înălţ. 1,91 m.

Observaţii : Cu toate că avem şi aci a face tot cu tipul de sculptură frecvent întîlnit în epoca brîncovenească, uşile acestea merită o menţiune în plus în ce priveşte fineţea execuţiei. Decoraţia sculptată seamănă mai curînd cu un desen delicat şi graţios.

Bibliografie : — Lucian Roşu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 19, fig. 9.

R. XXXIV.

Locul : **Bucureşti, biserica Colţea**
Opera : **Jilţ domnesc**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Jilţ de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 76)
Structură tip II
Decoraţie tip I

Descriere : Jilţ cu braţe şi spetează înalte şi drepte. Speteaza, terminată printr-un panou cu marginile ondulate flancat de 2 săgeţi strunjite, depăşeşte mult, în înălţime, braţele (ce servesc unui om stînd în picioare). Latura superioară, orizontală, a braţelor avansează pentru a se rotunji, la mînă, în jos şi înăuntru.

Sculptura acoperă în întregime părţile vizibile: faţa exterioară a braţului stîng, faţa anterioară a părţii superioare a spetezei şi picioarele — pe una, două sau trei feţe — ce se continuă formînd montanţii braţelor şi spetezei. Ornamente vegetale şi antropomorfe alcătuiesc compoziţii cu un traseu liber format de vrejul vegetal. Pe spetează este reprezentată o coroană susţinută de doi îngeri al căror corp se confundă cu o floare; deasupra, în colţuri, soarele şi luna.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi antropomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăţ. 0,64 m — înălţ. 1,99 m.

Bibliografie :

— N. Iorga şi G. Balş, *Histoire de l'art roumain ancien*, 1922, p. 236—237.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii in Muntenia şi in Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII—lea*. 1936, fig. 1059.
— Aurora Ilieş, *Biserica mănăstirii Colţea*, 1969, p. 27, fig. 34.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93, fig. 145.

R. XXXV.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica mare**
Opera : **Jilţ domnesc**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Jilţ de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 77, 78, 79)
Structură tip I
Decoraţie tip II

Descriere : Jilţ cu braţe şi spetează înalte şi drepte. Speteaza, terminată în semicerc între 2 săgeţi strunjite, depăşeşte mult înălţimea braţelor (ce servesc unui om stînd în picioare). În continuarea laturii orizontale a braţelor, la mînă, se află cîte un cap de balaur întors înăuntru.
Decorul sculptat acoperă în întregime faţa exterioară a braţului stîng (celălalt braţ fiind alipit de strană a rămas nedecorat), speteaza pe ambele feţe, pe cea anterioară de la braţe în sus, iar pe cea posterioară de la braţe în jos, şi picioarele ce se continuă formînd montanţii braţelor şi spetezei (cel din faţă pe 3 laturi, de jos pînă sus). Ornamente vegetale şi zoomorfe (în sens heraldic). Compoziţii în mare parte construite pe un traseu clar, geometric; doar pe spetează decoraţia se desfăşoară mai liber în jurul acvilei bicefale încoronate.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi zoomorfă.

Tehnică : Méplat, basorelief, ronde-bosse şi trafor.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăţ. 0,67 m — înălţ. 1, 28 m.

Bibliografie :

— Gr. Tocilescu, *Rapoarturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, t. VIII, 1885—1886, p. 183.
— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p. 55.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 14, fig. 45.
— Lucian Roșu, *Mănăstirea Hurez*, p. 18, fig. 12.

R. XXXVI.

Locul : **Mănăstirea Hurez, biserica mare**
Opera : **Jilț arhieresc**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Jilț de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 80, 81)
Structură tip I
Decorație tip II

Descriere : Jilț cu brațe și spetează înalte și drepte. Speteaza, terminată în semicerc între 2 săgeți strunjite, depășește mult în înălțime brațele ce servesc unui om stînd în picioare. Latura de sus, orizontală, a brațelor avansează și se termină, la mînă, printr-o volută ce formează lateral o suprafață circulară decorată cu rozetă.
Decorul sculptat acoperă în întregime fețele exterioare ale brațelor, fața anterioară a spetezei de la brațe în sus și picioarele ce se continuă formînd montanții brațelor și spetezei (cele din față pe 3 dintre laturi pe toată lungimea lor).

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat, trafor.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 0,645 m — înălț. 1,215 m.

Bibliografie :

— V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *BCMI*, 1933, p, 55.
— Lucian Roșu, *Mănăstirea Hurez*, 1965, p. 18.

R. XXXVII.

Locul : **Tirgoviște, biserica Stelea**
Opera : **Jilț arhieresc**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Jilț de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 82)
Structura — tip I
Decorație — tip II

Descriere : Brațe și spetează înalte cu profil simplu și drept. Speteaza, terminată printr-un panou de formă semicirculară așezat între 2 săgeți strunjite, depășește mult în înălțime brațele (ce servesc unui om stînd în picioare). Latura orizontală a brațelor avansează și se întoarce, la mînă, închizînd o suprafață circulară.

Decorația sculptată acoperă părțile vizibile : fața exterioară a brațului sting, fața anterioară a spetezei și picioarele (continuate cu montanții brațelor și spetezei) de asemenea pe fețele vizibile, in special cele din stinga.
Ornamente vegetale și zoomorfe în compoziții cu un traseu clar marcat de vrej.
Pe spetează vulturul cu crucea în cioc.

Ornamentică : Geometrică, vegetală și zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Proastă. Deteriorat de cari.

Dimensiuni : Lăț. 0,69 m — înălț. 1,88 m.

R. XXXVIII.

Locul : **Tirgoviște, biserica Stelea**
Opera : **Jilț**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Jilț de tipul „mixt” brîncovenesc* (fig. 83)
Structură — tip I
Decorație — tip II

Descriere : Brațe și spetează înalte cu profil simplu și drept. Speteaza, terminată printr-un panou de formă semicirculară așezat între 2 săgeți strunjite, depășește mult în înălțime brațele (ce servesc unui om stind în picioare). Latura orizontală a brațelor avansează și se întoarce, la mînă, închizind o suprafață circulară. Decorația sculptată acoperă părțile vizibile ale brațelor, spetezei și picioarelor. Ornamente vegetale în compoziții cu un traseu clar marcat de vrej.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Relativ bună.

Dimensiuni : Lăț. 0,69 m — înălț. 1,94 m.

Observații : Identic cu jilțul arhieresc însă fără vultur pe spetează.

R. XXXIX.

Locul : **București, biserica Colțea**
Opera : **Strane**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Strane de tipul „clasic” brîncovenesc* (fig. 84, 85)
Structura tip II
Decorația tip II

Descriere : Brațe și spetează înalte și drepte. Partea decorată a spetezei, ce începe puțin deasupra brațelor și este flancată de două săgeți strunjite, are o formă puternic arcuită pe margini.

Speteaza decorată la partea superioară cu sculptură : 13 strane au o sculptură vegetală compusă pe un traseu constituit de mişcarea liberă a vrejului, iar 16 strane sînt decorate cu motivul vulturului bicefal într-un medalion înconjurat de o ornamentaţie vegetală.

Ornamentică : Geometrică, vegetală şi zoomorfă.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăţ. 0,42 m — înălţ. 1,34 m.

Bibliografie :

— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, p. 11, fig. 43.
— Aurora Ilieş, *Biserica mănăstirii Colţea*, 1969, p. 27, fig. 36, 37.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93, fig. 146.

R. XL.

Locul : **Tîrgovişte, biserica Domnească**
Opera : **Tetrapod**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Tetrapod de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 86)
Structură tip I
Decoraţie tip II

Descriere : Se păstrează 3 feţe : cea anterioară dreptunghiulară, cele laterale trapezoidale. Toate terminate în partea inferioară cu cîte o acoladă dublă.
Cu excepţia a cîte două mici suprafeţe circulare, pe fiecare latură, ce sînt pictate, toate 3 feţele sînt decorate în întregime cu sculptură. Motive vegetale într-o compoziţie strînsă.

Ornamentica : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos aurit şi colorat cu albastru şi roşu.

Conservare : Bună pentru cele 3 feţe existente.

Dimensiuni : Lăţ. 0,47 m — înălţ. 1,05 m (în faţă).
Lăţ. 0,45 m — înălţ. 1,17 m (lateral).

Bibliografie :

— V. Drăghiceanu, *Catalogul colecţiunilor Comisiunii monumentelor istorice*, 1913, p. 128.
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii in Muntenia şi in Oltenia*, partea a treia, *Veacul al XVII-lea*, 1933, fig. 492.

R. XLI.

Locul : **Bucureşti, biserica Colţea**
Opera : **Analog**
Data : **Început. sec. XVIII** (fig. 87)

Descriere : Analog cu 8 feţe dintre care una prezintă o deschidere prelungă şi ascuţită la ambele capete.

Fețele decorate identic, cu motiv vegetal pe un traseu în inimi împletite între ele. Muchiile formate de întîlnirea fețelor sînt marcate printr-o funie răsucită.

Ornamentică : Geometrică și vegetală.

Tehnică : Méplat.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Lăț. 0,18 m — înălț. 0,94 m (pentru fiecare panou), fereastra are lăț. 0,12m — înălț. 0,30 m.

Observații : Aceeași ornamentică și tratare ca la uși, mobilier și iconostas.

Bibliografie :
— *Scurtă istorie a artelor plastice in R.P.R.*, I, *Arta romănească in epoca feudală*, 1957, fig. 200.
— Aurora Ilieș, *Biserica mănăstirii Colțea*, 1969, p. 27, fig. 35.
— *Istoria artelor plastice in România*, II, 1970, p. 93, fig. 144.

R. XLII.

Locul : **București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia**
Opera : **Sfeșnic**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie : *Sfeșnic de tipul „mixt" brîncovenesc* (fig. 88)
Structură — tip I
Decorație — tip II

Descriere : Fusul în continuarea piciorului de formă circulară, ca o umbrelă, cu ondule meandrice pe marginea inferioară. Talerul pentru lumînări de formă ovală. Decorația sculptată folosește ornamente vegetale în compoziții adecvate formelor piciorului și fusului.

Ornamentică : Vegetală.

Tehnică : Méplat. Lemnul acoperit cu preparație de ipsos aurit și colorat cu roșu și albastru.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Înălț. 1,38 m.

R. XLIII.

Locul : **București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia**
Opera : **2 sfeșnice**
Data : **1702**

Tipologie : *Sfeșnice de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 89)
Structură — tip II
Decorație — tip II

Descriere : Compuse din 3 bucăți : un picior plat și circular ; 1 fus și 1 taler pentru lumînări, circular ca și piciorul.

Decorul sculptat este adaptat nu numai fiecăreia dintre părţile sfeşnicului, dar şi fiecărei porţiuni a fusului. Pe picior numai cercuri concentrice desenate printr-un şanţ. Pe fus sculptură.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu şi albastru.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Înălţ. 1,62 m.

Observaţii : Inscripţie pictată cu roşu imediat sub taler şi mai jos pe fus, pe unul din şanţuri. Se citeşte anul 7210 (1702).

R. XLIV.

Locul : **Bucureşti, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoşoaia**
Provenienţa : **Mănăstirea Arnota, biserica**
Opera : **2 sfeşnice**
Data : **Început sec. XVIII**

Tipologie *Sfeşnice de tipul „clasic" brîncovenesc* (fig. 90)
Structură tip II
Decoraţie tip II

Descriere : Sfeşnice alcătuite din 3 părţi : piciorul, circular şi strunjit, fusul şi talerul pentru luminări, tot rotund, lucrat la strung.
Fusul sculptat cu motive geometrice şi vegetale în compoziţii adecvate formei.

Ornamentică : Geometrică şi vegetală.

Tehnică : Méplat. Lemnul acoperit cu preparaţie de ipsos, aurit şi colorat cu roşu şi albastru.

Conservare : Bună.

Dimensiuni : Înălţ. 1,70 m.

Bibliografie :
— N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia*, partea a treia, *Veacul al XVII-lea*, 1933, fig. 497.
— N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, seconde partie, *La sculpture en bois*, 1936, fig. 53, 54.
— *Istoria artelor plastice în România*, II, 1970, p. 93, fig. 147.

BIBLIOGRAFIE

Inscripțiile medievale ale României, vol. I, *Orașul București*, București, 1965.

Istoria artelor plastice în România, II, București, 1970.

История русского искусства, tom. IV, Moscova, 1959.

Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R., I, *Arta românească în epoca feudală*. București, 1957.

Andreescu, St. *Ușile brîncovenești ale mănăstirii Bistrița* (*Vîlcea*). în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, 1964, nr. 9—10, p. 743—745.

Bilciurescu, C. *Monastirile și bisericile din România*, București, 1890.

Brătulescu, Victor, *Mănăstirea Polovraci*, în *B.C.M.I.*, XXXIII (1940), p. 5—34.

Cantacuzino, Gh. I., *Mănăstirea Cotroceni*, București, 1968.

Chițulescu, Traian, *Biserica fostei mănăstiri Berca*, în *B.C.M.I.*, XXXVII (1944), p. 69—76.

Constantinescu, N. și Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, București, 1965.

Čorovič-Ljubinkovič, Mirjana, *Les bois sculptés du moyen âge dans les régions orientales de la Yougoslavie*. Beograd, 1965.

Crețeanu, Radu, *Biserica din Baia de Aramă*, în *Mitropolia Olteniei*, VII (1955), nr. 10—12, p. 563—582.

Crețeanu, Radu, *Un meșter necunoscut al lui Constantin Brîncoveanu*. în *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*. București, II, 1967, p. 158.

Cristescu, Pr. D., *Sfînta mănăstire Arnota*, Rîmnicul-Vîlcea, 1937.

Drumev, Dimitre și Assene Vassiliev, *L'art bulgare de la sculpture sur bois*, Sofia, 1955.

Drăghiceanu, Virg., *Biserica din Corbii Mari* (*Vlașca*), în *B.C.M.I.*, VI (1913), p. 73—77.

Drăghiceanu, Virg., *Catalogul colecțiunilor Comisiunii monumentelor istorice*, București, 1913.

Drăghiceanu, Virg., *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în *B.C.M.I.*, XVII (1924), p. 12—45.

Drăghiceanu, Virg., *Monumentele Olteniei — Raportul al II-lea*, în *B.C.M.I.*, XXVI (1933), p. 49—75.

Drăghiceanu, Virg., *Mitropolia Tîrgoviștei*, București, 1933.

Dumitrescu, Florentina, *Aspects de la décoration des iconostases de Valachie à la fin du XVIIe siècle*, in *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 5 (1968), p. 73—81.

Dumitrescu, Florentina, *Observații asupra stilului brîncovenesc. Decorația iconostasului*, în *SCIA*, 1 (1968), p. 25—40.

Dumitrescu, Florentina, *Traits spécifiques de la sculpture en bois à l'époque de Constantin Brancovan*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, VIII (1971), p. 25—57.

Florescu, Radu, *Mănăstirea Govora*, București, 1965.

Gebarowicz, Mieczyslaw, *Studia nad Dziejami Kultury artystycznej Poznego Renesansu w Polsce*, Torun, 1962.

Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I*, în *Bis. Ort. Rom.*, II, 1875—1876, nr. 10.

Ghika-Budești, N., *Mănăstirea Hurezi. Biserica cea mare*, în *B.C.M.I.*, II(1909), p. 23—32.

Ghika-Budești, N., *Mănăstirea Hurezi. Paraclisul*, în *B.C.M.I.*, II (1909), p. 171—174.

Ghika-Budești. N., *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a treia, *Veacul al XVII-lea*, în *B.C.M.I.*, XXV (1932), fasciculele 71—74.

Ghika-Budești, N., *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, în *B.C.M.I.*, XXIX (1936), fasciculele 87—90.

Ghika-Budești, N., *Artele minore bizantine și române*, în *B.C.M.I.*, XXX (1937), p. 167—174.

Grabar, A., *Deux notes sur l'histoire de l'iconostase d'après des monuments de Yougoslavie*, în *Recueil des travaux de l'Institut d'Etudes Byzantines*, n°. 7, Beograd, 1971.

Ilieș, Aurora, *Biserica mănăstirii Colțea*, București, 1969.

Ionescu, Grigore, *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1938.

Iorga, N., *Inscripții din bisericile României*, 2 vol., București, 1905—1908.

Iorga, N., *Schitul Fedeleșcioiu*, în *B.C.M.I.*, V (1912), p. 30—35.

Iorga, N. și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922.

Iorga, N., *Les arts mineurs en Roumanie — seconde partie — La sculpture en bois*, București, 1936.

Lazarev, V. N., *Trois fragments d'épistyles peintes et le templon byzantin*, Atena, 1964.

Nicolescu, Corina, *Biserica Scaune*, în *Analecta*, 3, 1946.

Popa, Radu, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brîncovenească*, București, 1962.

Roșu. Lucian, *Mănăstirea Hurez*, București, 1965.

Sacerdoțeanu, A., *Inscripții și însemnări din Coslești-Vîlcea*, în *B.C.M.I.*, XXVIII (1935), p. 97—109.

Sacerdoțeanu, A., *Raport despre starea actuală a monumentelor istorice din comuna Coslești, județul Vîlcea*, în *B.C.M.I.*, XXX (1937), p. 46.

Ștefănescu, I., D., *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIXe siècle*, Paris, 1932.

Stoicescu, N., *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

Stoicescu, N., *Bibliografia monumentelor feudale din Țara-Românească*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, 1964 — 1966.

Tocilescu, Gr., *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, t. VIII, București, 1885—1886, p. 151— — 238.

Trajanescu, I., *Mănăstirea Dintr-un lemn și mănăstirea Govora*, în *B.C.M.I.*, III (1910), p. 35—41.

Trajanescu, I., *Mănăstirea Surpatele din Vîlcea*, în *B.C.M.I.*, IV (1911), p. 95—101.

SCULPTURE EN BOIS BRANCOVANE

RÉSUMÉ

L'époque connue sous le nom de « brancovane » (d'après le nom du voïvode sous le règne duquel les arts ont pris un grand essor) est celle d'un épanouissement tardif de l'art valaque. Jusqu'il y a peu de temps, cette époque était censée commencer avant même l'avènement au trône de Constantin Brancovan (englobant, par conséquent, le règne de Șerban Cantacuzène) et se clore après sa mort, lorsque s'instaure le règne des princes phanariotes.

Dans notre étude nous nous limiterons au matériel offert par les 26 ans qui s'étendent de 1688 à 1714 et qui correspondent à la durée du règne de Constantin Brancovan, nous proposant d'analyser le matériel au point de vue des origines, de l'évolution, de la conception et du style.

Dans le cadre de la sculpture en bois valaque, la sculpture brancovane se fait tout de suite remarquer aussi bien par le nombre élevé d'oeuvres datant de cette époque (destinées, principalement aux édifices religieux) que, et surtout, par l'unité de conception et de style.

Le style brancovan représente non seulement une étape de l'évolution des procédés techniques et des formes, mais aussi la cristallisation et l'ample diffusion d'une sculpture dont les traits sont spécifiques pour l'art roumain, tant par la technique et le répertoire ornemental que par la composition et la réalisation de l'ensemble.

Les iconostases. L'art roumain ancien connaît une unique modalité pour séparer l'autel du naos : l'iconostase.

Vers la fin du XVIIe siècle et le début du XVIIIe on rencontre en Valachie l'une des formes les plus évoluées : sur l'architrave s'élèvent, en général, trois rangées d'icônes, couronnées par un crucifix flanqué de deux icônes.

La première rangée est réservée en exclusivité aux icônes célébrant les grandes fêtes de l'église, la seconde rangée à la Déisis et la dernière aux icônes représentant les prophètes. Au-dessus s'élève la croix (encadrée par les deux icônes) figurant la Crucifixion. Sur les portes royales,

dont la forme rappelle celles de Grèce, du Mont Athos, de Serbie et de Bulgarie, on trouve toujours, peinte sur la partie supérieure, la scène de l'Annonciation.

Au point de vue de la composition architecturale, les iconostases peuvent s'intégrer à celles balkaniques, russes et du Mont Athos. La forme que revêt cette construction monumentale — notamment celle d'une architecture — est particulièrement somptueuse grâce à sa richesse décorative. Par la sculpture ornementale, les iconostases appartenant à cette période s'approchent de celles balkaniques et du Mont Athos.

Cependant, les iconostases brancovanes présentent — dans le cadre du type traditionnel — deux variantes en ce qui concerne la composition architecturale et, par conséquent, le système d'ornementation : la première comportant une structure non seulement conçue mais également réalisée architecturalement, la seconde constituant une adaptation, dans le sens décoratif, de la même conception, qui tend à représenter une architecture. Nous pensons en trouver l'explication dans la convergence, à l'intérieur de l'art valaque de la période respective, des éléments traditionnels et de ceux d'origine occidentale ayant pénétré quelques décennies plus tôt et persistant encore dans l'art brancovan.

Pour avoir une perspective claire de l'aspect artistique — considéré dans l'ensemble — et, partant, pour arriver à une classification typologique des oeuvres, il est nécessaire de suivre le type de structure et de décoration de chacune des parties formant l'iconostase.

Les portes royales sont de deux types, selon leur structure : I. présentant une division équilibrée des surfaces réservées à la sculpture décorative et de celles réservées à la peinture d'icônes et II. avec une prépondérance marquée de la surface destinée au décor sculpté.

Parapet. Les éléments de structure pouvant constituer des facteurs déterminants pour établir les types de parapets sont au nombre de trois : les piliers où se fixent les panneaux de la balustrade, les colonnettes qui surmontent ces piliers et l'élément qui sert à effectuer la transition entre les colonnettes et l'architrave.

Il y a deux types de piliers, donc de balustrades : I. piliers à section carrée et II. piliers à section circulaire qui se continue par des colonnettes. Celles-ci peuvent être : I. au fuseau de grosseur uniforme ou II. au fuseau présentant dans la partie inférieure une protubérance bulbaire.

Pour ce qui est du système de raccord des colonnettes avec l'architrave, on peut distinguer deux types : I. avec l'architrave posée sur les colonnettes soit directement soit II. par l'intermédiaire d'une frise, ce qui présuppose, parfois, l'existence d'abaques au-dessus des chapiteaux des colonnettes.

Les frises d'icônes. D'après la manière dont elles sont composées, les frises peuvent être de deux types : I. avec des éléments distincts et indépendants ou II. conçues et réalisées comme un élément unique, une seule poutre sur laquelle sont peintes les icônes et sculptée la décoration. Quant au raccord des colonnettes avec l'architrave ou bien avec la poutre qui sépare les rangées d'icônes, on constate, également, deux types : I. avec les colonnettes posées directement sur l'architrave ou sur la poutre qui sépare les rangées d'icônes et II. avec une transition en forme de « balustrade » entre ces éléments.

Le couronnement. Pour en établir les divers types, c'est la partie couronnant l'iconostase, et sur laquelle s'élèvent le crucifix et les deux icônes, qui est déterminante. La décoration du couronnement est, elle-aussi, de deux types : I. composée de trois parties, l'une centrale et les autres latérales ou II. une frise continue.

Pour toutes les parties de l'iconostase on constate une correspondance entre décoration et structure, de sorte que le type de structure I correspond dans la majorité des cas à une décoration du même type (géométrique, végétale, zoo et anthropomorphe).

Outre les iconostases, qui nous offrent le matériel le plus riche et le plux complexe, il subsiste de la période qui nous intéresse un grand nombre d'objets de mobilier — religieux surtout — et de portes d'entrée.

Pour des raisons objectives, nous nous maintiendrons, pour les problèmes concernant l'évolution de leur structure, dans le cadre de l'art roumain.

Aussi bien les pièces de mobilier ou d'usage ecclésiastique que les portes d'entrée se présentent, dans l'ensemble, sous une forme unitaire, fixée par la tradition. Cette forme a pour trait spécifique dominant la sobriété et la pureté des lignes.

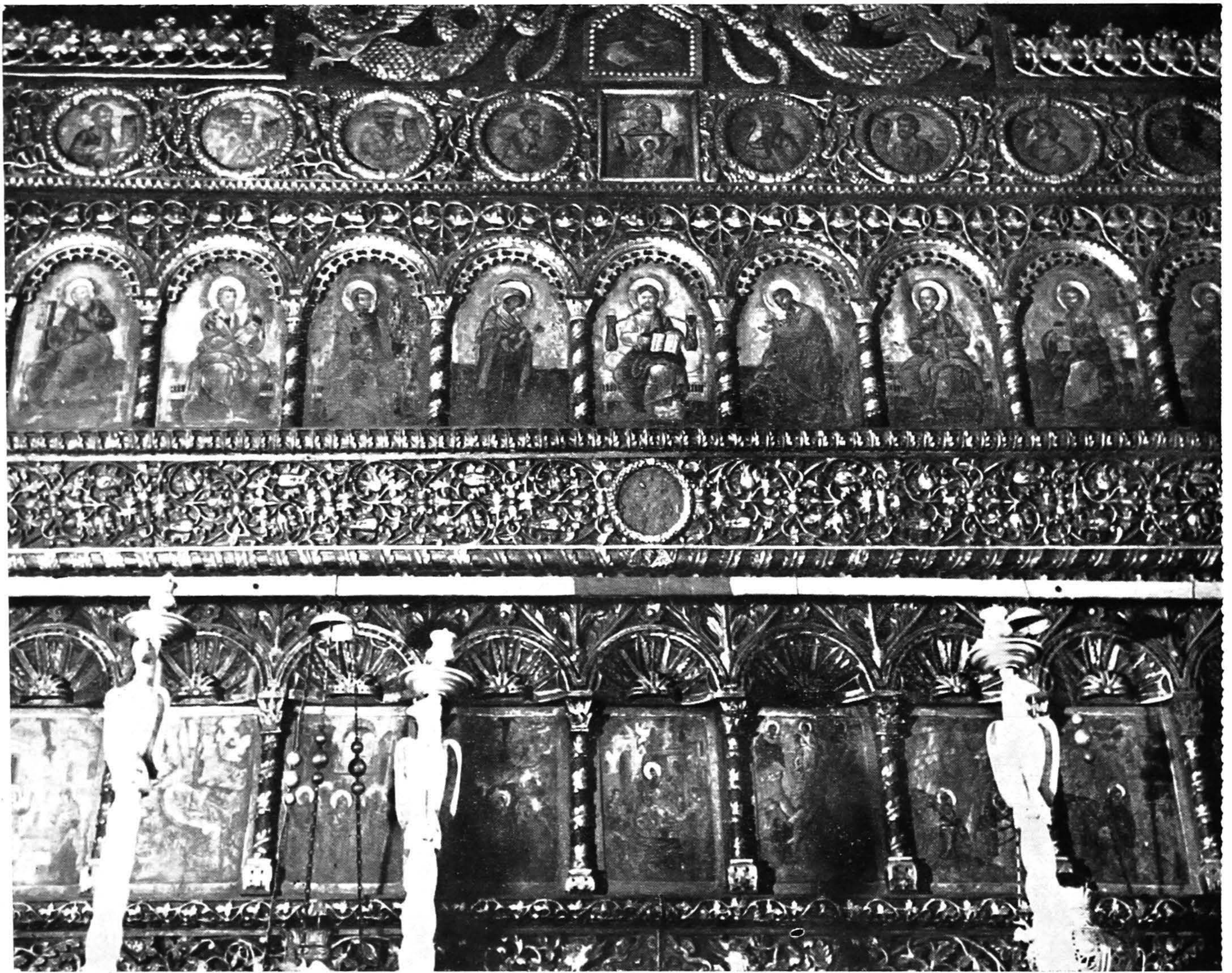

Fig. 1. — Filipeştii de Pădure, biserica Trei Ierarhi. Iconostasul (1688). Detaliu din frizele de icoane. Foto Angela Moţica.

Fig. 2. — Filipeştii de Pădure, biserica Trei Ierarhi. Iconostasul (1688). Uşile împărăteşti. Clişeu C.M.I.

Fig. 3. — Filipeştii de Pădure, biserica Trei Ierarhi. Uşile împărăteşti (1688). Detaliu. Foto Angela Moţica.

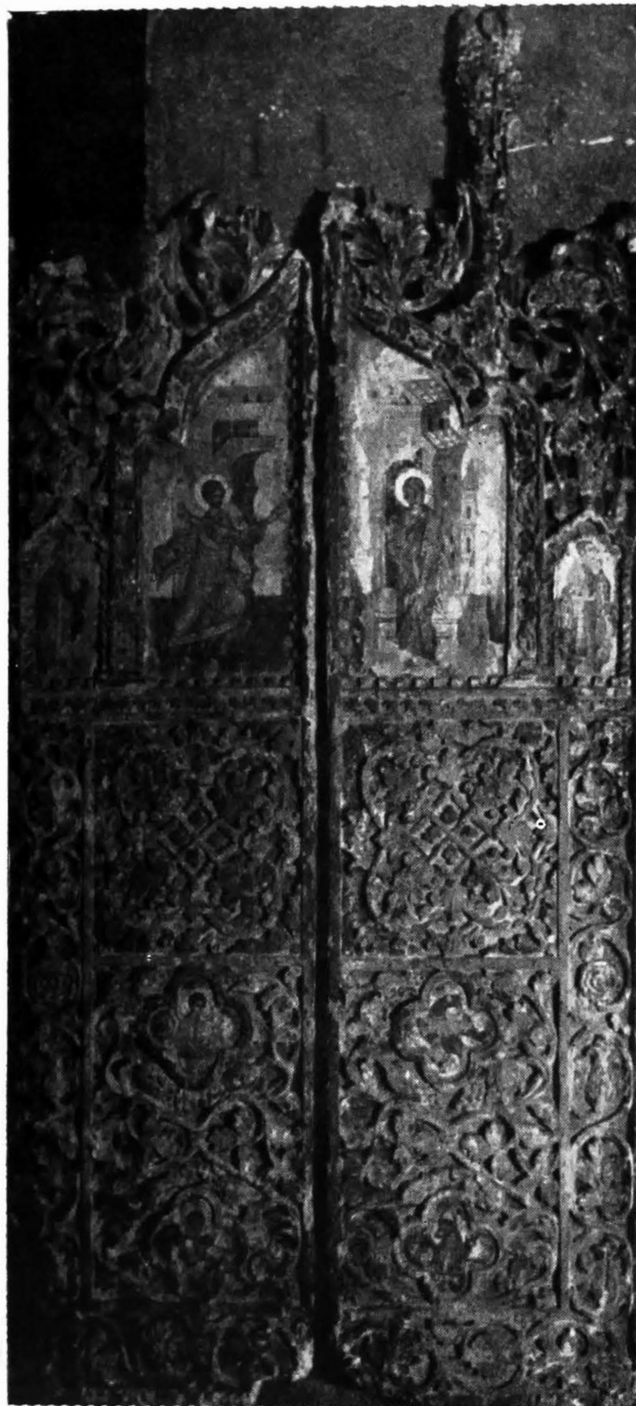

Fig. 4. — Corbii Mari, biserica Sf. Treime. Ușile împărătești (1688—1714). Foto Angela Moțica.

Fig. 5. — Corbii Mari, biserica Sf. Treime. Ușile împărătești (1688—1714). Detaliu. Foto Angela Moțica.

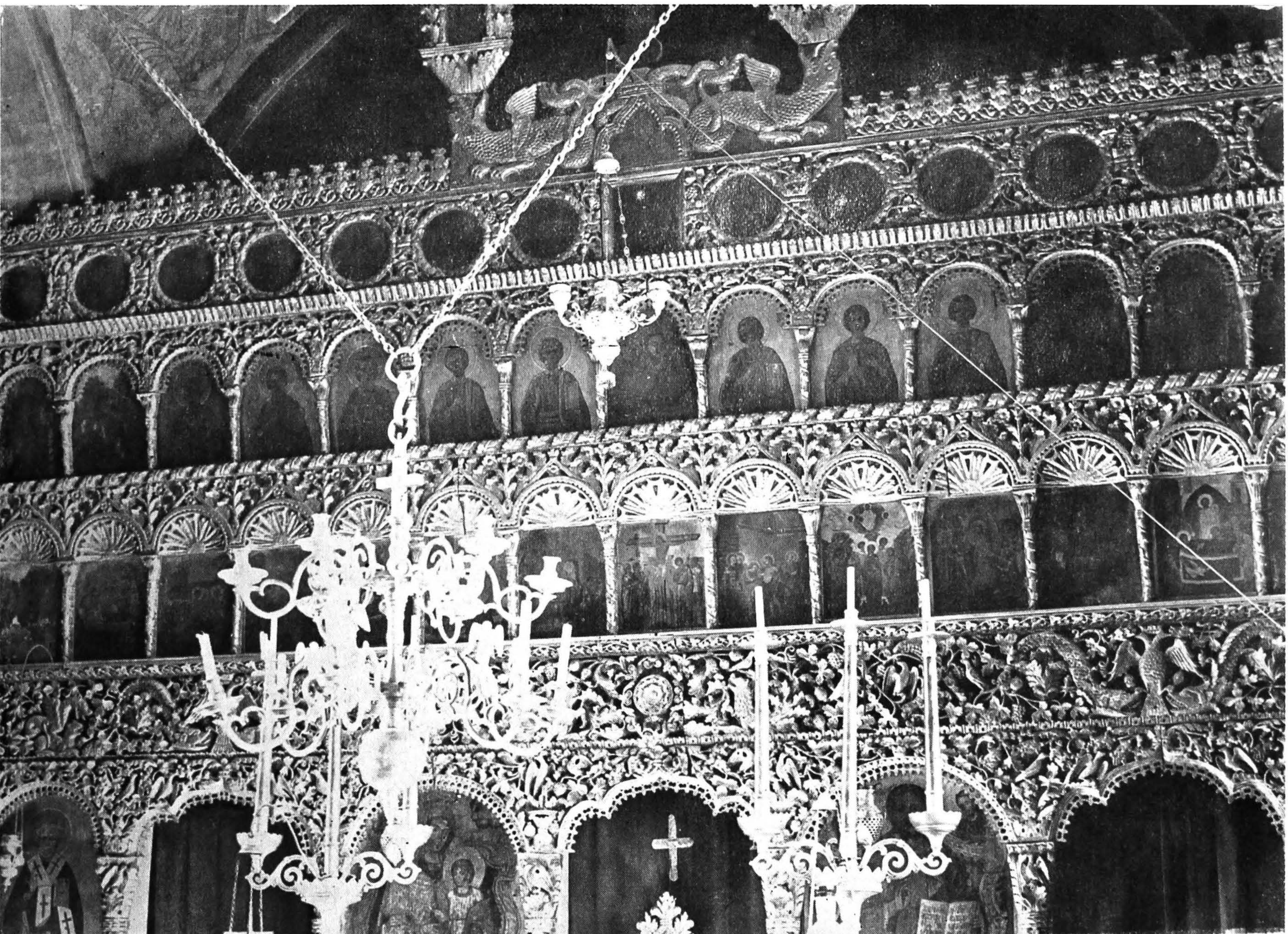

Fig. 6. — Măgureni, biserica Sf. Troiță. Iconostasul (1693—1694). Foto N. Ionescu.

Fig. 7. — Măgureni, biserica Sf. Troiță. Iconostasul (1693—1694). Detaliu din parapet cu arhitrava. Foto Angela Moțica.

Fig. 8. — Măgureni, biserica Sf. Troiță. Iconostasul (1693 — 1694). Detaliu din arhitravă. Foto Angela Moțica.

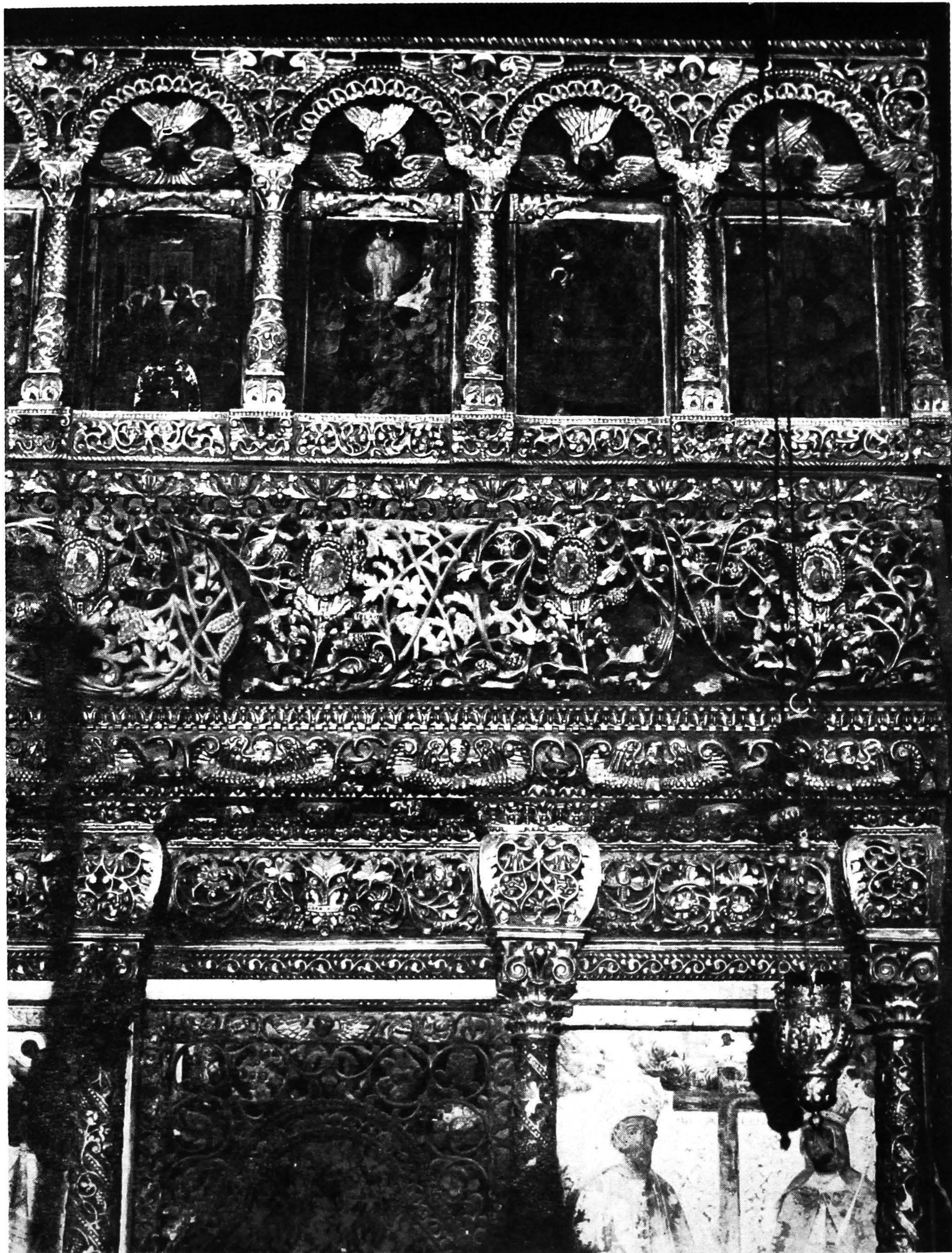

Fig. 9. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Iconostasul (1694). Detaliu din parapet și frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

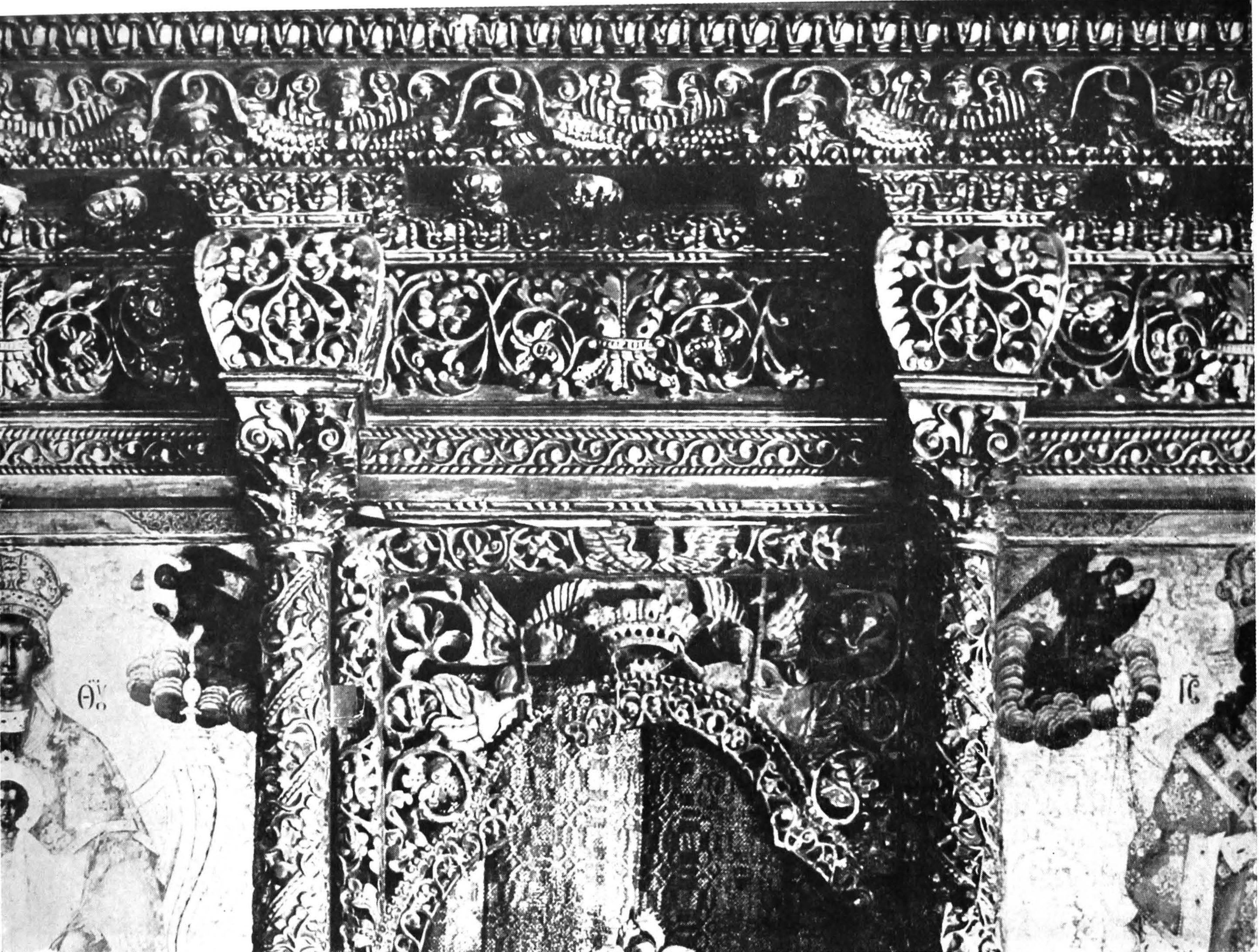

Fig. 10. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Iconostasul (1694). Detaliu din parapet. Foto N. Ionescu.

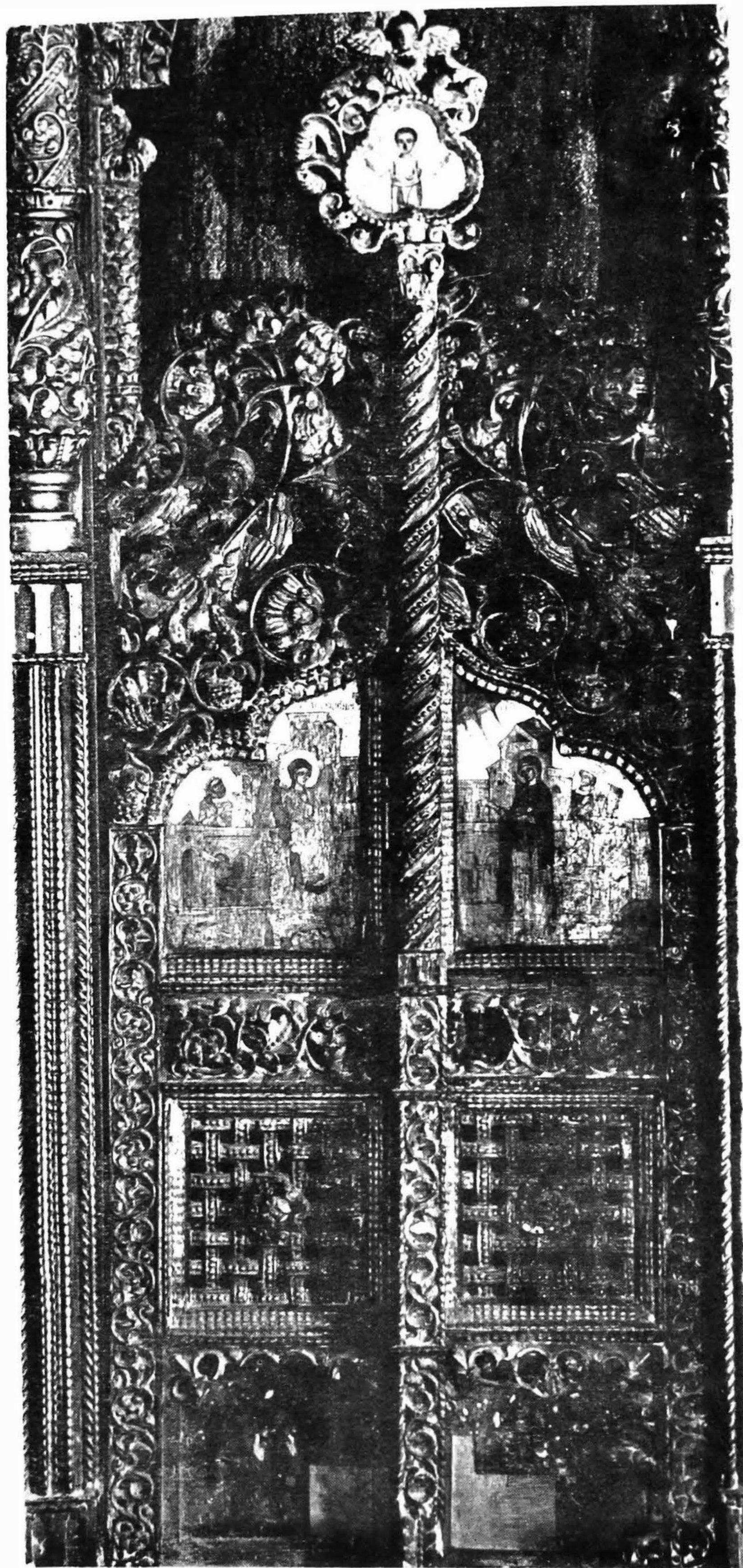

Fig. 11. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Ușile împărătești (1694). Foto N. Ionescu.

Fig. 12. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Uşile împărăteşti (1694). Detaliu. Clişeu C.M.I.

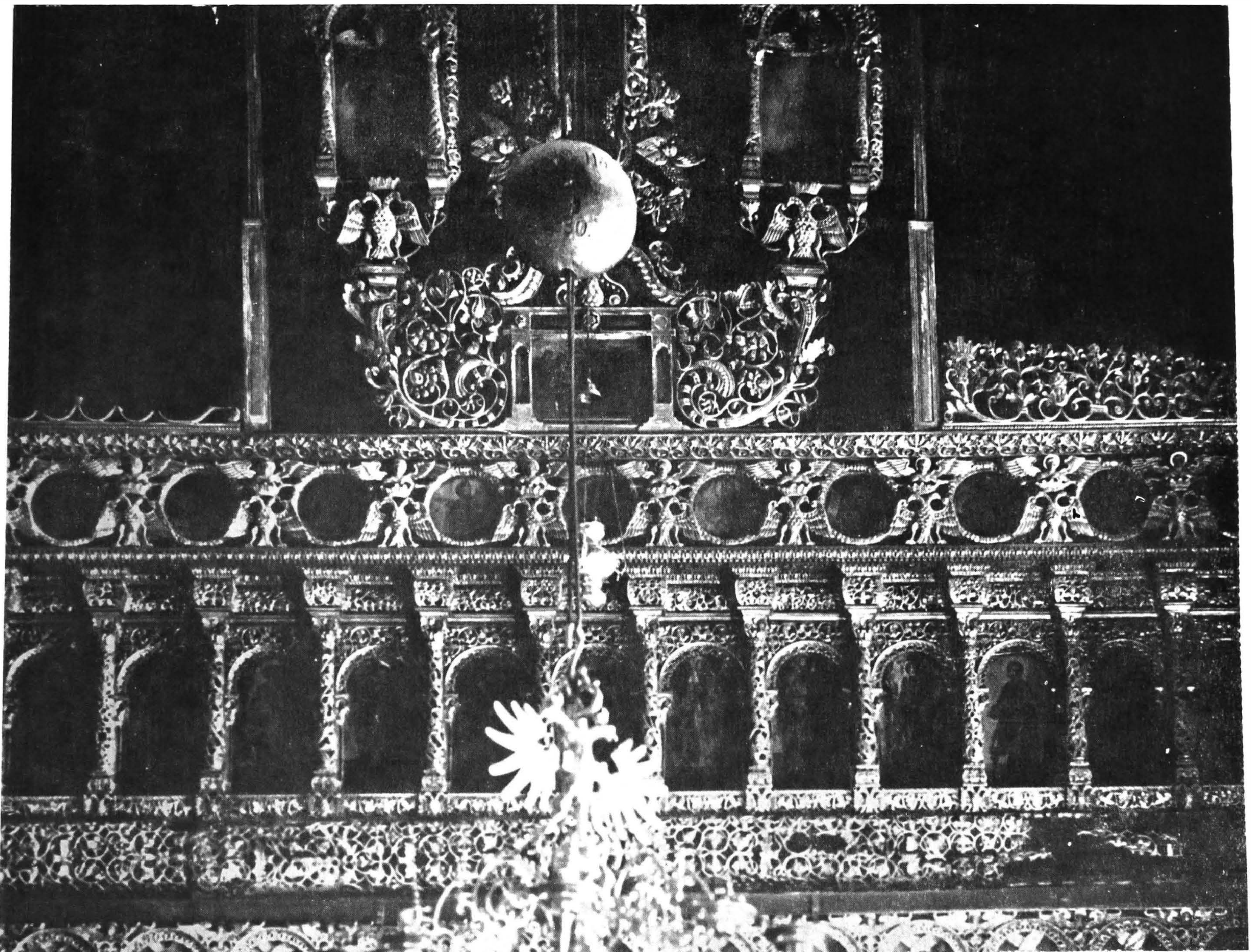

Fig. 13. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Iconostasul (1694). Detaliu din frizele de icoane și coronament. Foto N. Ionescu.

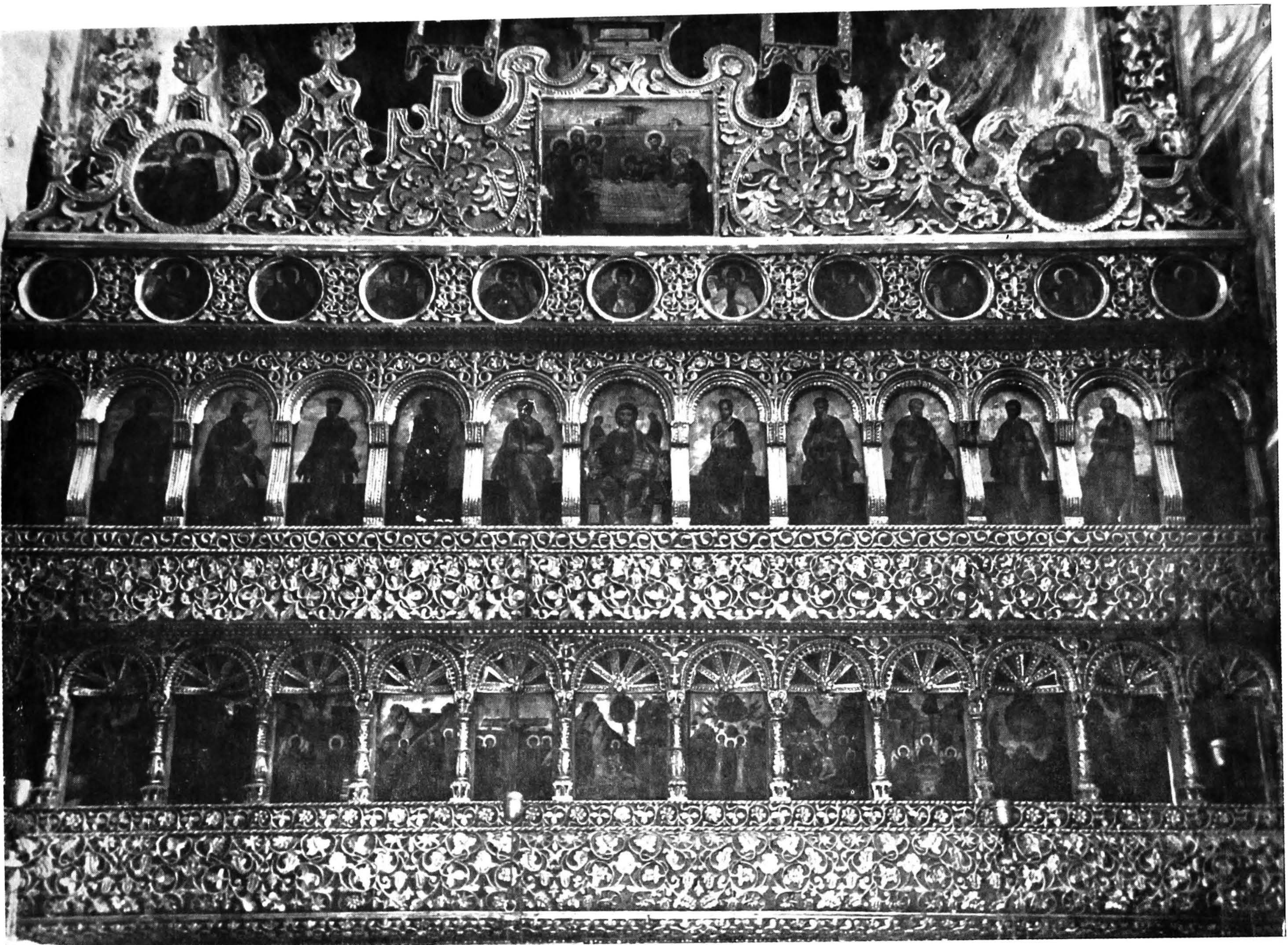

Fig. 14. — Mănăstirea Hurez, biserica paraclis. Iconostasul (1696—1697). Detaliu cu frizele de icoane și decorația superioară. Foto N. Ionescu.

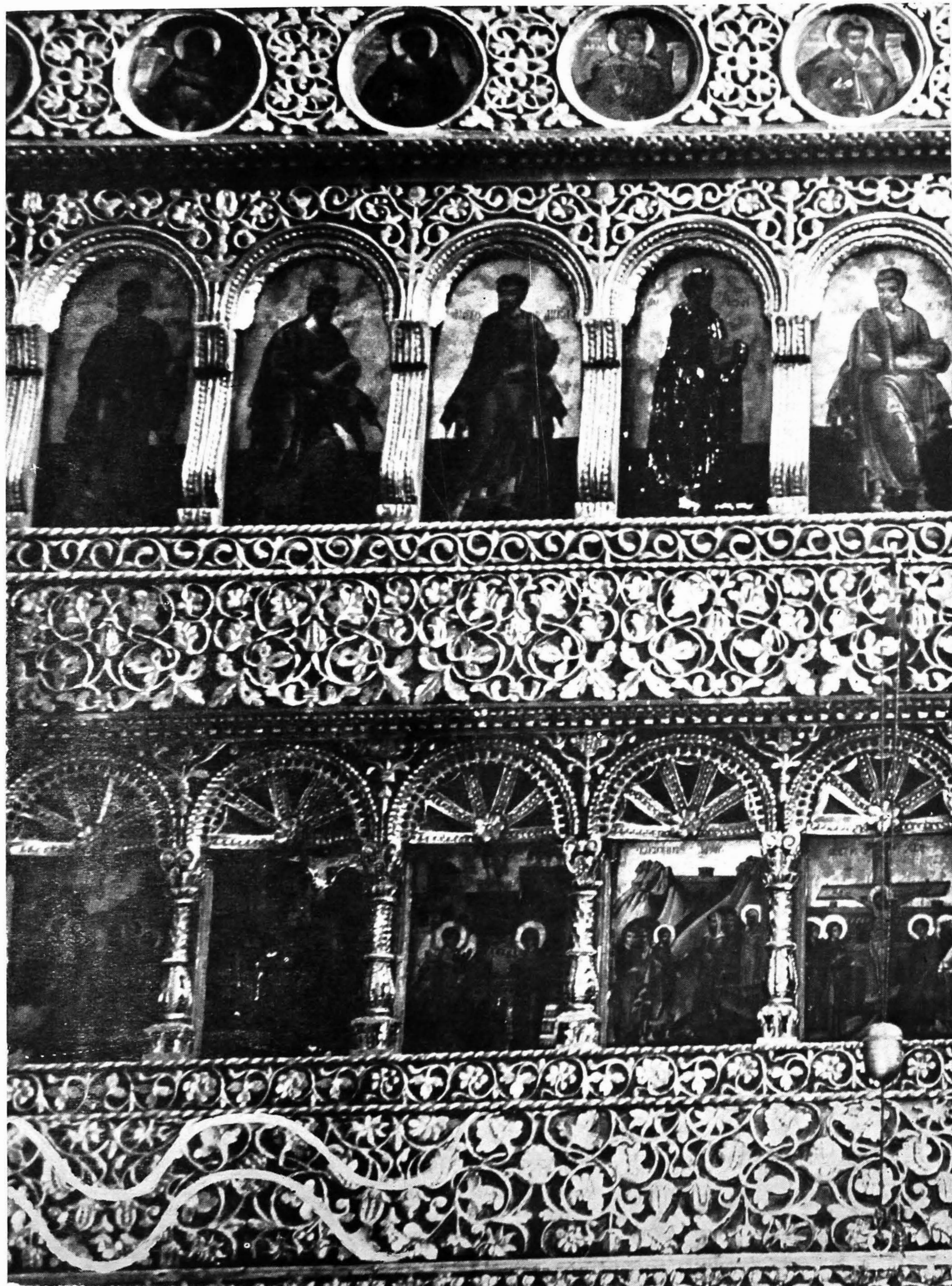

Fig. 15. — Mănăstirea Hurez, biserica paraclis. Iconostasul (1696—1697). Detaliu din frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

Fig. 16. — Mănăstirea Hurez, biserica paraclis. Uşile împărăteşti (1696—1697). Clişeu C.M.I.

Fig. 17. — Mănăstirea Hurez, biserica paraclis. Uşile împărăteşti (1696—1697). Detaliu. Clişeu C.M.I.

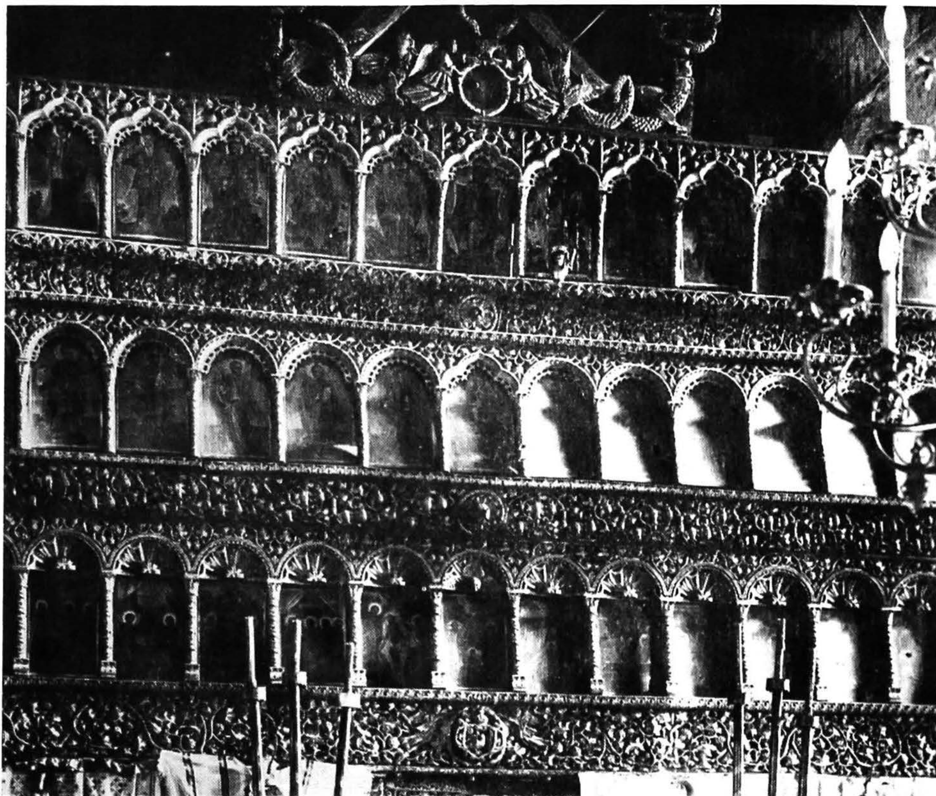

Fig. 18. — Tîrgoviște, biserica Domnească. Iconostasul (1697). Frizele de icoane. Clișeu C.M.I.

Fig. 19. — Tîrgoviște, biserica Domnească. Iconostasul (1697). Detaliu din arhitravă. Clișeu C.M.I.

Fig. 20. — Tîrgoviște, biserica Domnească. Ușile împărătești (1697). Clișeu C.M.I.

Fig. 21. — Tîrgoviște, biserica Domnească. Ușile împărătești (1697). Detaliu. Clișeu C.M.I.

Fig. 22. — Făgăraş, biserica Sf. Nicolae. Iconostasul (1698). Detaliu din frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

Fig. 23. — Făgăraş, biserica Sf. Nicolae. Iconostasul (1698). Detaliu din parapet cu arhitrava. Foto Angela Moţica.

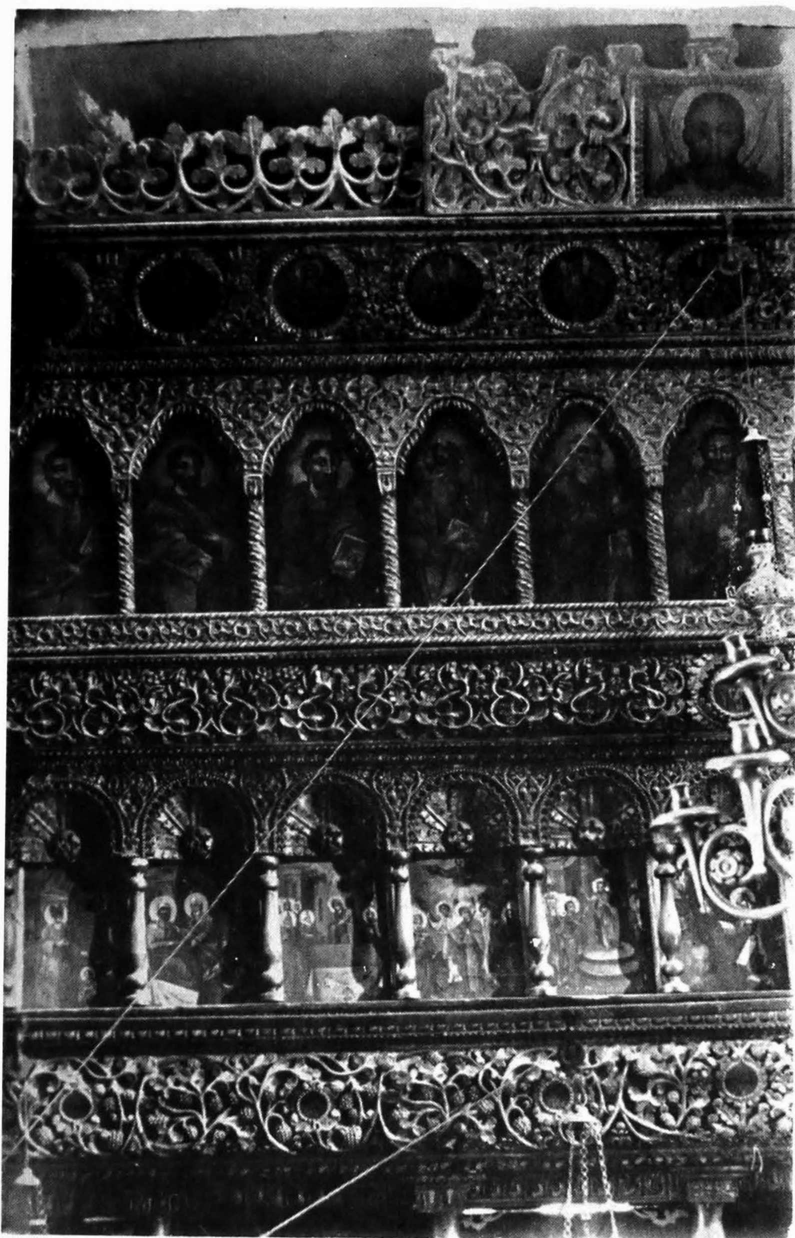

Fig. 24. — Mănăstirea Mamu, biserica. Iconostasul (1699). Detaliu cu frizele de icoane și decorația superioară. Foto N. Ionescu.

Fig. 25. — Mănăstirea Mamu, biserica. Iconostasul (1699). Detaliu din parapet și frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

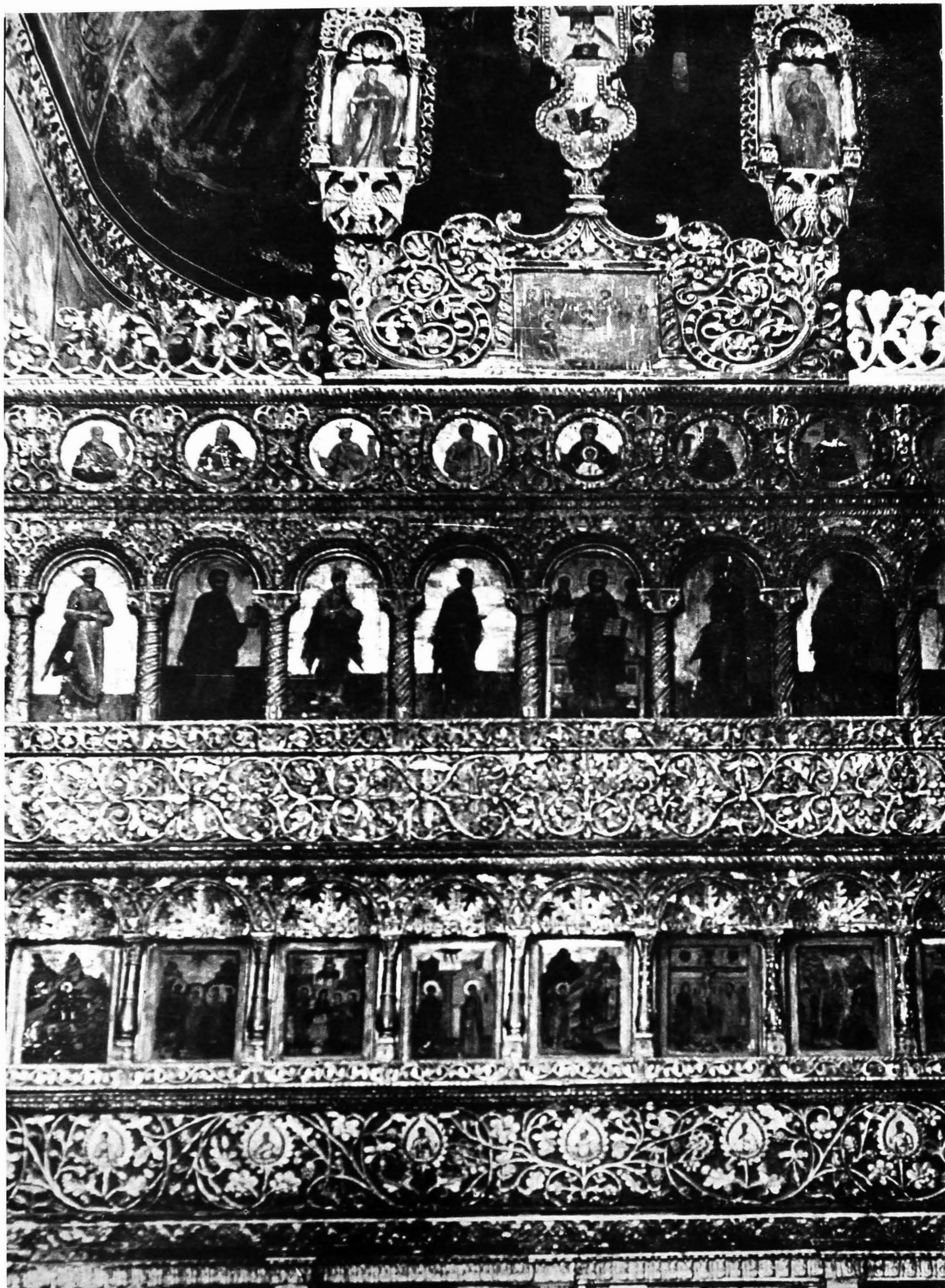

Fig. 26. — Mănăstirea Hurez, biserica bolniţei. Iconostasul (1699). Arhitrava, frizele de icoane şi coronamentul. Foto N. Ionescu.

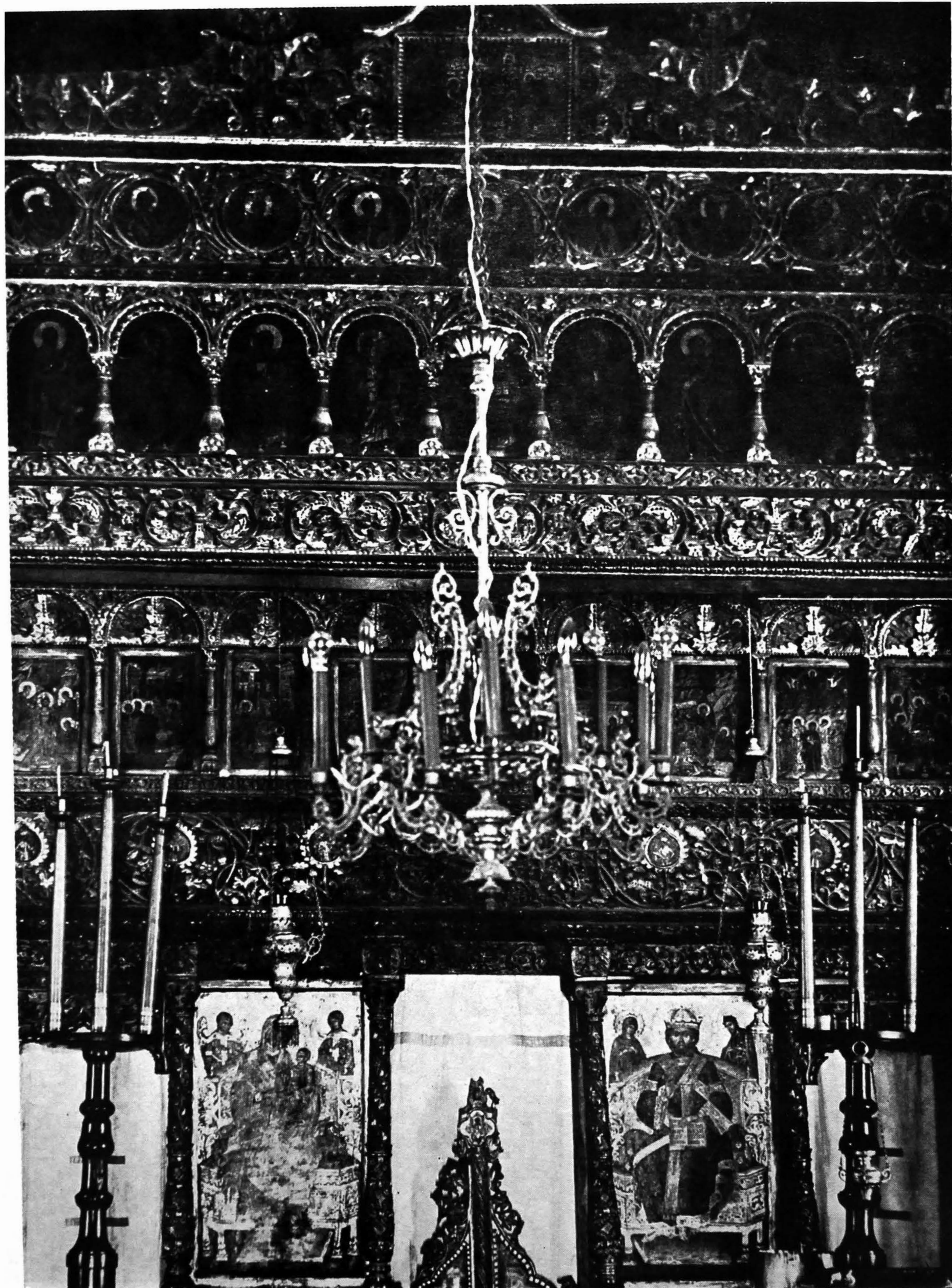

Fig. 27. — Mănăstirea Polovraci, biserica. Iconostasul (1699). Foto N. Ionescu.

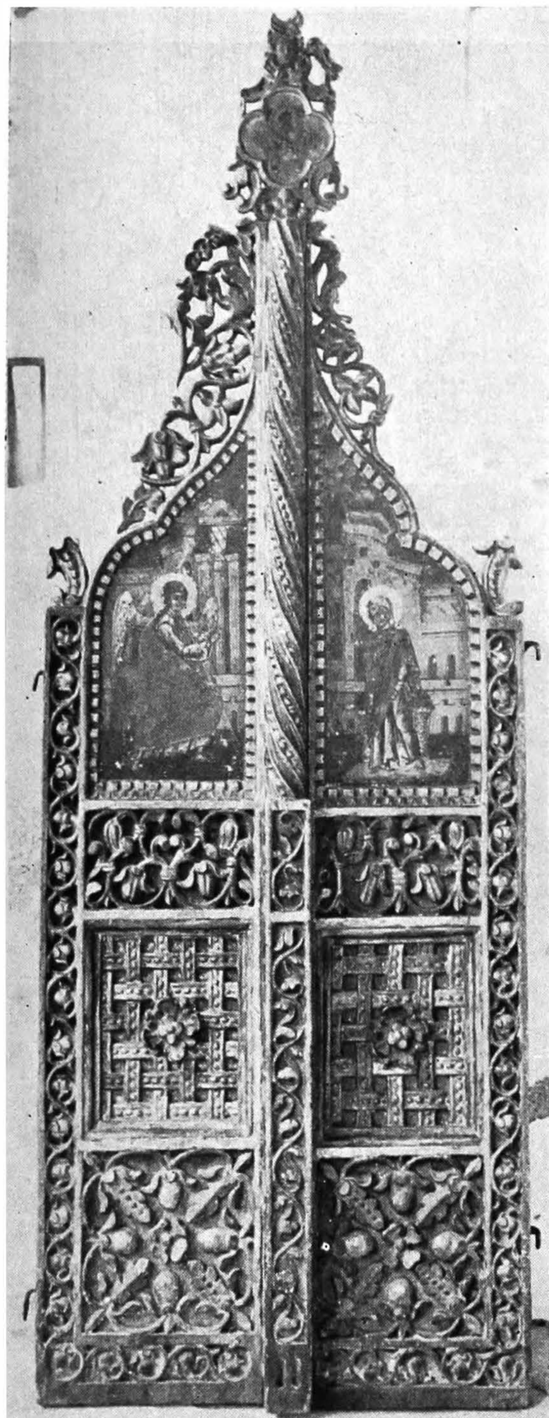

Fig. 28. — Mănăstirea Polovraci, biserica.
Uşile împărăteşti (1699).
Foto Angela Moţica.

Fig. 29. — Mănăstirea Polovraci, biserica.
Uşile împărăteşti (1699). Detaliu.
Foto Angela Moţica.

Fig. 30. — Fedeleşoiu, biserica fostului schit. Iconostasul (1700). Detaliu cu frizele de icoane și coronamentul. Foto N. Ionescu.

Fig. 31. — Fedeleşoiu, biserica fostului schit. Uşile împărăteşti (1700). Foto Angela Moţica.

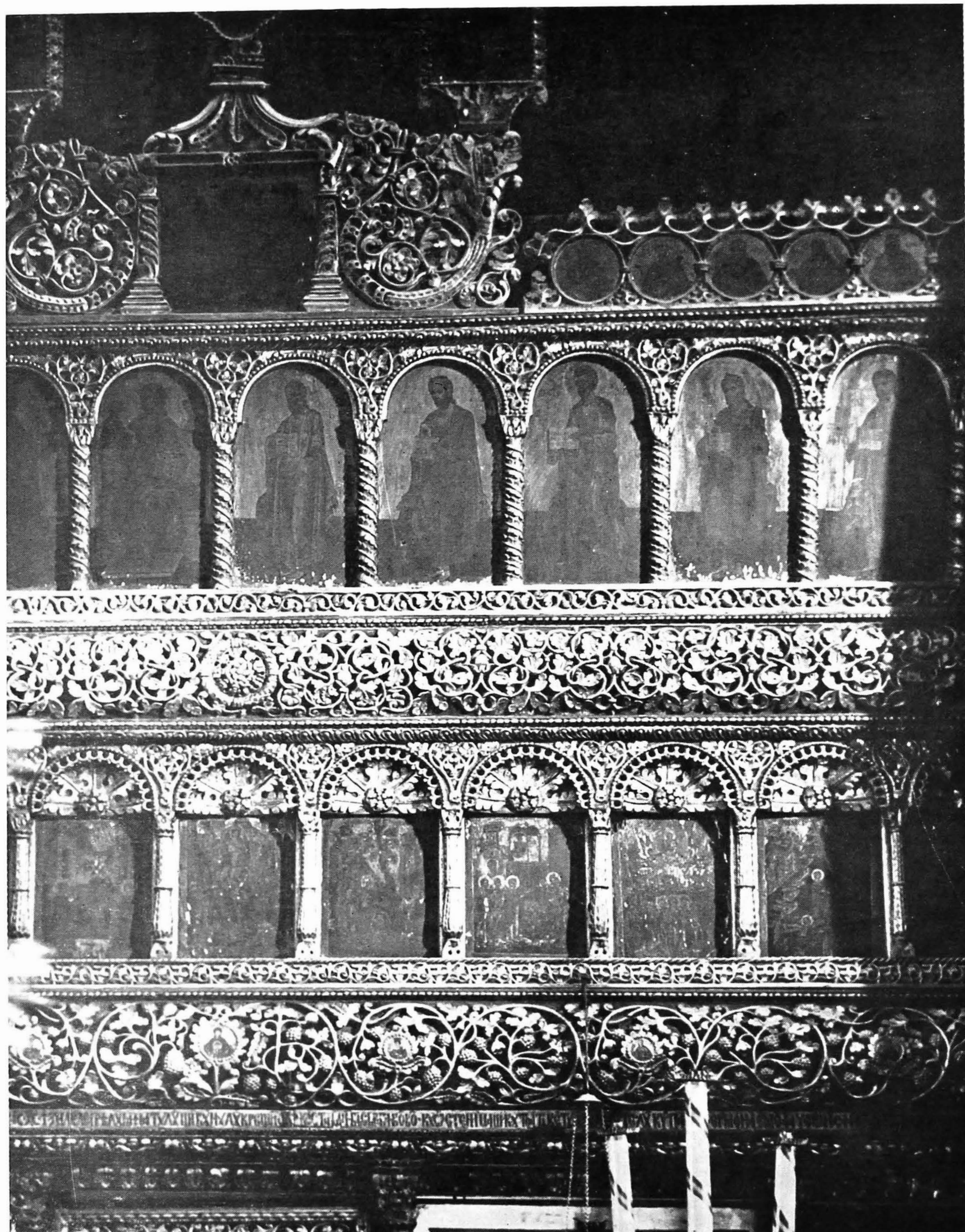

Fig. 32. — Mănăstirea Govora, biserica. Iconostasul (1701). Detaliu din parapet, frizele de icoane şi coronament. Foto N. Ionescu.

Fig. 33. — Mănăstirea Govora, biserica. Ușile împărătești (1701). Foto Angela Moțica.

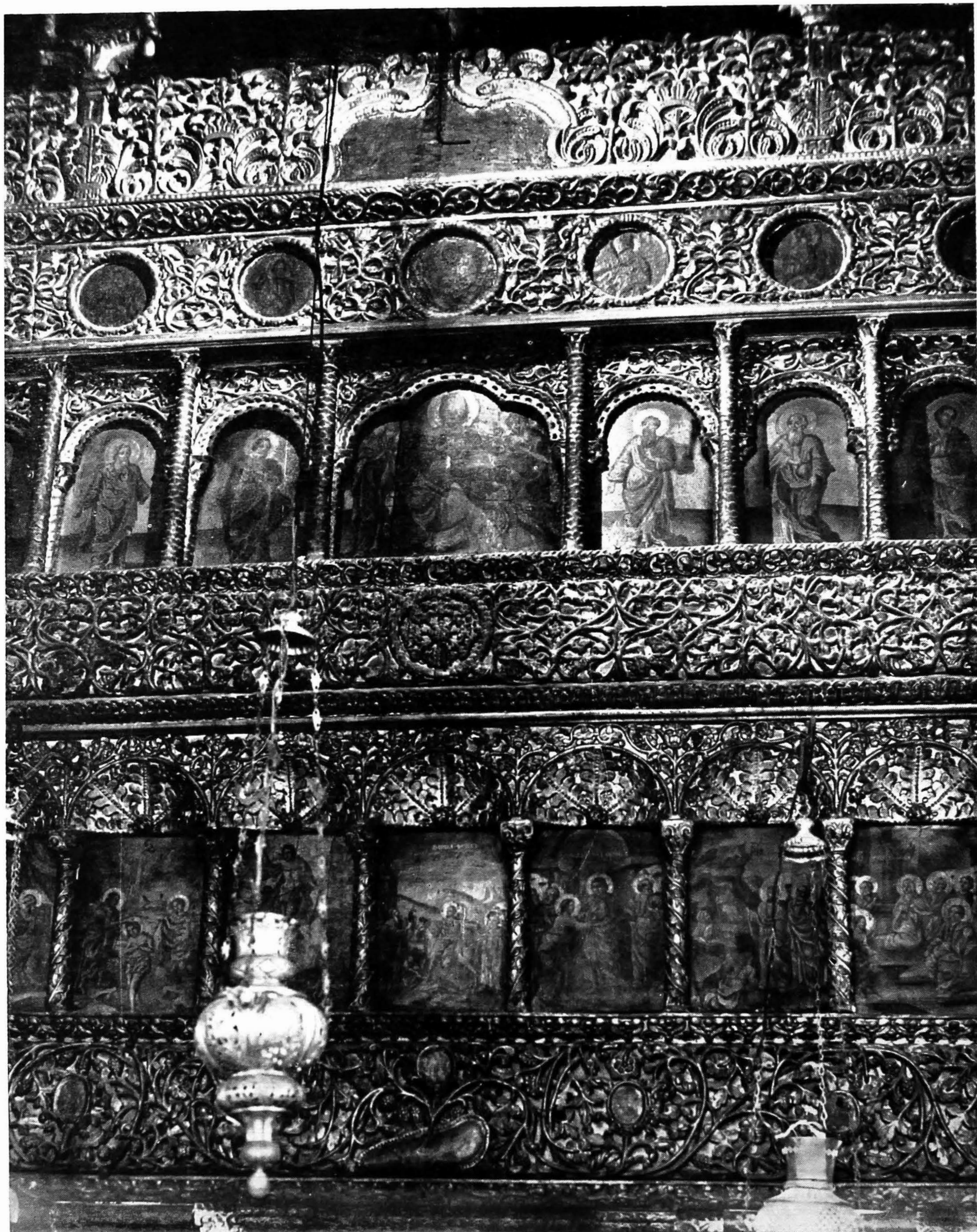

Fig. 34. — București, biserica Colțea. Iconostasul (1702). Detaliu cu arhitrava, frizele de icoane și decorația superioară. Foto N. Ionescu.

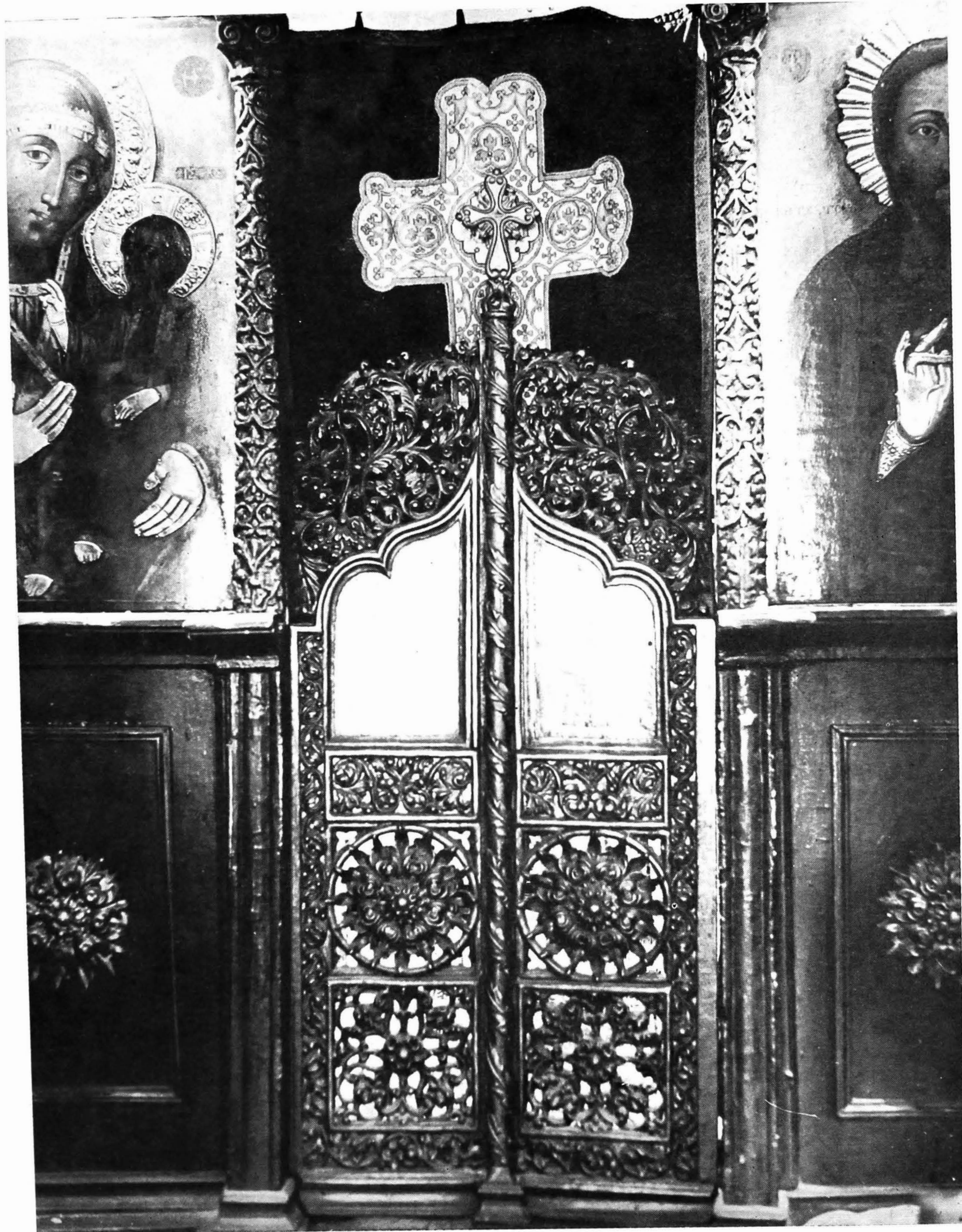

Fig. 35. — București, biserica Colțea. Ușile împărătești (1702). Foto N. Ionescu.

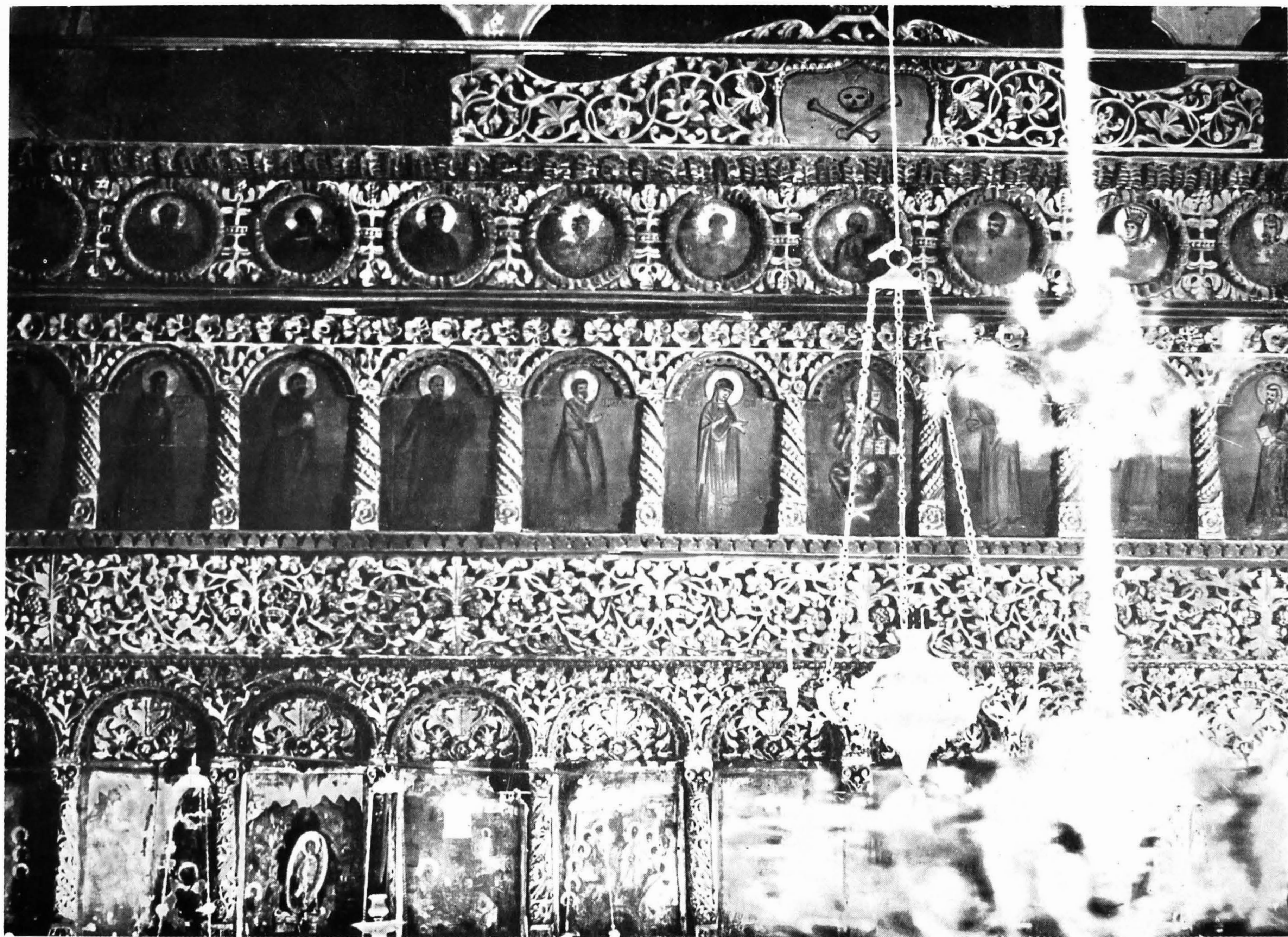

Fig. 36. — Baia de Aramă, biserica Sf. Voievozi și Sf. Treime. Iconostasul (1703). Detaliu cu frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

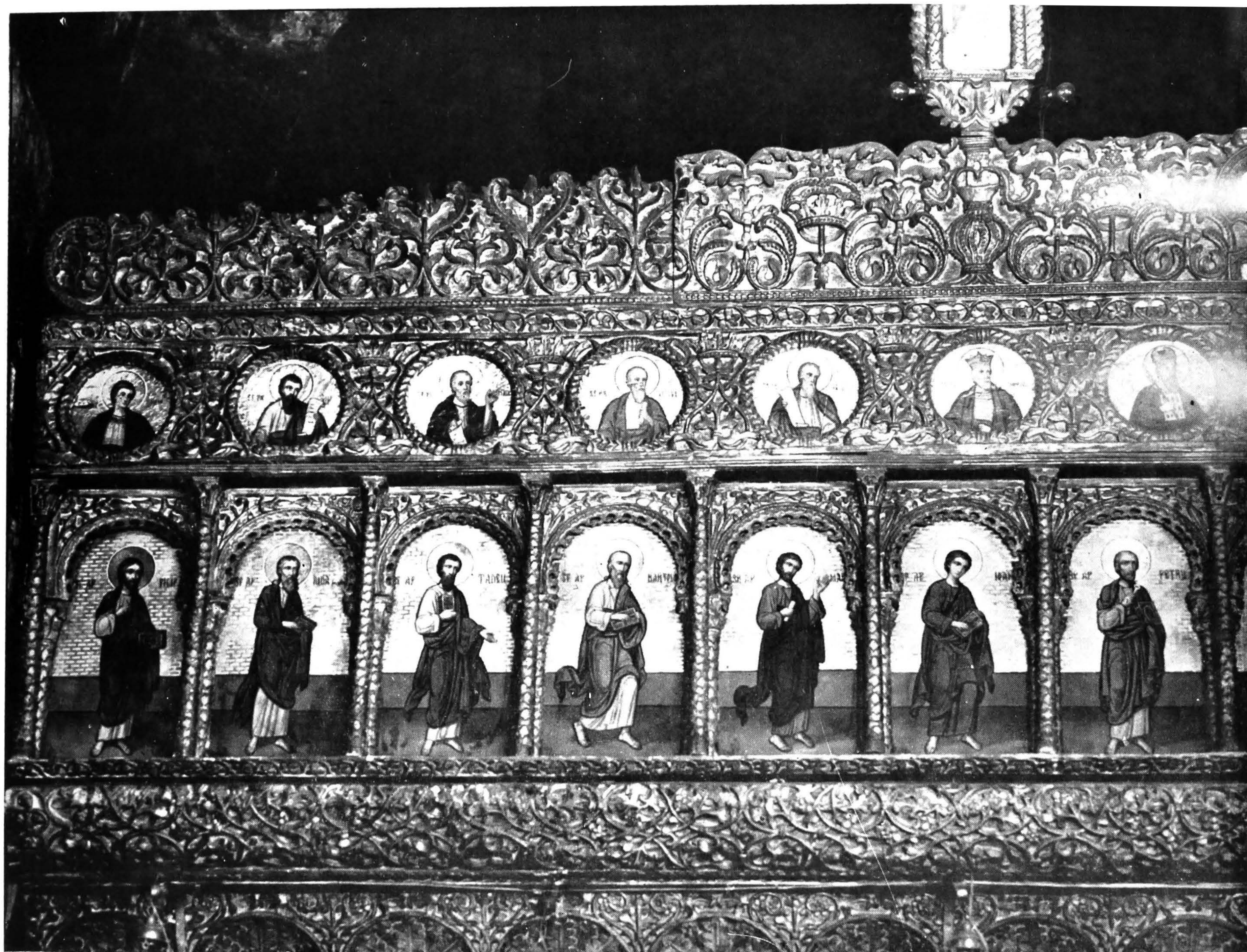

Fig. 37. — București, biserica Scaune. Iconostasul (17[illegible]5). Detaliu din frizele de icoane și decorația superioară. Foto N. Ionescu.

Fig. 38. — București, biserica Scaune. Iconostasul (1705). Detaliu din parapet cu ușile împărătești. Foto N. Ionescu.

Fig. 39. — București, biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia. Iconostasul (1705). Detaliu din parapet și frizele de icoane.
Foto N. Ionescu.

Fig. 40. — București, biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia. Iconostasul (1705). Detaliu din parapet cu arhitrava.
Foto N. Ionescu.

Fig. 41. — București. Biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia. Iconostasul (1705). Detaliu din arhitravă. Foto N. Ionescu.

Fig. 42. — București, biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia. Iconostasul (1705). Detaliu din arhitravă. Foto N. Ionescu.

Fig. 43. — București, biserica paraclis a Palatului de la Mogoșoaia. Iconostasul (1705). Detaliu din coronament. Foto N. Ionescu.

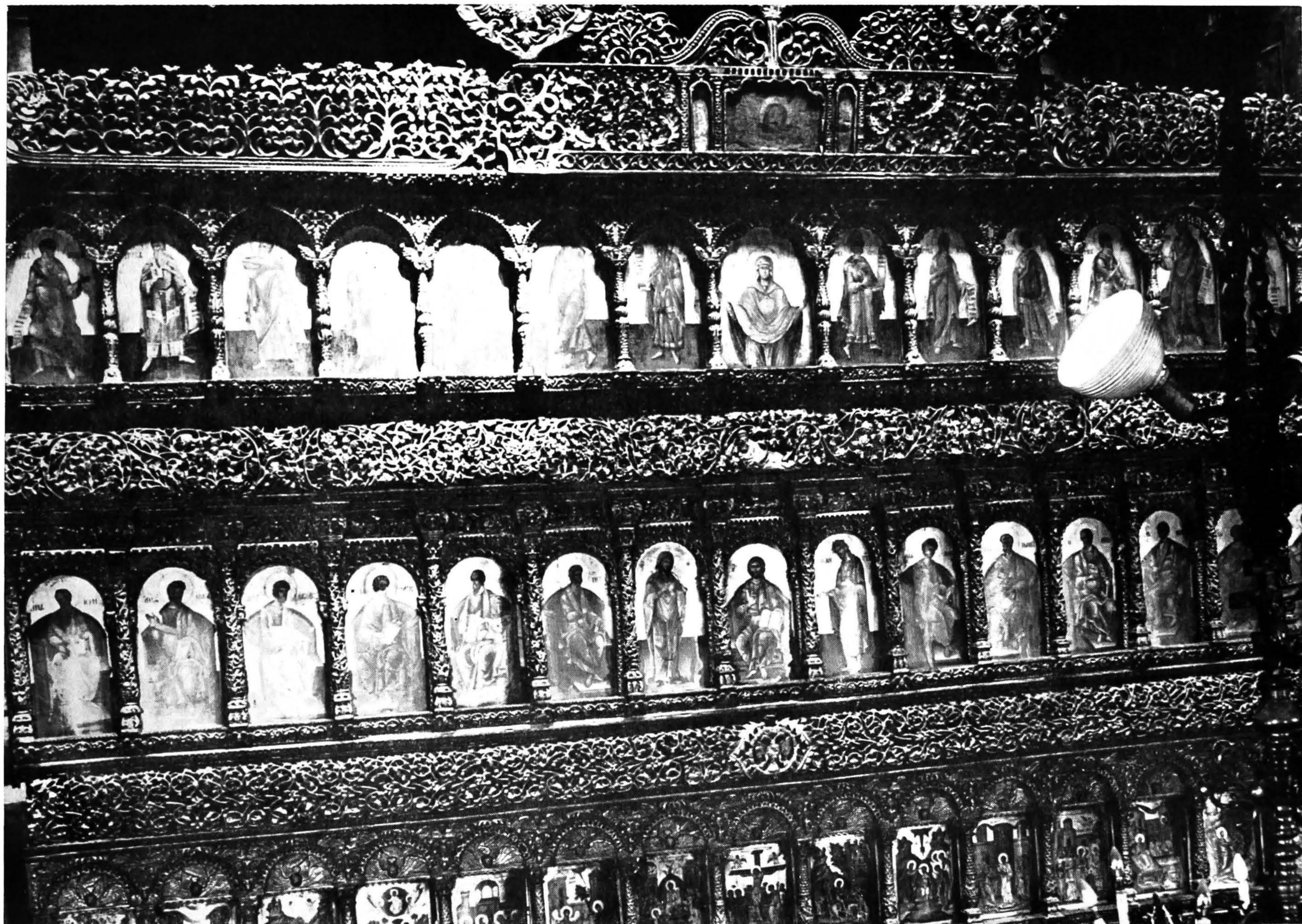

Fig. 44. — București, biserica Sf. Gheorghe Nou. Iconostasul (1705 — 1706). Frizele de icoane și decorația superioară. Foto N. Ionescu.

Fig. 45. — București, biserica Sf. Gheorghe Nou. Iconostasul (1705 — 1706). Detaliu din parapet și frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

Fig. 46. — București, biserica Sf. Gheorghe Nou. Iconostasul (1705 — 1706). Coronamentul. Foto N. Ionescu.

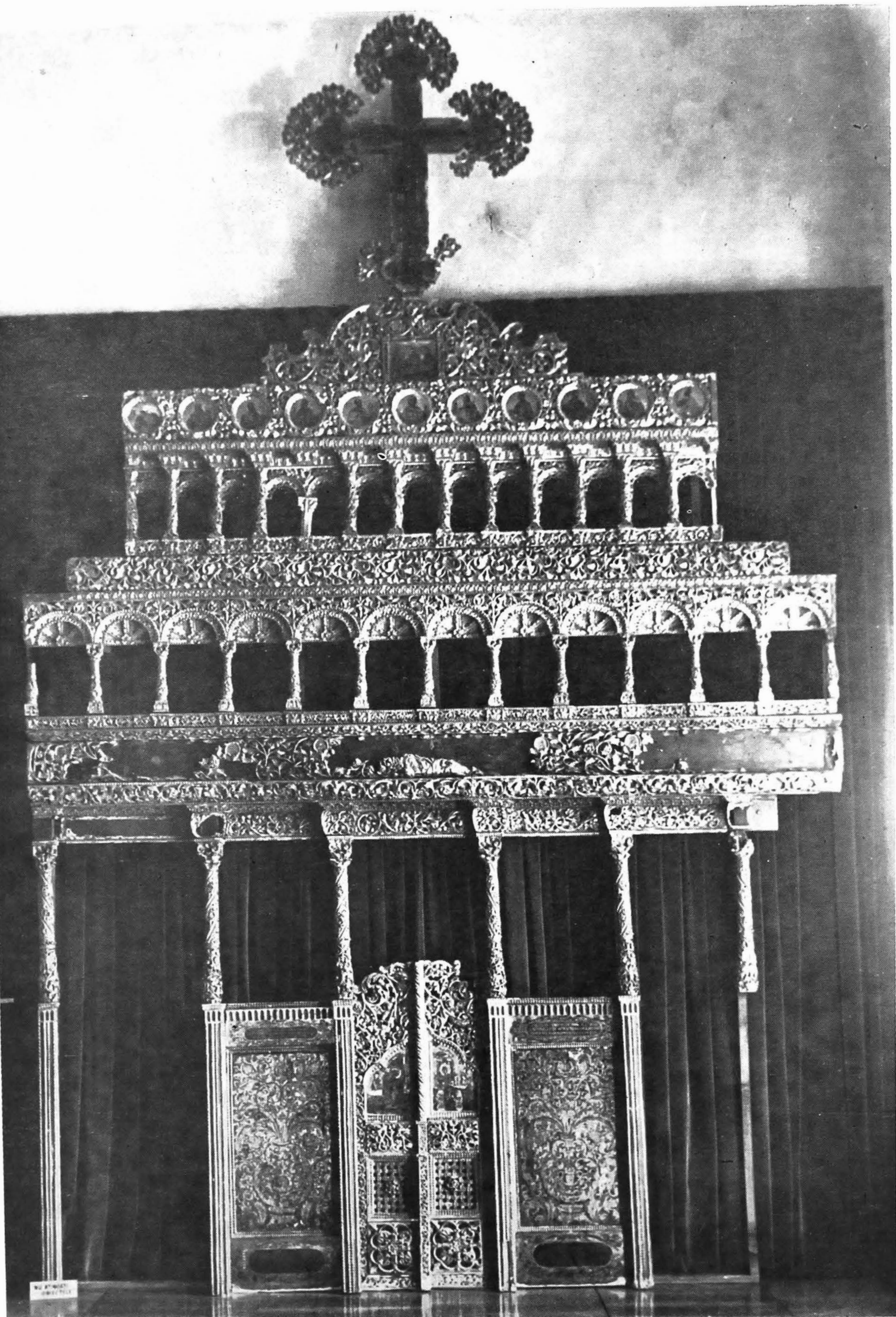

Fig. 47. — Mănăstirea Arnota. Iconostasul (1705—1706). Foto N. Ionescu.

Fig. 48. — Mănăstirea Arnota. Iconostasul (1705 — 1706). Detaliu din arhitravă. Clişeu C.M.I.

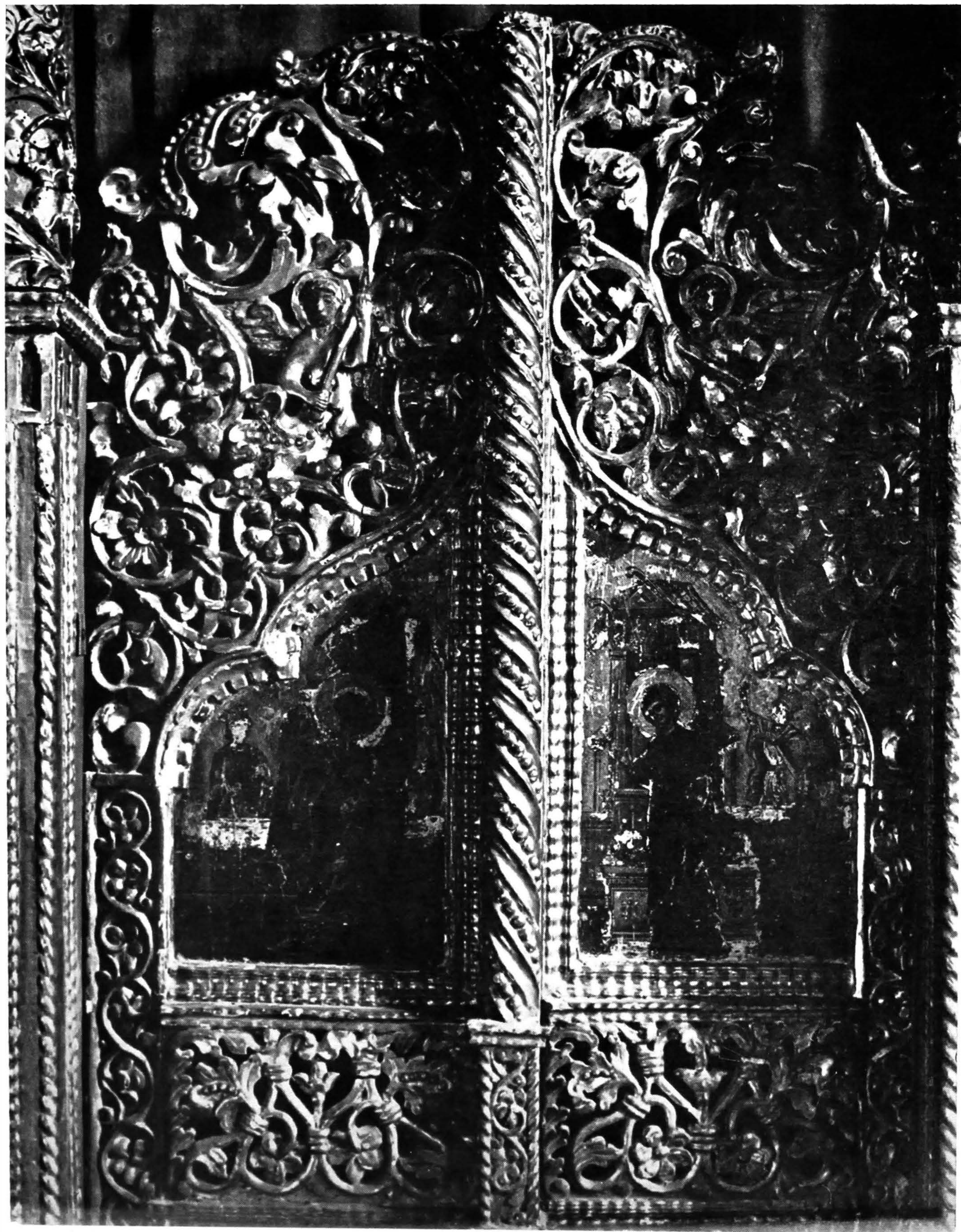

Fig. 49. — Mănăstirea Arnota. Ușile împărătești (1705 — 1706). Detaliu. Foto N. Ionescu.

Fig. 50. — București, biserica Răzvan. Iconostasul (după 1705). Detaliu cu arhitrava și frizele de icoane. Foto N. Ionescu.

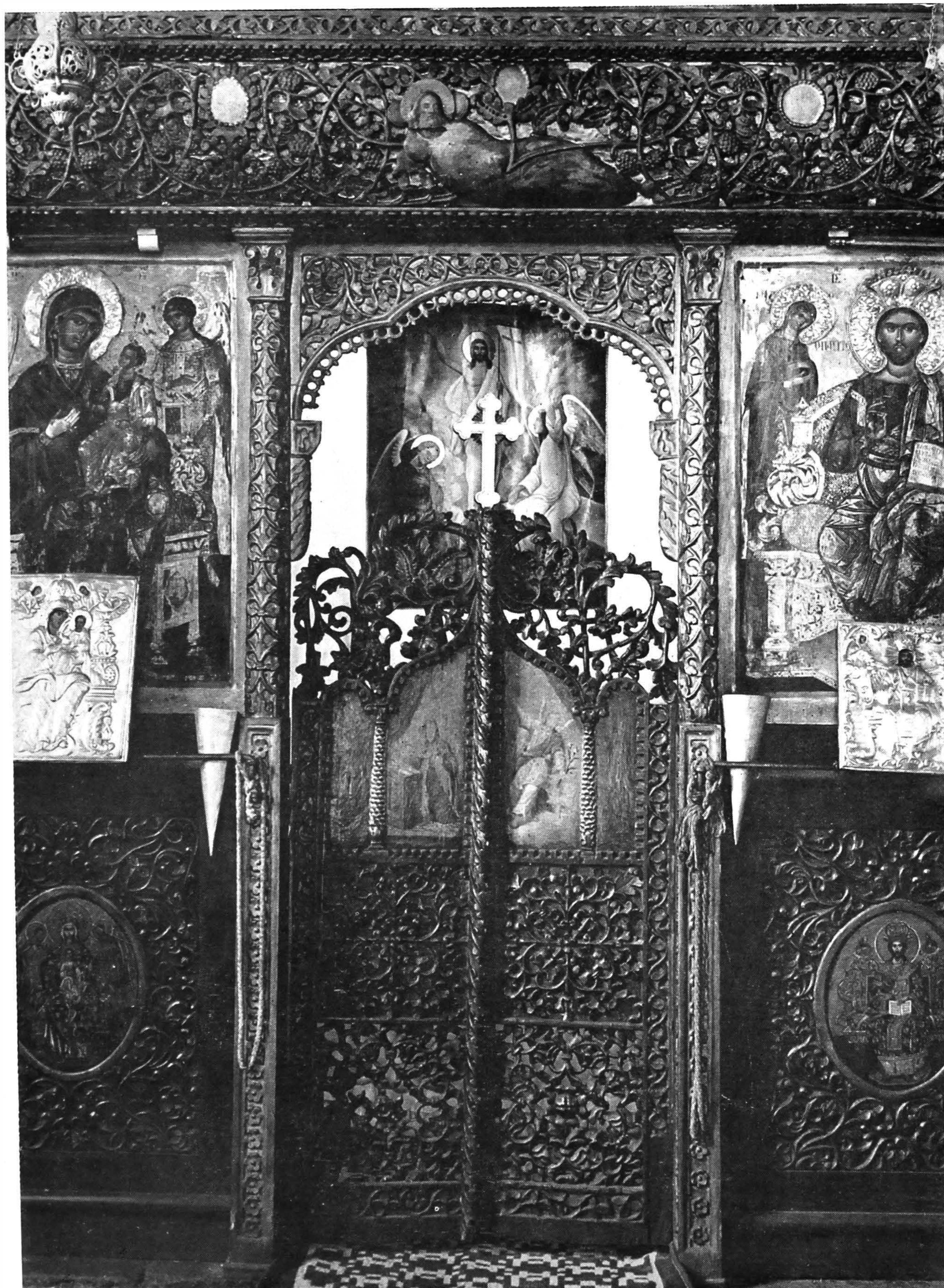

Fig. 51. — București, biserica Răzvan. Iconostasul (după 1705). Detaliu din parapet cu ușile împărătești. Foto N. Ionescu.

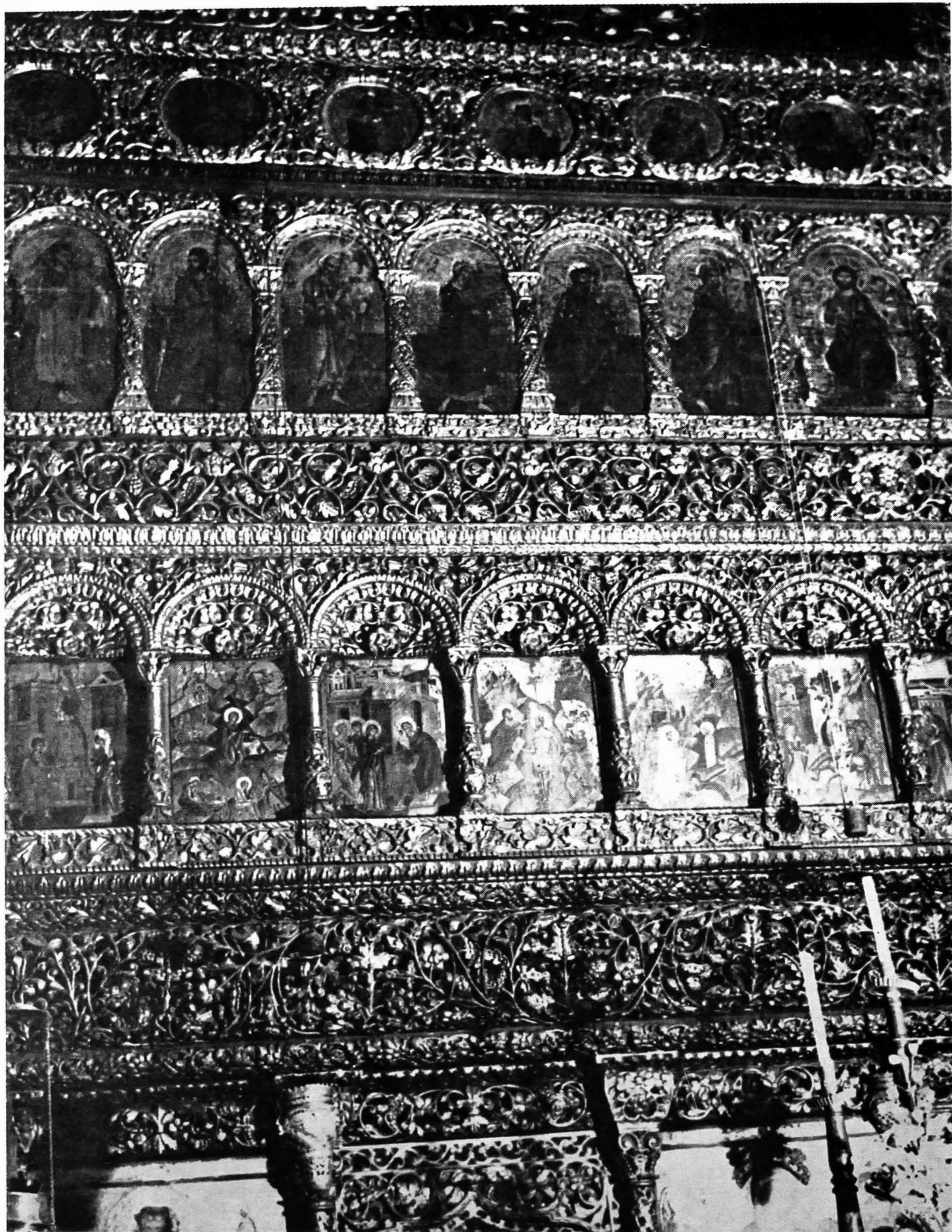

Fig. 52. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Iconostasul (1706 — 1707). Detaliu din parapet şi frizele de icoane. Foto Angela Moţica.

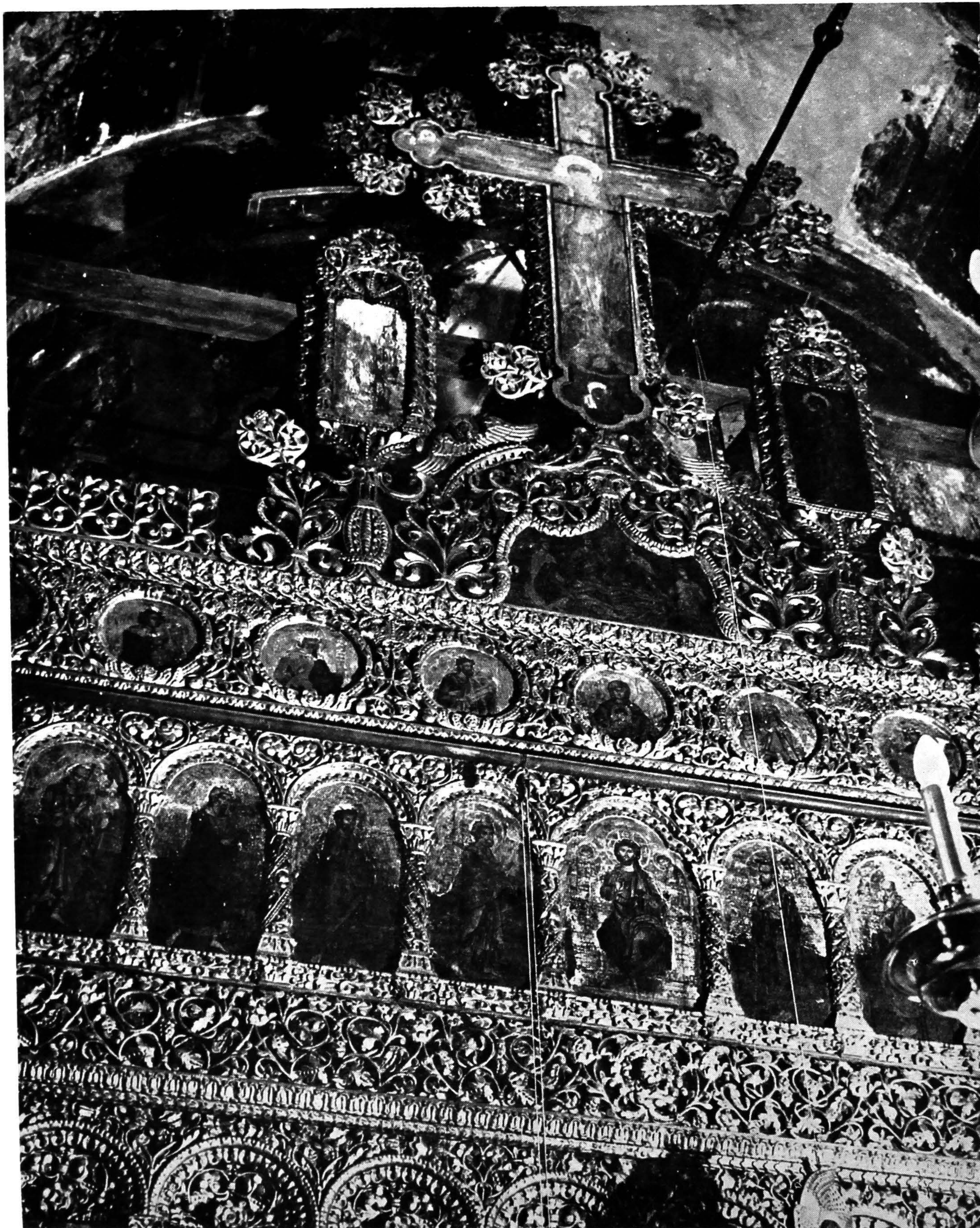

Fig. 53. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Iconostasul (1706 — 1707). Detaliu din frizele de icoane şi coronament. Foto Angela Moţica.

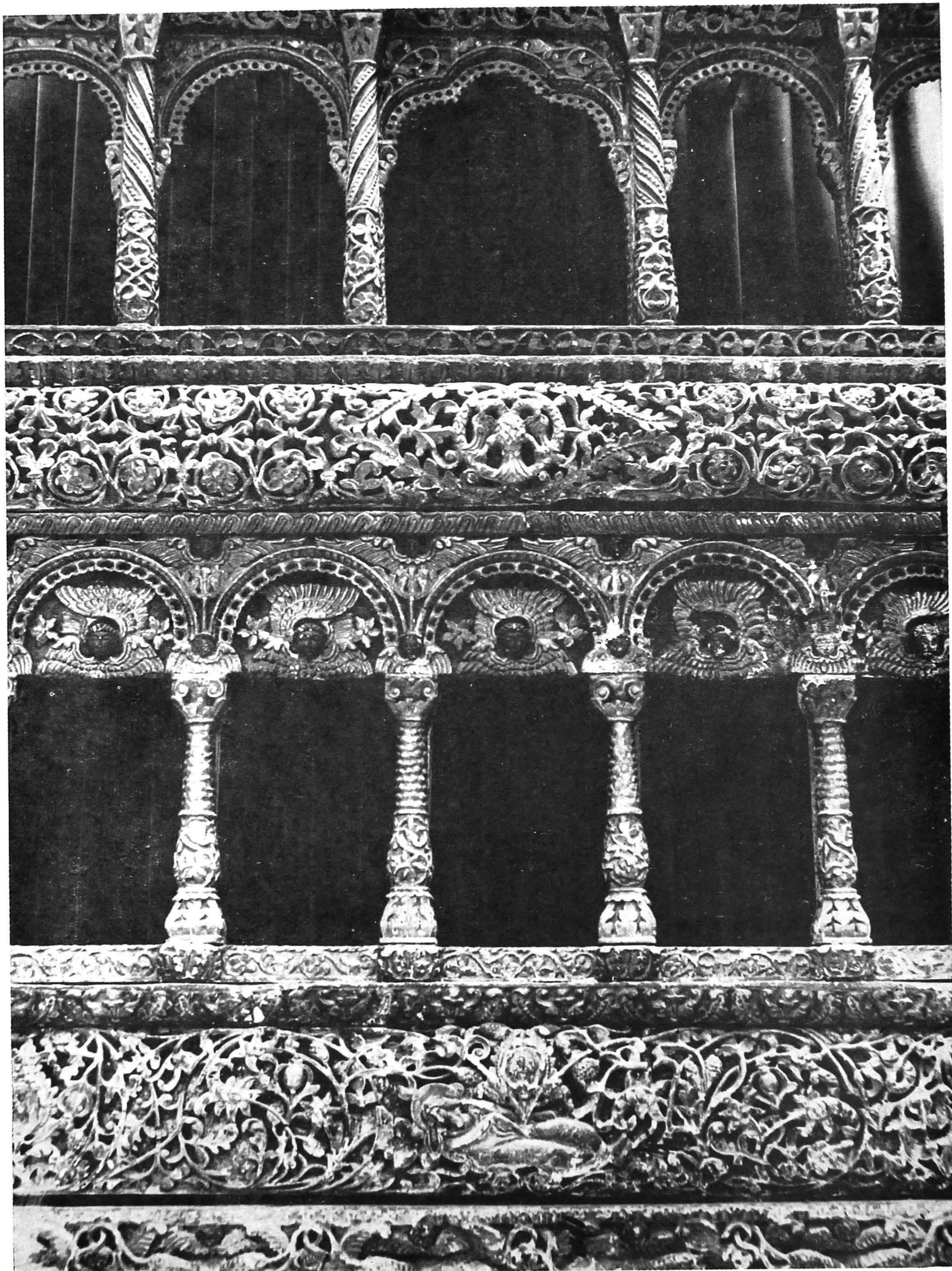

Fig. 54. — Tirgovişte, Mitropolia. Iconostasul (1707 — 1708). Detaliu din arhitravă şi frizele de icoană. Clişeu C.M.I.

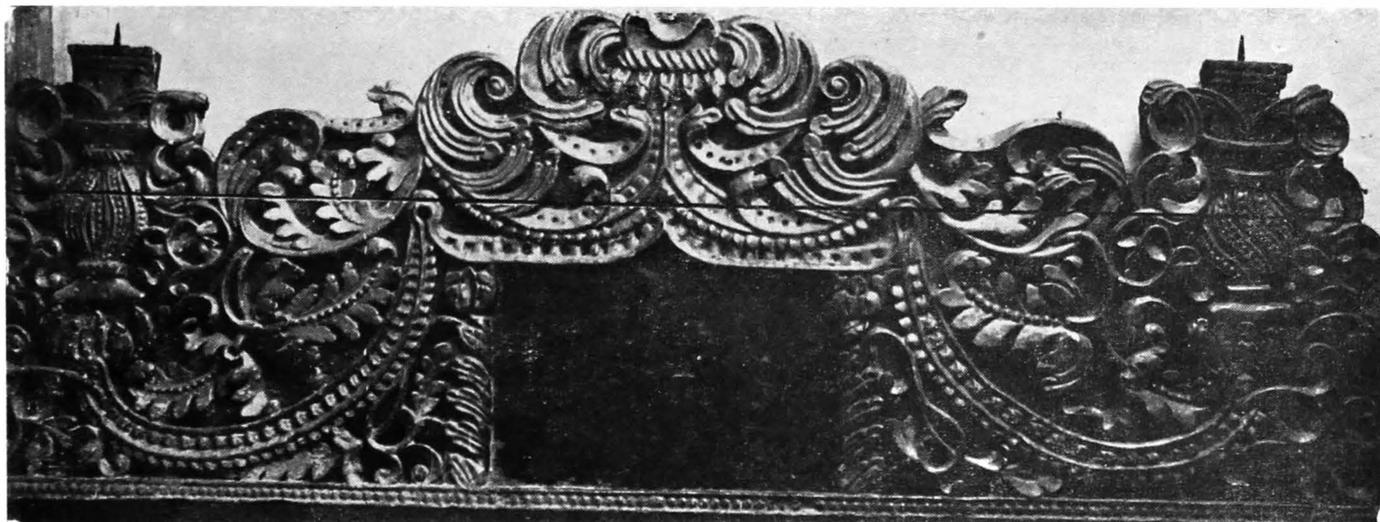

Fig. 55. — Tîrgoviște, Mitropolia. Iconostasul (1707—1708). Detaliu din decorația superioară. Clișeu C.M.I.

Fig. 56. — Tîrgoviște, Mitropolia. Iconostasul (1707—1708). Detaliu din coronament, crucea. Clișeu C.M.I.

Fig. 57.— Tîrgovişte, Mitropolia. Uşile împărăteşti (1707—1708). Detaliu. Clişeu C.M.I.

Fig. 58. — Mănăstirea Bistrița, biserica schitului Păpușa. Iconostasul (1712). Detaliu din arhitravă și frizele de icoane. Foto Angela Moțica.

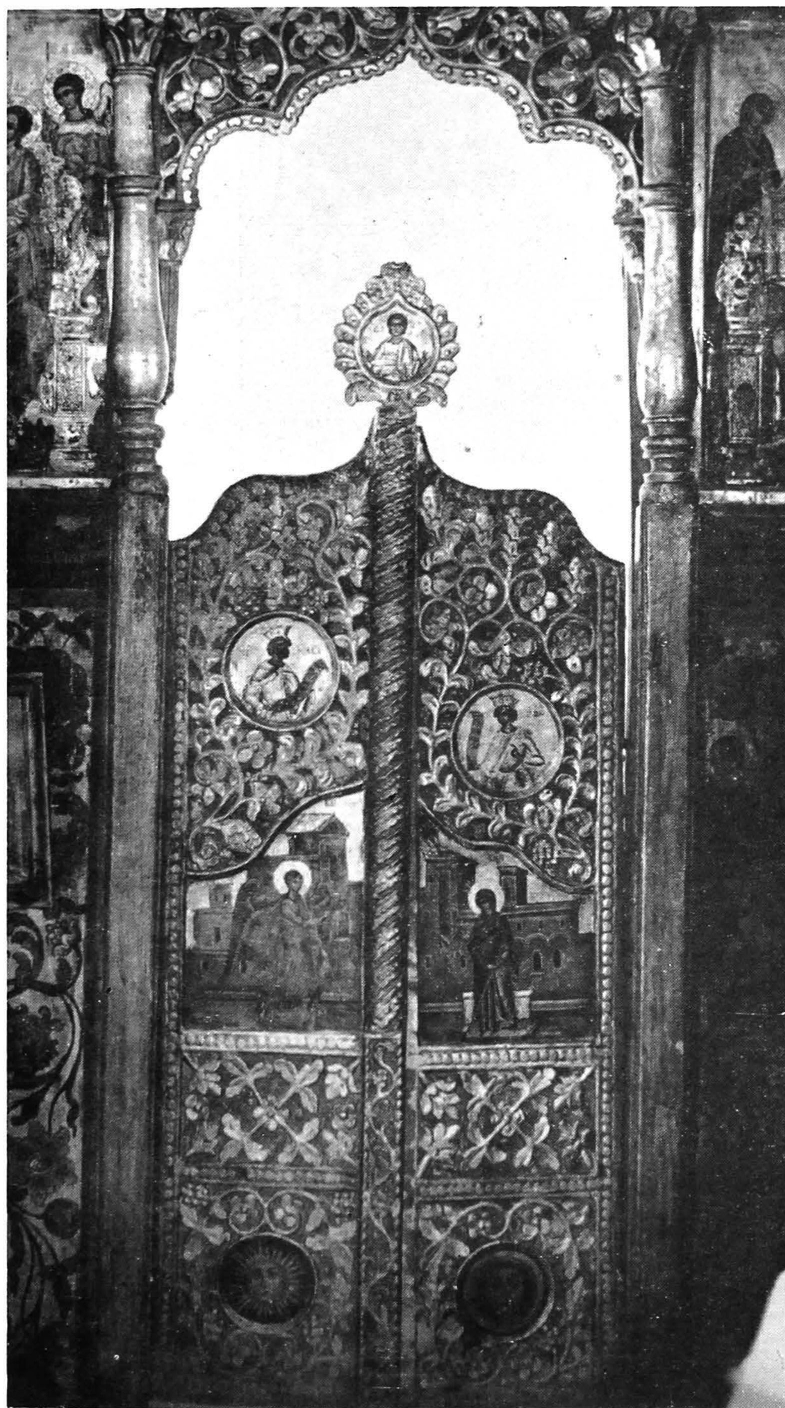

Fig. 59. — Mănăstirea Bistrița, biserica schitului Păpușa. Iconostasul (1712). Detaliu din parapet cu ușile împărătești. Foto Angela Moțica.

Fig. 60. — Bistriţa, biserica fostei mănăstiri. Uşile de intrare (1688). Detaliu. Clişeu C.M.I.

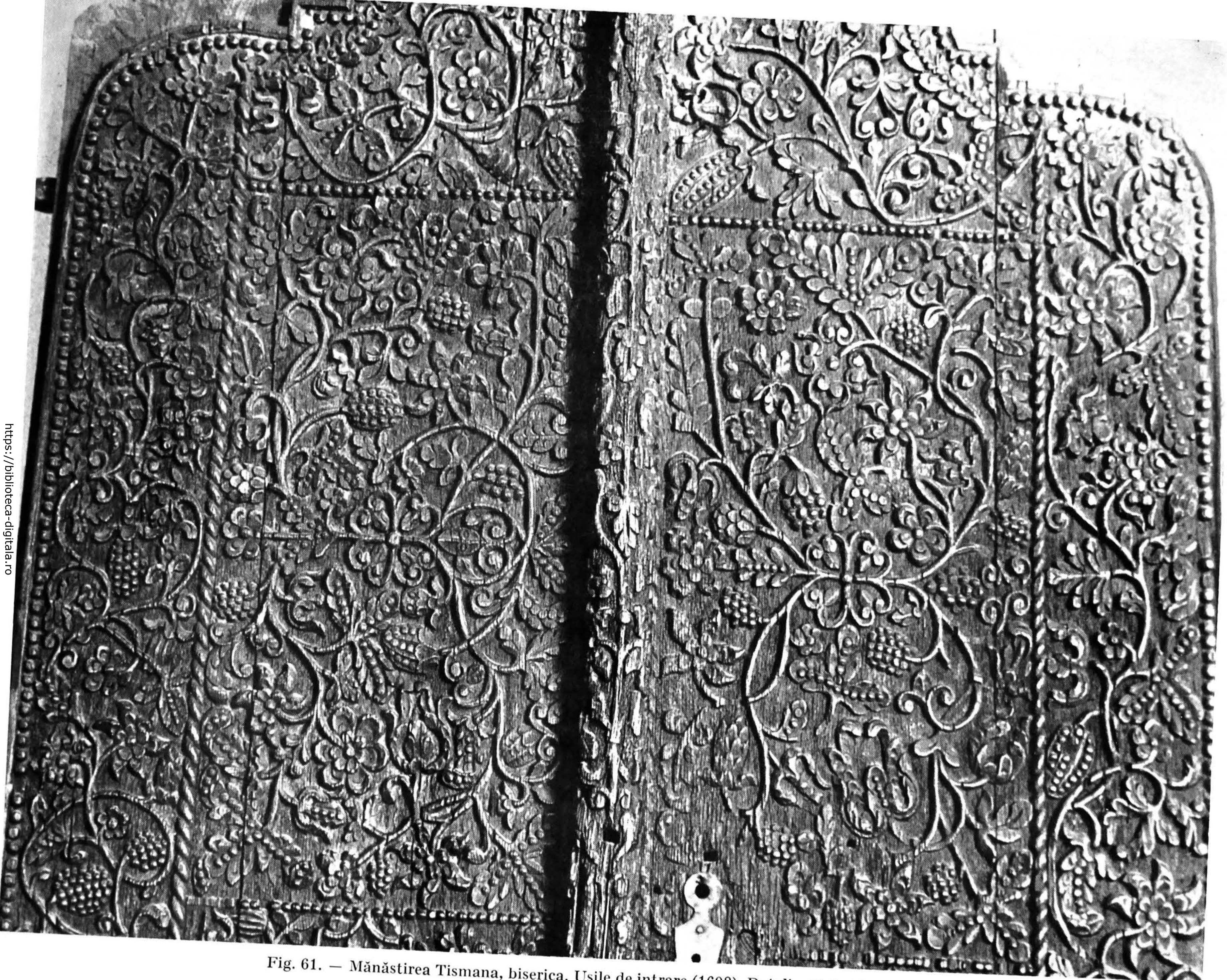

Fig. 61. — Mănăstirea Tismana, biserica. Ușile de intrare (1698). Detaliu. Foto N. Ionescu.

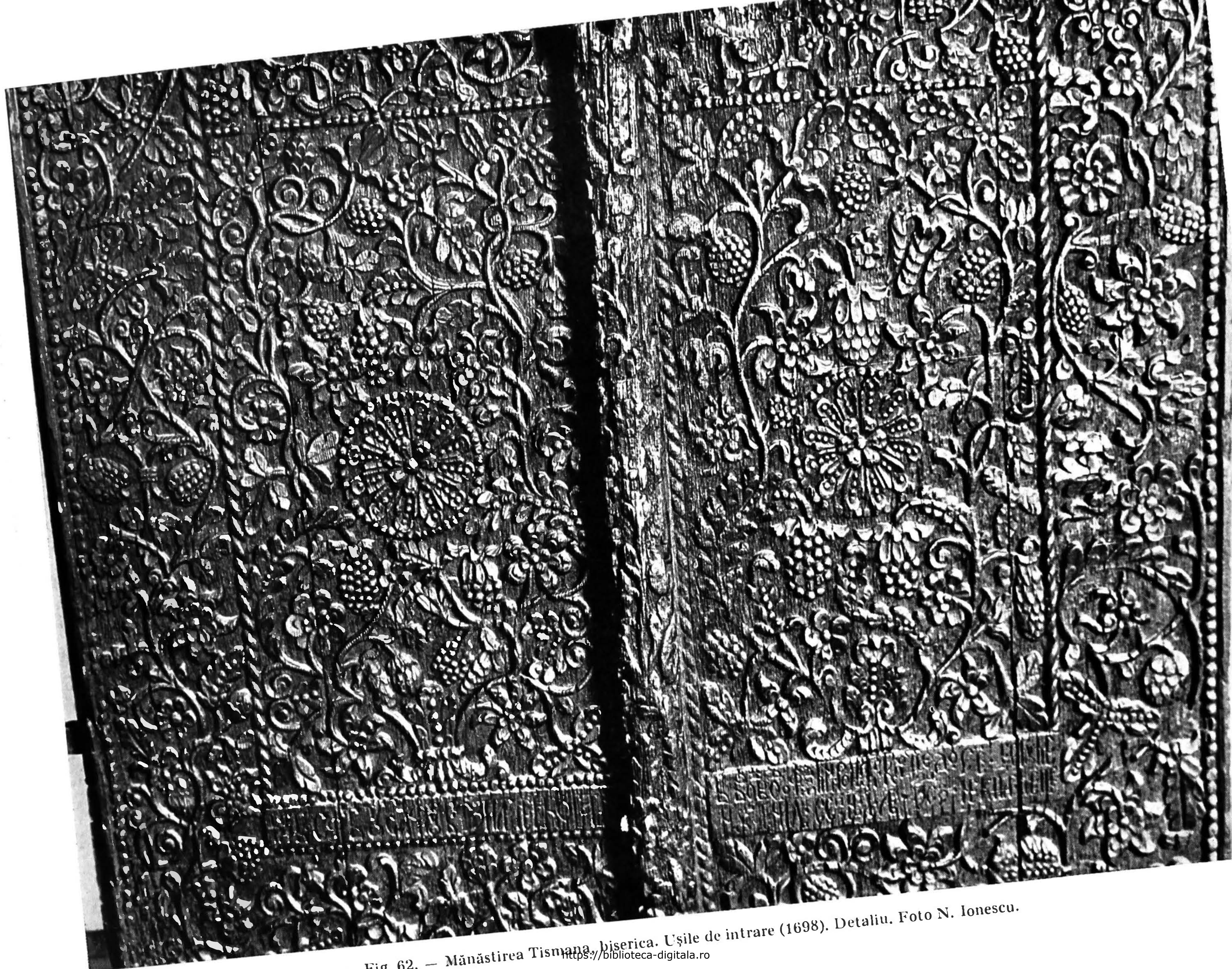

Fig. 62. — Mănăstirea Tismana, biserica. Ușile de intrare (1698). Detaliu. Foto N. Ionescu.

Fig. 63. — Berca, biserica fostei mănăstiri. Ușa de intrare (sfîrșit sec. XVII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 64. — Berca, biserica fostei mănăstiri. Ușa de intrare (sfîrșit sec. XVII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 65. — Fedeleşoiu, biserica fostului schit. Uşile de intrare (ultimii ani ai sec. XVII). Detaliu. Foto Angela Moţica.

Fig. 66. — Fedeleşoiu, biserica fostului schit. Uşile de intrare (ultimii ani ai sec. XVII). Detaliu. Foto Angela Moţica.

Fig. 67. — București, biserica fostei mănăstiri Cotroceni. Ușile de intrare (1707). Detaliu. Foto N. Ionescu.

Fig. 68. — Baia de Aramă, biserica Sf. Voievozi şi Sf. Treime. Uşile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Radu Creţeanu.

Fig. 69. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Ușile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 70. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Ușile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 71. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Ușile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 72. — Mănăstirea Surpatele, biserica. Ușile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 73. — București, biserica Colțea. Ușa de intrare (început sec. XVIII). Clișeu C.M.I.

Fig. 74. — Mănăstirea Hurez, trapeza. Uşile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moţica.

Fig. 75. — Mănăstirea Hurez, biserica paraclis. Uşile de intrare (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moţica.

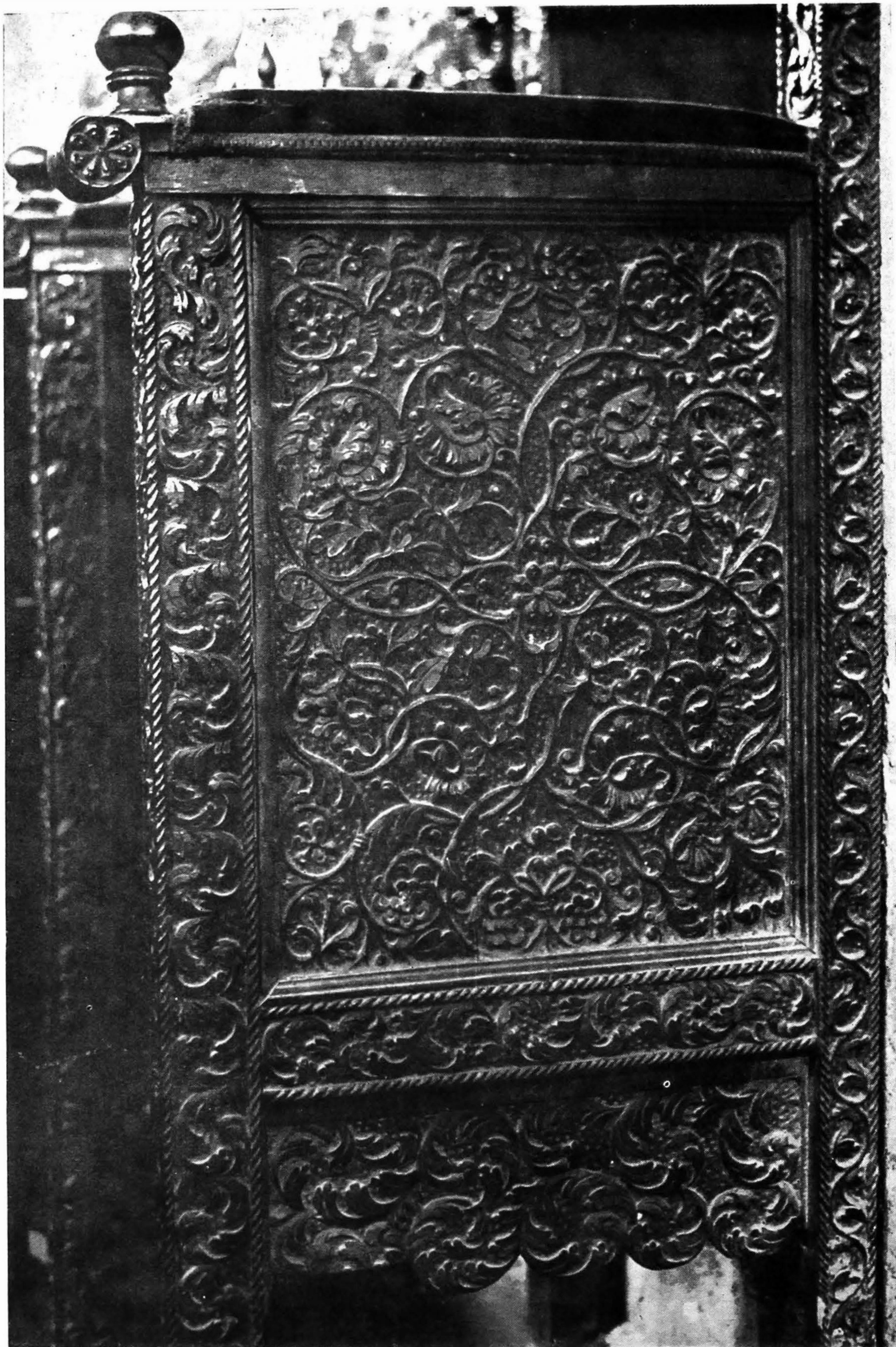

Fig. 76. — București, biserica Colțea. Jilț domnesc (început sec. XVIII). Detaliu. Foto N. Ionescu.

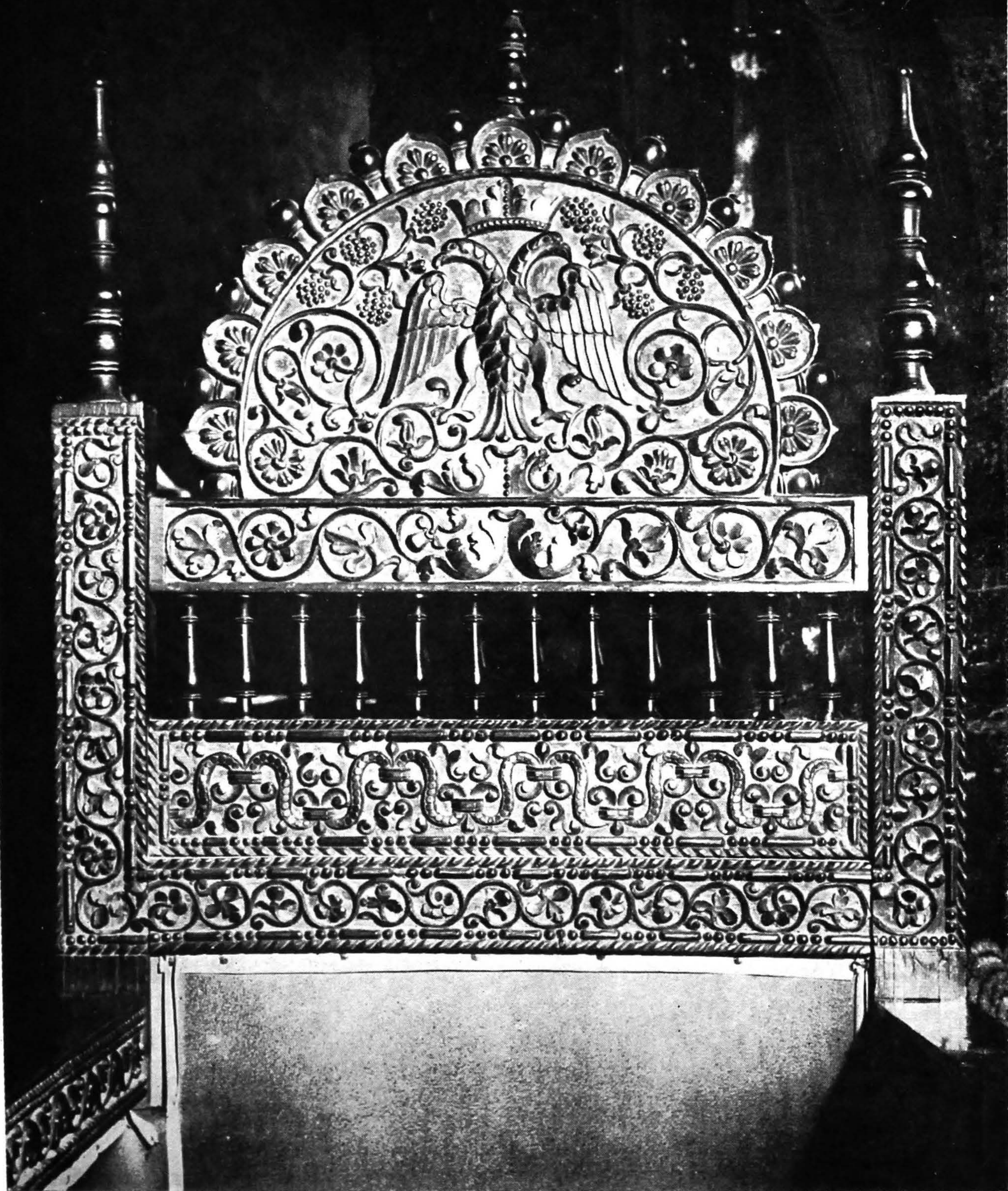

Fig. 77. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Jilţ domnesc (început sec. XVIII). Detaliu. Clişeu C.M.I.

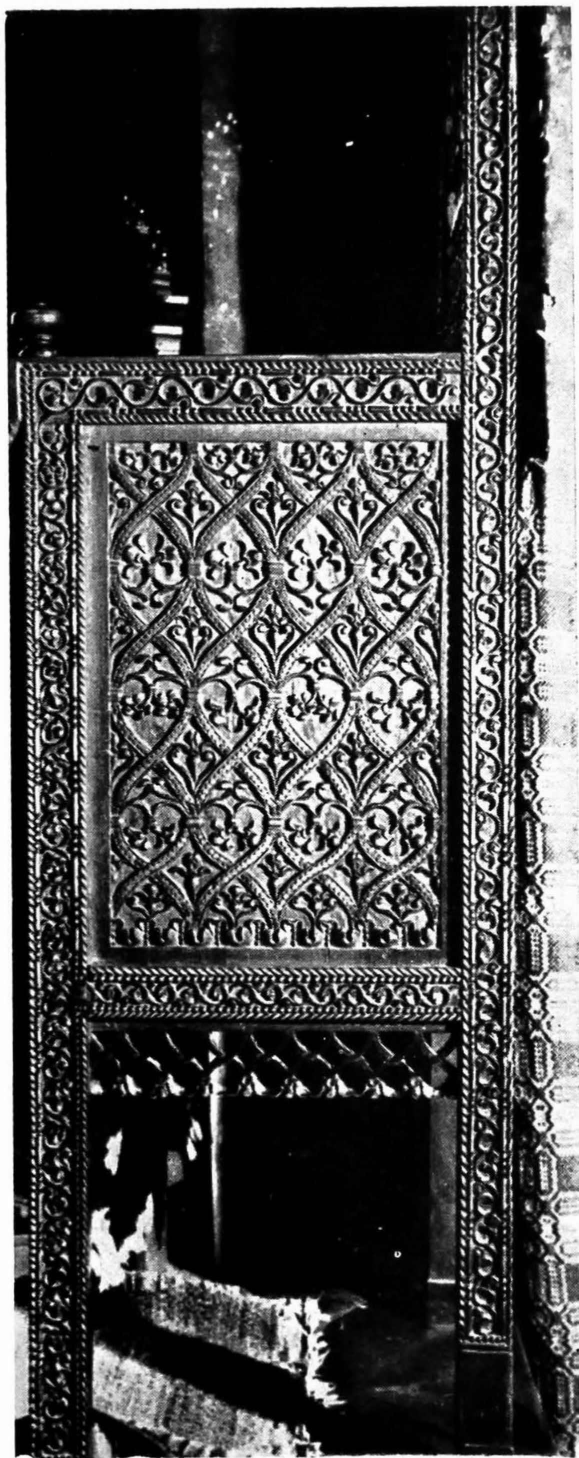

Fig. 79. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Jilţ domnesc (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moţica.

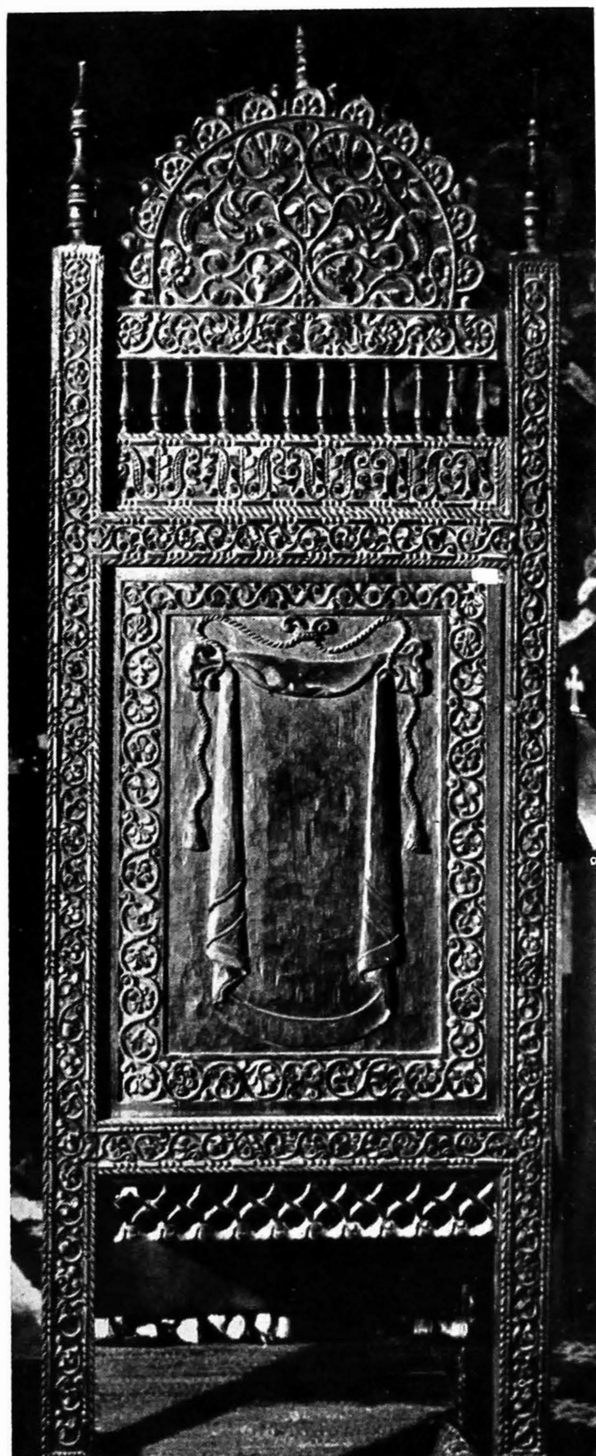

Fig. 78. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Jilţ domnesc (început sec. XVIII). Foto Angela Moţica.

Fig. 80. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Jilț arhieresc (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 81. — Mănăstirea Hurez, biserica mare. Jilț arhieresc (început sec. XVIII). Detaliu. Foto Angela Moțica.

Fig. 82. — Tîrgoviște, biserica Stelea. Jilț arhieresc (început sec. XVIII). Detaliu. Clișeu C.M.I.

Fig. 83. — Tîrgoviște, biserica Stelea. Jilț (început sec. XVIII). Detaliu. Clișeu C.M.I.

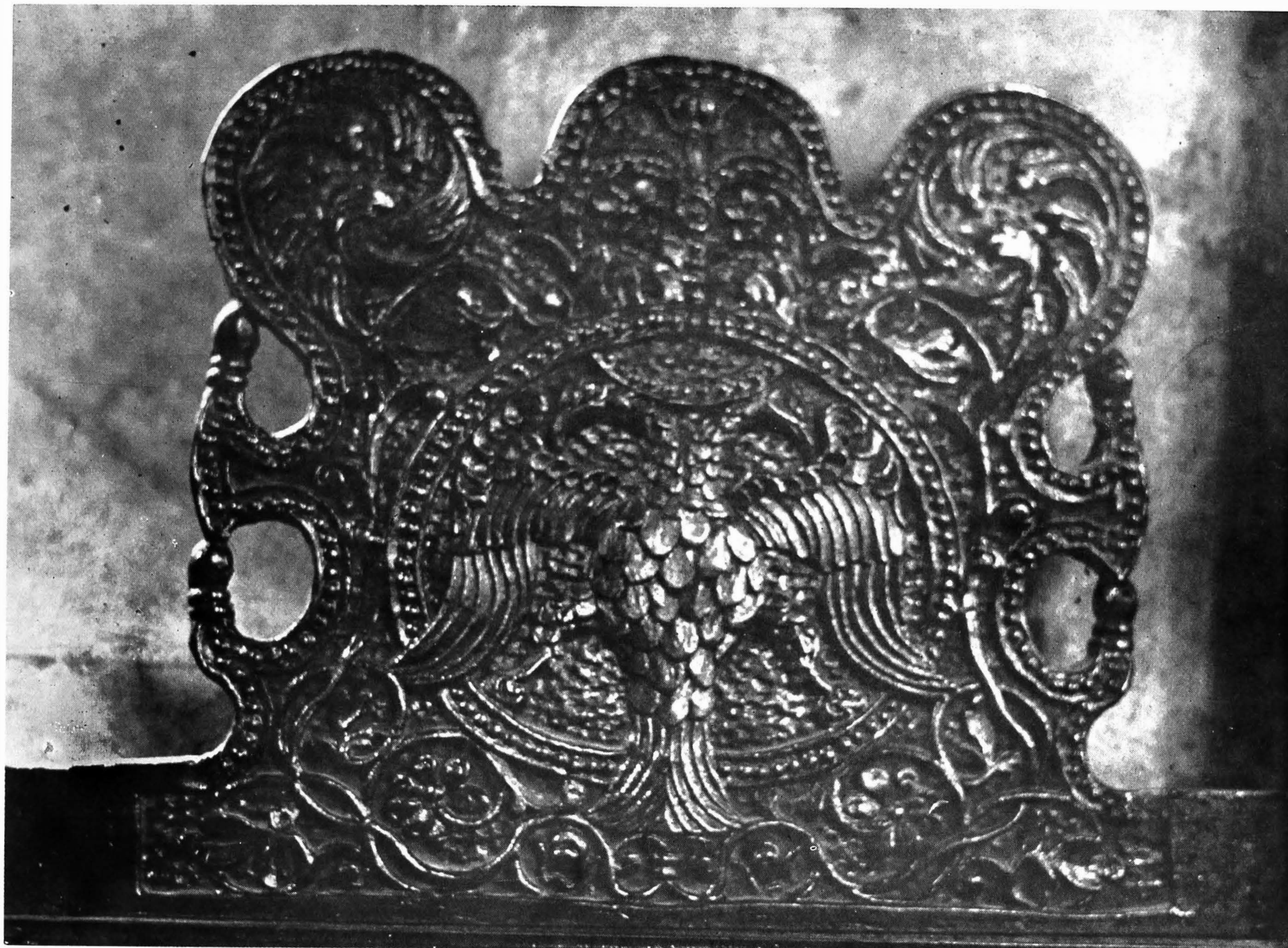

Fig. 84. — București, biserica Colțea. Strană (început sec. XVIII). Detaliu. Foto N. Ionescu.

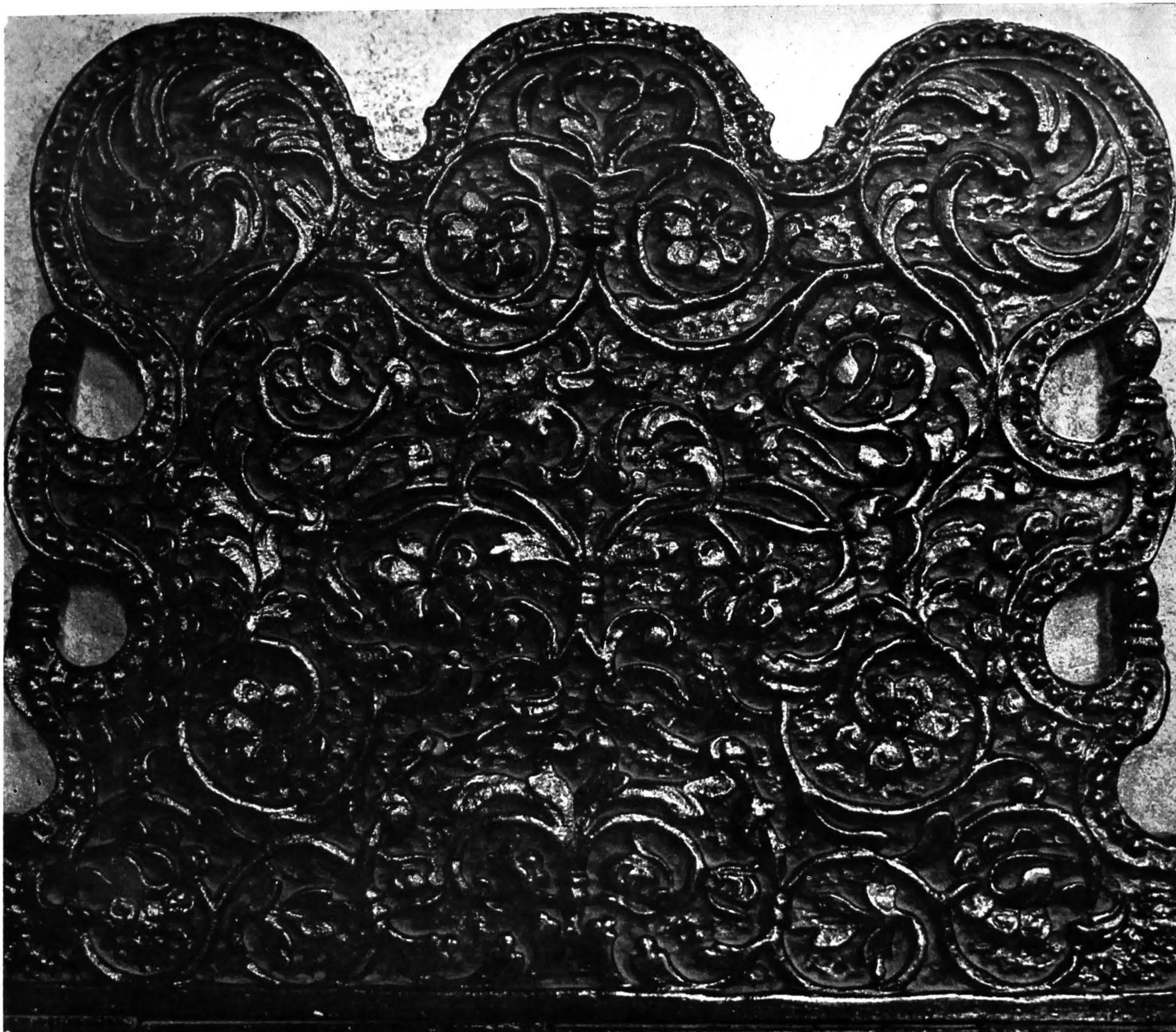

Fig. 85. — București, biserica Colțea. Strană (început sec. XVIII). Detaliu. Foto N. Ionescu.

Fig. 86. — Tîrgoviște, biserica Domnească. Tetrapod (început sec. XVIII). Detaliu. Clișeu C.M.I.

Fig. 87. — București, biserica Colțea. Analog (început sec. XVIII). Foto N. Ionescu.

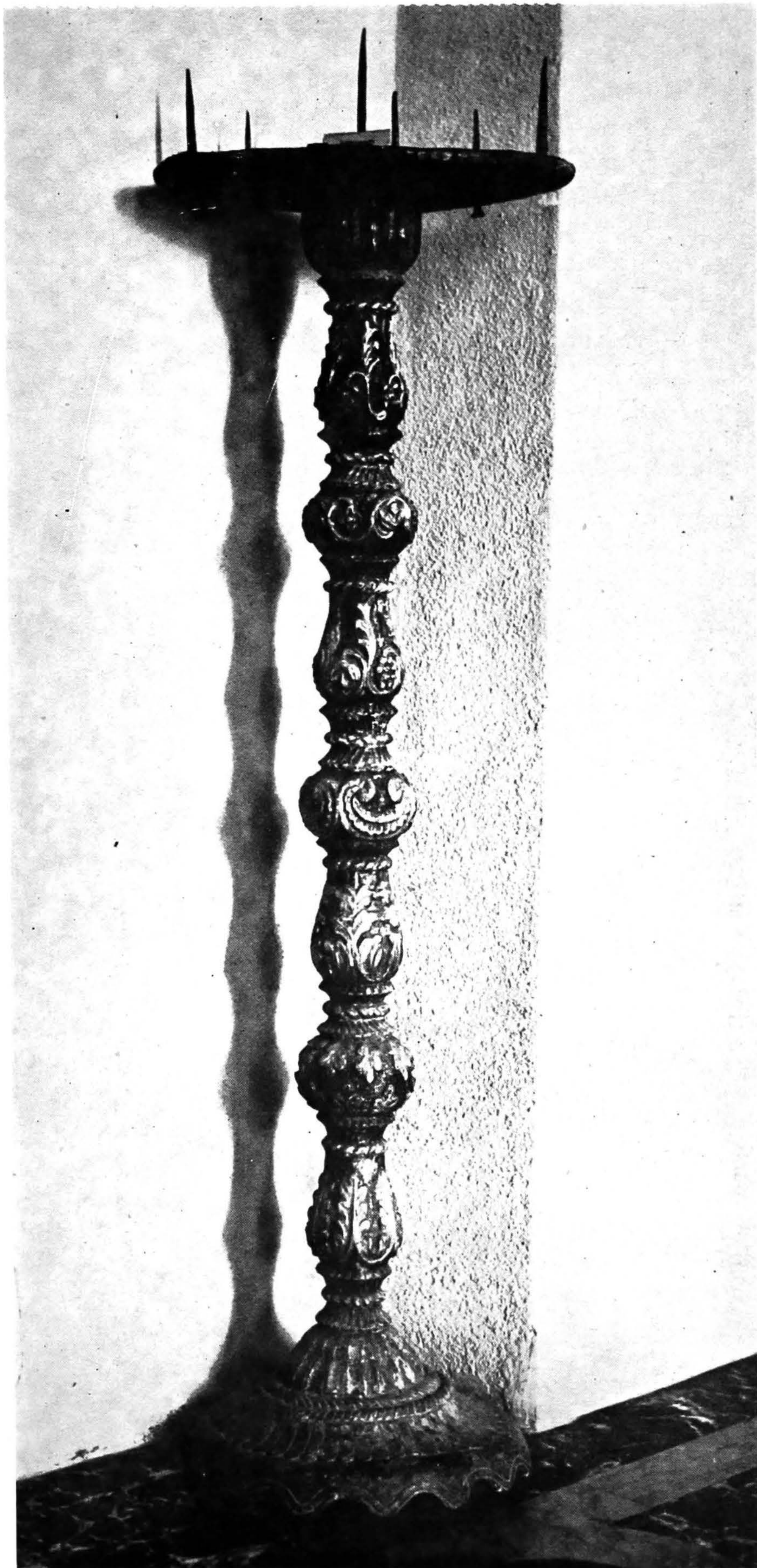

Fig. 88. — București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia. Sfeșnic (început sec. XVIII). Foto N. Ionescu.

Fig. 89. — București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia. Sfeșnic (1702). Foto N. Ionescu.

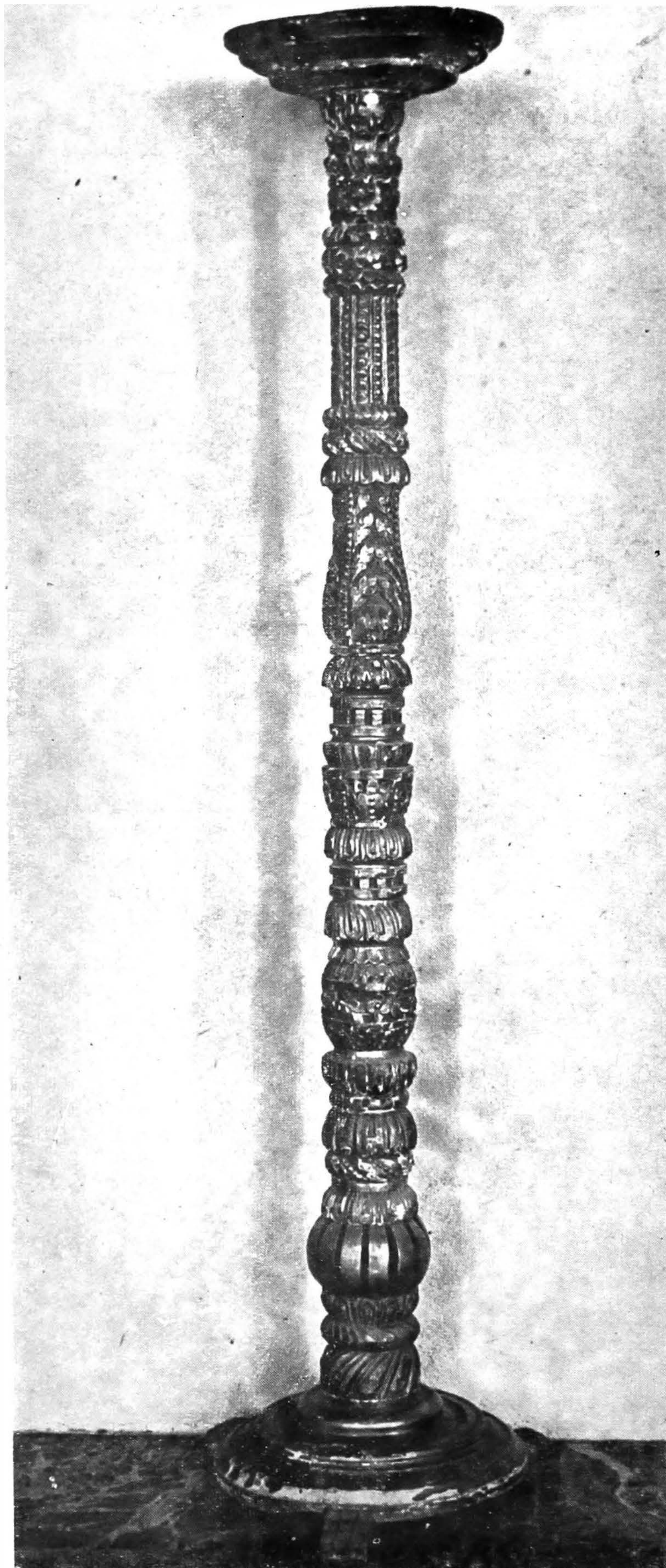
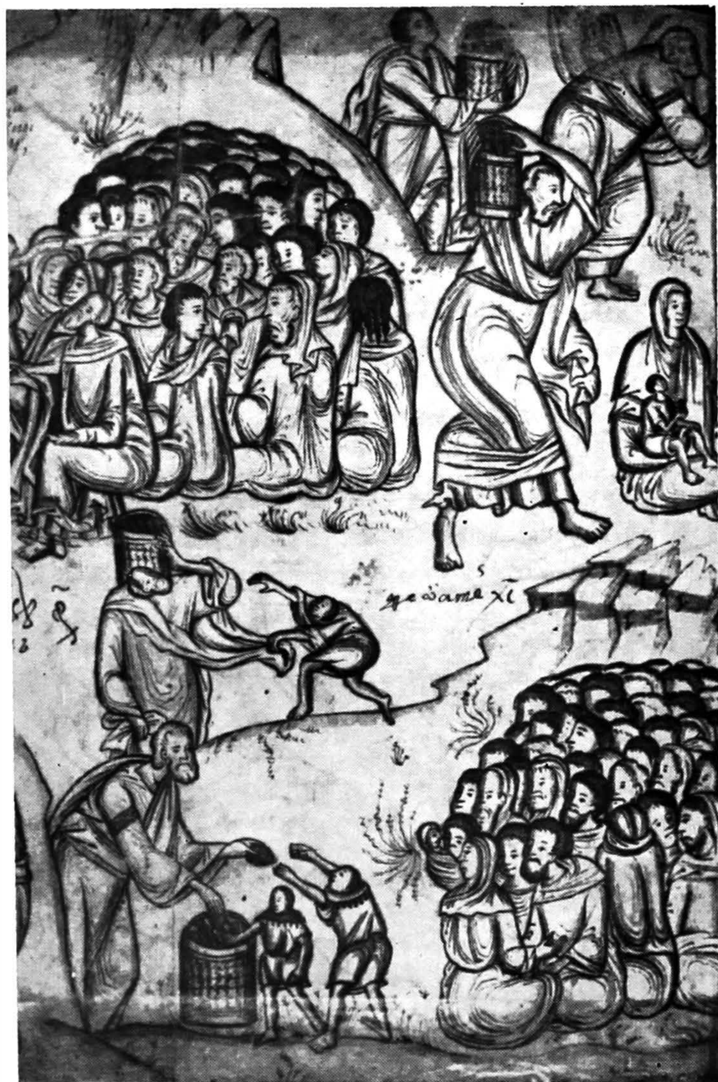

Fig. 90. — București, Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia. Sfeșnic (început sec. XVIII). Foto N. Ionescu.

UN CAIET DE MODELE DE PICTURĂ MEDIEVALĂ ROMÂNEASCĂ

de TEODORA VOINESCU

Arta zugrăviei a cerut artiştilor din toate timpurile să stăpînească cunoştinţe temeinice de ordin teoretic şi practic, corespunzătoare cu exigenţele profesionale ce le reveneau. Lipsa pînă tîrziu a unor forme de învăţămînt artistic organizat a determinat apariţia unor lucrări cu caracter didactic emise de artişti [1] în care în afară de date cu privire la concepţia acestora despre artă în general se întîlneau şi date despre tehnică. Este cunoscut astăzi interesul de care aceste culegeri de mărturii şi relatări cu caracter teoretic ca şi alte scrieri cu caracter programatic — necesare cunoaşterii canoanelor şi repertoriilor de teme iconografice — s-au bucurat la vremea lor, ca şi rolul jucat de erminii în pictura bizantină şi de tradiţie bizantină.

Asemenea lucrări-erminii greceşti, versiuni româneşti ale textelor lui Dionisie din Furna, alte redacţii anonime mai vechi de provenienţă bizantină şi sud-balcanică, cît şi „podlinnikuri" ruseşti au circulat şi în mediul artistic românesc [2], unde cunoştinţele de ordin teoretic şi practic se deprindeau prin transmiterea din generaţie în generaţie, de la meşter la ucenic a unor reţete devenite tradiţionale. La nivelul cunoştinţelor actuale [3] ştirile asupra acestor categorii

[1] Cf. Theophilus Presbyter, *Schedule diversarium artius*, in *Quellenschriften für Kunstgeschichte*, VII, Wien, 1874; Cennino Cennini, *Il libro del arte*, Firenze, 1859; Leon Battista Alberti, *La pittura*, Lanneiano, 1911; Albrecht Dürer, *Proportionlehre*, Nürnberg, 1588; Leonardo da Vinci, *Trattato della pittura*, Ed. Ludwig, Wien, 1882; Giorgio Vasari, *Opere*, Firenze, 1878 — 1885.

[2] Biblioteca Academiei R.S. România păstrează în colecţia de manuscrise un număr însemnat de erminii româneşti care datează toate de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi prima jumătate a veacului al XIX-lea (cf. ms. nr. 1 283, *Erminie*, început sec. XIX — a aparţinut lui Lecomte de Noüy, restauratorul bisericii mănăstirii Argeş, cf. Catalogul manuscriselor româneşti, vol. IV, p. 448. ms. nr. 1 795, *Epistimia zografiei* — ms. nr. 1 801. *Erminia zugrafilor* sec. XIX — ms. nr. 1 807. *Erminii*. Manual de pictură bisericească, sec XIX — ms. nr. 2 115. *Meşteşugul zugrăviei* care cuprinde asemănările şi închipuirile tuturor sfinţilor peste tot anu, sec. XIX — ms. nr. 5 769. *Alcătuirea a tot meşteşugul zugrăviei dupe izvodul părintelui Macarie întru sfînta mănăstire a Căldăruşanilor*. sec. XIX, 1863. La acestea trebuie adăugate erminiile greceşti din aceeaşi colecţie (cf. C. Litzica, *Catalogul manuscriselor greceşti de la Academia Română*, Bucureşti, 1909). Se menţionează de asemenea de Iaţimirski în catalogul manuscriselor slave şi ruseşti din bibliotecile româneşti (Яцимирскій, славянскія и русскія рукописи румынскихъ библіотекъ), publicat în 1905, în *Sbornicul Academici imperiale ruse*, rect filol., vol. 79. St. Petersburg, „podlinnikul" provenit de la mănăstirea Neamţ considerat ca făcînd parte dintre manuscrisele lui Paisie Velicovski (cf. ms. 70, p. 561).

[3] Cf. B. Iorgulescu, *Din istoria picturii în Ţara Românească*, în *Literatură şi artă română*, Bucureşti, V (1900), p. 221—227; *Iconografia. Arta de a zugrăvi biserici şi icoane bisericeşti* (după un manuscris publicat în 1891 de adormitul întru fericire Ghenadie al Rîmnicului Noului Severin), Bucureşti, 1903; C. Litzica, *Catalogul manuscriselor greceşti de la Academia Română*, Bucureşti, 1909, p. 523 — 524, nr. 795 — 796; Costin Petrescu, *Cum zugrăveau părinţii noştri* (conferinţă publicată în revista *Ramuri*, XVIII, Craiova, 1924, nr. 18 — 19, p. 13 — 14); Al. Busuioceanu, *Icoane vechi româneşti*, în *Ramuri*, Craiova, 1929, p. 6; Ştefan Meteş, *Zugravii bisericilor române*, (în continuare *Zugravii ...*), în *Anuarul Com. mon. ist.*, secţia pentru Transilvania, 1926 — 1928, Cluj, 1929, p. 19 — 24, cap. 3, *Cărţile pentru meşteşugul zugrăviei*; Vasile Grecu, *Contribuţii la studiul izvoarelor manualului de pic-*

de lucrări aparţin mai ales veacului al XVIII-lea şi primelor decenii ale veacului al XIX-lea, deşi folosirea lor de către zugravii de pe teritoriul românesc trebuie acceptată ca mult mai veche. Însuşi manualul de pictură al lui Dionisie din Furna [4] este considerat astăzi drept o operă de sinteză care are la bază experienţe artistice de veacuri.

În afara erminiilor ce furnizau formule cu caracter codificat, zugravii români au simţit nevoia şi au recurs la întocmirea unor repertorii de desene reprezentînd modelele iconografice ce le erau necesare pentru exercitarea profesiunii lor. Întocmite de aceştia dintr-o iniţiativă personală cu scopul de a satisface cerinţe de moment, caietele de modele aveau un sumar mai larg şi mai liber decît erminiile. Fondul acestor culegeri îl constituiau copiile după ansambluri mai vechi de pictură şi după icoane, modelele după gravuri şi ilustraţii de cărţi, dar mai ales schiţele şi studiile personale ale zugravilor care cu timpul deveneau şi ele modele. Elementul esenţial care le diferenţiază de erminiile propriu-zise este faptul că pentru caietele de modele accentul cade pe latura grafică. Mai mult decît erminiile, cu care au fost adesea confundate, caietele de modele permit mai direct urmărirea drumului parcurs de artist în lunga sa carieră sau numai într-o anumită etapă din evoluţia acestuia şi lasă să se vadă metodele de lucru, preferinţele şi sursele spre care se îndreaptă şi de unde artistul şi-a ales repertoriul său iconografic şi stilistic.

Într-o vreme în care pictura era în mare măsură o artă de imitaţie, folosirea modelului prototip sau interpretare a fost nu numai acceptată, dar chiar considerată necesară arta zugrăviei devenind cu timpul o practică curentă de atelier.

Tipurile iconografice cît şi manierele de execuţie proprii picturii medievale s-au menţinut şi s-au transmis astfel prin copierea modelelor. Influenţele şi-au făcut mai uşor drum o dată cu circulaţia din ce în ce mai intensă a gravurilor şi ilustraţiilor de carte folosite ca modele. În momente de mari crize artistice, ca şi de îndepărtare de la tradiţie, foruri superioare clericale nu numai că au recomandat, dar chiar au impus zugravilor să lucreze după modele vechi [5]. Înseşi erminiile — chiar în versiunile cele mai vechi — au furnizat artiştilor noţiunile tehnice necesare pentru a scoate ,,copii sau izvoade''. Ele recomandau ucenicilor copiile şi modelele drept cel mai bun profesor. Astfel în capitolul ,,mai nainte iscusire şi copilărească năstăvire, către cela ce voiaşte a-l deprinde meşteşugul zugrăviei'' întîlnim sfaturi ca acestea ,,Cunoaşte dară, o iubitorule de învăţătură ucenicule, cumcă de ai voi cîndva să te apuci de meşteşugul acesta, ţi se cuvine ca să cerci să afli vreun procopsit dascăl, pre care curînd îl vei priceape, dacă te va învăţa pre tine, precum mai nainte o făcurăm cuvîntarea. Iară de vei afla vreun nepricopsit şi nemeşter, fă şi tu, precum noi şi caută ca să afli oareşicare izvoade de la prea vestitul Manuil Panselinul şi vreame destulă te osteneşte la iale, însemnând şi închipuind cu chipul pre carele ţi-l vom arăta ţie, mai nainte pânăce le vei priceape chipurile şi măsurile acestuia'' [6]. Nu ne

tură bizantină, în *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani*, Cluj , 1931, p. 192 — 195 ; idem, *O ediţie critică a cărţii de pictură bisericească bizantină*, în *Codrul Cosminului*, Buletinul Institutului de istorie şi limbi, vol. IX, 1935, p. 103 — 128 ; idem, *Cărţi de pictură bisericească bizantină.* Introducere şi ediţie critică a versiunilor româneşti atît după redacţiunea lui Dionisie din Furna, tradusă în 1805 de arhimandritul Macarie, cît şi după alte redacţiuni mai vechi, traduceri anonime, Cernăuţi, 1936, p. 426 + 6 pl., afară din text (Cărţi de pictură bisericească) ; Diacon C. Săndulescu Verna, *Zugravul Grigorie*, în *Biserica ortodoxă română*, an. LV, nr. 1 — 10 (1937), p. 487 — 489 ; Barbu Brezeanu, *Rudimente de învăţămînt artistic la ,,zugravii de subţire'' din Moldova şi Ţara Românească*, în *SCIA*, an. IX (1962), nr. 1, p. 79 — 105.

[4] Denis de Fourna, *Hermeneia très Zographiqués*, St. Petersburg, 1909. În ed. fr. *Le guide de la peinture. Manuel d'iconographie chrétienne*, par Didron, Paris, 1845.

[5] Cf. *Le Stoglov ou les cent chapitres*, recueil des décisions de l'assemblée ecclésiastique de Moscou, 1551, traduction avec introduction et commentaire par E. Duchesne (Bibliothéque de l'Institut français de Petrograd, tome V, Paris, 1920) şi G. Ostrogorskij, *Les décisions du ,,Stoglav'' concernant la peinture d'images et les principes de l'iconographie byzantine*, în *Recueil Th. Uspensky*, vol. I, partea a II-a, p. 393, Paris, 1930.

propunem — în cuprinsul acestui studiu — să luăm în discuţie, din punct de vedere teoretic, problema fundamentală a folosirii modelului şi a rolului pe care acest procedeu l-a avut în arta medievală românească.

În comparaţie cu erminiile cunoscute astăzi, caietele de modele de pictură românească sînt însă mai puţin numeroase.

Cercetări recente ca şi punerea în circulaţie în ultimul timp a unor caiete de modele datînd de la începutul veacului al XVIII-lea, necunoscute pînă acum, ca de pildă cel de curînd publicat al zugravului Stan[7] găsit în Banat şi datînd din anul 1734, ca şi informaţiile ce putem reţine din caietul lui Grigore zugravul[8], subliniază identitatea metodelor şi a principiilor ce stau la baza elaborării acestor categorii de lucrări. Sîntem îndreptăţiti să credem că în realitate asemenea caiete nu au lipsit din toate centrele artistice româneşti, nu numai în decursul veacului al XVIII-lea, dar şi mai înainte. Procedeul este general, el nu se referă numai la pictură ci îl întîlnim practicat şi în alte genuri. Edificatoare în acest sens sînt caietele de modele provenite din atelierele argintarilor saşi din Transilvania datînd din veacurile XVII — XVIII[9].

Considerăm pentru moment necesară publicarea a aceluia dintre caietele de modele din istoria picturii medievale româneşti, care prin problematica ce ridică poate fi considerat pînă acum drept cel mai important izvor de cunoaştere al procesului de creaţie în domeniul picturii vechi româneşti. Aceasta cu atît mai mult cu cît nu s-a elaborat nici o lucrare privind practica picturii pe baza izvoarelor emanînd de la artişti. Cu unele excepţii, nici conţinutul erminiilor păstrate — greceşti şi româneşti — nu a fost analizat şi comentat, ci dimpotrivă, se aşteaptă de mult un studiu comparativ între textele manualelor de pictură şi ansamblurile iconografice păstrate. Înscriind în cuprinsul său aproape două secole de activitate artistică din domeniul picturii Ţării Româneşti, publicarea *Caietului de modele*, elaborat în veacul al XVIII-lea de Radu zugravul şi continuat în veacul al XIX-lea de grupul zugravilor din Tîrgovişte[10], deschide drum cercetătorilor, atît de la noi cît şi din ţările vecine, din literatura de specialitate a cărora lipsesc pînă acum aceleaşi categorii de lucrări. O asemenea acţiune va înlesni elaborarea în viitor a studiilor comparative şi ne va introduce mai direct atît în procesul de creaţie al picturii medievale româneşti ca şi în acel al interferenţelor acestuia cu centre de cultură şi de artă ce au stat în atenţia artiştilor sau cu care aceştia au venit direct în contact

STUDIUL CAIETULUI: PRECIZĂRI ŞI NOI CONTRIBUŢII

Păstrate azi în colecţia Cabinetului de manuscrise — carte rară — al Bibliotecii Academiei R. S. România, cele două manuscrise româneşti, nr. 5 307[11] şi 4 602[12], au fost menţionate în publicaţiile de pînă acum, fie sub denumirea de *Caietul de modele al lui Radu zugravul* fie sub-

[6] Cf. Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească*, p. 65—66.

[7] Annemarie Podlypny, *Caietul de modele al lui Stan Zugravul*, în *Revista muzeelor*, nr. 2/1970, p. 166—170 + + 6 fig.

[8] Diacon C. Săndulescu-Verna, *Zugravul Grigorie*.

[9] Cf. Col. ms. Biblioteca Univesităţii din Cluj, ms. nr. 161/I — III cu modele de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi din secolul al XIX-lea şi Muzeul Brukenthal din Sibiu, *Caietul de modele al argintarului Paul Schirmer din Sibiu (sec. XVII) cu desene ornamentale personale şi desene executate în gravuri în cupru de gravorul Virgil Solis din Nüremberg.*

[10] Cf. Cabinetul de manuscrise — carte rară — al Bibliotecii Academiei R. S. România, Ms. rom. nr. 4 602 şi 5 307.

[11] Ms. rom. 5 307 inventariat cu titlul *Avram zugravul-Erminie* şi *Radu zugravul-Erminie, sec. XVIII — XIX*. La aceeaşi cotă figurează, în calitate de colaborator, şi Mihai zugravul, tatăl artistului, deşi în realitate în caiet se găsesc numai desenele lui Radu.

[12] Ms. rom. 4 602 este inventariat cu titlul *Caietul zugravului Avram din Tîrgovişte în care se găsesc şi desenurile lui Radu zugravul, sin Mihai zugravul din 1769.* Pe prima filă albă s-a scris recent : *4602. Cartea zugravu-*

Fig. 1. — Secolul al XVIII-lea. Lapidarea arhidiaconului Ștefan cu însemnarea Maiorului Pappazoglu cu privire la proveniența caietului, ms. nr. 5 307. Cat. 353.

cea de *Cartea de modele a zugravului Avram din Tîrgoviște*. Ambele denumiri, care la un studiu mai atent al cuprinsului caietelor se dovedesc necorespunzătoare cu realitatea, își găsesc explicarea în faptul că cele două manuscrise au intrat în colecția Bibliotecii Academiei la date diferite[13] (fig. 1), astfel încît, pentru o perioadă de timp cercetătorii nu au putut lua cunoștință decît parțial de conținutul integral al caietului. După o analiză atentă, atît a succesiunii temelor iconografice cît şi a asemănărilor stilistice, ajungem la concluzia că cele două serii de desene constituie în realitate un singur caiet de modele, început în veacul al XVIII-lea de Radu zugravul şi terminat în cea de a doua jumătate a veacului al XIX-lea de grupul zugravilor din Tîrgovişte, al cărui reprezentant principal nu a fost numai Avram zugravul.

Împrejurările care au determinat în timp împărțirea caietului nu reies din conținutul manuscriselor. O dovadă că inițial caietul a constituit o singură operă este faptul că o serie de modele — cum sînt cele ce constituie un ciclu unitar ca de pildă copiile după frescele din veacul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș — se găsesc azi împărțite în cele două caiete. Și din punct de vedere cronologic caietele se completează azi unul pe altul, Ms. nr. 5 307 păstrînd desene mai vechi de anul 1775, în vreme ce în caietul Ms. 4 602 se găsesc lucrările posterioare acestui an. Astfel reconstituit caietul oglindește fără întrerupere o perioadă de aproape două veacuri și este singurul exemplar cunoscut care să permită studiul unei perioade artistice atît de lungi din evoluția picturii românești. Observațiile ce urmează se aplică la caietul reconstituit pe criterii cronologice, stabilite pe baza lucrărilor semnate și datate aflate în ambele manuscrise. Radu zugravul el însuși a fost copist de manuscrise, după cum rezultă din *Patericul* rămas de la el — și semnalat de G. Strempel în *Copiști de manuscrise românești pînă la 1900*[14] — , ce poartă semnătura artistului în criptogramă „Radu dascălul a scris acest<ă> carte". Și alți zugravi, ca Ioan Halepliu, copiază în 1822 și în 1833 erminia învățătorului său David monahul din Brașov[15]. La Hurezi, Gheorghe Zugravul, călugărit cu numele de Gheronție, copiază în 1841 textul unei erminii pe care a publicat-o episcopul Ghenadie al Rîmnicului. Copia originală a fost dăruită zugravului Voicu din Pitești[16]. Asemenea exemple se întîlnesc frecvent în veacul al XIX-lea. Totodată modelele

lui Avram de la Tirgoviște cu desenuri din anii 1838 — 1862. Are și desenuri din sec. XVIII de Mihail zugravul și de fiul său Radu zugravul. Unele foarte frumoase în culori. În fișierul secției figurează cu titlul *Caietul zugravului Avram din Tirgoviște cu desenuri și ilustrații din sec. XVIII și XIX*. Titlul pe cotorul legăturii recente — cartonaj negru, imprimat cu litere de aur — *Carnetul zugravului Avram din Tirgoviște*; Olga Greceanu a publicat în studiul său observațiile din ambele caiete sub titlul *Livre du „zugrav Abraham"*, in *Arcades*, nr. 2, avril-juin, 1947, p. 25 — 36. Menționăm toate variantele titlurilor sub care este cunoscut caietul, întrucît nici unul nu corespunde realității și deci urmează să fie corectate. După cum rezultă din formele în care a fost uneori inventariat și deci din unele publicații caietul de modele de care ne ocupăm a fost eronat considerat drept o erminie (cf. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 21).

[13] Caietul 5307 provine din colecția lui Mihai Kogălniceanu (cf. M. Kogălniceanu, *Colecțiunea de modeluri de pictură religioasă de dascălul Radu zugravul*, în *Revista pentru arheologie, filologie și istorie*, București, 1883, p. 33—37 + ilustrația). Din următoarea însemnare scrisă cu creionul pe fila 56 v a manuscrisului „Aceste desenuri s-au găsit de mine la un bătrîn la sf. mănăstire Bunea la distr. dezrobire la anul 1860 cînd am revăzut-o la ord. Departamentului de Kult, nr. 1657", rezultă că manuscrisul a fost găsit de Maiorul Pappazoglu în mănăstirea Bunea, cu ocazia inventarierii generale a obiectelor de artă din 1860 și în cadrul căreia lui Pappazoglu i-au fost repartizate județele Dîmbovița și Prahova. După părerea lui Mihai Kogălniceanu și a altor cercetători (cf. V. Brătulescu, *Comunicări. Schitul Bunea-Dîmbovița*, în *BCMI*, 1932, f. 76, aprilie-iunie, p. 89 și urm.) la mănăstirea Bunea ar fi existat o școală de zugrăvie care a funcționat pînă la începutul veacului al XIX-lea. Cele cîteva desene ce redau în cuprinsul caietului siluete de monumente ar putea să fie în legătură cu locurile prin care a circulat caietul în decursul veacurilor XVIII și XIX, cf. ms. nr. 5 307, f. 35 v și ms. nr. 4 602, f. 1r. Ms. 4 602 a intrat în posesia Bibliotecii Academiei prin achiziție, cf. însemnarea de pe prima pagină „cumpărat de la Ion Bican 18/31 dec. 1918".

[14] Cf. G. Strempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1900*, vol. I, București, 1969, p. 192.

[15] Cf. Șt. Meteș, *Zugravii* . . ., p. 23.

[16] Cf. *Ibidem*, p. 23—24.

de pictură se moşteneau şi chiar se vindeau. Din cuprinsul însuşi al caietului rezulta că Avram zugravul a cumpărat un număr de ,,izvoade'' de la un zugrav cu numele de Stan [17]. Începută astfel în secolul al XVIII-lea, în ultima fază a dezvoltării stilului brîncovenesc, colecţia de modele a lui Radu zugravu s-a îmbogăţit treptat în tot cursul veacului al XVIII-lea şi în cursul veacului al XIX-lea. În ansamblu caietele cuprind o bogată colecţie de modele, schiţe şi desene originale, dispuse cîte unul sau cel mult cîte două pe o pagină. Singure foile de studii cuprind mai multe schiţe pe aceeaşi filă. Desenele se succed atît pe recto cît şi pe verso filelor fără o ordine iconografică programatică şi nici o succesiune cronologică.

Caietul nr. 4 602 se compune din 148 file cu desene şi text. În caietul nr. 5 307 figurează numai 53 de asemenea file. Toate paginile manuscrisului 4 602 au fost numerotate de Secţia de manuscrise a Academiei, numerotare care nu corespunde însă cu succesiunea cronologică iniţială a caietului.

Desenele sînt executate toate pe hîrtie. Dimensiunile acesteia sînt de cca 0,150 m × 0, 220 m, avînd în vedere uzura pentru cele din veacul al XVIII-lea ; cele din secolul al XIX-lea sînt executate pe file de dimensiuni mai mari, cca 0,170 m × 0,240 m. Diferenţe se remarcă şi din punctul de vedere al calităţii hîrtiei, care este albă gălbuie şi mai groasă la desenele din veacul al XVIII-lea, artiştii veacului al XIX-lea şi chiar Radu zugravul — la sfîrşitul vieţii sale — folosesc o hîrtie subţire învărgată şi uneori filigranată. Avram Zugravul şi Niţă desenează uneori pe o hîrtie albăstruie deschis. Diferenţele dintre desenele lui Radu şi cele ale zugravilor veacului următor se observă şi din punct de vedere tehnic. Artiştii veacului al XVIII-lea au folosit acuarela. Astfel modelele lui Radu sînt lucrate în peniţă cu cerneală neagră sau sepia, peste un desen în creion iniţial şi colorate viu cu vopsele din coloranţi vegetali în tonuri opace de verde, verde măsliniu, galben, cărămiziu, trandafiriu, liliachiu, cafeniu deschis, roşu vişiniu. Pentru efecte picturale în alb şi negru zugravul a recurs — ca şi alţi zugravi şi miniaturişti contemporani, de pildă Grigorie zugravul şi talentatul Popa Flor — la laviul negru sau de sepia. În cuprinsul ambelor manuscrise numai desenele lui Radu zugravul sînt colorate. În cazul în care modelul nu este colorat, atît în veacul al XVIII-lea cît şi în cel următor artiştii au indicat prin litere şi uneori prin cifre tonalităţile ce trebuiau folosite. Pe multe

[17] Cf. însemnarea din ms. nr. 4 602, f. 54r, din care rezultă că Avram zugravul a cumpărat de la un zugrav cu numele de Stan, următoarele modele : ,,5 foi cu minunile şi 12 apostoli în picioare, o naştere a lui Isus , un Christos 1/2, Floriile, Gătirea scaunului, Preobrejania, Sfta. Troiţă, o Precistă (jumătate) şi Buna Vestire, 21 Apostoli în scaune, Adormirea, 4 foi cu proroci în picioare, Dumineca orbului, Sf. Ion Botezătorul, Solia la soborul părinţilor, Sf. Nicolae, Duminеca samarinencii, Starenie, Înnălţarea, Constantin Brîncoveanu''.

[18] Cf. semnăturile zugravului Radu : Ms. 4 602, f. 48 v ,,am scris eu dascălu Radu zugraf'' ; f. 82 r. ,,Dascălu Radu zugraf sin Mihai zugraf, Mai 12, 7265‹1757›" ; f. 104 v ,,Radu zugraf, 1769'' ; f. 108 v ,,Radu zugraf'' ; f. 112 v ,,Radu zugraf sin Mihai zugraf'' ; f. 118r ,,Radu zugraf sin Mihai zugraf'' ; f. 88 r,,Radu zugraf'' ; f. 88v ,,Dascălu Radu zugraf mai 1 într-o sfîntă vineri m-a găsit''. Ms. 5 307, f. 1r ,,Radu zugraf'' ; f. 11v ,,Radu zugraf ghenar 5 lt. 7267 ‹1759›'' ; f. 14r ,,Radu zugraf'' ; f. 20r ,,Radu zugraf 1775, iul 17'' ; f. 30r ,,Radu zugraf'' ; f. 37v ,,dascăl Radu zugraf Octom. 14‹1812›" ; f. 42 r ,,Radu zu . . .'' ; f. 42v ,,Radu zugraf 1775, sept. 6'' ; f. 45 v ,,Radul'' ; f. 50r ,,Radu''.

Semnăturile lui Niţă zugravu : Ms. 4 602, f. 35 r ,,Dă ρүκа (mîna) Niţă ot Tîrgovişte'' ; f. 80r ,,De ρүκа (mîna) Niţă'' ; f. 94v ,,Acest sfînt Dumitrie s-au făcut de Niţă sin Gligoric sudit 1829'' ; f. 129 r ,,de ρүκа (mîna) Niţă sin Grigore, Februarie 22 ‹1830›'' ; f. 132r ,,Niţă zugravu'' ; f. 133v ,,Niţă zugravu'' ; f. 136v ,,de ρүκа (mîna) Niţă zugravul'' ; f. 138r ,,de ρүκа (mîna) Niţă 831, martie 25'' ; 138 v,, de Niţă sin Gligore ot Tîrgovişte, 1831, fevruarie 17, 831'' ; f. 139v ,, ρүκа (mîna) Niţă oceniku ot Tîrgovişte'' ; f. 147r ,,de Niţă sin Grigore sudit''.

Semnăturile lui Avram zugravul : Ms. 4 602, f. 54 v ,,de ρүκа (mîna) Avram'' ; f. 55 v ,,de Avram zu'' ; f. 56 v ,,Dă ρүκа (mîna) Avram lt. 1833, Maiu 4'' ; f. 123 v ,,de ρүκа (mîna) Avram''.

La acestea se adaugă semnăturile şi însemnările mai puţin numeroase ale zugravilor care au trecut în secolul al XIX-lea prin atelierul din Tîrgovişte.

dintre desenele caietului aceiaşi zugravi şi-au lăsat semnătura şi au indicat data la care a fost executat modelul (fig. 2—5).

Însemnări scrise cu cerneală, consemnate de artişti în tot timpul activităţii lor, indică întîmplări din viaţa lor de familie şi date cu privire la membrii acesteia [19]. Totodată artiştii au înregistrat în caiet unele evenimente istorice pe care le-au considerat importante [20], ca de pildă : fenomenele neobişnuite atmosferice (ploi torenţiale, eclipse, inundaţii, cutremure şi pagubele aduse de acestea monumentelor) [21], molime, extrase din erminii [22], tropare, canoane duhovniceşti, invocaţii, texte liturgice şi din Acatistul Maicii Domnului [23], reţete de restaurări şi indicaţii despre vopsele [24], socoteli şi contracte [25], descîntece de boală [26], încercări de condei [27], care toate contribuie să imprime lucrării o vie atmosferă de epocă. Textele legendelor ca şi însemnările sînt redactate în majoritatea cazurilor în limba română. Pentru unele denumiri de teme iconografice artiştii folosesc şi titulatura slavonă, limba greacă este utilizată de artişti numai pentru cîteva adnotări şi socoteli. În general, menţiunile cu privire la procedeele de lucru sînt reduse. Ele apar atît în cuprinsul caietului din veacul al XVIII-lea, cît şi a celui din secolul al XIX-lea. Din cuprinsul acelor texte aflăm detalii asupra felului de lucıu al artistului şi reţetele tehnice pe care le folosea, cum proceda acesta pentru a obţine efecte de umbre şi lumini, lista denumirilor vechi ale unora dintre culorile folosite, secretele formulelor unor reţete de restaurat icoane.

Partea cea mai valoroasă o constituie însă desenele autorilor caietului folosite drept modele. De o bogată varietate iconografică acestea ilustrează tipuri şi forme compoziţionale diverse, caracteristice picturii veacului al XVIII-lea şi primelor decenii ale veacului al XIX-lea. În afară de desenele lui Radu şi cele ale urmaşilor săi o importantă contribuţie aduc modelele destul de numeroase adunate de artişti, opere anonime care prin factura lor, în majoritatea cazurilor occidentală, subliniază atît înclinarea acestor zugravi cît şi gustul şi orientarea nouă a picturii unei întregi generaţii.

Analiza materialului grafic şi a textelor permite împărţirea caietului în două etape mari cronologice şi anume prima începînd de la mijlocul veacului al XVIII-lea, etapă care se încheie cu anul 1803 prin ultimul desen datat al lui Radu zugravul, şi cea de a doua cuprinzînd desenele veacului al XIX-lea, lucrări ale zugravilor din Tîrgovişte executate între anii 1829 — 1870.

[19] Cf. Însemnările lui Radu zugravul : ms. 4 602,f. 78v,.lt. 7249,1739<1740>. S-au născut fiul nostru Răducanu noemvrie 6''. Calcularea corectă corespunde cu anul 1740. Ms. 4 602, f. 65 r ,,Să se ştie cînd ni s-au aprins noă casa de ne-au ars tot ce am avut noi am ieşitu numai cu ce am fost pă noi, sep. 20, 1766''. Ms. 5 307, f. 43 v,,Să se ştie cînd ne-am luat noi, în luna aprilie în 9 zile la leat 7272 <1764>. Radu zugraf. ,,Să se ştie cînd ni s-au născut fii-mea Stanca, în august 6 zile la leat 7273 <1765>. S-au născut fiul nostru Constantin în iulie 20 la leat 7277<1769>. S-au născut fiica Safta la octomvrie 21, 1771. S-au născut fiica noastră Sultana la martie 31, 1773. S'au născut fiul nostru Nicolae, la aprilie 22,1776. S-au născut fiul nostru Stroe la iunie în 23,1779. S-au născut fiul nostru Tudorache la noem. în 1,1781. S-au născut fiica noastră Soara, fev. 8,1786. Să ştie de cînd au murit frate-meu Iordacke de ciumă în luna lui Iulie 9 zile la leat 7278<1770> şi soru-mea Jana tot atunci în luna Octombrie 5 zile leat 7279<1770>- şi soră-mea au murit, a mică, tot atunci de ciumă şi tată mieu tot atunci au murit, tot de ciumă, noemvrie 10 zile. Să ştie cînd au murit soru-mea Amfilocienţa tot atunci de ciumă în luna lui noembrie 27 zile''. Însemnările lui Avram zugravu, ms. 4 602 f. 111r,,Să se ştie de cînd ne-am luoat robii lui Dumnezeu Avram şi Zoiţa 1833 ianuarie 27''.

[20] Cf. evenimente istorice : ms. 4 602, f. 128v, f. 22v, f. 143r ; ms. 5 307, f. 43r —43v.

[21] Cf. cutremure : ms. 4 602, f. 65r, f. 128v, f. 128r, f. 129r ; ms. 5 307, f. 30 r, f. 37 r, f. 37v ; eclipse, inundaţii, ms. 4 602, f. 37r, f. 65r ; molime, ms. 4 602, f. 128 v.

[22] Cf. extrase din erminii : ms. 4 602, f. 75r, 75v.

[23] Cf. texte religioase : Acatistul Maicii Domnului : ms. 5 307, f. 43r, f. 43v ; canoane duhovniceşti : ms. 5 307, f. 16v ; rugăciuni : ms. 4 602, f. 87r : ms. 5 307, f. 32v.

[24] Cf. indicaţii şi reţete despre culori şi restaurări ; ms. 4 602, f. 130 v, f. 131 r, f. 136r, f. 136v, f. 69r, f. 42 v ; ms. 5 307, f. 4, 7v, f. 37r, f. 31r, f. 38v.

[25] Cf. contracte : ms. 4 602, f. 3r, f. 15v, f. 16r ; socoteli : ms. 4 602, f. 130 r, f. 131 r, f. 5v, f.16r ; ms. 5 307, f. 32 v, f. 46 v.

[26] Cf. descîntec de boală : ms. 4 602, f. 65 v, f. 72 v.

[27] Cf. încercări de condei : ms. 4 602, f. 94 r, f.146 r.

Fig. 2 — Semnătura simplă ,,Radu zugraf''. Cat. 332.

Fig. 3. — Semnătura simplă ,,Radu zugraf''. Cat. 340.

Fig. 4. — Semnătura cu titulatura de ,,Dascălu Radu zugraf sin Mihai zugraf''. Cat. 162.

Fig. 5. — Buna Vestire. Semnătura cu titulatura ,,Dascălu Radu zugraf''. Cat. 175.

Studierea modelelor din punct de vedere iconografic pune în lumină atît preocupările zugravilor ca decoratori de biserici cît şi pe cele de iconari. Din punct de vedere tematic materialul ilustrativ poate fi grupat — în cuprinsul celor două grupe iconografice — în mai multe categorii :

1. Teme liturgice, simbolice, alegorice şi din vechiul şi noul testament, în care se dovedesc preocupările artiştilor pentru studiul compoziţiei. Între acestea de remarcat sînt scenele ce ilustrează ,,sărbătorile'' (sau praznicele), care asociate cu figuri de apostoli şi profeţi constituie în caiet un bogat material pentru repertoriul iconografic necesar decoraţiei picturale a tîmplelor.

2. Teme din istoria bisericii intrate în programul iconografic, ca de pildă soboarele ecumenice. Întîlnim aci forme tradiţionale bizantine, ca de pildă ilustrarea soborului al IV-lea (fig. 6 şi 7) urmat de Miracolul sfintei Euthimia[28], formă folosită la noi încă din veacul al XIV-lea, în pictura bisericii mari a mănăstirii Cozia şi păstrată pînă tîrziu cînd o întîlnim frecvent în pictura brîncovenească şi în tot cursul veacului al XVIII-lea, după cum o dovedesc atît modelul din caietul lui Radu Zugravul cît şi unele picturi din pridvoarele monumentelor veacului al XVIII-lea din Bucureşti.

3. Modele pentru ilustrat Acatistul Maicii Domnului.

4. Modele pentru ilustrat Judecata din urmă şi Apocalipsul.

5. Modele şi studii pentru reprezentarea sfinţilor (profeţi, ierarhi, sfinţi militari, apostoli, arhidiaconi, evanghelişti, melozi, mucenici şi muceniţe, cuvioşi, schimnici, arhangheli, îngeri etc.). Se întîlnesc între acestea modele de profeţi a căror tipologie şi ,,măsură'' derivă din pictura bizantină a veacului al XIV-lea, figuri cu trupuri înalte şi gesturi de o amploare aproape retorică, înveşmîntate în ample şi bogate draperii, alături de figuri tratate într-o viziune mai personală, ce se caracterizează prin proporţii mai reduse, prin trupuri scunde şi viguroase mai adecvate cu proporţiile mai modeste ale arhitecturii veacului al XVIII-lea. Uneori artiştii au împrumutat tipurilor de profeţi şi apostoli în mişcare caracterele unei arte de un baroc exagerat. Sfinţi militari în somptuoase veşminte şi în tunici din zale aurite amintesc prin varietate şi fantezie de tipologia tradiţionalelor reprezentări similare a sfinţilor militari ce decorau în veacurile al XIV-lea şi al XVI-lea monumentele de la Curtea de Argeş. La grafismul decorativ al figurilor acestora, artiştii veacului al XVIII-lea au aplicat pete opace de culoare, ce imprimă chipurilor un vădit caracter scenic.

6. Episoade din vieţile şi minunile sfinţilor.

7. Modele pentru zugrăvit icoane, de o bogată şi variată tipologie iconografică.

8. Portrete şi schiţe pentru tablouri votive.

9. Studii de atelier (păsări, animale şi figuri în diferite atitudini şi mişcări, studii de figuri etc.).

10. Diverse.

Modelele de mai sus — schiţe creaţii originale, copii — , executate de artişti în decursul celor două veacuri de activitate profesională în domeniul zugrăviei, lasă să se vadă atît frecvenţa temelor şi varietatea tipurilor iconografice cît şi legăturile cu tradiţia, în procesul de înnoire ce se conturează în modelele veacului al XIX-lea.

Dacă avem în vedere izvoarele ce au stat la dispoziţia artiştilor şi au contribuit la procesul de creaţie al modelelor cuprinse în caiete, distingem ;

1. Copii după ansambluri de pictură de tradiţie bizantină şi post-bizantină existente pe teritoriul Ţării Româneşti.

[28] Cf. Walter Christopher, *L'iconographie des Conciles dans la tradition byzantine*, Paris, 1970.

Fig. 6. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit două soboare ecumenice. Cat. 161.

Fig. 7. — (Radu Zugravul). Miracolul sfintei Euthimia. Model de reprezentat un leu. Cat. 177.

2. Lucrări sau copii după opere de gravură şi ilustraţii de carte din domeniul tipăriturilor medievale româneşti cît şi din cel al artei apusene a veacurilor XVI — XIX. Astfel din modelele cuprinse în caietul lui Radu zugravul seria celor şapte soboare ecumenice îşi găseşte originea în gravurile în lemn din *Îndreptarea legii* lucrare tipărită la Tîrgovişte în 1653. Şi alte tipărituri au servit de model artistului, ca de pildă *Evanghelia învăţătoare* tipărită la Govora în 1612, lucrare din care artistul s-a inspirat pentru desenul ,,Pilda lui Iosif celui curvar'' (fig. 8). În ceea ce priveşte scenele de inspiraţie străină sînt de relevat modelele ce reprezintă copii sau interpretări ale gravurilor din Apocalips executate de Albrecht Dürer (fig. 9 şi fig. 10).

3. Creaţii originale ale artiştilor respectivi rezultate din adaptarea modelelor tradiţionale la viziunea artistică a epocii lor, opere ce ilustrează atît posibilităţile fiecărui autor în parte cît şi relaţiile culturale şi artistice cu lumea sud-balcanică şi apuseană.

Dintre aceste grupe de o deosebită importanţă ne apar în cuprinsul caietelor copiile executate de Radu Zugravu după frescele din veacul al XIV-lea din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

Executate într-o perioadă din evoluţia artei Ţării Româneşti în care legătura cu tradiţia artei bizantine se pierdea treptat, ele subliniază prin ecoul lor tardiv inepuizabila rezonanţă pe care ansamblul de la Argeş a avut-o pînă tîrziu asupra succesivelor generaţii de artişti. Modelele au fost iniţiate probabil în vederea unei comenzi a unor ctitori ca boierii Bucşănesci, care probabil la sugestia mitropolitului Neofit [29] s-au dovedit cu o justă orientare asupra valorii unuia din monumentele de vază ale trecutului şi pe care înţeleg să-l pună la adăpost de ruina ce-l ameninţa. Constituind azi un preţios document de studiu, datele ce rezultă din analiza comparativă a acestor desene cu frescele ce se mai păstrează încă în biserica din Curtea de Argeş vin în contradicţie cu părerile emise de cercetătorii anteriori asupra datei executării modelelor ca şi asupra celei privind restaurarea picturilor. După unii dintre aceştia reparaţia a avut loc în 1752, după alţii în anul 1766. Datele din caiet contribuie să datăm executarea reparaţiei şi a modelelor în jurul anului 1759, în momentul în care zugravul Radu terminase în 1758 pictura bisericii din Bogdăneşti şi se îndrepta spre Brădet unde tatăl său începuse lucrul la biserica mănăstirii din veacul al XV-lea, reparaţie iniţiată acum de Nichifor arhimandritul, egumen al mănăstirii Argeş. Aceasta cu atît mai mult cu cît participarea lui Radu la Brădet nu apare decît mai tîrziu, în anul 1761. În acest sens pledează şi cronologia din *Caietul de modele* în care seria copiilor după frescele de la Sfîntul Nicolae Domnesc urmează imediat prin lucrarea datată modelul icoanei Maicii Domnului din manuscrisul nr. 5 307, pe care artistul îl executase în 1759. În ce priveşte datarea propusă de Nicolae Iorga, şi anume anul 1766, ea nu poate intra în discuţie dat fiind că ctitorul care contribuia la restaurare, boierul Sandu Bucşănescu, murise în 1760 şi deci iniţierea lucrării nu s-a putut face decît în timpul vieţii lui. Este evident că modelele au fost executate înaintea intervenţiei privind modificările la arhitectura faţadei de miazăzi, presupuse a fi în anul 1761, deoarece desenele sînt mai complete decît scenele ce se păstrează azi în biserică după lărgirea ferestrelor după cum o dovedesc scenele ,,Biciuirea'' şi ,,Ducerea Crucii'' de pe peretele de miazăzi al naosului.

Pe baza operelor identificate pînă acum şi completate de noi cu identificări făcute pe baza studiului integral al caietelor redăm schema copiilor executate de artist. Legendele ce figurează pe desenele copiate de Radu zugravul sînt în limba română şi au fost introduse de acesta

[29] Cf. T. Voinescu comunicarea *Radu zugravu şi pictura bisericii Sfîntul Nicolae din Curtea de Argeş* ţinută în cadrul ,,Săptămînii culturii vechi româneşti'' la Curtea de Argeş în 1972, ca şi cea *Un écho tardif de la peinture d'Argeş (XIV-ème siècle)* — ţinută la cel de-al XIV-lea Congres internaţional de studii bizantine, Bucureşti, 1971, şi studiul *Modele tradiţionale şi observaţii din realitate în pictura muntenească a veacului al XVIII-lea. Caietul de modele al lui Radu Zugravul*, în *SCIA*, Seria artă plastică, t. 14, nr. 1/1967, p. 57—69.

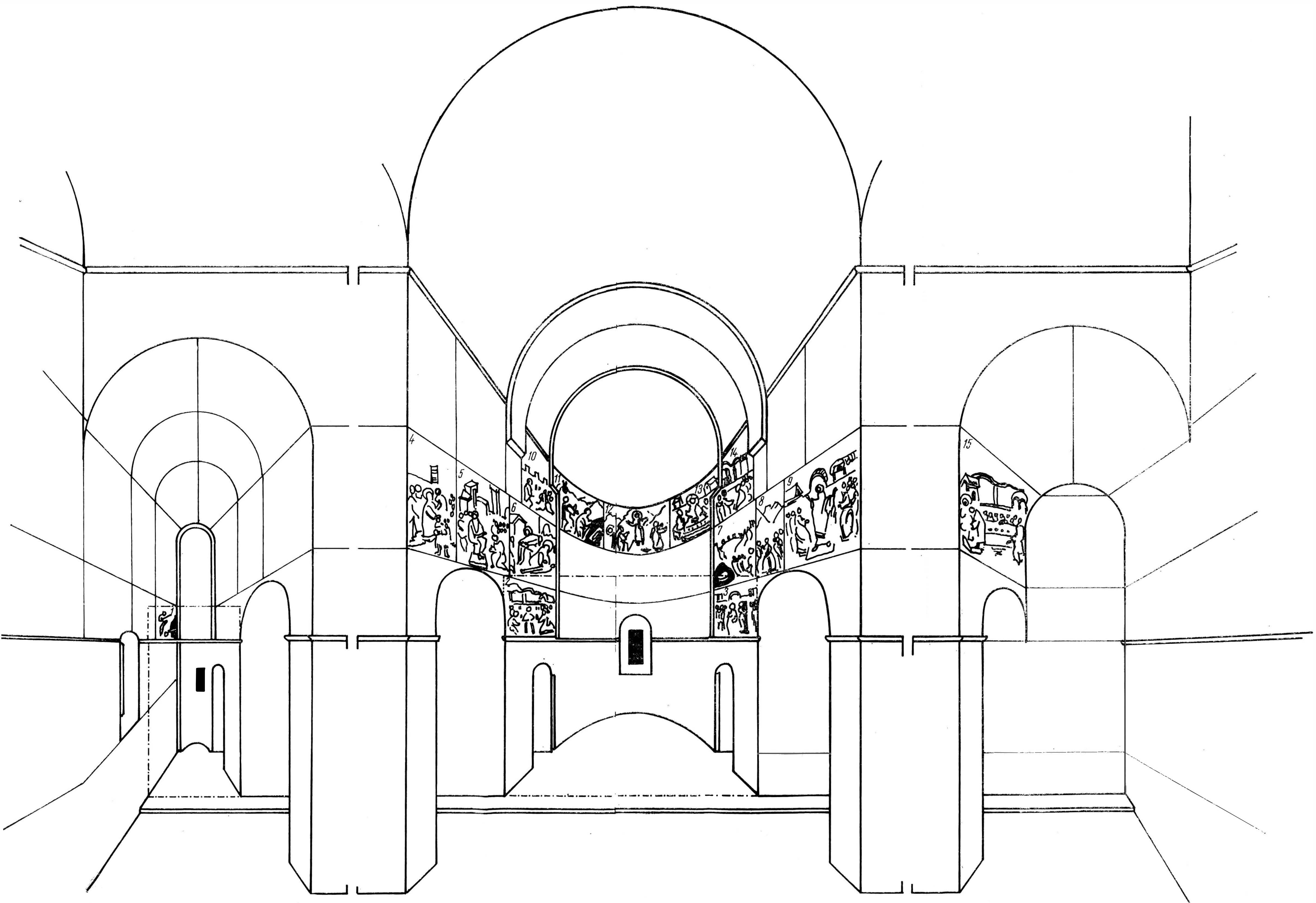
Fig. 8. — (Radu Zugravul). ,,Pilda lui Iosif celui curvar''. Cat. 316.

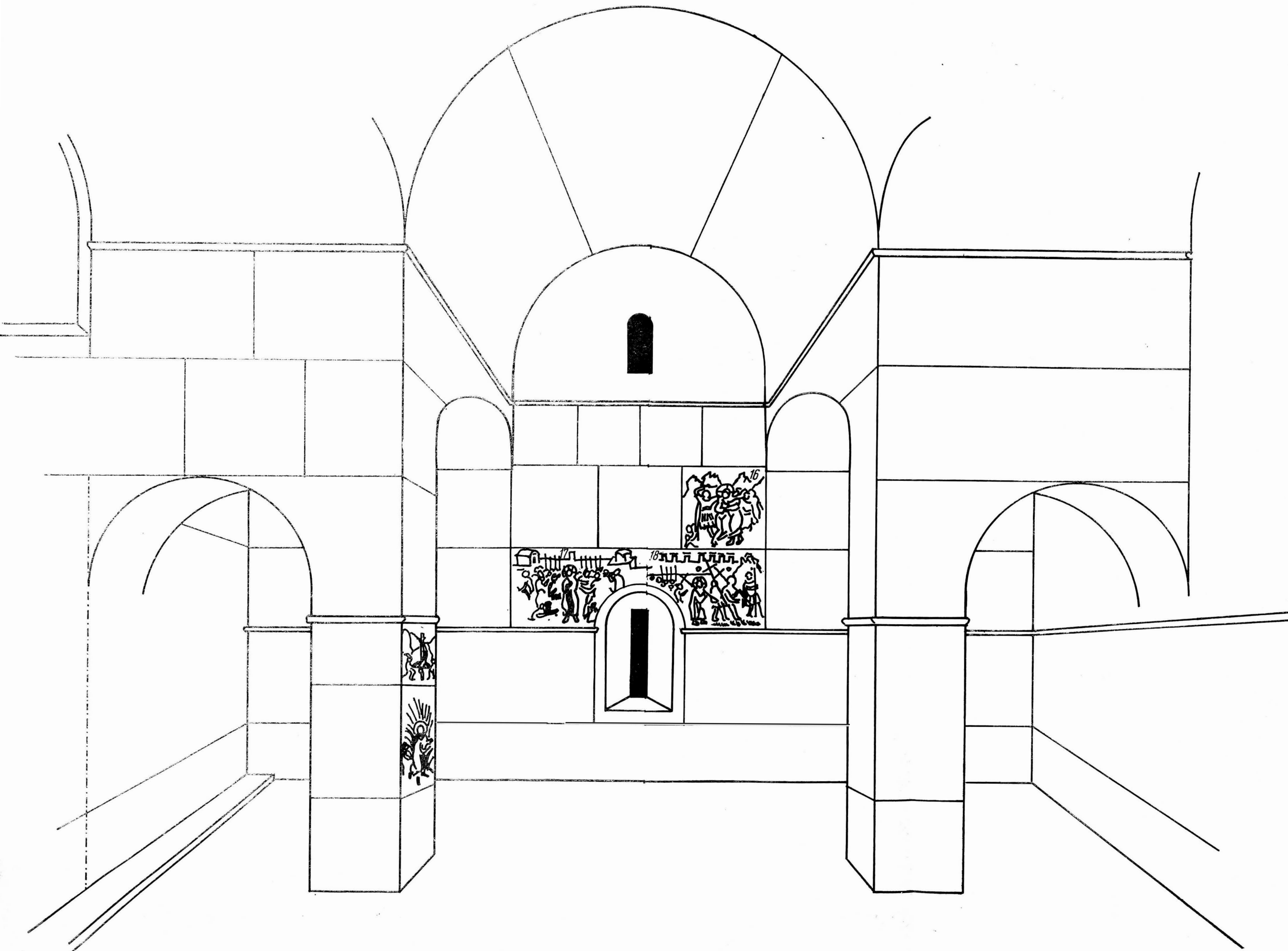
Fig. 9. — (Radu Zugravul). Model după ,,Lupta îngerilor' din Apocalipsul ilustrat de Albrecht Dürer. Cat. 329.

Fig. 10 — Secolul al XVIII-lea ,,Moartea'' cu însemnarea privind data naşterii lui Radu Zugravul. Cat. 155.

Pl. I. — Curtea de Argeș. Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc. Absida altarului cu absidele anexe ale proscomidiei și diaconiconului. Schema iconografică a modelelor executate de Radu Zugravul după pictura din secolul al XIV-lea.

Pl. a II-a. — Curtea de Argeș. Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc. Naos. Peretele de miază-noapte. Schema iconografică a modelelor executate de Radu Zugravul după pictura din secolul al XIV-lea

dat fiind că iniţial pictura avea titlurile scenelor în limba greacă. Este probabil că acestea s-au şters cu timpul sau că Radu nu le-a înţeles. Transcriem textele lui Radu nu numai pentru raportarea lor la versetele evanghelice, ci pentru că indică izvoarele folosite şi cunoştinţele sale iconografice.

Planşa I de la nr. 1–15

Proscomidie, perete m.n.

1 — „Cînd au tăiat Irod capul lui sti Ioan Botezătorul şi au venit ucenicii lui şi i-au luat trupul şi l-au îngropat”, Ms. 5 307, f. 12v, jos. Cat. nr. 319 (fig. 11 jos).

Absidă, reg. II.

2 — „Cari dintre voi fără de păcat iaste să ia piatra şi să dea întrînsa” (Istoria muerii cei curve), Ms. 5 307, f. 5r, jos. Cat. nr. 304 (fig. 12 jos).

3 — „Pilda celor 10 fete : 5 înţelepte şi 5 nebune”, Ms. 5 307 , f. 5r, sus. Cat. nr. 304 (fig. 12 sus).

reg. III.

4 — „Lăsare-ţi copii să vie la mine că acelora este împărăţia cerurilor”, Ms. 5 307 f. 5v, sus. Cat. nr. 305 (fig. 13 sus).

5 — „Cînd au tămăduit Hs. pe muierea care avea duhu neputinţii de 18 ani şi gîrbovă şi o-au tămăduit sîmbătă măniindu-se mai marii sinagogii (Vindecarea femeii care avea duhu neputinţei), Ms. 5 307 f. 5v, jos. Cat. nr. 305 (fig. 13 jos).

6 — „Pilda celui ce au căzut în tîlhari” (Parabola samarineanului nemilostiv), Ms. 5 307, f. 6v, sus. Cat. nr. 307 (fig. 14 sus).

7 — „Cînd au dus ucenicii o parte de peşte” (Iisus apare apostolilor pe Marea Tiberiadei), Ms. 5 307, f. 6r, jos. Cat. nr. 306 (fig. 15 jos).

8 — „Cînd au venit Petru şi Ion la ucenici”, Ms. 5 307, f. 6v, jos. Cat. nr. 307 (fig. 14 jos).

9 — „Cînd au şezut Hs în mijloc şi le-au zis lor : luo<ţi> Dhu St care veţi erta păcatele : vor fi iertate iar care for <sic> hi ţinute să fie ţinute”, (Iisus în templu), Ms. 5 307, f. 3r, sus. Cat. nr. 300 (fig. 16 sus).

reg. IV.

10 — „Cînd au venit doo muieri la ucenicii care mersese mai de dimineaţă la mormînt şi li-au spus lor pentru acele ce se făcuse” (Mironosiţele vestesc ucenicilor minunea Domnului), Ms. 5 307, f. 6r, sus. Cat. nr. 306 (fig. 15 sus).

11 — „Cînd au alergat Petru şi cu Ioan la mormînt şi neaflînd pre nimenea au văzut giurgiurele săngure zăcînd şi năhrama capului” (Petru şi Ioan la mormînt) Ms. 5 307, f. 7r, sus. Cat. nr. 308 (fig. 17 sus).

12 — „Cînd au mers Is. cu Iacov şi cu Ioan pre cale vorbind şi s-au făcut nevăzut de dînşii” (Drumul spre Emaus), Ms. 5 307, f. 7r, jos. Cat. nr. 308 (fig. 17 jos).

13 — „Cînd li s-au deschis lor ochii întru frîngerea pîinii” (Cina de la Emaus), Ms. 5 307, f. 7v, sus. Cat. nr. 309 (fig. 18 sus).

14 — „Cînd au venit la cei zece ucenici şi le-au spus lor pentru cele ce să întîmplase pre cale”, Ms. 5 307, f. 7v, jos. Cat. nr. 309 (fig. 18 jos).

Diaconicon-perete m.n.

15 — „Cînd au şezut la cină cu apostolii” (Cina cea de taină), Ms. 4 602, f. 103 v. Cat. nr. 205 (fig. 19).

Planşa II de la nr. 16–18

Naos — perete m.zi

16 — Prinderea, Ms. 5 307, f. 8r, sus. Cat. nr. 310 (fig. 20 sus).

Fig. 11. — (Radu Zugravul). *1*,,Jicniţele mele şi mai mari le voi zidi'' (vezi şi pl. III). *2*. ,,Cînd au tăiat Irod capul lui Sti Ioan Botezătorul şi-au venit ucenicii lui şi i-au luat trupul şi l-au îngropat''. Cat. 319, vezi şi pl. I.

Fig. 12. — (Radu Zugravul) *1*. ,,Pilda celor 10 fete : 5 înţelepte şi 5 nebune''. *2*. ,,Istoria muerii cei curve''. Cat. 304, vezi şi pl. I.

Fig. 13. — (Radu Zugravul, *1.* ,,Lăsare-ţi copii să vie la mine că acelora este împărăţia cerurilor''. *2.* ,,Cînd au tămăduit Hs. pe muieria care avea duhu neputinţii de 18 ani şi gîrbovă şi o au tămăduit sîmbătă măniindu-se mai marii sinagogii''. Cat. 305, vezi şi pl. I.

Fig. 14. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Pilda celui ce au căzut în tîlhari''. *2.* ,,Cînd au venit Petru şi Ion la ucenici''. Cat. 307, vezi şi pl. I.

Fig. 15. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cînd au venit doo muieri la ucenicii care mersese mai de dimineaţă la mormînt şi li-au spus lor pentru acele ce se făcuse''. *2.* ,,Cînd au dus ucenicii o parte de peşte''. Cat. 306, vezi şi pl. I.

Fig. 16. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cînd au şezut Hs în mijloc şi le-au zis lor''. *2.* ,,Cînd au trecut Iisus văzut-au pre un om şăzind la vamă''. Cat. 300, vezi şi pl. IV.

Fig. 17. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cind au alergat Petru și cu Ioan la mormint și neaflind pre nimenea au văzut giurgiurele săngure zăcind și năhrama capului''. *2.* ,,Cind au mers Is cu Iacov și cu Ioan pre cale vorbind și s-au făcut nevăzut de dînșii''. Cat. 308, vezi și pl. I.

Fig. 18. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cind li s-au deschis lor ochii intru fringerea piinii'' (Cina de la Emaus). *2.* ,,Cind au venit la cei zece ucenici și le-au spus lor pentru cele ce să intimplase pre cale''. Cat. 309, vezi și pl. I.

Fig. 19. — (Radu Zugravul). ,,Cînd au șezut la cină cu apostolii Hs''. Cat. 205, vezi și pl. I.

Fig. 20. — (Radu Zugravul). *1.* Prinderea (vezi și pl. II). *2.* ,,Cînd au dus pe Hs la Ana și Caiafa''. Cat. 310.

Fig. 21. — (Radu Zugravul). ,,Cind și-au bătut joc jidovii de Hs și l-au scuipat" (Batjocorirea). Cat. 212, vezi și pl. II.

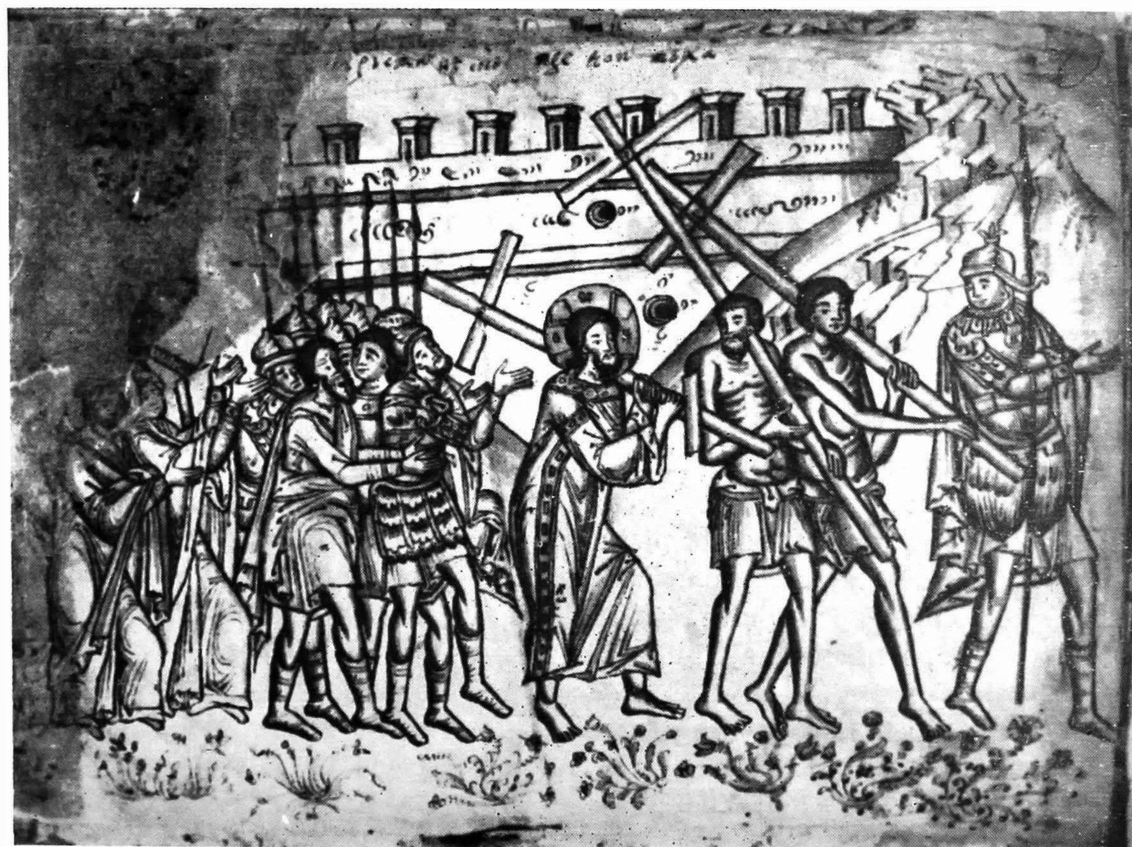

Fig. 22. — (Radu Zugravul). ,,Să-l răstignească între doi tilhari" (Drumul crucii). Cat. 213, vezi și pl. II.

reg. II 17— „Cînd şi-au bătut joc jidovii de Hs şi l-au scuipat" (Batjocorirea), Ms. 4 602, f. 107r. Cat. nr. 212 (fig. 21).

18— „Să-l răstignească între doi tîlhari" (Drumul crucii), Ms. 4 602, f. 107 v. Cat. nr. 213 (fig. 22).

Planşa III de la nr. 19—23

Naos-perete m.n.

reg. II. 19— „Jicniţele mele şi mai mari le voi zidi", Ms. 5 307, f. 12v. Cat. nr. 319 (fig. 11 sus).

20— „I cînd au mers ovreii la Irod împărat, de au spus că au născut (sic) Hs în cetatea Vifleimului", Ms. 4 602, f. 103r. Cat. nr. 204 (fig. 23).

reg. III. 21— „Iisus blagoslovind cele 5 pîini" (Înmulţirea pîinilor), Ms. 4 602, f. 102v. Cat. 203 (fig. 24).

reg. IV. 22— Plîngerea, Ms. 5 307, f. 9v, sus. Cat. nr. 313 (fig. 25 sus).

23— „Ducerea la groapă a lui Iisus", Ms. 5 307, f. 9v, jos. Cat. nr. 313 (fig. 25 jos).

Planşa IV de la nr. 24—26

Naos—apus. 24— Sfîntul Macarie, Ms. 5 307, f. 3v. Cat. nr. 301 (fig. 26).

25— „Pilda neghinelor", Ms. 5 307, f. 10r. Cat. nr. 314 (fig. 27).

26— „Cînd au trecut Is văzut-au pre un om şăzînd la vamă ce să chiamă Mathei şi i-au zisu lui: «vino după mine» şi sculîndu-se au mers după dînsul" (Chemarea lui Matei), Ms. 5 307, f.3r, jos. Cat. nr. 300 (fig. 16 jos).

Din acelaşi ciclu stilistic mai figurează în caiet cîteva desene după picturile originale din secolul al XIV-lea, opere care în decursul veacurilor au fost mult refăcute, dar a căror valoare este azi dedublată de caracterul lor documentar. Printre acestea menţionăm :

„Pentru tine Doamne mi-am spart capul", Ms. 5 307, f. 10v. Cat. nr. 315 (fig. 28).

„Cînd au dus pe Hs la Anna şi la Caiafa", Ms. 5 307, f. 8r. Cat. nr. 310 (fig. 20 jos).

„Cînd au dus pe Hs la Pilat", Ms. 5 307, f. 8v. Cat. nr. 311 (fig. 29 sus).

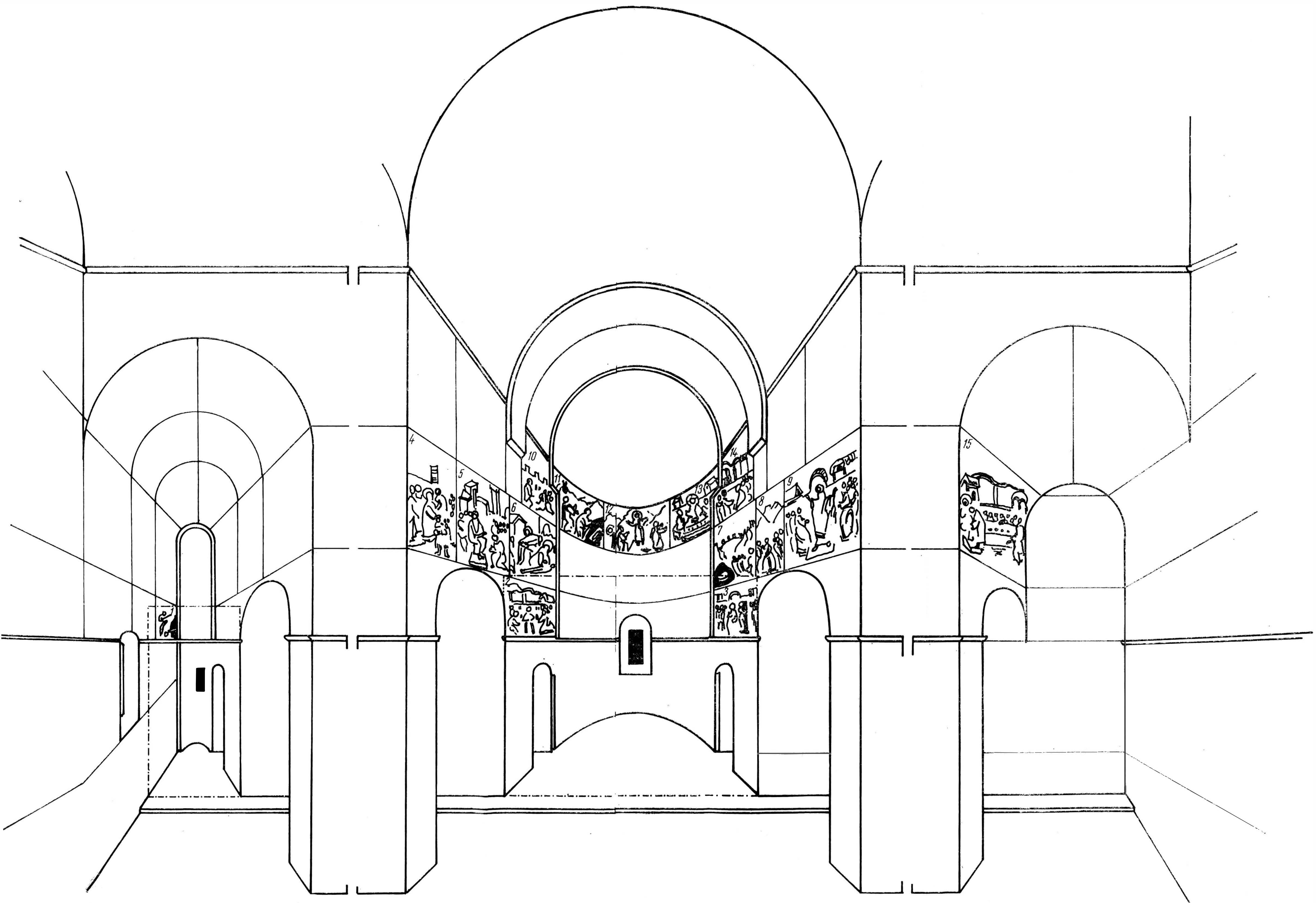
Modele de reprezentat prooroci, Ms. 4 602, f. 20 v. Cat. nr. 39 (fig. 30) şi Ms. 4 602, f. 115 v. Cat. nr. 229 (fig. 31).

Modele de zugrăvit sfinţi şi sfinte, Ms. 5 307, f. 4r. Cat. nr. 302 (fig. 32) şi 4 v. Cat. 303.

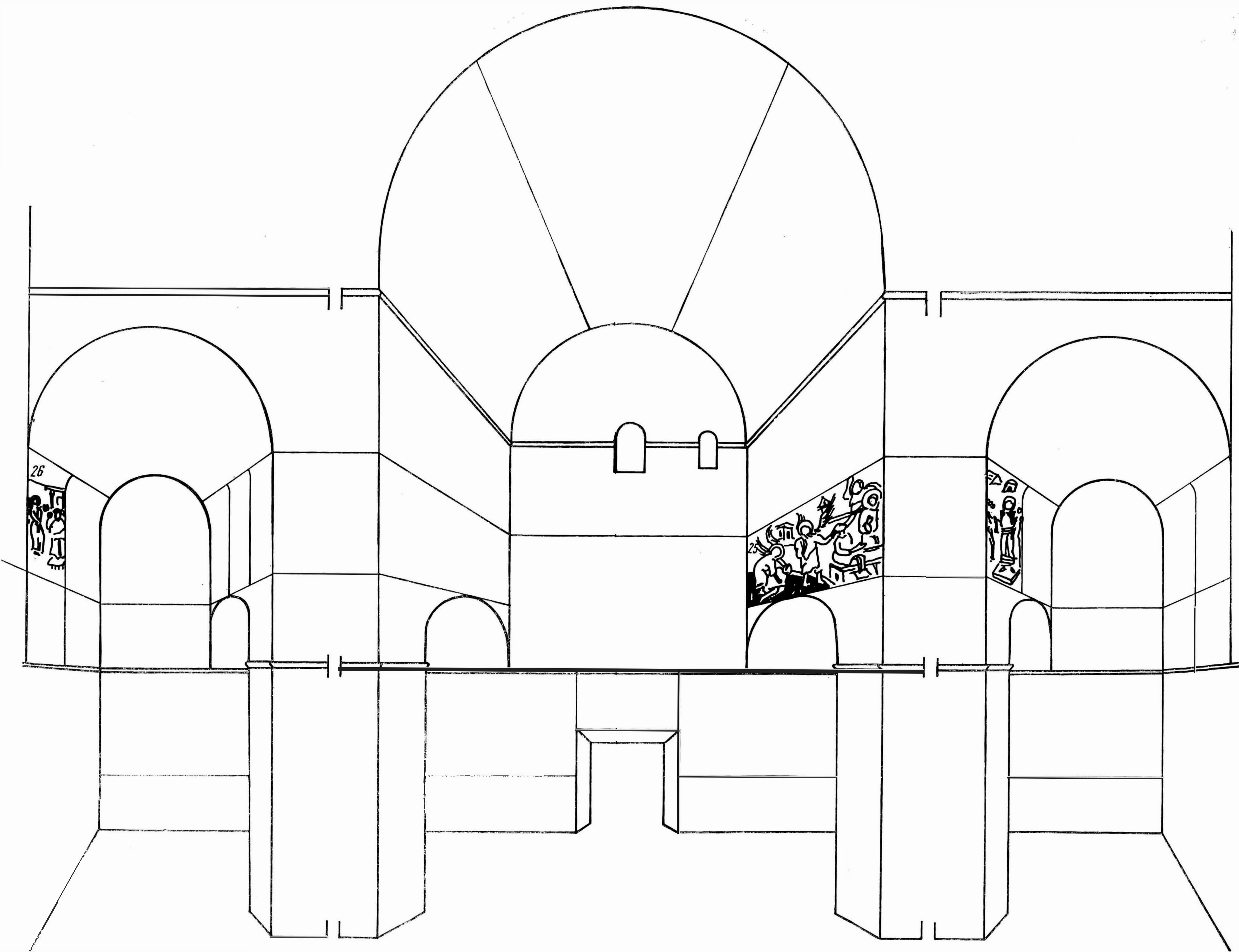
Se atribuie obişnuit lui Radu zugravul şi picturile de pe stîlpul dinspre miazănoapte al naosului reprezentînd scene din viaţa sfintei Filofteia (Milosteniile sfintei Filofteia, omorîrea sfintei Filofteia, îngroparea sfintei Filofteia, aducerea în ţară a sfintei Filofteia) [30]. Nici unul din desenele din caiet nu redă aceste teme. Dar nu numai acesta este argumentul care ne determină să nu atribuim lui Radu şi aceste picturi. O semnătură scrisă cu vopsea albă pe scena Milosteniilor sfintei Filofteia indică numele unui alt zugrav anume „Ilie". Faptul că din documente rezultă că în slujba episcopului Iosif al Argeşului se afla un zugrav Ilie „de peste Olt"[31], care avea un frate Ion, ne face să atribuim aceste scene acestui meşter.

[30] Cf. *Curtea Domnească din Argeş*, p. 185, şi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 67.

[31] Cf. N. Iorga, *Contribuţii la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea*, în *An. Ac. Rom. lit.*, XXVIII (1900), şi următorul citat din scrisoarea adresată la 24 august 1804 de episcopul Iosif lui Hagi Pop, negustorul din Sibiu. „Deci trebuinţă fiind pentru văpseli, iată că trimisăm pe Ilie zugravul nostru ca să tirguiască după foaia ce au făcut" şi citat din aceeaşi scrisoare din 24 aug. 1804 — „Am înţeles şi ceale scrise pentru un zograf de trebuinţă sfinţi bisericii dumitale : pentru care vei şti că noi am avut unul de peste Olt, carele şi acum zugrăveşte la sfinta besearecă, şi poate într-această vară să apropie de săvîrşire lucrul ce iaste . . .".

Pl. I. — Curtea de Argeş. Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc. Absida altarului cu absidele anexe ale proscomidiei şi diaconiconului. Schema iconografică a modelelor executate de Radu Zugravul după pictura din secolul al XIV-lea.

Pl. a IV-a. — Curtea de Argeș. Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc. Naos. Partea de apus. Schema iconografică a modelelor executate de Radu Zugravul după pictura din secolul al XIV-lea.

Fig. 23. — (Radu Zugravul). „I cînd au mers ovreii la Irod împărat, de au spus că au născut (sic) Hs în cetatea Vifleimului". Cat. 204, vezi și pl. III.

Fig. 24. — (Radu Zugravul). „Iisus blagoslovind cele 5 pîini". Cat. 203, vezi și pl. III.

Fig. 25. — (Radu Zugravul) *1.* Plîngerea. *2.* ,,Ducerea la groapă a lui Iisus''. Cat. 313, vezi și pl. III.

Fig. 26. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit schimnici. Cat. 301, vezi pl. IV.

Fig. 27. — (Radu Zugravul). Pilda neghinelor. Cat. 314, vezi și pl. IV.

Fig. 28. — (Radu Zugravul). ,,Pentru tine Doamne mi-am spart capul''. Cat. 315, vezi și pl. IV.

Fig. 29. — (Radu Zugravul), *1.* ,,Cînd au dus pe Hs la Pilat''. *2.* Modele de reprezentat pe sf. Anton și pe arhanghelii Mihail și Gavril. Cat. 311.

Fig. 30. — (Radu Zugravul). *1.* Modele de zugrăvit proorocii: Iona, Daniil, Ieremia. *2.* Proorocii: Aris, Ezechiel, Zaharia. Cat. 39.

Fig. 31. — (Radu Zugravul). *1.* Modele de zugrăvit proorocii : Agne, Isaia, Aracum. 2. Proorocii : Elisei, Sfîntul Ioan Botezătorul. Cat. 229.

Fig. 32. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinţi şi sfinte. Cat. 302.

Este de presupus că Ilie de la Argeș să fie unul și același cu Ilie din Teiuși, care avea și el un frate Ion zugrav ca și cel de la Argeș și a căror activitate este bine cunoscută în jurul anului 1800 în Oltenia în preajma episcopiei de Rîmnic (Schitul Iezerul, biserica din Cremenari și altele). Aceluiași Ilie zugravul i-a încredințat episcopul Iosif al Argeșului refacerea picturii icoanei din timpul lui Neagoe Basarab ,,Coborîrea de pe cruce'', pe care figurează și azi semnătura meșterului în legătură cu reparația efectuată. Dealtfel și stilistic picturile vieții sfintei Filofteia prezintă, ca și operele executate de Ilie din Teiuși la Cremenari și celelalte monumente decorate de el același caracter popular și aceeași tendință de a introduce în cadrul scenelor multe elemente legate de viața locală.

Pentru aceste motive nu atribuim lui Radu zugravul picturile de pe stîlpul naosului din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, ci le datăm ca mai tîrzii, în jurul anului 1800.

Același caracter popular caracterizează și pictura tîmplei de zid a cărei datare implică la rîndul ei viitoare cercetări de arhivă.

Pentru a putea urmări evolutiv procesul de trecere de la pictura veacului al XVIII-lea la cea a primelor decenii ale veacului al XIX-lea, în cuprinsul caietului, materialul ilustrativ a fost clasificat în două grupe mari cronologice, pe criterii iconografice și anume:

1. Desenele lui Radu zugravul și modelele adunate de acesta în cursul activității sale pînă în anul 1802, perioadă ce delimitează opera acestuia realizată în tot decursul veacului al XVIII-lea de cea a urmașilor săi la caiet.

2. Desenele din veacul al XIX-lea executate sau adunate de grupul zugravilor din Tîrgoviște.

În această formă de prezentare cele două tendințe deosebite ce caracterizează culegerea de modele din cele două caiete și anume, pe de o parte legătura cu izvoarele de artă bizantină și de tradiție bizantină, iar pe de alta procesul de înnoire prin care a trecut pictura veche românească la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea pot fi urmărite cu același interes atît de istoricul artei medievale cît și de cercetătorul începuturilor artei moderne.

Privit în ansamblu și analizat pe larg, *Caietul de modele al lui Radu zugravul* și al urmașilor săi depășește interesul unui simplu îndreptar destinat să satisfacă cerințele strict profesionale ale unui grup limitat de artiști. Interesul acestor categorii de lucrări nu rezidă în repetarea mecanică a modelelor. Mai ales cînd sînt elaborate în mediul rural și provincial-orășenesc — asupra căruia informațiile de care dispunem sînt adeseori sumare — contribuția pe care aceste culegeri o aduc este cu atît mai prețioasă.

În caietul de modele ce prezentăm varietatea temelor și a tipurilor iconografice, caracterul grafiei folosite de artiști, în care factura de tradiție bizantină lasă loc treptat unor interpretări mai libere, conținutul textelor, în al căror cuprins religios se introduc sensuri moralizatoare cu substrat filozofic, sînt căi ce ne introduc în culisele cotidiene ale unei epoci de răscruce, în care confruntarea dintre vechi și nou se dovedește a fi viguroasă.

Dacă metodele științifice de cercetare folosite de alte domenii și-au lărgit sferele de investigare printr-o informație cît mai densă și mai bogată, în ceea ce privește cunoșterea procesului artistic de creație trebuie ținut din ce în ce mai mult seama de climatul cultural și istoric care l-a generat. Pe aceste temeiuri prezentarea caietului de modele al lui Radu Zugravul și al urmașilor săi, cu accent atît asupra imaginilor, cît și asupra elementelor anexe cu care le-au asociat artiștii, ni se pare nu numai justificată, dar chiar riguros necesară.

Radu zugravul este astăzi un artist des citat în istoria picturii Țării Româneşti a veacului al XVIII-lea. Semnalat în nenumărate rînduri ca autor al interesantului său caiet şi ca autor al repictării celui mai vechi ansamblu de pictură murală muntenească — biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş — zugravul trece drept un reprezentant de vază al artei post-brîncoveneşti.

Fără a avea intenţia de a ajunge la un studiu monografic, ne vom limita numai la semnalarea datelor din caiet cu privire la viața şi activitatea artistului, folosindu-le în măsura în care ne permit a-l cunoaşte într-o lumină nouă.

Numele pictorului apare des în cuprinsul caietului — în care și-a lăsat semnăturile sale în mai multe variante, ce nu corespund însă unor perioade stilistice anumite din cursul vieţii sale. Întîlnim astfel lucrări pe care artistul le-a semnat simplu „Radu zugraf" (fig. 2 şi fig. 3), altele în care precizează că este „Radu zugravu sîn(fiu) Mihai zugraf" sau în care îşi indică titulatura de „Dascălu Radu zugraf" (fig. 5) sau mai complet „Dascălul Radu zugraf sîn Mihai zugraf" (fig. 4).

Rezultă din acestea că Radu era fiul zugravului Mihai [32] şi deci descendentul direct al unei familii de artişti autohtoni în care meşteşugul se practica din generaţie în generaţie. Tatăl său format în mediul artistic brîncovenesc face parte dintre continuatorii fideli ai acestui stil pe care îl practică pînă tîrziu, după cum se vede la Brădet, în anii 1756 — 1761. Este firesc ca artistul să se fi format în preajma tatălui său să lucreze sub directivele acestuia în asociaţie cu acesta şi fraţii săi dintre care este mai ales legat de fratele său mai mic Iordache şi acesta tot pictor. În afară de menţiunea morţii de ciumă a acestuia din urmă în 1770, — an în care artistul pierde atît pe tatăl său cît şi pe două dintre surorile sale lovite de acelaşi flagel — , ca şi de însemnările privind căsătoria, arderea casei, datele și numele numeroşilor săi copii, caietul de modele nu dă alte informaţii în legătură cu viaţa de familie a lui Radu zugravul.

Părerile cu privire la data naşterii şi a copilăriei artistului sînt împărţite [33]. Condițiile în care şi-a petrecut copilăria nu sînt lipsite de importanță pentru a ne explica întregul proces cultural şi artistic de care Radu zugravul, ca şi contemporanii săi, nu au fost străini. Trăind în mediul sătesc şi al mănăstirilor, pe unde tatăl său avea angajate lucrări, Radu zugravul a venit în contact direct cu o modestă intelectualitate românească locală, formată pe atunci din dieci, dascăli şi preoţi. Perioada sa de formaţie coincide și cu momentul în care pe tot întinsul ţării se ducea cunoscuta acţiune iniţiată de episcopi — acțiune începută încă din veacul tre-

[32] Datele cu privire la viaţa și activitatea lui Mihai zugravul sînt foarte reduse în caiet. Numele său este doar pomenit în semnăturile lui Radu cînd acesta menţionează că este fiul (sîn) zugravului Mihai, cf. ms. 4 602, f. 82 r, 112 r și 118 r). Tot din însemnările din caiet rezultă că Mihai era capul unei familii numeroase. Activitatea sa ne este cunoscută ca decorator de biserici după cum rezultă din pomelnicul schitului Cornet, cf. V. Brătulescu, *Călimăneștii și monumentele din împrejurimi*, pomelnicul de la p. 33. Din inscripţia din pridvorul mănăstirii Brădet rezultă că Mihai pictase icoana de hram încă din 1756 cu cinci ani mai înainte de inscripţia din pomelnicul din proscomidia datată 1761, în care figurează împreună cu fiii săi Iordache și Radu.

[33] Cu excepția lui Mihail Kogălniceanu care consideră că Radu s-a născut în 1720, fără nici o indicare documentară, ceilalți cercetători adoptă ca an al nașterii artistului anul 1739, ipoteză emisă de Nicolae Iorga pe baza inscripției „lt. 7249 s-au născut fiul nostru Răducanu noembrie 6" de pe fila 78 v din ms. 4 602. Întrucît scrisul atribuit de N. Iorga tatălui artistului nu diferă după părerea specialiștilor de cel al lui Radu din cuprinsul caietului sîntem înclinați a avea rezerve pînă la noi elemente documentare de datare precisă a nașterii lui Radul zugravul, cu atît mai mult cu cît însăși anul 1739 reprezintă forma inexactă de recalculare a anului care în realitate corespunde cu anul 1740.

cut — ce urmărea ridicarea profesională culturală a clerului și înzestrarea acestuia cu cunoștințe de învățătură românească. Astfel, odată cu intensificarea răspîndirii lucrărilor cu caracter teologic — cărți de ritual, tipărite în limba română — , a putut pătrunde în viața culturală a satelor o variată și bogată literatură apocrifă și profană tipică pentru „tardivitatea medievalistă" a epocii [34]. Dintre aceste publicații nu lipsesc texte ca *Alexandria*, *Fiziologul* și alte cărți care împreună cu creația literară populară — balade, orații de nuntă etc. — , ce se declamau la nunți și petreceri acompaniate de cobze și viori, au constituit un repertoriu apreciat și o lectură accesibilă și pe planul clasei mijlocii, fenomen a cărui ecouri s-au resimțit începînd de la mijlocul veacului al XVIII-lea și asupra iconografiei picturii românești. Artistul a frecventat în copilărie, desigur vara, în timp ce tatăl său picta în sate, cursurile uneia dintre acele școli improvizate de cîte un preot și care de multe ori își aveau sediul în pridvoarele bisericilor și chiar în curțile acestora, formă de învățămînt al cărui pitoresc dealtfel a fost adesea relevat de călătorii străini [35]. Radu și-a putut completa învățătura și în mediile orășenești, în care tatăl său era stabilit cu familia, într-una dintre școlile organizate de episcopii unde a avut prilejul să-și însușească treptat și cunoștințele muzicale urmînd cursuri de „muzichie" și a putut deveni, încă din prima tinerețe, dascăl și copist de manuscrise. Însuși faptul că activitatea sa de zugrav începe pe teritoriul episcopiei Rîmnicului ne face să credem că Mihai zugravul cît și Radu zugravul au avut directe legături cu reprezentanții clericali ai acesteia, de la care au putut primi comenzi. Sub dubla sa orientare didactică—clericală și artistică—ne apare și în autoportretul ce și-a făcut pe fațada de miazăzi a bisericii din Gura Văii unde Radu zugravul poartă un costum simplu și sobru în care accesorii de port cvasi boierești se împletesc cu piese de veșmînt preoțesc. Mai mult decît atît, în loc de atributele obișnuite — pensula și vasul de vopsele — ce ar fi indicat profesiunea sa de zugrav, artistul ține în mînă o cobză.

Este evident că în aceeași ambianță trebuie căutată și explicarea viziunii sale artistice legate strîns de momentul social și cultural în care s-a format.

Astfel, pictura bisericii de sat de la Gura Văii, pe care o zugrăvește în anul 1758, se numără între numeroasele ansambluri în care alături de caracterele generale, ce o leagă de vechea tradiție a picturii românești, lasă să se vadă trăsăturile particulare ale picturii unei anumite regiuni, dar mai ales individualitatea artistică de care a dat dovadă Radu încă dela începutul carierei sale. Ea ne lasă totodată să desprindem mai bine legăturile dintre caietul de modele și pictura murală executată de zugrav. Astfel nu este greu de observat că în compoziții ca „Vindecarea slăbănogului" (ms. 4 602, f. 97 r), „Duminica orbului" (ms. 4 602, f. 97 v), de pe peretele de miazăzi al pronaosului, fidelitatea față de modele este mai mult decît evidentă. Zugravul a realizat o operă personală plină de atmosferă în icoana de hram a sfîntului Gheorghe. Deși plină de duh popular opera păstrează în esență conținutul transcendent al picturii bizantine, cu care se familiarizase Radu zugravul prin intermediul modelelor. Acesta nu s-a mulțumit însă pentru formația sa artistică să se adreseze unui singur profesor, să se folosească numai de acele formule pe care i le oferea pictura brîncovenească, și ea însăși intrată pe un nou făgaș, în care se impun din ce în ce mai evident forme concepute sub impulsul unei sensibilități artistice hrănite de fondul nealterat al artei populare. Cu atît mai semnificativă ne apare acum orientarea lui Radu zugravul spre ansamblul de pictură paleologă din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc, conștient de cîștigurile pe care înțelegea să le obțină prin copiere a vechilor modele și familiarizarea sa din punct de vedere iconografic și stilistic cu îndepărtatele ecouri ale artei bizantine.

[34] Cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 50.

[35] Cf. Recordon, *Lettres sur la Valachie*, f. a.

Varietatea tipologică şi iconografică a desenelor din caietul său de studii ne indică metodele sale de lucru. Astfel Radu a copiat cu aceeaşi asiduitate o mare varietate de modele de tradiţie bizantină (icoane şi compoziţii de provenienţă athonită, cretană şi rusă), de asemenea şi gravuri ale maeştrilor mari ai apusului, cum sînt modelele ce şi-a făcut după gravurile lui Albrecht Dürer (fig. 9 şi fig. 10), opere ajunse familiare în centrele mănăstireşti balcanice şi care circulau şi la noi. Fără a rupe legătura cu modelul Radu acorda deosebită atenţie problemelor de compoziţie şi mişcare şi practica permanent studiul după natură.

Un sprijin important în compoziţii şi tratare — ca de pildă felul de a interpreta fondurile de peisaj, vegetaţia, munţii — îl obţine din consultarea cărţilor ilustrate datînd din veacul al XVII-lea prin care se pune în curent cu o întreagă renaştere a graficii medievale româneşti, rezultat al victoriei tiparului asupra manuscriselor (ms. 5 307, f. 11r; ms. 4 602, f. 76r, 76v, 81r, 81v). Modele ce figurează în caiet, ca de exemplu Pilda fiului rătăcitor (fig. 8) din *Evanghelia învăţătoare*, tipărită la Govora în 1642, s-au sinoadele ecumenice executate după gravurile în lemn din *Îndreptarea legii*, tipărită la Tîrgovişte în 1653 (fig. 6 şi fig. 7), justifică atît pentru formaţia artistului în special, cît şi pentru dezvoltarea picturii medievale româneşti în general, rolul modelului într-o epocă în care fundamentul practicii picturii era menţinerea tradiţiei, iar baza învăţămîntului artistic în primul rînd experienţa predecesorilor.

Luînd ca bază cronologică primele două modele semnate şi datate : ,,Cînd au şezut Hs între dascăli'' de ,,Radu zugraf sîn Mihai zugraf, mai 12, 7265 <1757>'' (fig. 33) şi icoana Maicii Domnului semnată ,,Radu zugraf, ghenare 5 vl 7267 <1759>'' (fig. 34) şi ca punct final al activităţii sale însemnările şi semnăturile datate — anii 1798 şi 1802 — de pe desenele ,,Capul sfîntului Ioan Botezătorul'' (fig. 35) şi ,,Tînără fată în costum de epocă'' (ms. 5 307, f. 36r şi f. 37v) deosebim în activitatea lui Radu zugravul două maniere ce corespund cu două etape artistice diferite (fig. 36).

Prima, perioada de formaţie şi etapa de activitate înscrie azi trei monumente cunoscute pictate de artist între 1758 şi 1761 — bisericile din Gura Văii, schitul Brădet şi mănăstirea Cornet — la care se adaugă reparaţiile făcute de artist vechiului ansamblu — atunci mult deteriorat — de la Curtea de Argeş (cca 1759). Această etapă bogată în informaţii este şi cea care permite mai pe larg studiul comparativ între caiet şi operele realizate. Este în opera artistului perioada în care lucrează mai ales în colaborare cu tatăl şi fratele său.

Radu este acum un artist format — perioada de studii din ultimii douăzeci de ani l-a ajutat nu numai să-şi satisfacă necesităţile profesionale prin crearea unui repertoriu adecvat, dar să-şi formeze o manieră proprie. Desenele din această epocă se caracterizează, ca şi întreaga pictură executată la Gura Văii şi Brădet, atît printr-un grafism accentuat (fig. 37) cît şi prin tendinţa vădită spre narativ. Alimentat de o bogată informaţie iconografică artistul a redat aci compoziţii populate de multe personaje, diferit grupate şi în atitudini variate ce redau acţiuni multiple care se fragmentează în episoade secundare chiar în cuprinsul aceluiaşi tablou. Radu apare în această perioadă ca un zugrav specializat în pictarea pronaosului poate nu numai datorită faptului că aceste părţi din decoraţie îi reveneau prin tocmeală dar pentru că din întreg ansamblul iconografia acestora era mai liberă, mai nouă, mai puţin tradiţională. Pronaosul a fost în cursul veacurilor XVII şi XVIII spaţiul decorativ de experienţă, în care temele apocrife, episoadele din vieţile sfinţilor cu caracterul lor narativ, elementele inspirate de viaţă, înnoirile şi interpretările personale îşi găseau mai uşor loc. Această preocupare ne este confirmată şi de cele cîteva cicluri de modele consacrate redării vieţii şi martirilor de sfinţi — cum sînt cele ale sfinţilor Dimitrie (fig. 38), Ion Botezătorul, Ilie şi Nicolae.

Tematica iconografică, a primei sale perioade de activitate artistică, se concentrează asupra ,,Sărbătorilor'' subiecte ce-i permiteau să se familiarizeze cu problemele de compoziţie

Fig. 33. — Radu Zugravul. ,,I cîndu au şezut Hs între dascăli''. Cat. 162.

Fig. 34. — Radu Zugravul. Maica Domnului pe tron cu Iisus străjuită de doi arhangheli. Cat. 317.

Fig. 35. — Radu Zugravul. „Capul lui Sfti Ioan Botezătorul”. Cat. 356.

Fig. 36. — Radu Zugravul. Tînără fată în costum de epocă, cu tolbă şi arc. Cat. 357.

Fig. 37. — Radu Zugravul. *1.* Pilda celor 10 fete : 5 înţelepte şi 5 nebune. *2.* Mirul păcătoasei. Cat. 174.

Fig. 38. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cîndu l-au dus pe Stu Dimitrie la împăratul''. *2.* ,,Cindu l-au băgat pe Stu Dimitrie în temniţă''. Cat. 185.

(fig. 39). Totodată el se arată preocupat de studiul figurilor de profeţi şi apostoli, pe care îi analizează în detaliu reprezentîndu-i în diferite atitudini şi mişcări. Pe baza aceloraşi modele Radu a desfăşurat şi o largă activitate de iconar în decorarea tîmplelor.

În reprezentarea sfinţilor el a redus, adaptîndu-le la dimensiunile modeste ale ctitoriilor de sat, tradiţionalele canoane prescrise de erminii, care recomandau zugravilor „că tot omul se face capete, adică măsuri nouă, dela creştet pînă la glesne, adecă pînă la tălpi'' sau canonul „la criticos'' adică al picturii de şcoală cretană care recomanda artiştilor numai opt măsuri. Modelele şi schiţele de sfinţi reprezentaţi de Radu redau siluete viguroase cu trupuri scunde, cu capete mari în raport cu trupurile. Doar atunci cînd a copiat frescele de la Argeş, el a respectat siluetele alungite şi în conformitate cu „măsurile'' tradiţionale, lăsînd să se vadă că artistul a respectat, chiar la proporţiile reduse ale unor desene-miniaturi, dimensiunile la scară ale modelului iniţial.

Operele pe care le-a realizat în toată această primă perioadă ni-l înfăţişează pe Radu ca pe un artist stăpîn pe mijloacele tehnice, la curent cu mişcarea artistică contemporană. În această perioadă putem determina din studiul caietelor cîteva detalii caracteristice de interpretare folosite de artist. Printre acestea subliniem : maniera de a reprezenta munţii (fig. 40) (ms. 4 602, f. 85r, 104r, 90v), abundenţa unei vegetaţii schiţate cu delicateţă (fig. 41), reproducînd procedee întîlnite şi în unele gravuri contemporane (cf. fundalul din Icoana sfinţilor Constantin şi Elena din *Cuvînt panegeric al sfîntului Constantin* apărut la Bucureşti în 1701, schematismul accentuat şi convenţional în redarea apelor prin cercuri concentrice ce amintesc vechi modele bizantine) (cf. ms. 4 602, f. 85r, 113r, 97r), folosirea în desen a tehnicii liniare a gravurilor în lemn, copiate din cărţile ilustrate mai vechi şi contemporane (cf. ms. 4 602, f. 112 v. şi ms. 5 307, f. 44v), încercările timide de a anima contururile grafice şi mai ales figurile prin pete de culoare şi de laviu (cf. ms. 4 602, f. 118r, 119r, v).

Ca tehnică încă din această primă perioadă artistul foloseşte cu îndemînare atît condeiul cît şi pensula. Viziunea sa de artist vădeşte încă de la început două maniere diferite de a reproduce modelul ; prima grafică-liniară, pe care o foloseşte pentru contururi şi desene în alb şi negru, alta mai liberă, mai expresivă, mai vibrantă şi mai plină de sensibilitate, manieră ce dă adeseori efecte sumbre.

Cea de-a doua perioadă din activitatea lui Radu zugravul poate fi încadrată — după desenele din caiet — între anul 1761, data terminării lucrului la Brădet şi sfîrşitul vieţii sale, în jurul anului 1802. Este o etapă de plină maturitate şi de bătrîneţe în care artistul dobîndise o viziune şi o manieră de lucru mai unitară şi mai proprie, care ar putea fi considerată cea a „stilului său personal''. Operele realizate în această perioadă de maturitate reflectă o pictură mai închegată şi mai gîndită. Lucrările sînt mai finisate, colorate în tonalităţi mai închise, căutînd să dea desenului consistenţa unui tablou. Printre acestea se numără scena „Răstignirii'', (fig. 42), model după un tip iconografic vechi (ms. 5 307, f. 17r), variantele pentru tema „Plîngerii'' (ms 4 602, f. 106v şi r) (fig. 43 şi fig. 44) ce amintesc de modelul unui epitaf, chipul sfîntului Cristofor (ms. 4 602, f. 113r) (fig. 45) şi al sfîntului Gheorghe (ms. 4 602, f. 85 v) (fig. 46) reprezentat de artist fără să ţină seama de prescripţiile erminiilor ca un bărbat cu barbă, foarte asemănător cu sfîntul Cristofor. O invocaţie (fig. 47) de pe icoana Maicii Domnului (ms. 4 602, f. 87r) ne indică că artistul nu era străin de textele erminiilor greceşti complăcîndu-se a folosi formule de veneraţie asemănătoare celora pe care artiştii de la Athos le utilizau în predoslaviile manualelor de pictură. În acest sens pledează şi textele cu extrase din erminii cu privire la tipicul după care urma să fie reprezentat un sfînt cît şi iconografia unor scene ce reproduc întocmai în caiet indicaţiile şi recomandările întîlnite în erminii.

Dacă în prima perioadă a vieţii sale zugravul Radu se dovedeşte un pasionat desenator, folosind tehnica desenului în cerneală, în această a doua perioadă a carierei sale el

Fig. 39. — Radu Zugravul. Modele de zugrăvit prooroci și icoane reprezentînd ,,sărbători'' (Întimpinarea Domnului). Cat. 223.

Fig. 40. — (Radu Zugravul). ,,Botezul Domnului''. Cat. 168.

Fig. 41. — (Radu Zugravul). Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 198.

Fig. 42. — (Radu Zugravul). Răstignirea lui Hristos. Cat. 328.

Fig. 43. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 210.

Fig. 44. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 211.

Fig. 45. — (Radu Zugravul). ,,Sti Hristofor". Cat. 221.

Fig. 47. — Radu Zugravul. Maica Domnului indurătoare. Cat. 172.

Fig. 46. — (Radu Zugravul). Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 169.

se manifestă ca un original mînuitor al culorii. Desenul său a devenit mai incisiv, trăsăturile sînt mai libere și mai nervoase. El a depășit timiditatea unui fidel copist de modele și a început să lucreze pe schemele iconografice ale vechilor modele ca un desenator format. Tehnica se îmbogățește cu subiecte noi ca cele din *Acatistul Maicii Domnului* (cf. ms. 4 602, f. 65v; 105r, 68r) și din *Apocalips* (cf. ms. 5 307, f. 42r; 45v). O mare atenție acordă artistul modelelor de icoane între care copiază cu predilecție tipuri de icoane cretane, athonite și rusești sau realizează pe linia tradițională a picturii de icoane brîncovenești opere de un caracter baroc pronunțat Icoana Maicii. Domnului cu pruncul semnată și datată Radu zugraf 1775, (ms. 5 307, f. 20 r) (fig. 48) și icoanele de pe filele 21v și 22r din aceeași serie. În tratarea temelor necesare zugrăvirii turlei artistul imprimă Pantocratorului (fig. 49) o expresie dramatică folosind ca și în figura Domnului Savaoth tipologii de veche tradiție (fig. 146).

Caracteristic pentru viziunea pe care și-o făurise artistul despre chipul cum trebuie să apară figura unui sfînt este ultimul desen din caietul de modele reprezentînd capul sfîntului Ioan Botezătorul (ms. 5 307, f. 52v). Stăpîn pe mijloacele sale el a executat aci un desen de o factură nouă într-o compoziție ce se apropie de pictura de șevalet. Din aceeași tendință s-a născut și silueta elegantă conturată printr-o linie fină a tinerei fete în costum de epocă cu accesorii de vînătoare ce amintește de gravurile și desenele executate la noi de unii artiști călători străini. Lucrările ilustrează în evoluția picturii lui Radu stadiul contaminării cu arta nouă de factură apuseană, ce devenise aproape inevitabilă. Același proces se poate urmări și în nenumăratele studii de atelier în care zugravul își exersează mîna și ochiul urmărind cu predilecție formele corpului omenesc în acțiune, analizînd atitudini, gesturi (fig. 50).

Încheind bilanțul unei vieți de mai bine de opt decenii închinate nu numai artei dar și culturii, Radu zugravul nu a fost un simplu copist de modele. Fin și talentat desenator, iconar, pictor de biserici și copist de manuscrise el a lăsat una din operele cele mai reprezentative pentru cunoașterea procesului prin care a trecut pictura muntenească, în ultima etapă a dezvoltării ei tradiționale.

Este greu a preciza — cu toată abundența graficii și a datelor ce le pune la dispoziție studiul caietului de modele — în ce localitate s-a statornicit pînă la urmă zugravul Radu [36]. Activitatea sa pledează mai mult spre ipoteza că acesta a făcut parte din categoria acelor artiști itineranți care au cutreierat după cerințe de moment, — asociați în echipe sezoniere —, pe la multe monumente din diferite regiuni ale țării.

În ceea ce privește pe continuatorii caietului din veacul al XIX-lea, totul ne îndreptățește să-i situăm între reprezentanții principali ai acelui grup de zugravi români tîrzii care și-a închinat în tot cursul veacului al XIX-lea activitatea orașului Tîrgoviște și monumentelor din împrejurimile acestui centru de veche tradiție picturală românească. Căci fără a căuta atît de departe, în trecutul artistic al fostului oraș domnesc, cînd în veacurile XV și XVI nume de artiști tîrgovișteni ca Dobromir și Stan de la Dealu stau în fruntea creației picturii muntenești, și trecînd peste întreaga perioadă artistică legată de activitatea desfășurată aci în vremea lui Matei Basarab și a lui Constantin Brîncoveanu, cele cîteva ansambluri mai recente din veacul al XVIII-lea, cunoscute azi, confirmă păstrarea acestei tradiții [37].

[36] Cercetări recente, cf. C. Bălan și Andrei Pănoiu. *Date noi privind activitatea lui Radu Dascălul zugravul și în legătură cu folosirea erminiei sale în veacul al XIX-lea de către Avram zugravul*, în *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de artă*, București, februarie 1968, p. 250 — 258. Date noi atribuite lui Radu Zugravu și picturile bisericii din Hălmagiu, atribuție asupra căreia păstrăm rezerve urmînd a fi verificată prin studii comparative cu celelalte ansambluri de pictură executate sau atribuite de artist cum sînt cele de la Bogdănești Gura Văii și Giulești Țigănia; cf. și scrisoarea din 1784, ms. 4 602, f. 110r.

[37] Cf. T. Voinescu, *Zugravi din veacul al XVIII-lea la biserica Sfinții Împărați din Tîrgoviște*, în *SCIA*, VIII (1961), nr. 2, p. 473 — 474.

Fig. 48. — Radu Zugravul. Model pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus. Cat. 332.

Fig. 49. — Radu Zugravul. Iisus Pantocrator. Cat. 296.

Fig. 50. — Radu Zugravul. Foaie de studii de atelier. Cat. 375.

Fig. 51. — Niţă Zugravul. ,,Sfîntu mucenic Dimitrie'' omorînd pe Lie. Cat. 187.

Chiar şi în primele trei decenii ale veacului al XIX-lea, care separă contribuţia la caiet a lui Radu zugravul de participarea zugravilor Niţă şi Avram, activitatea artistică în Tîrgovişte se dovedeşte la o cercetare mai atentă, a fi fost în această perioadă deosebit de intensă. Întîlnim acum des, în pisanii ca şi pe icoanele ce populează interioarele bisericilor, nume de zugravi localnici ca cele ale lui Bănică, Gheorghe şi Nicolae din Săteni, sau ca cel al lui Pîrvu din Tîrgovişte [38] care, singur sau în colaborare cu alţi zugravi, îşi începe tot acum activitatea, pentru a ajunge mai tîrziu unul dintre artiştii mult căutaţi ai timpului său, după cum ne-o dovedesc picturile ce a lăsat la bisericile din Adînca, Trestioara (Prahova), Mănesti — Coada Izvorului unde lucrează cu fiul său Florea, Gura Vulcani, Mănăstirea Fusea — Vulcana Pandeli şi biserica Sf. Gheorghe din Tîrgovişte decorată în colaborare cu Avram zugravul şi Ilie.

Continuatorii efectivi ai lui Radu zugravul sînt însă, după cum apare în caiet, fraţii Niţă şi Avram, fii lui Grigore suditul. Gradul de rudenie dintre cei doi zugravi nu a fost relevat pînă acum, deşi el rezultă din semnăturile acestora, atît din cuprinsul caietului cît şi din contractul încheiat de Avram pentru pictarea bisericii Sfînta Paraschiva din Rîmnicul Vîlcea, în care Avram semnează „sin Grigore sudit'' la fel ca şi Niţă pe modelele sale din caiet [39]. Dealtfel similitudinea stilistică ce caracterizează desenele executate în prima etapă din colaborarea celor doi fraţi în caiet confirmă formarea acestora în acelaşi climat artistic.

Se cuvine de asemenea a acorda o mai mare importanţă contribuţiei lui Niţă zugravul la continuitatea caietului. Numeroasele desene identificate acum, ca executate de acesta în cuprinsul caietului, pun în relief şi conturează personalitatea unui artist român despre care cercetările din trecut se limitau numai la menţionarea unui nume şi acesta sub o formă neprecisă — de Nitza Ioan — aşa cum nu apare nicăieri în caiet. Activitatea sa deşi se circumscrie unei perioade scurte, de la începutul veacului al XIX-lea, cuprinsă între anii 1829, cînd artistul semnează modelul (fig. 51) reprezentînd pe sfîntul Dimitrie omorînd pe Lie (ms. 4 602, f. 94v), şi pînă în 1831 (fig. 52 — fig. 61), dată după care nu mai întîlnim nici un desen de al lui Niţă zugravul datat de acesta, se dovedeşte prin calitatea artistică a unora dintre temele tratate de o importanţă egală, dacă nu chiar superioară, celei a fratelui său Avram ca şi faţă de opera multora dintre contemporanii săi.

Niţă zugravul se impune de la început ca un artist preocupat să-şi însuşească noile forme ale picturii contemporane contaminate de ecourile artei apusene. Paralelismul dintre tradiţia artei medievale româneşti şi înnoirile deprinse prin modele este vizibilă şi în activitatea de iconar a lui Niţă zugravul în care însă tipurile ce păstrează caracterele picturii brîncoveneşti apar mult schematizate.

În majoritatea lucrărilor sale (fig. 56 şi fig. 59) Niţă foloseşte un desen sigur şi viu cu care reuşeşte să exprime viziunea sa artistică. Cîteva însemnări ce figurează în caiet ne îmbogăţesc cunoştinţele cu privire la raporturile zugravului cu contemporanii, la relaţiile acestuia cu clientela, la felul plăţii — în natură sau în bani— , la programele iconografice şi la reţetele de care se folosea.

Dacă numele lui Niţă nu mai apare în caiet după anul 1833, în schimb activitatea lui Avram zugravul poate fi urmărită atît prin conţinutul bogat al manuscrisului 4 602 (fig. 62 — fig. 65) cît şi prin datele documentare ce pun în lumină activitatea sa de pictor de biserici şi iconar ce desfăşoară pînă tîrziu în veacul al XIX-lea, perioadă în care Avram a răspuns fără încetare cerinţelor multiple ale societăţii contemporane reprezentată printr-o clientelă aparţinînd clasei mijlocii : mica boierime, negustorimea şi meşteşugari înstăriţi. La data înce-

[38] Cf. V. Brătulescu, *Zugravi de biserici din secolele XVIII — XIX*, în *Glasul bisericii*, 1959, nr. 3—4, p. 273.

[39] Cf. C. Bălan şi Andrei Pănoiu, *Date noi . . .*

Fig. 52. — Niță Zugravul. Pilda cu via și cu lucrătorii. Cat. 275.

Fig. 53. — Niță Zugravul. ,,Sfînta Troiță''. Cat. 265.

Fig. 54. — Niță Zugravul. Icoană împărătească. Iisus mare arhiereu. Cat. 277.

Fig. 55. — Niță Zugravul. ,,Lepădarea lui Petru''. Cat. 274.

Fig. 56. — Niţă Zugravul. ,,Înălţarea lui Hs Is". Cat. 262.

Fig. 57. — Niţă Zugravul. Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 158.

Fig. 58.— Niţă Zugravul. Model pentru o icoană împărătească a Maicii Domnului cu Iisus pe tron. Cat. 256.

Fig. 59. — Niţă Zugravul. Foaie de studiu : sfînt militar. Cat. 292.

Fig. 60. — Niță Zugravul. Foaie de studii. Sfîntul Ioan Botezătorul și alți doi sfinți. Cat. 254.

Fig. — 61. Niță Zugravul. Iisus Pantocrator. Cat. 255.

Fig. 62. — Avram Zugravul. Iisus drept împărat. Cat. 111.

Fig. 63. — Avram Zugravul. „Botezul lui Hristos”. Cat. 107.

Fig. 64. — Avram Zugravul. Trei modele de reprezentat sfinţi. Cat. 245.

Fig. 65. — Avram Zugravul. Modele pentru reprezentarea Maicii Domnului cu Iisus în picioare şi a lui Iisus Hristos în picioare binecuvîntînd. Cat. 45.

putului colaborării sale la caiet — 4 mai 1833 (cf. Ms. 4 602, f. 56 v) — la care semnează şi datează modelul pentru icoana împărătească a lui Iisus (fig. 62), Avram era desigur un artist tînăr, la începutul carierei ca și a vieții sale de familie, dat fiind că în acelaşi an a avut loc şi căsătoria sa cu Zoița (cf. f. 111r, însemnarea de pe schița pentru reprezentarea sfîntului Eustațiu executată la 27 ianuarie 1833). Curînd după această dată îl întîlnim contractînd picturile bisericii din Cucuteni unde la începerea lucrului, în octombrie 1834, primeşte 20 + 24 taleri și o altă rată de 66 taleri la sfintul Dumitru al aceluiaşi an. Este vorba de biserica Sf. Nicolae și Sf. Paraschiva [40] a cărei refacere cu cheltuiala popii Banu, a popii Ion din Vulcana şi a lui Niță din Tîrgoviște are loc în 1830 şi se termină în 1835.

Artistul se arată în acest timp preocupat şi de îmbogăţirea cunoştinţelor sale prin „stihuri" și „sclitadele" pentru pictura murală şi de icoane (cf. însemnarea din decembrie 1835 de pe f.36r din ms. 4 602).

Comenzile de zugrăveli se succed şi în anii următori, astfel în 1836 Avram este angajat să execute pictura bisericii din Dragomireşti [40], cu hramul Sf. Nicolae, prefăcută din iniţiativa stolnicului Radu Cornescu [41]. Din aceeași perioadă datează şi icoanele executate pentru biserica Albă din Tîrgoviște, dintre care se mai păstrează azi icoana sfîntului Ilie, datată 1841, ca și cele din biserica Sf. Nicolae Simuleasa, lucrări în care după cum se vede în icoana Sf. Haralambie din 1842 [42] Avram folosește încă vechile modele de tradiţie brîncovenească, deşi modele contemporane ca cele ale Maicii Domnului de tip Mater Dolorosa din aceeaşi biserică arată că zugravul nu era străin de curentele active ale picturii occidentale. Marea preţuire de care ajunsese să se bucure ni-l confirmă faptul că Episcopia Rîmnicului îl angajează să picteze biserica Sf. Paraschiva din Rîmnicul Vîlcea la care lucrează asociat cu alţi zugravi şi anume Petre zugraf ot Lihovari din județul Muscel, Raicu Dragea din Tîrgovişte şi Luca Luculescu ce se făcuse cunoscut prin picturile bisericii din Ludeşti [43]. Avram era ocupat în acelaşi timp şi de o altă lucrare și anume de zugrăvirea bisericii schitului Fusea — vechea ctitorie a lui Negoiţă Fusea de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea — monument ce fusese dărîmat de cutremur şi se repara acum de către starețul Dionisie (conform contractului din 22 iunie 1844 ce figurează în caiet la fila 24r). Tot Avram este şi autorul picturilor din Runcu şi Runcu-Valea Iepii [44].

Este evident că stilul picturii lui Avram era pe gustul contemporanilor şi că aceştia se adresau de preferință acestuia pentru satisfacerea nevoilor de ctitori într-o perioadă ca aceea în care comenzile erau numeroase și o întreagă campanie de refaceri — ca urmare a succesivelor pagube aduse de cutremure — era în curs. Astfel întîlnim numele său în pisania bisericii Sfinții Arhangheli împreună cu cel al unor zugravi contemporani, ca Sake şi Pîrvu, ca şi la bisericile Sfinţilor Arhangheli și Sf. Nifon, ultima lucrare contractată în 1854 [45]. Printre bisericile decorate în aceeași perioadă se numără şi biserica Sf. Ioan Botezătorul [46], azi dărîmată, la care a fost ajutat de Luca Luculescu din Tîrgoviște, ca şi la biserica Geantolu în anul 1860 [47].

În 1861 Avram zugravul îmbolnăvindu-se este obligat să-şi întrerupă temporar activitatea [48]. Îl regăsim peste un an, în 1862, pictînd împreună cu Pîrvu şi cu Ilie la biserica Sf. Gheorghe din Tîrgoviște [49].

[40] Cf. N. Stoicescu, *Bibliografia I, Țara Românească*, vol. I, București, 1970, p. 235, și Ms. 4 602, f. 13r.

[41] *Ibidem*, p. 289, și ms. 4 602, p. 130r.

[42] Cf. icoana sfîntului Mucenic Haralambie, pictură pe lemn semnată și datată „Avram zugrav ot Tîrgoviște, 1842, Dek. 30". Dim.: 0,830/0,620.

[43] Cf. C. Bălan și Andrei Pănoiu, *Date noi* ..., p. 251—255.

[44] *Ibidem*, p. 255, nota 21, și N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 347.

[45] Cf. C. Bălan și Andrei Pănoiu, *Date noi* ..., p. 256, nota 22.

[46] *Ibidem*, p. 256, nota 23.

[47] *Ibidem*.

[48] Cf. însemnare din 1861, ms. 4 602.

[49] Cf. C. Bălan și Andrei Pănoiu, *Date noi* ..., p. 256, nota 24.

Textul contractului din caiet încheiat la 30 mai al aceluiaşi an cu egumenul mănăstirii Nucetului (ms. 4 602, f. 3r şi 3v) pentru biserica din Gura Suţei constituie pentru cunoaşterea modului său de lucru un preţios document.

Colaborarea la caiet începînd din anul 1862 se dovedeşte mai redusă, datele privind ultimii ani ai vieţii sale arătîndu-l prezent în viaţa oraşului său natal, mai ales ca iconar şi prin rolul său de dascăl la bisericile locale. În acest sens vorbesc şi icoanele din biserica Sf. Niculae Simuleasa ce poartă menţiunea Pană Hagiul Avram de unde deducem că între timp artistul ca şi mulţi dintre contemporanii săi întreprinsese o călătorie la Sfîntul Munte.

Din însemnările în manuscris ale unui contemporan[50] aflăm că Avram a locuit pînă la sfîrşitul vieţii sale în Tîrgovişte, pe strada Tabaci şi că a murit căzînd de pe schelă, împreună cu un tovarăş de lucru, în anul 1879. Data morţii vine însă în contradicţie cu inscripţia de pe pisania zugrăvită în Biserica Domnească din Tîrgovişte în care numele lui Avram este trecut în 1881 la încheierea lucrărilor de refacere ce s-au întreprins la acel monument[51].

Colaborarea la caiet a lui Niţă şi a lui Avram lasă să se vadă pe de o parte permanenta legătură a caietului acestora cu caietul lui Radu zugravul din care fie că au reluat prin copiere teme iconografice fie că şi-au însuşit aceeaşi manieră de tratare, iar pe de altă parte că în tot cursul veacului al XIX-lea, ca şi în veacurile anterioare a avut loc şi s-a dezvoltat o intensă activitate culturală şi artistică de pictură murală medievală. La curent cu noua viziune a picturii de la începutul veacului al XIX-lea, zugravii locali au cultivat în domeniul picturii murale o artă ce şi-a păstrat legătura cu linia tradiţională a picturii medievale tîrzii şi au contribuit — în climatul cultural şi artistic provincial local — la procesul de trecere de la viziunea picturii de factură post-bizantină la o manieră ce purta din ce în ce mai vii trăsăturile artei de la începutul veacului al XIX-lea. Astfel încît în afară de condiţiile ce au determinat caracterul unei picturi ca cea patronată de Gheorghe Tattarescu, a cărui rol în procesul de occidentalizare a picturii de la mijlocul veacului al XIX-lea este azi bine cunoscut, se cuvine a nu trece cu vederea şi alte faze ale aceluiaşi proces şi în special pe cele ce s-au desăvîrşit în climatul artistic şi cultural provincial, proces la desăvîrşirea căruia contribuţia grupului de zugravi din Tîrgovişte se cere a fi cu precădere recunoscută azi.

[50] Cf. ms. Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de manuscrise, 28/1947, A. 540.

[51] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României,*

Lectura textelor și a legendelor a fost făcută de MARTA ANINEANU, șefa Cabinetului de manuscrise—carte rară—din Biblioteca Academiei R. S. România din București, căreia îi mulțumim călduros pe această cale. Textele religioase, care însoțesc imaginile, sînt scrise cu caractere chirilice chiar de zugravi, puțin familiarizați cu scrisul, cu excepția lui Radu, de aceea limba folosită și grafiile sînt stîngace și defectuoase. Pentru a păstra nivelul exact al textului s-a adoptat o transcriere cît mai riguroasă, intervenindu-se numai acolo unde o cerea cursivitatea acestuia. S-a transcris pentru ѣ = e, é, ea, ıa = ĭa, a, ea, e nediftongat; ъ = ă, î, ŭ, ĭ, e. Toate transcrierile din chirilică au fost puse între ghilimele și aranjate pe cît posibil în ordinea în care se găsesc în original, uneori pe două registre : sus, jos. Legendele, citatele religioase, însemnările laice au fost separate între ele prin pauză (—) sau virgulă. Toate alternanțele și prescurtările din original au fost în general menținute. S-a intervenit în punctuație.

S-au folosit următoarele indicații :

< > intervențiile editorului

[ ] litere sau cuvinte de prisos în original

<. . . > cuvinte nedescifrate

. . . loc rupt

/ indică limita unei pagini, text sau vers.

Deseori textul de pe filactere și multe încercări de condei sînt trunchiate, ele au fost păstrate ca atare, fără nici un semn special. Siglele folosite pentru Iisus și Fecioara Maria au fost transcrise respectiv cu caractere chirilice sau grecești. Legendele sau textele în limbile slavă și greacă au fost transcrise în limba și cu alfabetul respectiv, urmate de traducerea în limba română, în paranteze. Cuvîntul slav рѫка = mîna, din însemnările zugravilor, a fost redat în original și traducere. Ordinea în care sînt catalogate desenele este cea în care se găsesc în colecția Cabinetului de manuscrise — carte rară — al Bibliotecii Academiei R. S. România, deși aceasta nu reprezintă succesiunea cronologică în care le-au executat artiștii. Titlul, cînd reproduce legenda de pe manuscris, este trecut între semnele citării, pentru scenele fără legende identificarea aparține autoarei. Cînd identificările zugravilor aparțin autoarei numele acestora este trecut în paranteze rotunjite. Identificările de secole au fost trecute fără paranteze de asemenea s-au păstrat parantezele rotunde cînd ele figurau în text. La filele cu cîte două scene pe o pagină, la care nu s-a putut determina cu preciziune dimensiunea fiecărei scene în parte, desenul întrepătrunzîndu-se de la o scenă la alta, s-a dat dimensiunea întregii file cu descrierea ambelor desene la același număr de catalog.

Inscripțiile și legendele nu au fost transcrise exhaustiv, au fost lăsate de o parte cele care nu erau în legătură cu caietul și cele prea lungi. Dintre acelea mai puțin legate de pictură, s-au menținut cele semnificative pentru ilustrarea mentalității epocii, îndeosebi preceptele de morală laică și religioasă care ilustrează influența circulației cărților în mediul artistic al veacului al XVIII-lea și primele decenii ale veacului al XIX-lea.

CATALOG

BAR, Cabinetul de manuscrise — carte rară, Ms. rom. 4 602

1 — f.1r — MICHĂESCU GR.

Schița unui complex mănăstiresc și un studiu pentru un cap de bărbat.

Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,150 m × 0,210 m.

Semnat și datat în dreapta filei sus : *Desenată de sub semnatulŭ 1870 iulii 11 Gr. Michăescu.*

Desenul de slabă calitate artistică este executat probabil de unul dintre ultimii colaboratori ai caietului.

2 — f.1v — SEC. XIX

Foaie de studii ; în centru Dumnezeu Savaoth unul cu trei chipuri, binecuvîntînd. În partea de sus a filei schița unui portret de cleric și chipul, fără aureolă, a lui Dumnezeu Savaoth, schiță pentru figura centrală.

Pe aureolă, desenată cu compasul, a figurii centrale, siglele **Н Ѡ О**

Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,150 m × 0,210 m.

3 — f.2r — SEC. XIX

Foaie de studii. Schiță pentru reprezentarea unei sfinte cu un potir în mîna stîngă și 2 nuielușe în mîna dreaptă. Iconografie de tip occidental. În dreapta studii pentru reprezentarea Maicii Domnului îngenuncheată și a unui personaj în mișcare, cu o spadă în mînă ridicată deasupra capului (fig. 115).

Desen în peniță, cerneală neagră cu urme de creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. În cîmp pete de acuarelă indicînd încercări de pensulă pentru culori. Dim. : 0,160 m × 0,210 m. Hîrtia ruptă și lipită în mai multe locuri.

4 — f.2v — SEC. XIX

Foaie de hîrtie albăstruie deschis, cu urme imprecise de creion. Dim. : 0,160 m × 0,210 m.

5 — f.3r — v — AVRAM ZUGRAVUL

Contractul încheiat de Avram zugravu din Tîrgoviște, la 30 mai 1862, cu egumenul mănăstirii Nucetului pentru zugrăvirea bisericii din Gura Șuții. Pe verso, schițele, cu cerneală neagră pentru reprezentarea arhanghelilor Mihail și Gavril.

Desen în peniță, tuș sepia și cerneală neagră, cu urme de creion pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,195 m × 0,315 m.

3r — *Textul contractului* :

„Prin care să face cunoscut că prin bună tocmeală și învoire ce ne-am învoitu eu suptu iscălit cu părintele egumenu mănăstirii Nucetului o biserică de zugrăvit pă propietatea s. mănăstiri satu Ivănca, Gura Șuții după condiția sfinții lor sale părintelui Ionichie, care vor fi însemnate pre anume cu chipu următor : în oltar, sus pă boltă :

1 Tatăl Savaoft<sic>.
2 Maica Domnului cu 2 voivozi, 2 proroci.
3 6 arîfirei și arfidiaconu Ștefanu.
4 O Pandocrator cu patru, 4 evangheliști.
5 Tînpla cu 12 praznice, 12 apostoli și Răsticnirea sus.
6 10 mucenici, cei mari.
7 În tinda fămeilor Maica Domnului în boltă cu 4 cîntăreți.
8 8 cuvioși în tindă.
9 Adormirea Maicii Domnului deasupra ușii.

10 Hramul bisericii deasupra ușii afară.
11 4 icoane împărătești: D. Hs, Maica Domnului, s. Ioan, Dumineca tuturor sfinților.
12 O icoană mică pă iconostasu, tot hramul bisericii.
13 Ușile împărătești, Buna Vestire.
14 Deasupra ușii sfînta mahramă.
15 Iconostas cu 2 tritipode însă icoanele coro< a >nele poleite, ușa văpsită.

Și pentru aciasta tocmială ni-am învoitu cu aor N. 2 000 adecă lei doo mi< i > tocma, și să amu a intra în lucru la iunie 6, stăruindu cu toată silința pînă la săvîrșiea zu-
3v — grăvelii bisericii, iar banii de mai sus arătați să mi-i răspunză pomenit/părintele Ionichie egumenu în trei resturi, adecă unu la facerea contractului, al 2 la jumătatea lucrului, al 3 dupăsă vîrșirea bisericii de toată zugrăveala. Și pentru încredințarea sfinții sale m-am iscălit însumu rugîndu șiunurabila poliți<e >de l-au adeverit spre a-și avea temeiu.

Hagi Avram zugrav adeverezu, 1862, mai 30".

6 — f.4r — SEC. XIX

Plîngerea. Proiect pentru o pictură murală.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere și cifre pentru culori. Dim.: 0,170 m × 0,235 m.

De același artist ca desenul de la fila 4 v. și cu cele din seria desenelor de la filele 5r — 12v.

7 — f.4v — SEC. XIX

Coborîrea de pe cruce. Proiect pentru o pictură murală (fig. 93). Pe filacterul prins sus pe brațul crucii siglele: IHB repetate unele sub altele.

Desen în creion pe hîrtie albă. Indicații în litere și cifre pentru culori.

Dim.: 0,170 m × 0,235 m.

Executat de același artist cu precedentul.

8 — f.5r — SEC. XIX

Foaie de studii și însemnări: motiv ornamental floral. Socoteli și un pomelnic de morți.

„1 pr 10 20, 13 cotu pă 3 pentru sfți arăhanghelu Mihail, s. Ion, tomiți pă 2 icusari un s. dela Stanciu.

Morți: Ionu, Barbu, Sora, Stan, Ilinca, Sanca<sic >, Ioana, Sultana,Comanu".

Scrisul și desenul în creion, pe hîrtie albă. Dim.: 0,173 m × 0,235 m.

9 — f.5v — SEC. XIX

Foaie cu socoteli.

„lei	p.	
24	20	au plătit moșii Dimitru Renculescu pă s. Dimitrie.
20	10	au dat pentru s. Gheorghe chir Gheorghe podar. Am prim tri oca por<um >b arvună, lei 9.
100	—	Ion Mateiu Milea plătește s. Îngroparea lui Hs.
100	—	s. Pogorîre o plătește chir Iosiv den Vale.
100	—	Cina de taină o plătește chir Marin Rapan.
120	—	au plătit pă s. Dimitrie călare afară lîngă hram și cuvio<a >sa Paraschiva, Dumitru Troșa, lei 20 pol".

Scriere cu cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim.: 0,175 m × 0,235 m.

10 — f. 6r — SEC. XIX

Înălțarea lui Iisus. Foaie cu schițe pentru o mare compoziție de decorație murală.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori, pe veșmîntul lui Iisus. Dim.: 0,165 m × 0,213 m.

11 — f.6v — Filă albă.

12 — f.7r — SEC. XIX

Foaie cu schiță mică sus în stînga și un cap de sfîntă, spre mijloc lateral stînga. Desen în creion, pe hîrtie albă. Dim.: 0,165 m × 0,215 m.

13 — f.7v — SEC. XIX

Schimbarea la față. Schiță pentru o pictură murală.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,210 m.

14 — f.8r — SEC. XIX

Coborîrea Duhului Sfînt. Schiță pentru o compoziție murală (fig. 90).

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,210 m.

15 — f. 8v — Filă albă

16 — f.9r — Filă albă

17 — f.9v — SEC. XIX

Învierea (Iconografie de tip occidental).

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,210 m.

18 — f.10r — SEC. XIX

Compoziție pentru decorarea unui plafon. Citat din Crez în partea de sus a filei cu indicația „articu 1" din care rezultă că artistul s-a inspirat din acest text. În realitate citatul este o formulare prescurtată de artist din articolele 1 și 2.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim.: 0,195 m × 0,300 m.

19 — f.10v — SEC. XIX

Foaie de studii pentru zugrăvit scene inspirate din Crez, articolele 4 și 5. (Prinderea, Răstignirea, Coborîrea de pe cruce) (fig. 89).

În creion, pe marginea de sus a filei, citat din articolul 4. În partea de jos a filei numerotare 5 pentru scena Răstignirii, indicație pe care artistul a șters-o, ca și pe cea pentru un viitor desen al Învierii pe care nu l-a mai realizat aci, probabil pentru că și-a dat seama că se încadrează în articolul 6.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere și cifre pentru culori. Dim. : 0,195 m × 0,300 m.

20 — f. 11r — SEC. XIX

Schițe pentru două decorații murale, inspirate din articolul 3 din Crez (fig. 91).

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,195 m × 0,210 m.

21 — f. 11v — SEC. XIX

Studiul unei compoziții pentru decorarea unui plafon inspirat din articolul 6 din Crez.

Însemnări pentru personaje în partea de sus și în josul paginii.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,195 m × 0,210 m.

22 —f. 12r — NIȚĂ cu ST . . . (zugravi sec. XIX)

Adormirea Maicii Domnului (fig. 92). Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicații în litere și cifre pentru culori. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

Semnături în dreapta sus, spre margine : *Niță cu St. . . .*

23 — f. 12 v — SEC. XIX

Foaie cu socoteli

„27   51,22
24,20
51,20
66,10
117,30
3,8"

Scrise cu creionul de Niță zugravul, pe hîrtie albă. Dim.: 0,180 m × 0,235 m.

24 — f. 13 r — SEC. XIX

Sfîntu Petru.

Desen în peniță, tuș sepia, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,210 m × 0,280 m.

Prezintă asemănări stilistice cu desenul semnat de Niță zugravul, f. 14 v.

25 — f. 13v — SEC. XIX

Iisus Păstor.

Desen în peniță, tuș sepia, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,210 m × 0,280 m. Fila consolidată.

Prezintă asemănări stilistice cu desenul semnat de Niță zugravul f. 14 v.

26 — f. 14r — Continuarea desenului de pe fila precedentă.

27 — f. 14 v — NIȚĂ ZUGRAVUL

Sfînt cu o spadă, așezat.
Inițiale A.B., lateral, dreapta.
Desen în peniță, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,210 m × 0,280 m.
Semnat în stînga, lateral : *Niță zugrav.*

28 — f. 15 r — SEC. XIX

Sfîntul Petru.
În dreapta, sus, socoteli, scrise cu creionul :

,,15		10	
7	20	10	
2	10	12	
1	30	12	25
25			35"

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albăstruie, deschis. Dim. : 0,175 m × 0,205 m.
Prezintă asemănări stilistice cu desenul lui Niță zugravu.

29 — 30 — f. 15 v — 16 r — SEC. XIX

Concept pentru textul unei pisanii de biserică innoită la 1863 de Avram zugravu. ,,Această s. biserică ce să prăznuește hramul Adormirii Maicii D<omnului>, ce au fost zidită din temelie și ajungînd în proastă stare, întii s-au pardosit la lt 1824 de dumnealor Neculai fost poc <polcovnic ?> Marcu poc <polcovnic ?>, Gheorghe logofăt, Pârvu, Vasile vt. post, Dan Radu, iar acum s-au preînnoit de iznoavă pren osârdiia și cheltuiala dumnealor moșu Savu croitor, dl. Ghiță Efenie cojocar și cu ajutor multor hristiani iubitori de s. locașuri și s-au înfrumusețat și zugrăveala, cît și alte hodo<a>re cele trebuincioase. În zilele domnitorului Prin-
16r cipatelor Unite Valafia și Moldavia, Alexandru Ion Cuza voivod, mitropolit D. D. Nifon, lt. 1863 iunie 28".

Scris cu creionul, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,175 m × 0,205 m. Fila ruptă jos, consolidată marginal.

31 — f. 16 v — SEC. XIX

Schiță pentru zugrăvit simbolul evanghelistului Marcu. Detaliu de arhitectură în partea de sus a filei.
Desen în peniță, cu cerneală neagră, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,175 m × 0,205 m.

32 — f. 17r — RADU ZUGRAVUL

sus — ,,*Sfta Troiță*".
jos — ,,*Pogorîrea Duhului Sfîntu*".
Desen în peniță, cu cerneală neagră, acuarelat cu portocaliu, verde și galben, pe hîrtie albă îngălbenită. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,150 m × 0,220 m. Fila ruptă în partea de jos, reparația hîrtiei acoperă azi semnătura zugravului Radu.

33 — f. 17v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele pentru zugrăvit părți din Judecata de apoi : gătirea tronului și tema Deisis.
În josul paginii schiță pentru sfinții Constantin și Elena și un studiu de cap, pentru Sfînta Elena.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,150 m × 0,220 m.

34 — f. 18r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele de zugrăvit apostoli.
De la stînga la dreapta : ,,apost. Pavel, aps. Ioanu <Bo>gos<lo>v, apost. Iacov, apost. Andrei, apost. Vartolomei, apost. Filipu".
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu roșu cărămiziu, liliachiu și verde, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,150 m × 0,220 m.

35 — f. 18v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele pentru zugrăvit sfinți militari și prooroci.
sus — ,,sti Eustatie Plachida, stu Agapie".
jos — ,,pr. Daniilu, prc. A *...*" și vedenia lui Daniel despre cele 4 fiare.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu, cărămiziu, verde, galben, roșu, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culorile veșmîntului sfîntului Eustatie. Dim. : 0,150 m × 0,210 m.

36 — f. 19r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci (fig. 100).
Reprezentați bust, înșiruiți pe două registre cu cîte trei prooroci pe registru, după cum urmează de la stînga la dreapta : ,,prrc Aron" în mîna stîngă cu un filacter cu inscripția ,,toiagu înverzit" — — ,,prrc Solomonu", în mîna dreaptă

cu un filacter cu inscripţia „chivot te-a văzut" — „ Isaia" ţine în mîna stîngă filacter cu inscripţia „sfeşnic te-am văzut" — „prrc Ghedeon" ţine în mîna stîngă filacter cu inscripţia „scoate-mă Doamne" — „prrc David" ţine în mîna dreaptă filacter cu inscripţia „ladă poliită" — „prrc Moise" ţine în mîna dreaptă — filacter cu inscripţia „iugul cel nears te-am".

Dedesubt text : „Pentru 5 mueri împotrivitoare au pierdut Domnu *...* şi pentru o muiere au mîntuit lumea toată, care muiere 1 iaste Ieva cîndu au scos pă Adam din rai, alta Izavela împărăteasa a lui Vaal cîndu goni pre Ilie prroc ; alta iaste Dalida împărăteasa, că scoase ochii lui Sampson ; alta iaste Theofana împărăteasa Făcăi cînd pierdu pre domnul său pă Foca împăr. într-o noapte şi pre opt fraţi ai lui ; a 5 iaste Iroidiiada muierea lui Filip cu jucarea ce-a curvească a fii-sa tăie capul lui sftu Ion Pr<e>d<idi>ci. Aceste cinci muieri pierdură lumea toată iar prin Precista *...* lumea toată. Cine au fost preot pre pămîntu * ... * Apona mumăsa fiind grea cu iel şi fără iel * ... * fiind cu ielu în pîntece o spintecat-o iar ia * ... * <ca>pul iei în sus cu picioarele în trupul iei stau * ... * acolo şi n-au vorbit dintru acel cias".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Scriere cu cerneală neagră. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

37 — f.19v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Dumineca samarinencii*".
jos — „*Dumineca orbului*".

Desen în peniţă şi laviu, cu cerneală neagră, acuarelat cu verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

38 — f.20r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci :

sus — „prrcu Amos" ţine un filacter, fără text, în mîna stîngă — „prrcu David" ţine un filacter fără text, în mîna stîngă, şi o cutie sub braţ — „prrcu-Moise" ţine un filacter fără text, în mîna stîngă.

jos — „prrcu Nathan" ţine un filacter fără text, în mîna dreaptă — „prrcu Aron" ţine un filacter, cu text „cădelniţă te-am văzut", în mîna stîngă şi o cădelniţă în mîna dreaptă — „prrcu Solomon" ţine un filacter fără text, în mîna dreaptă.

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,155 m × 0,220 m.

39 — f.20v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci (fig. 30).

sus — „proc Iona" ţine un filacter cu text „lînă curată te-am văzut", în mîna stîngă — „proc Daniil" ţine un filacter cu text „munte netăiat te-am văzut Fecio", în mîna dreaptă — „proc Ieremia" ţine un filacter cu text „ floare cu bun miros", în mîna stîngă.

jos — „prc Osie" ţine un filacter fără text, în mîna dreaptă — „proc Ezechiil" ţine un filacter cu text „poarta aceasta", în mîna stîngă — „prc Zaharia novi" ţine un filacter cu text „te-am văzut Fecioară" în mîna stîngă.

Desen în peniţă cu cerneală neagră şi laviu sepia, acuarelat cu galben. Dim. : 0,155 m × 0,220 m.

40 — f.21r — SEC. XIX

„*St. Dimitrie*". *Schiţă pentru o icoană.*

Desen în peniţă, cu cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,235 m.
Legenda scrisul lui Avram.

41 — f.21v — SEC. XIX

Sfîntul Nicolae. Schiţă pentru o icoană.

Desen în peniţă, cu cerneală neagră şi urme de creion, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. 0,175 m × 0,235 m.

42 — f.22r — SEC. XIX

„*Arhanghelu Mihail*" şi „*Arhanghelu Gavril*".

Desen în peniţă, cu cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

43 — f.22 v — SEC. XIX

Foaie de studii.
sus — Sfînta Treime.

jos — în stînga, Maica Domnului îngenuncheată.

În colţul din dreapta, jos, însemnare cu cerneală „1848, o<c>t<om>vria 26. Să se ştie cînd au venit moscali<i> şi turcii * . . . *".

Desen în peniţă şi laviu cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

44 — f. 23r — Filă albă.

45 — f. 23v — AVRAM ZUGRAVUL

Modele pentru reprezentarea Maicii Domnului în picioare, cu Iisus în braţe, şi a lui Iisus Hristos, în picioare, binecuvîntînd (fig. 65).

Desen în peniţă şi laviu, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,225 m. Semnat şi datat în josul filei : *Avram zugrav ot Tîrgovişte 1838, aprilie 7.*

46 — f. 24r — (AVRAM ZUGRAVUL)

Textul pisaniei schitului Fusea, Valea Neagră, hram Sf. Nicolae, ctitorie a lui Negoiţă Fusea, reparat de stareţul Dionisie : „Ce te miri şi mă priveşti, nu mă cunoşti, socoteşte dintru-ntîi am fostu clădită de Şerban Fusea pînă în ferestre zidită iar de fiisău Negoiţă isprvită şi cu toate hodoarăli împodobită 1779, iar acum de cutremuru prăpădetă şi acum pă din nou împodobetă, unu den părinţi, Dionisie stareţ iermonahu, îngrijitor la aceste doa schituri, fuse şi bun stăpînitoru, mi-au fost mie folositoru că m-au împodobit frumos încît a spune nu pociu, în zilele prea înălţatului domnu Gheorghe Dimitrie Bibescu voevod oblădui <n>dpre<a> [o] sfinţia sa părintele mitropolit Neofitu la 1844 iunie 22".

Scriere cu cerneală pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,167 m × 0,215 m.

47 — f. 24v — (AVRAM ZUGRAVUL)

Schiţă pentru un tablou votiv al familiei Fusea, probabil pentru biserica la care se referă textul pisaniei de la fila 24 r.

De la stînga spre dreapta portretele : „Stanca soţia lui" şi „Jupan Şerban Fusea" (fig. 152).

Desen în peniţă şi laviu tuş, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,215 m.

48 — f. 25r — (AVRAM ZUGRAVUL)

Partea din dreapta uşii, peretele de apus al tabloului votiv precedent ;
De la stînga spre dreapta portretele : „Jupan Negoiţă" (fiul lui Serban Fusea) ţine biserica, în spatele lui „Ilinca soţia lui", în faţa lui Negoiţă, fiul său „Ioniţă", copil (fig. 152).

Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,215 m. Continuarea filei 24 v.

49 — f. 25v — (AVRAM ZUGRAVUL)

Foaie cu portrete de ctitori, schiţate uşor în creion.

Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. 0,165 m × 0,215 m.

50 — f. 26r — „*Josephine Kaiserin von Frankreich, Königin von Italien*".

Gravură în aramă colorată cu mîna, cu acuarelă în albastru, galben, portocaliu, rubiniu. A servit probabil de model pentru portrete de şevalet. Dim. : 0,155 m × 0,225 m.

51 — f. 26v — verso gravură, fila 26 r.

52 — f. 27r — SEC. XIX

Trei schiţe pentru reprezentări de sfinţi. Pe filacterul desfăşurat al primului personaj, din stînga, inscripţia trunchiată : „De nu/ Ve nu Des fe/Nu su/iol gor".

Desen în peniţă, cu cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,165 m × 0,215 m.

53 — f.27v — SEC. XIX

Studii de figuri : *o femeie şi un bărbat bătrîn în mers.*

Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,173 m × 0,215 m.

54 — f.28r — SEC. XIX

Schiţe pentru reprezentări de apostoli.
Însemnare cu privire la Avram zugravu

în partea de jos a filei : „Și am scrisu eu Ilie Lagu 1865, au fost dumnealui Hagi Avram zugravu bolnavu, aprilie 28”.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,215 m.

55 — f.28v — SEC. XIX

Iisus Pantocrator.

Desen în peniță, tuș sepia, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori:
Dim. : 0,173 m × 0,215 m.

56 — f. 29r — SEC. XIX

Sfîntul Nicolae. Icoană.

Desen în peniță, tuș sepia, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,205 m.

57 — f.29v — SEC. XIX

Studiu pentru reprezentarea unui sfînt.

Desen în peniță, cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,173 m × 0,209 m.

58 — f. 30r — SEC. XIX

Maica Domnului cu Iisus în brațe, așezată pe un tron. Schiță pentru o icoană împărătească.

Desen în creion pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,170 m × 0,202 m.

59 — f. 30v — SEC. XIX

Maica Domnului cu Iisus pe tron. Varianta filei 30 r.

Desen în creion pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,170 m × 0,215 m.

60 — f. 31r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Învierea lui Hs*” ‹Anastasis›.

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu și galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,220 m. Fila întregită în partea de sus unde se mai văd picioarele apostolilor ce ocupau registrul superior.

61 — f. 31v — (RADU ZUGRAVUL)

Duminica Floriilor (Intrarea în Ierusalim).

Mențiune în dreapta, lateral „sfinț‹ii› apostol‹i›”.

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu și galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,220 m. Fila ruptă și întregită în partea de sus.

62 — f. 32r — SEC. XIX

Maica Domnului cu Iisus în brațe. Studiu.

Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,175 m × 0,215 m.

63 — f. 32v — SEC. XIX

Buna Vestire. Schiță (fig. 85).

Desen în creion, conturat parțial cu cerneală neagră, pe hîrtie albăstruie deschis. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,215 m.

64 — f. 33r — SEC. XIX

Iisus Pantocrator (variantă la fila 28 v) (fig. 129).

Desen în peniță, tuș sepia, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,165 m × 0,213 m.

65 — f. 33v — SEC. XIX

Foaie cu socoteli, însemnări și încercări de condeiu.

Însemnări cu creionul în partea de sus a filei. — „Cu multă plecăciune mă închin dumitale domnule Diță. Dăce te uiți așa de grozav — adică cu cel mai nebun, adică te”

„naștere‹e› botez
Erimie împăra‹t›
Gheorghe Haralam‹b› Cozma Dimitrie
Damian”

În josul paginii socoteli :

„125	1 225	L.	pr.
1 428	1 444	121	20
1 746	1 627	370	6
1 925		456	8
1 632		162	3
		261	5
1 827		645	21
		40	4
		68	20
		189	5
		2 314	2

85* ”.

* Semn pentru galbeni.

Scrierea cu tuş negru, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,165m × 0,200 m.

66 — f. 34r — SEC. XIX

Schiță pentru un portret de ofițer.
Desen în creion, pe hîrtie albăstruie deschis.
Dim. : 0,165 m × 0,212 m.

67 — f. 34v — SEC. XIX

Studii de ornamente figurative și florale. Proiect pentru sculptură în lemn a unei uși împărătești.
Desen în tuş sepia, cu urme de creion, pe hîrtie albăstruie deschis. Dim. : 0,165 m × 0,212 m.

68 —f. 35r — NIȚĂ ZUGRAVUL

Model pentru reprezentat părți din Judecata de apoi <gătirea tronului>.
În stînga foii, lateral, însemnarea cu date din erminie indicînd atribute pentru reprezentarea unor sfinți : „Numele neamurilor în strana a mare în carte Iuda, Nethalim b. Asirul, Gadu cu barbă neagră, Iosif tînăr, Danu cu barbă neagră, Isaharu bătrîn, Zavalon cu barba neagră, Veniamin tînăr, Levi bătrîn, Simeonu cu barba neagră, Rovimu tînăru — cu plecăciuni mă".
Siglă pentru Maica Domnului : МНТЕΘЕY[1].
Desen în peniță, cerneală neagră și laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,238 m.
Semnat în partea de jos a tronului „*Dă* рѹка <*mîna*> *Niță ot Tîrgoviște*", și o încercare de semnătură, „*De* рѹка <*mîna*> *Niță*", jos în partea tronului, text barat de artist.

69-70 — f.35v-36r — AVRAM ZUGRAVUL

Stihuri și „sclitadele" din Vechiul și Noul Testament indicații pentru pictura murală mai ales în legătură cu Geneza și Judecata de apoi.
Zugravul și-a însemnat prin litere minuscule din alfabet — pentru recunoaştere — fiecare citat. Litera corespunde cu litera cu care începe primul cuvînt din citat, ca de pildă : j = jos în apă au poruncit multe jăganii au izvodit. Datat 1835 dechemvrie 20 și semnat Avram zugrav. Semnătura se repetă Scriere cu cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

71 — f. 36v — MIHĂILĂ ZUGRAVUL

Ornamente florale și studiu de arhanghel.
Desen în peniță, tuş negru și creion pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m. Semnat sub buchetul de flori, de sus ; *executat de zugravul Mihăilă.*

72 — f. 37r — SEC. XIX

Studii de ornamente florale.
Jos, colţul din dreapta data „1832 iunie 17 zile". Menţiune dedesubtul motivului din stînga „aceste". Pe marginea de sus a filei însemnarea : „Să să știe cîndu au dat un potopu mare foarte cît au venitu gîrlele mari și au înecat satele şi oraşele şi au ţinut de la 17 avăgostu 1837". Lateral-stînga : „cu plecată scrisoare mă închin dumitale cu multă sănă".
Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

73 — f. 37v — Filă albă.

74 — f. 38r — SEC. XIX

Foaie de studii : sfînt militar şi studii de păsări.
Însemnare lateral, stînga, cu cerneală neagră : „cerce Alecu, Alecu plăpomaru". Numele repetat în cîmp, centru.
Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175m × 0,242 m.

75 — f. 38v — *Foaie cu cifre, însemnări și încercări de condei* :

„amară este rădăcina — cu plecată scrisoare mă închinu dumitale frate Apostule, dar mai întîi cercetezu — amară este rădăcina învăţăturii la început * . . . * ca ferea ia pă urmă este mai dulce decîtmierea—cu plecată scrisoare mă închin dumitale la — cu plecată scrisoare mă închin".
Scriere cu cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,240 m.

76 — f. 39r — SEC. XIX

Sfînta Paraschiva. Schiţă.

[1] În original scris cu chirilice.

Desen în peniță, tuș negru, cu urme de creion pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × × 0,230 m.

77 — f. 39v — SEC. XIX

Sfîntul Nicolae. Studiu pentru o icoană împărătească.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,230 m.

78 — f.40r — SEC. XIX

Studiu pentru un apostol din Judecata de apoi.

Încercare de condeiu în stînga jos : ,,Încercare de adecă eu".

Desen în peniță, cerneală neagră pe hîrtie albă mult îngălbenită. Dim. : 0,165 m × 0,234 m.

79 — f. 40v — SEC. XIX

Iisus mare arhiereu. Model pentru o icoană împărătească (fig. 130).

Sigle de o parte și de alta a capului lui Iisus : IC XC.

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu, tuș sepia, pe hîrtie albă, mult îngălbenită. Dim. : 0,165 m × 0,234 m.

80 — f. 41r — SEC. XIX

Foaie de studii. Maica Domnului și Iisus Emanuel.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,155 m × 0,217 m.

81 — f.41v — SEC. XIX

Foaie cu patru studii de sfinte : ,,Ecaterina, Varvara, Chiriachia, Teodora". Ultima foarte estompat desenul și acoperit de scrisul numelor altor sfinți și sfinte, repartizate pe patru coloane, după cum urmează, de la stînga la dreapta : ,,Haral, Grigorie, Sava, Ecaterina, Marina/Visarion, Nicon, Theodosie, Varvara, Parascheva/ Athanasie, Alecsie, Macarie, Thecla, Theodora/Veniamin, Antonie, Ethimie, Iulita, Chiriachia".

Desen în peniță, cu cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,154 m × 0,215 m.

82 — f. 42 r — SEC. XIX

Foaie de studii pentru zugrăvit sfinte : ,,Marina, Iulita, Tecla, Teodora".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,154 m × 0,215 m.

83 — f.42v — SEC. XIX

Studiu pentru un tablou votiv.

Indicații scrise pentru culorile veșmintelor : ,,giubeaoa neagră, maloteaoa pîn? oh, scurteica oh, albă, maloteaoa oh albă, scurteica cămpu alb, flor alb, blana mor".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,154 m × 0,215 m.

84 — f. 43r — SEC. XIX

Melozi.

Desen în creion, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,170 m × 0,233 m.

85 — f. 43v — SEC. XIX

Studiu pentru un sfînt militar (fig. 110).

Desen în creion, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,170 m × 0,234 m.

86 — f. 44r — RADU ZUGRAVUL

sus — ,,*Dumineca ‹orbului›*".
jos — *Viziunea sfîntului Petru din Alexandria.*

Între mîntuitor și sf. Petru scris : ,,Doamne cine ți-au ruptu vășmăntul ? Aria cel nebun".

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu, tuș sepia, acuarelat cu verde și galben pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

87 — f. 44v — (RADU ZUGRAVUL).

,,*Înălțarea lui Ii. Hs*".,

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, violet, cafeniu, verde, portocaliu și galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

88 — f.45r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci și icoane reprezentînd ,,sărbători" :

sus—prooroci în picioare cu filactere cu texte sau însemnări în spațiul dintre personaje. De la stînga la dreapta; „preu Daniil", fără text pe filacter, cu însemnare în stînga filei sus „Daniil zice; munte înțelegător te-am numit Fecioară" — „preu Ghedeon", cu filacter fără text, însemnare în partea de jos, între personaje, stînga, „bătrîn Ghedeon zice; lînă cu roo te-am văzut Fecioară—„preu Iacov" cu filacter fără text, însemnare jos stînga între personaje;„ Scară cu îngeri mai înainte te-am văzut Fecioară" — „prc. Samoil", cu filacter cu text; „asemănare de clește".

jos — „Botezul Domnului".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu deschis pe hîrtie albă. Dim. 0,159 m × 0,219 m.

89 — f.45v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli și icoane reprezentînd „sărbători".

sus—„apost. Simon, apost. Luca, apstl Marco, apstl Petru".

jos — „Buna Vestire".

În josul paginii, spre centru, textul „Fie mie îngere după cuvîntul tău".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben pămîntiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,159 m × 0,219 m.

90 — f. 46r — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața sfinților Nestor și Dimitrie.

sus — „Cîndu s-au luptat stu Nestor cu Liĭa". „Cîndu au luat stu Nestor blagoslovenie de la stu Dimitrie, cîndu au fost în temniță".

jos — „Cînd au dus pe stu Nestor la împăratul legat".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu mult verde și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim.; 0,155 m × 0,216m. De aceste desene ca și de cele de pe filele 46 v. și 93 v. s-a servit zugravul pentru picturile din registrul II din pronaosul bisericii din Brădet, pe care le-a terminat la 1761.

91 — f. 46 v — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața sfinților Nestor și Dimitrie:

sus — „Cînd au tăiat capul lui stu Nestor" — „Cînd au ucis stu Dimitrie pre împăratul".

jos — „Jungherea lui stu Dimitrie".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde, galben și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,155 m × 0 ,216 m.

92 — f. 47r — SEC. XIX

Foaie cu studii pentru icoane împărătești: Maica Domnului cu Iisus și Iisus mare arhiereu binecuvîntînd.

Desen în peniță, tuș negru și roșu, pe hîrtie preparată cu cafeniu. Dim.: 0,135 m × 0,278 m.

93 — f. 47v — *Variante pentru temele* de pe fila 47 r.

Desen în peniță, cu tuș negru, pe hîrtie preparată cu cafeniu. Dim.: 0,135 m × 0,278 m.

94 — f. 48r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Schimbarea la față*".
Mențiuni la personajii: „procu Ilie, procu Moisi".

jos — „*Tăerea capului sfti Ioanu Botezătorul*".

Desen în peniță, cu tuș negru, acuarelat cu mult verde și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,160 m × 0,215 m.

95 — f. 48v — RADU ZUGRAVUL

sus — „*Cînd s-au suit prrcul Ilie la cer cu car de foc și cu cai de focu*".

jos — „*Sfînta Troiță*".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu mult verde, cărămiziu, cafeniu și galben, pe hîrtie albă. Dim.: 0,160 m × 0,215 m.

Semnat de o parte și de alta a piciorului mesei din scena Sftei Troițe: *am scris eu dascălu Radu zugraf.*

96 — f. 49r — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața proorocului Ilie.

Legende în limba greacă din cuvinte fără sens.

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim.: 0,135m × 0,192 m.

97 — f. 49 v — (RADU ZUGRAVUL)

Scenă din viața proorocului Ilie.

Legenda în limba greacă : 'O προφήτης 'Ηλιοῦ ἤλεγξε τὸυ Ohozodi ‹Profetul Ilie blestemă pe Ohozodi›.

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,135 m × 0,192 m.

98 — f.50 r — SEC. XIX

Schiță pentru reprezentarea unui sfînt cu o cruce în mînă.
Însemnare : „cu fericită”.

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă preparată cu cafeniu. Dim. : 0,125 m × 0,145 m.

99 — f.50v — SEC. XVIII

Modele de sfinți și sfinte sub arcade : Marina, Gheorghe și Nicolae.

Legendă în lb. greacă tipărită în josul paginii : Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, καὶ ἐν μεγαλο μάρτυοι θιούτε... καὶ αλίας μεγαλομάρτυρος Μαρίνης πρεοβειανς 'Ελέησον ὁ θεὸς 'ορθοδοξου ‹A părintelui nostru între sfinți Nicolae și între marii martiri sfînt și . . . alias marii martire Marina . . Doamne miluiește›. Gravură în metal lucrată cu dălțița, pe aramă. Foaie dintr-o publicație cu ilustrații. Dim. : 0,125 m × 0,145 m.

100 — f. 51r — SEC. XIX

„*Nașterea Precistei*” (fig. 77).
În partea de jos : ornamente florale.

Desen în peniță cu cerneală neagră, pe hîrtie albă preparată cu cafeniu. Dim. : 0,135 m × 0,195 m.

101 — f. 51v — SEC. XIX

Coborîrea Duhului Sfînt (fig. 78).

Desen în peniță, cerneală neagră. Indicații în litere pentru culori, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,135 m × 0,195 m.

102 — f. 52r — SEC. XIX

Modele pentru zugrăvit apostoli.

Denumirea apostolilor indicată prin inițiale : sus Ia‹cob›, Th‹oma›,
jos — V‹artolomeu›, F‹ilip›.

Desen în peniță, cu cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenușiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,240 m.

103 — f. 52v — SEC. XIX

Continuarea studiilor de apostoli de pe fila 52 r.
Numele primelor două personaje indicate prin inițiale.
sus — P‹etru›, M‹atei›,
jos — Marcu, Simi‹on›.

Desen în peniță, cu cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenușiu, pe hîrtie albă, învărgată. Dim. : 0,180 m × 0,240 m.

104 — f. 53r — SEC. XIX
Maica Domnului îndurătoare.

Desen în creion, pe hîrtie albă, învărgată Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

105 — f.53v — AVRAM ZUGRAVUL

Sfînt militar încoronat cu cununa muceniciei de către doi îngeri în sbor.
Reproducere tipul iconografic întîlnit în modelele lui Radu zugravul și pe gravura grecească de la f. 50 v.

Desen în creion, pe hîrtie albă învărgată. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

106 — f. 54r — AVRAM ZUGRAVUL

Foaie de studii : Sfînt cu o ramură în mînă. Sfînt arhidiacon cădelnițînd, sfinți și proorocul Aron cu „zikkaron” pe frunte.

Dedesubt însemnare scrisă de Avram zugravul privind izvoadele cumpărate de acesta de la Stan : „însemnare pentru izvo‹a›dele ce am cumpărat de la Stan, 5 foi cu mucenici și 12 apostoli în picioare, o naștere a lui Hs, un Hs jumătate, Floriile, Gătirea scaunului, Preobrejănia, Sfănta Troiță veche, o Precistă jumătate și Buna Vestire, 21 ‹sic›apostoli în scaune, o Adormire, 4 foi cu pro‹ro›ci în picere, Duminica orbului, sfîntu Ionu Botezătorul, Săborul Părinților, sfîntul Nicolae, Dumineca Samarinencii, Stretaniia, Înălțarea, un Constantin Brăncove‹a›n”.

Desen în tuș negru, acuarelat cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,240 m.

107 — f. 54v — AVRAM ZUGRAVUL
„*Botezul lui Hristos*” (fig. 63).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră și albastră, pe hîrtie învărgată albă. Dim. : 0,173 m × 0,240 m.

Semnat în dreapta jos : *De* рѹка (*mîna*) *Avram*.

108 — f. 55r — SEC. XIX

Sfinții Constantin și Elena.

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă, învărgată. Dim. : 0,174 m × 0,240m.

109 — f.55v — AVRAM ZUGRAVUL

Cina cea de taină (fig. 86).

Desen în peniță, tuș negru și sepia și laviu de cerneală albastră, pe hîrtie albă învărgată.
Dim. : 0,175 m × 0,240 m.
Semnată : *de Avram zu*.
După modelul lui Radu zugravul din seria desenelor după pictura din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș. Fila 103 r.

110 — f. 56r — SEC. XIX

,,*Nașterea Precistii*''.
Menţiune în cuprinsul titlului ,,frumoasă ar fi, dar una o strică''.

Desen în peniță, tuș negru cu urme de creion, pe hîrtie albă învărgată. Dim. : 0,175 m × 0,200 m.

111 — f.56v — AVRAM ZUGRAVUL

Iisus drept împărat (fig. 62). Icoană împărătească.
Menţiune jos între picioarele jilţului ,,Unu Domnu dreptu închipu ‹in›d''.

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă învărgată. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.
Semnat și datat jos, mijloc : *dă* рѹка (*mîna*) *Avram lt 1833, maiu 4.*

112 — f. 57r — SEC. XIX

Schiță pentru reprezentarea unui sfînt militar.

Desen în creion, abia conturat, pe hîrtie învărgată, albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

113 — f. 57v — SEC. XIX

Maica Domnului îndurerată ‹de factură occidentală de tip Mater Dolorosa›.

Desen în creion și tuș negru, pe hîrtie albă învărgată. Dim.: 0,175 m × 0,248 m.

114 — f. 58r — SEC. XIX

Trei schițe pentru zugrăvit martirii de sfinți.

Desen în peniță, tuș negru, pe hîrtie albă învărgată. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. 0,175 m × 0,240 m.

115 — f. 58v — SEC. XIX

Sfinții Petru și Pavel ținînd biserica.

Desen în peniță, tuş negru, pe hîrtie albă învărgată. Dim. : 0,170 m × 0,240m.

116 — f. 59r — SEC. XIX

Împărtășirea Mariei Magdalena de către Sfîntul Zosima.

Desen în peniță și laviu sepia, cu urme de creion, pe hîrtie albă învărgată. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,164 m × 0,230 m.

117 — f. 59v — SEC. XIX

Sfîntul Gheorghe. Schiță pentru o icoană.

Desen în peniță și laviu, tuș negru, pe hîrtie albă învărgată. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,164 m × 0,230 m.

118 — f.60r — (RADU ZUGRAVUL)

,,Видение его моїсе на горѣ'' ‹Vedenia lui Moise pe munte› (fig. 88).

Desen în peniță, tuș negru, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

119 — f. 60v — (RADU ZUGRAVUL)

Schițe cu scene din viața lui Iisus Hristos

sus — Iisus spre Emaus.
Însemnări în partea de sus a filei : ,,vedeţi că Duhul sfînt oareș''*...*.
jos — Iisus se arată apostolilor.

Desen în peniță, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,90 m.

120 — f. 61r — SEC. XIX

Modele pentru ciclul Patimilor.

sus — ,,свѧзаніє* . . . *'', ‹Legarea *. . .* › ‹la stîlp›.
jos — ,,Юда расказа'' ‹Povestirea lui Iuda›.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

121 — f. 61v — SEC. XIX

Modele pentru ciclul Patimilor (fig. 79).
sus — Положеніє на крьсть ‹Punerea pe cruce›.
jos — Распетие Христово ‹Răstignirea lui Hristos›.

Desen în peniţă, tuş negru pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

122 — f. 62r — Foaie albă cu însemnări în limba greacă. Dim. : 0,140 m × 0,195m.

123 — f. 62v — SEC. XIX

,,‘O Αγιος Νικόλαος'' (Sfîntul Nicolae) Model pentru o icoană.

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m. Încercări de pensulă pentru culori.

124 — f. 63r — SEC. XVIII

Scene din viaţa sfîntului Nicolae.
sus — ,,sti Nicolae cîndu au făcut milostenie cu cele 3 fete — sti Nicolae cîndu s-au arătat în vis împăratului''.
jos — ,,sti Nicolae cîndu au dus bucate în temniţă — cei trei boiari cîndu i-au dat dar lui sti lae...''

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

125 — f. 63v — SEC. XIX

Scene din viaţa sfîntului Nicolae.
sus — ,,naşterea lui sti Nicolae — sti Nicolae cîndu l-au dus la dascălu''.
jos — ,,sti Nicolae cîndu l-au hirotonisit diaconu — sti Nicolae cînd l-au hirotonisitu episcopu''.

Desen în peniţă, cerneală neagră şi laviu tuş, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

126 — f. 64r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — ,,*Întîmpinarea lui Avram cu Melchisedec*''.
jos — Γοχατρε τῶν Μυροφόρω ‹Închinarea mironosiţelor›.
În stînga sus text ,,Dumineca mironosiţelor''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

127 — f. 64 v — (RADU ZUGRAVUL)

Cortul Mărturiei.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,149 m × 0,190 m.

128 — f. 65r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli : ,,apost Marcu, apost Iacov''.
Însemnări în josul paginii : ,,Urgiele au tunat şi au fulgerat la ‹fe›vruarie 18 d. 7255 ‹1747› — A perit soarele la iulie 14, 7256 ‹1748› într-o joi pă nimeze cîndu au perit soarele a doua oară într-o vineri pă la prînz la iunie 2,7268 ‹1760› — cîndu s-au cutremurat pămîntul la aprilie 9 zile în miezul nopţi‹i› la dumineca Tomii 1765 — Cîndu s-au cutremurat pămîntul a doa oară la septemvrie 3, iar la miezul nopţi‹i› spre sîmbătă 1765. — Să se ştie cîndu ni s-au aprins noo casa de neau ars tot ce-am avut noi şi amu ieşitu numai cu ce am fost pă noi, sep. 20 1776''.

Desen în cerneală neagră, uşor acuarelat cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,145 m × 0,195 m.

129 — f. 65v — (RADU ZUGRAVUL)

Plîngerea (fig. 71) (jos textul unui descîntec de boală — ,,I de v‹r›ei să vezi bolnavul muri-va au ba, să mergi către el şi să grăeşti aşa : « Doamne, Dumnezeul nostru, minunea care o ai făcut în Cana Galilei, apa vin făcut-ai minune‹e› arătat-ai, arată de acestu bolnav, viu va fi, au muri-va », de să va înto‹a›rce sp‹r›e stînga muri-va iar, spre dreapta va trăi''.

Desen în peniţă şi laviu sepia, acuarelat cu cafeniu roşcat, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

130 — f. 66r — (RADU ZUGRAVUL)

,,*Cînd au junghiat pre Zaharia pă preastol*''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,110 m × 0,150 m.

131 — f.66v — (RADU ZUGRAVUL)

Scenă din viaţa Sfîntului Ioan Botezătorul. ,,Îngerul îndreptează pre Ioan în pustie''.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,110 m × 0,150 m.

132 — f. 67r — (RADU ZUGRAVUL)

Scenă din viața Sfîntului Ioan Botezătorul (fig. 97). „Acesta este cel ce ține lopata și curățește plevile".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,110 m × 0,155 m.

133 — f. 67v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Cînd au vestit îngerul Gavril Zaharii în oltar*".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,110 m × 0,155 m.

134 — f. 68r — (RADU ZUGRAVUL)

Scena 24 din Acatistul Maicii Domnului.

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie. Dim. : 0,140 m × 0,197 m.

135 — f. 68v — (RADU ZUGRAVUL)

Scenele 22 și 23 din Acatistul Maicii Domnului.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,197 m. Compozițiile corespund prescripțiilor din erminie.

136 — f. 69r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii de animale și păsări.
Însemnări indicînd numele animalelor ; „urs, epur, cerb, porc, păunu, vasiliscu, aspidă".
Însemnare pentru văpsele :
„tefeama de aur, marșia 14
fontul de lazur verde, marșia 4
fontul de lazur albastru, marșia 2
fontul de minău treiua două loți chinovar potor 6, 12".

ἑκατόν = o sută τετρακοσία=patru sute
διακόσια=două sute πεντακοσία=cinci sute
τριακόσια = trei sute

Desen în cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,190 m × 0,140 m.

137 — f. 69v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu semnele zodiacului ; „luna lu ghenarie, octorvrie, avgust, fevruarie, aprilie, dechenvrie".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

138 — f. 70r — (RADU ZUGRAVUL)
Studii pentru portretele a două jupînițe (fig. 151).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,193 m × 0,152 m.

139 — f. 70v — Foaie albă.

140 — f. 71r — (RADU ZUGRAVUL)

Compoziție alegorică în legătură cu moartea (fig. 81).
În registrul de sus : personaje marcate cu literele „i, k, l, m, n, h, r". În registrul următor : „miel, căprior, taur, leu, vulpe, lup, cotei". În registrul de jos personajele marcate cu literele „p.p" ; animalele : „purcel, măgar". În textul de la mijloc în jos literele încadrate în chenare : „k, l, m, n, x". Text începînd cu : „Moartea zice : « nu ieste nimenea carele să poată să scape din mîinile mele »".
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,197 m.

141 — f. 71v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli pentru scena Judecății de apoi.
sus — „apst. Pavel, apst. Ioan, apst. Marcu, apst. Iacov, apst. Thoma".
jos — „Filip, apst. Vartholomei, apst. Andrei, apst. Luca, apst. Matei, apst. Petru".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă, acuarelat cu galben. Dim. : 0,157 m × 0,197 m.

142 — f. 72r — (RADU ZUGRAVUL)

Schiță pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,200 m.

143 — f. 72v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Gătirea scaunului*" (Tronul Hetimasiei) (fig. 147).
Descîntec în partea de jos a filei : „Cînd mușcă șarpele pe om sau pă vită să ia apă neîncepută, să dăscînte cu o nuelușe dă alun verde și să zică : „păsărică vinecioară șade un buciumel uscat, vîntul bate, buciumul să aprinde vîntul bate, ploaia plouă dă-l stin‹ge›".
Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,200 m.

144 — f. 73r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli : „ap. Luca, ap. Matei" și patru fără nume.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

145 — f. 73v — SEC. XIX

Foaie de studiu pentru o figură de apostol bust. Urme șterse ale unei figuri de profet.

Desen în peniță, tuș negru, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

146 — f. 74r — SEC. XIX

Foaie de studii : sfînt stîlpnic și studiu de animal (fig. 109).

Desen în peniță, cu cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

147 — f. 74v — SEC. XIX

Foaie de studii : arhanghel și două schițe de figuri.

Desen în peniță, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

148 — f.75r — *Pagină de text.*

— „aicea am însemnat pentru toate chipurile tuturoru sfinților care precum au fost [în] pentru cei 40 de m‹ucini›ci" — „Clavdie bătrîn, barbă scurtă și părul crețu. Zmaragd tînăr înfia‹re›ază mustața. Nidon barba neagră ascuțită. Zantos înfiarează mustața. Kudon barba ascuțită. Dometian tînăr. Omnon bătrîn, barba ascuțită. Lizon tînăr, barba neagră rătundă. Ianos bătrîn cu barba lungă și despărțită. Leontie tînăr, barba ascuțită. Sisinie tînăr. Umarandon bătrîn, barba ascuțit‹ă›. Anafando tînăr. Theofilact tînăr, barba ascuțită. Sihie tînăr înfierează mustața. Fatisih tînăr înfierează mustața. Priscu cu barba ciupită, bătrîn. Theodul bătrîn cu barba ascuțită. Alixandru tînăr, cu barba ascuțită și părul capului creț. Ioan tînăr barba asc *...* Acrotochial tînăr. Lisimah bătrîn * ... * despărțită în
f. 75v 2. Mamant bătrîn * ... *. Meletie bătrîn, pleșuv și cu barbă despărțită în 2. Oxeclie tînăr, barba ascuțit‹ă› și despărțită. Flavian tînăr cu părul creț. Clavdie tînăr, Oxepoleos cu barba scurtă, bătrîn. Uaritos tînăr, Ardeos barba ascuțită. Meliton tînăr, Lerian tînăr. Filon tînăr, barbă rătundă. Isihie heliton Iraclie, Domne, Vavian, Priscu, Theodul, Ilian, Chirion, Aghiaanachie, Evetechie, Gorgonie, Theofan, Gaie, Gorgonie, Evitifie, Athanasie, Chirilu, Sarchidon, Neculae, Ulerie, Filotiianu, Severian, Hudie, Thiia".

Comparat cu erminia corespunde parțial cu indicațiile pentru reprezentarea celor 40 de sfinți mucenici din Sevastia. Vezi V. Grecu, *Cărți de pictură bisericească* ..., p. 337 — 338.

149 — f. 75v — SEC. XVIII

Schiță pentru o reprezentare a lui Iisus, așezat pe un tron.

Desen în peniță și laviu sepia sanghină, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,196 m.

150 — f. 76r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii :

sus — Sfîntul Ioan Botezătorul și studiu pentru icoana Maicii Domnului cu Pruncul.
Text pe filacterul sfîntului Ioan.

jos — Conciliu ecumenic „5 Săbor — Papa Vighimie, Marele Justinian împărat, Estiehie țărigrădeanu, la Țarigrad asupra lui Orighenie carele zice că are munca sfîrșanii — părinți 165 leat 527, Arieni".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră acuarelat cu liliachiu, roșu și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim : 0,155 m × 0,215 m.

151 — f. 76v — (RADU ZUGRAVUL)

Două soboare ecumenice.

sus — „6 Săbor — Marele Co‹n›stantin, bărbat ? ispravnici ai papei Agathon și Theodor și Gheorghe Gheorghie țărigrădeanu, la Țarigrad asupra lui ‹O›norie papei și lui Serghie și Piru părinți 170, lt 657".

jos — „7 Săbor la Co‹n›standin și Irina, ispravnici ai papei Andrian Petre și Tarasie țarigrădeanu la Nichea, asupra huluitoriilor de icoane, părinți 360, lt 700".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,155 m × 0,215m.

152 — f. 77r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți : În partea de sus a filei rupte, fragment din reprezentarea Sfîntului Ion Botezătorul și a altui sfînt dedesupt, „prroroc Ilie"

în deşert, studii de păsări, „sti Gligore Decapolitul”, cu evanghelie. În centru < ὁ ἄγγελος τῆς τυνόδου > (îngerul sinodului).
Pe filacterul sfîntului Ioan text.
Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu deschis-roşcat, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,160 m × 0,210. Fila ruptă în partea de sus.

153 — f. 77v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci : „prrc Samoil, prrc Ghedeon, prrc Ieremia”. Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m. Fila ruptă în partea de sus.

154 — f. 78r — SEC. XVIII

Foaie cu însemnări de la Radu zugravul. „Fericit este cel ce aude şi păzeşte cuvîntul mieu o dulce dar ostenelelor mele, finichiu de pace şi slavă vor avia sîngur numai buni vor avea. Aşa frumoasă împărăţie (is) ‹sic› nu puie omul în viaţă toată grija nădăjduind în avere sau într-alt lucru cevaş trecător pentru că în cca de apoi) cine naşte soseşte la mormînt) mă bucur de răul altuia şi de pedeapsă, vino că cu lanţul de oare cînd te aşteptu + ‹sic› o doamne care pedeapsă sîntu acestora potriv, nimică n-au pătimit de cele ce au să pătimeşti) ca măgarul bătrîn care să culcă şi zbară, aşa şi omulu mormăind mănîncă). A goni iepurile cearcă coteiul ca şi omul căria plin de păcate îi este sacul) păcum lupul în jăfuire nu voeşte, aşa omul a dobîndi îşi pune gîndul). Vulpea hicleană ieste omulu sosind la acea dreaptă cîndu bine a neguţători cunoaşte vadul) omulu de 40 de ani este crai întralţi oameni cum ieste leul craiu într-alalte dobitoace şi fiare). De virtute să potriveşte cu taurul cel de treizeci de ani, unde de multe ori încape într-alte pagube). Iute ieste tînărul ca o căprioară şi împunsu de dragosti şi de înşilăciunea ei). Asemene unui miel i ‹e› ste copilul de 10 ani care dă dă primejdii şi nimic nu să întristează). În purtări asemenea ieste unui purcel, aşa copilul cel mitutelu carele de să din fire ieste tot grozav”. Scriere pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × × 0,215 m.

155 — f. 78v — SEC. XVIII (fig. 10)

„*Moartea*”.
Însemnare ; „lt 7249, . 739 ‹1740› *. S-au născut fiul nostru Răducanu, noemvrie 6”.
Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde cafeniu, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

156 — f. 79r — (RADU ZUGRAVUL)

Sfîntul Ion Botezătorul (fig. 127).
Legenda în limba greacă în partea de sus a filei : ʺΑργηος Ηοαν προφήτης πρυδομος (Sfîntul Ion proorocul înainte mergătorul), κ Βαπτκστυμενος” ‹şi Botezătorul›.
Desen în peniţă şi laviu cerneală neagră, acuarelat cu verde şi cafeniu, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

157 — f. 79v — (RADU ZUGRAVUL)

„*sti Eftimie Veliki*” *şi* „*sti Efrem Sirinu*”. Pe filacter inscripţii greceşti ; Ἀδελφοὶ τὰ ὅπλα τοῦ μοναχοῦ. ‹Fraţii armele (?) monahul›. Şi inscripţie în limba greacă cu amestec de litere chirilice cu înţelesul : „Fericit cel ce dovedeşte supunere bună”. Menţiuni cu privire la tehnică : „lacu, color, mai lungi, sti Efrem mustăţile albe şi barba albă în ciocu şi sprîncenile să le faci”.
Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,158 m × 0,215 m.

158 — f. 80r — NIŢĂ ZUGRAVUL

Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul (fig. 57).
Desen în peniţă şi laviu, tuş negru, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,158 m × 0,215 m.
Semnat jos în stînga cu cerneală : *de* рѹка (*mîna*) *Niţă.*
Reproduce modelul executat de Radu zugravul.

* Fiind luna noiembrie, anul este în realitate 1740.

159 — f. 80v — Filă albă.

160 — f. 81r — (RADU ZUGRAVUL)

Două modele pentru zugrăvit soboare ecumenice.

sus — „1. Săbor Marele Costandin împărat, papa Silvestru patriarh Mitrofanu ţarigrăd ‹ea› nu, la Nicheia, asupra Arii, părinţi 318, lt 308".

jos — „2. Săbor. Marele Theodosie : papa Damas, patriarhu Grigorie Bogoslovul în Ţarigrad asupra Machidonii lt 362, părinţi 150".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

161 — f. 81v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele pentru zugrăvit două soboare ecumenice (fig. 6).

sus — „3. Sobor. Theodosie cel micu, papa Chilestin, Chiril, Alixandrii ispravnici ai papii, la Efes asupra Nestorii, părinţii 150, lt 362".

jos — „4. Săbor. Marchian împărat, ispravnici ai papii Leu, Pashasin şi Lucuan, Anatolie ţarigrideanu, asupra lui Dioscur, la Halchidona, părinţi 630, lt 425".

Desen în peniţă, cerneală neagră acuarelat cu liliachiu puţin verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,115 m × 0,215 m.

162 — f. 82r — RADU ZUGRAVUL

„*I cîndu au şezut Hs între dascăli*" (fig. 33).

Sigle şi însemnări la personaje : —reg. de sus : „MP ΘΥ OѠN Iosif reg. de jos : *...* Omiron (Homer) Fisichi i Metafisichi.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu roşcat, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

Semnat şi datat jos, în centru, într-un cadru semicircular : *Dascălu Radu zugraf sin Mihai zugraf. Mai 12, 7265 ‹1757›.*

163 — f. 82v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Sti Varlam, sti Io‹a›saf*". În partea de sus Maica Domnului orantă într-un semicerc de nori. Însemnare, în dreapta sfîntului Varlaam, jos—„I mai în colo".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu liliachiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

164 — f. 83r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele : „Arh. Mihail, apost. Luca", un evanghelist şi Maica Domnului cu doi arhangheli.

Menţiune la arhanghelul Mihail „cu sufletul cel păcătosu".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

165 — f. 83v — (RADU ZUGRAVUL)

Studiu pentru icoana Maicii Domnului cu Iisus în braţe.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

166 — f. 84r — Filă albă. Verso gravurii în aramă de la fila 84 v.

167 — f.84v — SEC. XVIII

Scenă alegorică.

Gravură cu dălţiţa. Dim. : 0,110 m × 0,184 m.

168 — f. 85r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Botezul Domnului*" (fig. 40).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, roşu portocaliu şi galben, pe hîrtie albă. Dim : 0,137 m × 0,205 m. Fila ruptă sus.

169 — f.85v — (RADU ZUGRAVUL)

Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul (fig. 46).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu mult verde, cărămiziu şi cafeniu închis, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,205 m.

170 — f. 86r — SEC. XVIII

Naşterea Precistei.

Legende fragmentate.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,200 m × 0,134 m. Pagină ruptă.

171 — f. 86v — SEC. XIX

„*Lepădarea lui Petru*" (fig. 87).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,136 m × 0,217 m.

172 — f.87r — RADU ZUGRAVUL

Maica Domnului îndurătoare (fig. 47). Însemnări; în stînga lateral : „Stihuri de rugăciune pentru Născătoarea de Dumnezeu”. În josul paginii, invocația zugravului Radu în cinstea Maicii Domnului.

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră acuarelat cu verde și cafeniu închis, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,217m.

173 — f. 87v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Sti Theodosie* ѡбщчшіътєл ‹sic› (trăitor de obște)” și „*Antonie cel mare chinov*”.

Însemnare în partea de jos a filei : „Mai bună este o bucată de pîine cu dulceață în pace, decît casă plină de multe bunătăți și decît vrajbe nedrepte de jărfi. Cela ce ocărăște pre mișălu grașașțe iară cela ce miluiește pre săraci fericit este”. În stînga sfîntului Antonie jos : „mai lungi”.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă, acuarelat cu verde. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

174 — f. 88r — RADU ZUGRAVUL

Foaie de studii pentru Judecata din urmă (fig. 37) :
sus — Pilda celor 10 fete : 5 înțelepte și 5 nebune.
jos — Mirul păcătoasei.

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.
Semnat în stînga jos : *Radu zugraf.*

175 — f. 88v — RADU ZUGRAVUL

Buna Vestire (fig. 5).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,197 m.

Semnat jos : *Dascal Radu zugraf, mai 1 într-o sfîntă vineri m-au găsitu.*

176 — f. 89r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii : Iisus în mormînt, Maica Domnului și Iisus copil în brațe, Elisaveta cu sf. Ion copil în brațe, Maica Domnului cu Iisus pe tron.
Indicații la personagii : „stu Bogoslov, sta Elisabeta, Stu Ioan, πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν ὦ παναγία” *. Lateral stînga „mai plecat”.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,197 m.

177 — f. 89v — (RADU ZUGRAVUL)

Miracolul sfintei Eufimia ‹Euthimia› și studiu pentru reprezentat un leu (fig. 7).
Încercări de condei — „cu frățească dragoste dumitale logofete Luco”.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

178 — f.90r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli și icoane reprezentînd „sărbători”.
sus — „apst Pavel, apst Mathei, apst Ioan apost. Andrei”.
jos — „Învierea lui Lazăr”.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.
Reprezentarea Învierii lui Lazăr după erminie.

179 — f. 90v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli și icoane reprezentînd „sărbători”.
sus — „apst Toma, apst. Iacov, apst. Vartholomei, apstl Filip”.
jos — „Dumineca Flori‹i›lor”.

Desen în peniță, cerneala neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

180 — f. 91r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele din viața Maicii Domnului : „Naşterea P‹re›ci‹s›t‹ei›, Tăierea împrejuru, Buna Vestire, Naşterea Maicii Domnului (a doua oare)” (fig. 69).

Desen în peniță, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,143 m × 0,195 m.

181 — f. 91v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de modele : „*S‹fîn›ta Troiță* încadrată de simbolurile evangheliștilor,

* În original scris cu chirilice.

Sfînta Troiţă (Cina de la Mamvri), Intrarea în biserică a Precistei.
Indicaţie la simbolurile evangheliştilor : „Matei Ion, Marco, Luca".
Desen în peniţă și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,143 m × 0,195 m.

182 — f. 92r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Aflarea capului stului Ioan*".
Menţiune jos, centru, „cerneală".
Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,110 m × 0,153 m.

183 — f. 92v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Îngroparea trupului sfîntului Ion*".
jos — „*Naşterea Maicii Domnului*".
Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,110 m × 0,153 m.

184 — f. 93r — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața sfîntului Dimitrie
sus — „Naşterea lui sti Dimitrie".
jos — „Botezul lui sti Dimitrie".
Desen în peniţă şi laviu cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

185 — f. 93v — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața sfîntului Dimitrie.
sus — „Cîndu l-au dus pe stu Dimitrie la împăratul".
jos — „Cîndu l-au băgat pe stu Dimitrie în temniţă" (fig. 38).
Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

186 — f. 94r — SEC. XIX

Iisus Pantocrator (fig. 119).
Lateral, dreapta, încercări de condeii : „Cu plecăciune mă închin dumitale logofete cutare — Cu plecăciune mă închin dumitale logofete Co‹n›standine — Mai întîi cercetez pentru fericirea sănătăţii — Cu plecăciune".
Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,235 m.

187 — f. 94v — NIŢĂ ZUGRAVUL

„*Sfăntu mucenicu Dimitrie*" *omorînd pe Lie* (fig. 51).
Încercare de condeiu „cu multă plecăciune".
Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,235 m.
Semnat în dreapta jos : *Acestu sfînt Dumitrie s-au făcut de Niță sin Gligorie sudit 1829.*

188 — f. 95r — SEC. XIX

Schiță pentru reprezentarea unui sfînt. Sus în stînga Iisus între nori.
Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,230 m.

189 — f. 95v — SEC. XIX

Foaie cu texte și socoteli. Urme de desen în partea de sus a filei.
„200 oca mălaiu
1 oca pastramă
3 vedre de rachiu
110 bani naht şi cu cele de mai sus
102 am primit arvună în 8 icusari"
Scrise cu cerneală sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,230 m.

190 — f. 96r — SEC. XIX

Sfîntul Nicolae. Icoană.
Desen în peniţă şi laviu, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,230 m.

191 — f. 96v — SEC. XIX

Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul (fig. 111).
Desen în creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,230 m.

192 — f. 97r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Dumineca slăbănogului*".
jos — „*Dumineca samarinencii*".
Desen în peniţă, cerneală neagră şi laviu sepia, acuarelat cu cafeniu şi galben, pe hîrtie albă îngălbenită. Dim. : 0,160 m × 0,210 m.

193 — f. 97v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Dumineca Tomii*".
jos — „*Dumineca mironosiţeloru*".
Deasupra capului femeii din dreapta marginii paginii indicat numele „Maria Magdalena".
Desen în peniţă, cerneală neagră şi laviu sepia, acuarelat cu cafeniu, galben

și verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,310 m.

194 — f. 98r — SEC. XIX

Studiu de înger cu ripidă (fig. 112). Însemnare pe latura de jos și lateral dreapta „Și au cercat condeiul — Aicia într'aciastă carte au scris Neculae".

Desen în peniță, pe hîrtie albă. Dim. : 0,130 m × 0,190 m.

195 — f. 98v — SEC. XIX

Schiță pentru zugrăvit un sfînt militar (fig. 113).

Sus inscripție în limba greacă fără sens, jos centru încercare de condei : „cu plecă".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. 0,130 m × 0,190 m.

196 — f. 99r — (RADU ZUGRAVUL)

Scenă din viața sfîntului Ioan Boteză'orul (fig. 98).

În partea de sus a filei, centru : „sti Ioan la Iordan cărtindu noroadele zicînd pocăiți-vă că s-au apropiat împărăția cerului".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,110 m.

197 — f. 99v — (RADU ZUGRAVUL)

Scene din viața sfîntului Ioan Botezătorul (fig. 96).

În susul filei : „Că a rugat Hs pre Ioan ca să să boteze de la dînsul". În partea de sus a scenei din registrul de jos : „Cînd certa Ioan pre saducheni zicînd pui dă năpîrcă cine v-au spus voao să fugiți de către fața mănîi". Lateral dreapta : „și voinicii să iau dar noi ce vom face".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,165 m × 0,110 m.

198 — f. 100r — (RADU ZUGRAVUL)

Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul (fig. 41).

Însemnare în dreapta : „Sti Gheorghe".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu, verde și galben, pe hîrtie albă. Dim. 0,145 m × 0,197 m.

199 — f. 100v — (RADU ZUGRAVUL)

Șase modele de zugrăvit ctitori : domnitori, clerici, boieri (fig. 150).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,191 m.

200 — f. 101r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci și icoane reprezentînd „sărbători" :

sus — Primul fără nume, următorii cu inscripții între sfinți și pe filactere, după cum urmează : între primul și „prcu Solomon" textul „floare cu bune miroase te-am numit Fecioară — Solomon zice «prea înțelepci uni s-au zidit lor cașulă»", pe filacterul proorocului Solomon, „ladă poleită te-am văzut Fecioară" — „prc. Zaharia" între personaje „cădelniță de aramă nainte te-amvăzut Fecioară", pe filacter „Te-am văzut sfeșnic de aur poleit ? duhul" — pe marginea din dreapta filei „prc Ilie zice « șfeșnic cu șapte lumini te-am numit Fecioară »".

jos — „Naşterea Precistii".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu. Dim. : 0,150 m × 0,220m.

201 — f. 101v — (RADU ZUGRAVUL)

Model de zugrăvit proorocii și icoane reprezentînd sărbători.

sus — „prcul Isia", cu text pe filacterul din mîna stîngă „ și au fost trimis către mine unu din serafimi" — „prcul David" cu text pe filacterul din mîna stîngă „zice cum au văzut chivot argint Fecioar" — „prcul Iisus Novi" fără text, pe filacterul din mîna dreaptă — „prcul, * . . *", ține filacter în mîna stîngă, cu text ilizibil.

jos — „На рождество Х<ристо>во" <la Naşterea lui Hristos>.

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben și trandafiriu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

202 — f. 102r — (RADU ZUGRAVUL)

Nunta de la Cana, „sti Dimitrie" încoronat de un înger cu cununa muceniciei și studii de reprezentat păsări și animale : „iepur, barză, păunu, păuniță".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, aureolele acuarelate cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

203 — f. 102v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Iisus blagoslovind cele 5 pîini*" (fig. 24, vezi şi pl. III).

Menţiune în centru : „‹. . .› de oameni Hs".

Desen în peniţă şi laviu sepia, acuarelat cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,115 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

204 — f. 103r (RADU ZUGRAVUL)

„*I cînd au mers ovreii la Irod împărat, de au spus că au născut* ‹sic› *Hs în cetatea Vifleimului*" (fig. 23, vezi şi pl. III).

Desen în peniţă şi laviu sepia, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

205 — f. 103v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Cînd au şezut la cină cu apostolii Hs*" ‹Cina cea de taină› (fig. 19, vezi şi pl. I).

Desen în peniţă şi laviu sepia, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,255 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

206 — f. 104r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Dumineca Floriilor*" ‹Intrarea în Ierusalim›.

Menţiune deasupra grupului din dreapta „sfinţii Apostoli".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,210 m.

207 — f. 104v — (RADU ZUGRAVUL)

Icoana sfîntului Nicolae.

Menţiuni de nume şi sigle ; Ic Xc, sti Nicolae, Mp OY.

Desen în peniţă, acuarelat cu cerneală neagră şi galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,255 m.

Semnat şi datat jos : *Radu zugraf, 1769.*

208 — f. 105r — (RADU ZUGRAVUL)

Două scene din Acatistul Maicii Domnului.

sus — „Toată firea îngerească să minuna de lucrul celu mare al întrupării Tale".

jos — „Pre ritorii cei cu multă voroavă vedemu-i Născătoare de D‹u›mnezeu a fi despre tine ca nişte peşti fără de glasu".

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,190 m.

209 — f. 105v — (RADU ZUGRAVUL)

Două scene din Acatistul Maicii Domnului (fig. 94).

sus — „Văzînd naştere streină să ne înstrăinăm nume".

jos — „Cu totul au fost întru cei de jos *. . . * de sus".

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 × 0,190 m.

210 — f. 106r — (RADU ZUGRAVUL)

Plîngerea. Variantă (fig. 43).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde, galben şi trandafiriu, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,154 m × 0,197 m.

211 — f. 106v — (RADU ZUGRAVUL)

Plîngerea (fig. 44).

Desen în peniţă şi laviu cerneală neagră, acuarelat cu verde, galben şi trandafiriu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,154 m × 0,197 m.

212 — f. 107r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Cînd şi-au bătut joc jidovii de Hs şi l-au scuipat*" (Batjocorirea) (fig. 21, vezi şi pl. II).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră mult acuarelat cu cărămiziu, verde şi galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,164 m × 0,208 m. Fila ruptă şi consolidată. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

213 — f. 107v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Să-l răstignească între doi tîlhari*" (Drumul crucii) (fig. 22, vezi şi pl. II).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu mult roșu cărămiziu, verde și galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,154 m × × 0,208 m. Fila ruptă și consolidată. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș.

214 — f. 108r — (RADU ZUGRAVUL)

„ѡспеннѧ богородици" (Adormirea Născătoarei de Dumnezeu) (fig. 70).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, verde, galben, pe hîrtie albă gălbuie. Dim. : 0,152 m × 0,215 m.

215 — f. 108v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele : sfinții „stu Atanasie — stu Hariton испове<д>ник (mărturisitoru . . .) *. . .* -stu Teodosie ѡбщеѣтел (trăitor de obște) — Sirin — sti Co<n>— stantin împărat, țarina Elena — sti Nicolae".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu galben și cafeniu, pe hîrtie albă gălbuie. Dim. : 0,152 m × 0,215 m. Semnat jos, spre stînga : *Radu zugraf.*

216 — f. 109r — Filă albă cu urme de creion : arhanghel și Maica Domnului.

217 — f. 109 v — SEC. XIX

Trei schițe pentru un martiriu de sfînt.

Desen în peniță, cerneală neagră. Însemnări în litere pentru culori, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,230 m.

218 — f. 110r — SEC. XVIII

Întîmpinarea Domnului.

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă. Dim. : 0,069 m ×0,098 m.
Textul unei scrisori : „Cu multă sănătate mă închin dumitale dascăle Raducane, fiindcă am oaresce lucru de zugrăveală te pohtesc să <faci> osteneala să vii pînă aici ca să-ți arăt ce lucru am și să ne tocmim să-mi zugrăvești, numai, acum să vii că-mi trebue acel lucru zugrăvit pînă la v<remea> culesului de porumb și rămîn al dumitale de tot binilevoitor.
1784 * . . . *.
Scris cu cerneală pe hîrtie albă. Dim. : 0,117 m × 0,143 m.
Fila compusă din două fragmente de filă lipite.

219 — f. 100v — SEC. XVIII

Schimbarea la față (fig. 75).
Desen în peniță, pe hîrtie albă. Dim. : 0,093 m × 0,063 m.
Vindecarea slăbănogului (fig. 76).
Desen în peniță, pe hîrtie albă. Dim. : 0,117 m × 0,143 m.
Fila compusă din două fragmente de filă lipite.

220 — f. 111r — SEC. XIX

Sfîntul Eustatie (fig. 116).
Însemnări : „jupîn Alecu plopomar, eu Alecu povarnagiu — scumpu — dar neștiind să citească — eu Alecu povarnagiu i proci — Să știe decîndu ne-am luat robii lui D<u>mnezeu Avram și Zoița lt 1833 inoarie 27". Însemnare la ciută „Ciută suitoare — eu Alecu". Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,167 m × 0,237 m.

221 — f. 111v — SEC. XIX

Patru modele de reprezentat apostolii indicați prin inițiale : Pe<tre>, L<uca>, A<ndrei>, I<oan> (fig. 107).
Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,167 m × 0,235 m.

222 — f. 112r — RADU ZUGRAVUL

Modele de zugrăvit prooroci, apostoli și icoane reprezentînd „sărbători".

sus — „prcu Iese<chil>" cu filacter, fără text — „prcu Agne" pe filacter, mîna stîngă, text „ca o rază luminoasă te-am văzut Fecioară"—„prc. Afdie" pe filacter, mîna stîngă, text „holdă plină te-am văzut Fecioară" — „prc. Osie" filacter, mîna stîngă, fără text — scris pe marginea din dreapta filei „Irimia zice « pogorîtus-au ca roua pre lemnu »".

jos — „преѡб<р>ѣженїе господнѣ"(Schimbarea la față a Domnului).
Indicații la personagii : „prcu Ilie, prcu Moisi".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, cărămiziu și galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

223 — f. 112v — RADU ZUGRAVUL

Modele de zugrăvit prooroci și icoane reprezentînd „sărbători” (fig. 39).

sus — „precu Iona” jos în stînga text „ușă închisă te-am văzut Fecioară” — „precu Avacu” pe filacter, mîna dreaptă text „Doamne auzita-am de auzul tău și m-am temut” — „precu Naum” cu filacter, fără text, în mîna stîngă, — „precu Ezechiel” cu filacter, cu text, în mîna dreaptă „te-am văzut Fecioară”. Inscripţie sus *. . . *.

jos — Întîmpinarea Domnului. Deasupra capului lui Simion indicat numele sfîntului „sti Simeon”, pe filacterul proorociţei Ana „Acesta iaste mîntuitorul nostru”.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim : 0,155 m × 0,215 m. Semnat jos : *Radu zugraf sin Mihai zugraf.*

224 — f.113r — (RADU ZUGRAVUL)

„*sti Hristofor*” (fig. 45).
Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,198.

225 — f. 113v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci.

sus — „I proc. Isaia”, pe filacter, mîna dreaptă, text „Și-au fost unul trimes din serafini către mine”;
„I procu Avacum”, pe filacter mîna stîngă, text „Doamne auzit-am de auzulu tău și m-am temut”; „mai sus”;

jos — „I proc. Iacovu”, pe filacter, mîna stîngă, text „scari cu îngeri mai nainte te-am văzut”; „procu Daniil” pe filacter mîna dreaptă, text „munte netăiat te-am văzut Fecioară”; dedesubt, pe marginea filei dreapta : „Daniil zice : «Văzui Daniil vederea capului mieu mă turbură »”.

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, colorat cu verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,142 m × 0,198 m.
Din seria modelelor inspirate după frescele din secolul al XIV-lea din biserica sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș.

226 — f. 114r — (RADU ZUGRAVUL)

Iisus Hristos.
Pe aurоră sigle : O ω N. Dedesubt text în legătură cu inscripțiile ce se scriu la reprezentarea acestui tip iconografic în pictura murală.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu mult verde și cafeniu, pe hîrtie albă. Scrisul cu acuarelă roșie. Dim. : 0,148 m × 0,192 m.

227 — f. 114v — (RADU ZUGRAVUL)

Model pentru o icoană a Maicii Domnului de tip „Ἡ Οδηγήτρια” Hodighitria (fig. 122).
În partea de sus indicarea numelui arhanghelilor : „Mihail, Gavril” și siglele MHP, ΘΓ la Maica Domnului și Ic Xc, la Iisus.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, galben, liliachiu,pe hîrtie albă. : Dim. : 0,198 m × 0,192 m.

228 — f. 115 r — SEC. XIX

„*sti Artemie*” (fig. 117).
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

229 — f. 115v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit prooroci (fig. 31).

sus — ”proc. Agne ” pe filacter mîna stîngă, text „ca o rază luminoasă te — ” — „proc. Isaia” pe filacter, mîna dreaptă, text „și-au fost trimis unul din serafimi” — „proc Avacum” pe filacter, mîna stîngă, text „munte netăiat te-am văz‹ut› Feci”.

jos — „proc. Elisei” pe filacter, mîna stîngă, text „viu e Domnulu” — „sti Ioan” pe filacter mîna stîngă, text „pocăiți-‹vă› că s-au aprop”, cu mîna dreaptă binecuvîntează.

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, roșu, cărămiziu, galben și cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,150 m × 0,215 m.

230 — f. 116r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți (fig. 102).
sus — „Arhanghel Mihail, Arhanghel Gavril".
jos — sfinţi schimnici: prima legendă, ilizibilă „sti Isidor, sti Ilarion, sti Avxentie".

Desen în peniţă, tuş negru, acuarelat cu verde, cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,152 m × 0, 212 m.

231 — f. 116v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți:
sus — „sti Nestor, sti Procopie",
jos — „sti Theon" şi indicaţia „pe trezarni mucenici" ‹sic› la grupul de sfinţi din dreapta jos.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,152 m × 0,212 m.

232 — f. 117r — (RADU ZUGRAVUL)

Maica Domnului cu Iisus, de tipul Maicii Domnului cu simbolurile Patimilor (fig. 125).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, roşu cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,150 m × 0,212 m.

233 — f. 117v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți:
sus — „sti Serghie şi sti Vaho".
jos — Trei modele de zugrăvit schimnici „sti Petru, sti Marco Traceschi, sti Macarie cel mare" (fig. 103).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,150 m ×0,212 m.

234 — f. 118r — RADU ZUGRAVUL

Modele de zugrăvit sfinți:
sus — Sfinţii militari: „sti Mercurie, sti Artemie, Sti Iacov Persul".
jos — sfinţii schimnici „sti Unufrei, sti Pahomie, sti Efrem".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă
Semnat jos, spre mijloc: *Radu zugraf sin Mihai zugraf.*

235 — f. 118v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit apostoli.
sus — „apos. Marco, apos. Matei, apos. Petru".
jos — „apos. Toma, apos. Simion, apos. Luca" (fig. 101).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,155 m × 0,217 m.

236 — f. 119r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți:
sus — Sfinţi militari „sti Teodor Tiron, sti Teodor Stratilat".
jos — „sti Spiridon чꙋдꙋтворєц ‹făcătorul de minuni›, sti Sava ї̈єрꙋсолитски ‹Ierosolimitanul›".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, galben, vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,150 m × 0,215 m. Fila ruptă, partea de jos consolidată.

237 — f. 119 v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți militari și schimnici:
sus — „sti Dimitrie, sti Gheorghie".
jos — „sti Eftimie cel mare, sti Nicolae, sti Antonie вєлкъ (cel mare)".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, galben şi vînăt, liliachiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,150 m × 0,212 m. Fila ruptă jos și consolidată.

238 — f. 120r — SEC. XVIII

Foaie albă cu uşoare urme de creion indicînd schiţa unui model ornamental în stil baroc.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Dim.: 0,175 m × 0,235 m.

239 — f. 120 v — SEC. XVIII

Șase schițe în creion pentru un martiriu de sfînt.

Însemnare „Păr au înverzit stâlpu". Desen în creion, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,175 m × 0,235 m.

240 — f. 121r — SEC. XIX

Naşterea lui Iisus (fig. 84).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu galben pentru aureole, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

241 — f. 121v — SEC. XIX

Adormirea Maicii Domnului (fig. 83).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, tuş, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

242 — f. 122r — SEC. XIX

Schiţă pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus în braţe.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,240 m.

243 — f. 122v — SEC. XIX

„*Înfricoşatul Mihail voievodul îngerescu*" (fig. 108).

Încercări de condei, pe margine : „cu multă plecăciune mă — cu plec".

Desen în peniţă cu cerneală albastră, laviu, tuş, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,240 m.

244 — f. 123r — SEC. XIX

Modele de zugrăvit sfinţi.

Desen în peniţă, cu urme de creion pe hîrtie albă, cerneală neagră. Urme de culoare cărămizie, încercări de pensulă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

245 — f. 123v — AVRAM ZUGRAVUL

Trei modele de reprezentat sfinţi (fig. 64).

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,240 m. Semnat jos lateral : de рѹкѫ <*mîna*> *Avram.*

246 — f. 124r — SEC. XIX

Iisus în templu.

Pagină de carte ilustrată, cu o gravură în metal lucrată cu dălţiţa. Dim. :0,140 m × 0,203 m.

247 — f. 124v — Verso al aceleiaşi gravuri reprezentînd două monumente religioase.

Dim. : 0,140 m × 0,203 m.

248 — f. 125r — Foaie albă.

Dim. : 0,103 m × 0,190 m.

249 — f. 125v — SEC. XVIII

Filă dintr-un atlas botanic. „Rosa carina" a servit de model pentru desenat flori.

Gravură în metal, colorată. Dim. : 0,103 m × 0,190 m.

250 — f. 126r — SEC. XIX

Arhidiacon.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,120 m × 0,196 m.

251 — f. 126v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii : mîini, trei sfinţi, cap de bărbat, costum de epocă, ornament, motiv rococo.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,120 m × 0,196 m.

252 — f. 127r — (RADU ZUGRAVUL)

Două scene din Acatistul Maicii Domnului.

sus — „Mărturisitori purtătorii de Dumnezeu filosofii s-au întors în Vanilon sfîr *...* proroşciia ta".

jos — „strălucind tu în Eghipet, celor ce eşti lumina adevărului".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,138 m × 0,193 m.

253 — f. 127v — (RADU ZUGRAVUL)

Două scene din Acatistul Maicii Domnului.

sus — „Vrînd Simion ca să se mute dentru acest veac de acum înşelătoriu".

jos — „arătat-au făptură nouă, arătîndu-se *... * cătoriul *...* ao".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,138 m × × 193 m. Din aceeaşi serie cu cele de pe filele 105 r, 105v, 85—86 r, v.

254 — f. 128r — NIȚĂ ZUGRAVUL

Foaie de studii: Sf. Ion Botezătorul și alți doi sfinți (fig. 60).

Însemnări: „Acestea s-au însemnat de cînd s-au cutremurat pămîntul, luna lui noembrie treisprezice noaptea spre paisprezice 1829". „‹ . . . › Niță ocenic".

Pe filacterul sfintului Ion: „Pocăiți-vă fiilor că s-a apropiat împărăția ce ".

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă. Dim.: 0,178 m × 0,244 m. Semnată: *de ruka* ρꙋкѫ (*mîna*) *Niță februarie 18.*

255 — f. 128 v — (NIȚĂ ZUGRAVUL)

Iisus Pantocrator (fig. 61).
Însemnări și socoteli. „Să se știe de cînd au venitu moscalii în București în luna lui dechemvrie 13, într-o joi, lt 1806.
tl. pr. 10 Să se știe ce bani am primitu pă meșteșug de la Bădița din Tîrgov — Să se știe de cînd s-au cutremurat pămîntul la 1829 noemvrie 14 la lăsata secului dă postul Nașteri‹i› lui Hs, 1829. — Să să știe cînd au intrat graf Palen cu o‹a›stea moscălescă în București, la leatu 1828, luna lui mai 10 și s-au aredecat la leatu 1830 aprilie 20. — Să știe de cînd s-au cutremurat pămîntu în zio‹a› de vinerea mare pă la prînz și au fost cutremur mare, cît s-au fărîmat case mari și Colțea din București și alte multe. lt 182 ‹sic› octombrie 14 — Să să știe decîndu s-au cutremurat pămîntu în zio‹a› dă vinerea mare pă la prănz. Și au fostu cutremur mare cît s-au surpat ziduri mari și Colțea din București la leat 182, 182 ‹sic› octombrie 14. *Și s-au scris de* ρꙋкѫ (*mîna*) *Ili zugrav.* Să să știe decînd au fost molima holerii și au fost lt 1831 iulie 10. Să să știe de cînd s-au cutremurat pămîntul, marți seara a șasea zi de la Botezu, i‹a›nuarie 11 lt 1838".

Desen în cerneală neagră și laviu, pe hîrtie albă. Scriere cu cerneală neagră. Dim.: 0,178 m × 0,244 m.

256 — f. 129r — NIȚĂ ZUGRAVUL

Model pentru o icoană împărătească a Maicii Domnului (fig. 58).
Însemnări în partea de jos a filei: „Să știe de cînd s-au cutremurat pămîntu marți la patru ceasuri ‹în zi, la a›? șasea zi din Boboteasă și s-au surpat multe case și biserici. i‹a›noarie 11 lt 1838".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim.: 0,178 m × 0,244 m. Semnat și datat în centru jos, cu cerneală neagră: *de* ρꙋкѫ (*mîna*) *Niță sin Grigore, februarie 22, 1830.*

257 — f. 129v — SEC. XIX

Foaie cu text semnată „de mîna lui Nicolae", probabil unul din zugravii din secolul al XIX-lea din grupul de la Tîrgoviște. Cuprinde un portret al lui Iisus așa cum și-l reprezintă zugravul după modelele din icoane. Descrierea se caracterizează prin reliefarea trăsăturilor realiste ale figurii împletite cu elemente tradiționale iconografice, descriere liberă într-un limbaj colorat. Datat 1838 fevrarie 12 zile.
Dim.: 0,178m × 0,244m.

258 — f. 130r — AVRAM ZUGRAVUL

Foaie de studii; proiect pentru o fîntînă, două modele de reprezentat sfinții apostoli.
Însemnări și socoteli în partea de jos a filei, „24 foi din izvoade vechi, cumpărate de la Stan".
„1000 86 6 am primit de la Dragomirești lt. 1836 august 15
Avram zugrav".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,174 m × 0,240 m.

259 — f. 130v — SEC. XIX

Foaie cu rețete, privitoare la tehnică.
Însemnări de la AVRAM ZUGRAVU
„Frecatu aorului să să știe: o jumătate dram de mere la o jumătate dă tafea dă aor, o jumătate dram comid cu apă caldă.

Cum să se facă: spirt de rachiu de drojdii, să ei trei ocă i rachiu să bați într-o tingire și-i pune înăuntru în tingire o farfurie să șază de‹a›supra rachiului, ușurică să fie să nu cază la fund și-i pui capacu tingiri‹i› cu fundu în jos și în capac să pui apă și apoi să faci cărbuni de mangal și să pui tingirea pă pirostrii și să-i sufli cu un talere și să asculți cînd o pica înlăuntru, de va pica iute să pui altă apă ca să

pice rar; fertul un ceas şi jumătate.
dramuri
200 spirt
100 termentin de-l gros de 60 ?
30 saraîndraca
30 sacăz de-l bun, o jumătate dram confor, să le pisezi pălespezi bine şi să baţi în spirt.

Scriere cu cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. 0,174 m × 0,240 m.

260 — f.131 r — SEC. XIX

Foaie cu însemnări de la Avram zugravul, cu privire la tehnică şi studii pentru întruchiparea Sfîntului Duh.

,,Însemnare pentru lustru de unt de neft la o jumătate oca sarandraca, dram 25, sacăsu dram 81 şi trementin dra 6 — şi să le amesteci toate într-o steclă şi să fiarbă în colcăt, întru ceas şi s-o laşi să răcească sticla în piăldar şi să fie sticla goală ca de trei deşti şi să-l încerce pre o bucată de sticlă, iară de nu să întinde să mai bagi unt de neft. Însemnare pentru încleiat: să amestece cu albuş de ou şi făioră şi ulei şi vitrion, să le amesteci. — Însemnare pentru poliment: cu ohră subţire să bagi ciar apă şi untdelemn şi să-l încălzeşti niţel şi să-l amestice şi să-l piseze şi să amestici cu săpun, rachiu şi pramanţită şi să-l piseze bine şi albuşu dă ou să le amesteci toate. Să ştie ce bai am primit din tocmeala bisericii Cucuteni $\frac{\text{tl pr}}{20}$ eu Avram zugrav. 24 la lăsarea lucrului
1834 octov 18
66 am primit la sfete Demitre".

Jos în stînga, în peniţă, desen al lui Dumnezeu Savaoth unul cu trei chipuri.

Scriere cu cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,172 m × 0,242 m.

261 — f.131v — SEC. XIX

Foaie de studii: Patru modele de reprezentat sfinţi şi pe Maica Domnului cu Iisus în braţe.

Desen în peniţă, cu tuş albastru. Indicaţii în litere pentru culori, pe hîrtie albă. Dim.: 0,172 m × 0,240 m.

262 — f. 132r — NIŢĂ ZUGRAVUL

,,*Înălţarea lui Hs Is*" (fig. 56).

Desen în peniţă, cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,240 m × 0,175 m. Semnat în stînga jos, cu cerneală: *NIŢA zugravu.*

263 — f. 132v — (NIŢĂ ZUGRAVUL)

Două scene din Acatistul Maicii Domnului.

sus — ,,Vrînd Simeon să se mute dintru acest veacu de acum înşelătoriu".
jos — ,,arătatu-au faptur — arătatu-ne făcătoriul".

Desen în peniţă, cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,175 m × 0,240 m. După desenul cu aceeaşi temă din caietul lui Radu Zugravul, fila 127 v, executat înainte de deteriorarea aceluia.

264 — f. 135r — (NIŢĂ ZUGRAVUL)

Model din Acatistul Maicii Domnului: Întoarcerea la Babilon a celor trei magi şi Fuga în Egipt (fig. 95).

Desen în peniţă cu cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,175m × 0,240 m.

265 — f. 133v — NIŢĂ ZUGRAVUL

,,*Sfînta Troiţă*" (fig. 53).

Desen în peniţă şi laviu tuş, pe hîrtie albă. Dim.: 0,170 m × 0,236 m. Semnat jos la mijloc, cu cerneală: *Niţă zugravu.*

266 — f. 134r — SEC. XIX

Schiţă pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus.

Desen în creion, pe hîrtie albă învărgată. Dim.: 0,167 m × 0,242 m.

267 — f. 134 v — SEC. XIX

Foaie de studii: sfînt binecuvîntînd, studiu de figuri, portrete, femeie călare pe un leu.

Desen în creion şi peniţă, tuş sepia, pe hîrtie albă. Dim.: 0,170 m × 0,240 m.

268 — f. 135r — SEC. XIX

Sfinţii Constantin şi Elena.

Desen în peniţă cu urme de creion, şi indicaţii de culori, pe hîrtie albă învărgată. Dim.: 0,170 m × 0,240 m.

269—f. 135v — SEC. XIX

Schiţe pentru icoane împărăteşti: Maica Domnului, Iisus Pantocrator (fig. 131).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă învărgată. Dim. : 0,170 m × 0,240 m.

270 — f. 136r — SEC. XIX

Foaie de studii : Sfînt, model pentru zugrăvit un mistreț mușcat de un zăvăiu.

Însemnări jos : „Nicolae Olteanu", lateral, „zăvăiu mușcă pe porc".

Desen în peniță, cerneală neagră, hîrtia albă îngălbenită. Dim. : 0,177 m × 0,240 m.

271 — f. 136v — NIȚĂ ZUGRAVUL

Sfînta Troiță.
Însemnări și rețete de tehnici în partea de jos a filei : „Acest om al meu Ioniță merge pînă la Tîrgoviște, să nu aibă opreală. Foiță de cislă pentru cheltuiala ce s-au [făcut] cu saraoli cum în jos arată". Se repetă ultima însemnare.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă învărgată, filigranată. Dim. : 0,177 m × 0,240 m.
Semnat : *de* ρȣκа (*mîna*) *Niță zugravul.*

272 — f. 137r — SEC. XIX

Schiță pentru reprezentarea unui sfînt.

Desen în peniță, cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

273 — f. 137v — SEC. XIX

Text : „Acum ceasul mi-au sosit / și eu lumea am părăsit/, că îngerul stă înaintea mea/ și eu astăzi las lumea, că întru această lume streină/ multă jale mă-/ în/ tăpină/ că voi merge la odihnă. Fraților care mă iubește ‹sic› pă mine că la părinți, că astăzi, mă rînduescu/ și de voi mă despărțescu/ că mă duc în cale lungă/ și n-am nimicu să m-ajungă/ și mă ducu la altă împărăție / și n-am pre nimeni soție/ că soția ce-am avut-o s-au întîmplat și mi-au perit/cu ce față m-oi mai duce/ la împărat-meu cel dulce/ oh soare, lumina mea/ De astă nu te-oi mai vidia/vino soțul meu măna să dăm și amăndoi să ne ertăm/ că iată în lume am trăit/ de multe ori răutăți am făcut/ și deaceasta m-am gîndit și acum n-am hălăduit/ iar în cer m-au mustrat/întracest chip zicîndu : o suflete ticăloase/ ți-au părut lumea frumoasă/ ți-au părut dulce și bună și acum să eși din lume".
Scris cu tuș sepia închis pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

274 — f. 138r — NIȚĂ ZUGRAVUL

„*Lepădarea lui Petru*" (fig. 55).

Desen în peniță, tuș negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,174 m × 0,240 m.
Semnată și datată, jos în centru : *de* ρȣκа (*mîna*) *Niță, 831, martie 25.*

275 — f. 138v — NIȚĂ ZUGRAVUL

Pilda cu viia și cu lucrătorii (fig. 52),

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,174 m × 0,240 m.
Semnat în partea de jos a filei, cu cerneală neagră : *de Niță sin Gligore ot Tîrgoviște, 1831 fevruarie 17, 831.*

276 — f. 139r — SEC. XIX

Foaie de studii : Iisus binecuvîntînd, un sfînt în picioare și un model ornamental, probabil pentru sculptura unui panou de tîmplă sau iconostas.
Încercare de condei, în partea stîngă a grupului : „Cu plecăciune mă închin dumitale logofete Ghiță mai întîi cercetez pentru".

Desen în peniță, tuș negru pe hîrtie albă. Dim. 0,175 m × 0,236 m.

277 — f. 139v — NIȚĂ ZUGRAVUL

Icoană împărătească : *Iisus mare arhiereu* (fig. 54).
Sigle : IC XC de o parte și de alta a capului lui Iisus.

Desen în peniță și laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,225 m.
Semnat în josul filei, între picioarele jilțului : ρȣκа (*mîna*) *Niță ocenicu ot Tîrgoviște.*

278 — f. 140r — SEC. XIX

Sft. Ion Botezătorul (fig. 114).
Desen în peniță, cerneală neagră, cu urme de creion, pe hîrtie albă. Dim. 0,272 m × 0,230 m.

279 — f.140v — SEC. XIX

Înger sburînd (fragment din desenul tabloului votiv de la fila 143 r) și Ruine-

le Palatului domnesc din Tîrgovişte. Desen în peniţă, tuş negru cu urme de creion şi desen în creion, pe hîrtie albă. Dim.0,172 m × 0,230 m.

280 — f. 141r — Filă albă, ruptă, lipseşte partea de sus.

281 — f. 141v — Filă albă, ruptă, lipseşte partea de sus.

282 — f. 142r — SEC. XIX

Schiţă pentru chipul Maicii Domnului îndurerată şi studiu de mîini.

Desen în creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,234 m.

283 — f. 142v — SEC. XIX

Maica Domnului îndurerată ‹ Mater Dolorosa › cu o arhitectură de biserică românească cu două turle în spatele crucii (fig. 132).
Sigle de o parte şi de alta a capului Maicii Domnului : ΜΗΡ ΘΥ

Desen în peniţă, cerneală albastră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,175 m × 0,234 m.

284 — f. 143r — SEC. XIX

Schiţă pentru un tablou votiv (fig. 153). Tip caracteristic sfîrşitului secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, fără portrete de ctitori, ci numai cu reprezentarea bisericii. Indică ultima etapă din evoluţia tabloului votiv, corespunzătoare stării sociale a ctitorilor acum reprezentaţi prin colectivitate de donatori asociaţi pentru construirea unui monument. Urme de creion a desenului unei biserici munteneşti probabil din oraşul Tîrgovişte. Însemnare în partea de jos a filei : ,,Să se ştie cînd au venit moscalii să să bată cu turcii la 1853 şi au făcut şi volintiri şi i-au bătut turcii la Calafat şi s-au ardicat la 1854 şi au venit turcii şi nemţii tot într-acest an şi la avgost în 29 zile au dat brumă 3 zile pără''.

Desen în peniţă, cerneală neagră şi creion, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

285 — f. 143v — SEC. XIX

Maica Domnului împărătească. Icoană.

Desen în peniţă, cerneală neagră cu urme de creion. Indicaţii în litere pentru culori, pe hîrtie albă. Dim. : 0,173 m × 0,235 m.

286 — f. 144r — SEC. XIX

Evanghelist.

Desen în peniţă, tuş sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

287 — f. 144v — SEC. XIX

Modele de zugrăvit prooroci (fig. 106). Legende la al doilea ,,Irimia'' şi al treilea prooroc de sus ,,Isaia''.

Desen în peniţă şi laviu, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,180 m × 0,235 m.

288 — f. 145r — SEC. XIX

,,*Arhanghel Mihail*'' (fig. 118).
Însemnare de socoteli.
Însemnare de socoteli şi însemnări lateral dreapta :

tl	*pr*	
15		la Tîrgu d-afar dă la făşice (?)
10		Dă la averi din Teiuşu
4		Dă la Mahala
13	20	Dă pă făclii.

Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,230 m.

289 — f. 145 v — SEC. XIX

Soborul sfinţilor îngeri.
Socoteli în josul paginii.

Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. 0,175 m × 0,232 m.

290 — f. 146r — SEC. XIX

Sfinţii Petru şi Pavel ţinînd biserica. Însemnare, încercări de condei în josul filei ,,cu frăţească dragoste dumitale logofete Neculai mai întâi cercetez pentru''.

Desen în peniţă şi laviu, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,235 m × 0,175 m.

291 — f. 146v — SEC. XIX

Foaie de studiu : vas cu flori, apostol, cerb.
Încercare de condeiu : ,,Cu plecăciune''.

Desen în peniţă, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. 0,178 m × 0,235 m.

292 — f. 147r — NIŢĂ ZUGRAVUL

Foaie de studiu : Sfînt militar şi fragment dintr-un motiv ornamental (fig. 59).

Desen în peniță, tuş negru şi laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,225 m. Semnat jos, centru, cu cerneală : *de Niță sîn Grigore sudit.*

293 — f. 147v — SEC. XIX

Schimbarea la față. Detaliu.
Însemnare în josul filei : „la 13 sftevriu <sic> ne-am isprăvit <sic> de Luca (?) Florea zugrav lt 1853".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,225 m.

294 — f. 148r — SEC. XIX

Sfînt militar. Schiță.
Încercări de condei, în dreapta, la mijlocul filei :
„Cu frăț — goste, — leg".

Desen în peniță, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,220 m. Fila ruptă în dreapta lateral.

295 — f. 148v — SEC. XIX

„*Proroc*u *Solomon" și un motiv floral.*
Însemnare în dreapta filei : „De ar fi cerul coală de hîrtie şi nisipul mării condee şi stelele cerului dascăli, tot n-ar putea să scrie vicleşugu muierii".

Desen în peniță, tuş negru, pe hîrtie albă. Dim. 0,165 m × 0,222 m. Pagina ruptă şi întregită.

BAR. Cabinetul de manuscrise — carte rară. Ms. rom. 5 307.

296 — f. 1r — RADU ZUGRAVUL

Iisus Pantocrator. Model pentru pictură murală (fig. 49).
Pe nimb siglele HO. Ѡ Pe ultimul cerc exterior inscripţie indescifrabilă. În afara cercului sus Maica Domnului orantă cu Iisus pe piept profilată pe fundal semicircular format din semicercuri concentrice avînd centrul stelat. Încadrată de doi îngeri în zbor.
Însemnări în stînga filei jos şi lateral dreapta scrise cu cerneală, în legătură cu textele ce se scriu la reprezentarea acestui tip iconografic în pictura murală. Text incomplet din cauza deteriorării hîrtiei în partea de jos.

Desen în peniță, cerneală neagră şi laviu sepia, acuarelat cu verde şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim : 0,170 m × 0,226 m.
Semnat în dreapta jos : *Radu zugraf.*
Model în conformitate cu indicaţia din erminie: „Cînd voeşti să zugrăveşti biserică turloasă, sus în turlă fă un ocol cu fealiuri de fealuri de văseale, de asemeneaş ca arcul ori ca curcubeul şi în mijlocul lui fă pre Hristos, blagoslovind şi ţiind evanghelie pre piept; şi scrie-o pre această scriere deasupra lui Iσ Xσ. ὁ παντοκράτωρ adecă Iisus Hristos a tot ţâitoriul" (vezi V. Grecu, *Cărți de pictură bisericească*, p. 295).

297 — f. 1v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Întîmpinaria D<o>mnului*" (fig. 67).
Legenda se repetă dedesubt între acoperişurile arhitecturii de fundal.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicaţii în litere pentru culori. Dim. : 0,170 m × 0,220 m.
Reproduce în mare parte indicaţiile din erminie (vezi V.Grecu, *Cărți de pictură bisericească* . . ., p. 150). „Cea a lui Hristos întîmpinare. Bisearică şi cuvuclul : şi supt cuvuclul o masă şi pre dînsa a cădelniță de aur : şi sfântul Simeon de Dumnezeu priimitoriul, pre Hristos ţăindu-l ca pre un prunc în braţele sale, carele îl blagosloveaşte pre dânsul : şi prea sfânta fecioară despre ceialaltă parte a measii, mâinile întinzîndu-le către dânsul : şi dinapoia ei Iosif ţâind doi porumbaşi întru a sa haină : şi aproape lîngă dânsul Anna prorociţa pre Hristos arătîndu-l şi ţăind o hărtie zice : „Pruncul acesta a zidit ceriul şi pămîntul".

298 — f. 2r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Liturghia îngerească*". Detaliu. Model de pictură murală (fig. 66).

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, verde şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. 0,170 m ×0,220 m.

299 — f. 2v — (RADU ZUGRAVUL)

Liturghia îngerească. Detaliu. Model de pictură murală.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, verde şi cărămiziu, pe hîrtie albă, Dim. : 0,170 m × 0,220 m.

300 — f. 3r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Cînd au șezut Hs în mijloc și le-au zis lor : « luo‹ți› Dhu St care veți erta păcatele ; vor fi ertate iar care for* <sic> *hi ținute să fie ținute* »" (fig. 16 sus).

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m ×0,215m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, vezi *Curtea Domnească din Argeș*, p. 202, fig. 210, „Hristos apare din nou apostolilor", şi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 73, nr. 98. „Iisus dă apostolilor puterea de a predica noua lege".

jos — „*Cînd au trecut Is văzut-au pre un om șăzînd la vamă ce să chiamă Mathei și i-au zisu lui : « vino după mine » și sculîndu-se au mers după dînsul*" (fig. 16 jos).

Sigle „Ic Xc".

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş. Vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 53, nr. 39, naos.

301 — f. 3v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit schimnici (fig. 26) : „Sti Marco, sti Macarie, Sti Pavel, sti Antonie".

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde şi cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215 m. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, vezi *Curtea Domnească din Argeș*, p. 211, fig. 229, şi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 54, nr. 41, cu titlul „Sf. Macabei în deşert".

302 — f. 4r — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți și sfinte (fig. 32). Repartizate pe două registre.

sus — „st Petca, stia Ecaterina, stia Paraschiva".

jos — „stia Elisaveta, sti Ioan, stu Ioachim, stia Ana"—„MHPΘY"

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

303 — f. 4v — (RADU ZUGRAVUL)

Modele de zugrăvit sfinți. Repartizate pe două registre

sus — „Sti Varlam, stu Alexe чилокек божию (omul lui Dumnezeu) stu Ioasaf"

jos—„MPΘY, Ic., Hs.,stu Ioan"(Deisis).

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215m. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

304 — f. 5r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — „*Pilda celor 10 fete : 5 înțelepte și 5 nebune*" (fig. 12 sus, vezi şi pl. I).

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat uşor cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215 m. Din seria modelelor după pictura din secolulul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 73, fig. 100; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 206, fig. 215.

jos — „*Istoria muerii cei curve*" (fig. 12 jos, vezi şi pl. I).

În partea de jos a filei „cari dintru voi easte făr de păcat să ia piatra şi să dea întrînsa".

Desen în peniță şi laviu, cerneală neagră, acuarelat uşor cu cafeniu, pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 73, fig. 99 ; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 203, fig. 212.

Redacţie după indicaţiile *Erminiei* (vezi V. Grecu, *Cărți de pictură bisericească*, p. 163).

305 — f. 5v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *„Lăsare-ţ<i> copii să vie la mine că acelora este împărăţia cerurilor"* (fig. 13 sus, vezi şi pl. I).
Siglă „**Ic Xc**" pe aureolă Η Ω Ο.

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu negru şi verzui închis, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215 m.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş reprezentînd scena „Lăsaţi copiii să vină la mine" ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 72, nr. 93 ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 201, fig. 206.

jos — *„Cînd au tămăduit Hs pe muere<a> care avea duhu neputinţi de 18 ani şi gîrbovă şi o au tămăduit sîmbătă mîniindu-se mai marii sinagogii"* (fig. 13 jos, vezi şi pl. I).
Siglă „**Ic Xc**". Deasupra capului femeii în centru jos scris : „Cînd o vindecase sîmbătă".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu negru şi verzui închis, pe hîrtie albă.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş reprezentînd scena „Vindecarea femeii care avea duhul neputinţei" ; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 72, nr. 94 ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 201, fig. 206 (cf. indicaţiilor din erminie, V. Grecu, *Carte de pictură bisericească*, p. 161). „Hristos o tămăduieşte pre cea gîrbovită" şi mai marele sinagogii către Hristos mîna întinzîndu-şi, către gloatele, şi-l întoarce obrazul ; şi apostolii stînd dinapoia lui Hristos cu uimire".

306 — f. 6r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *„Cînd au venit doo muieri la ucenici<i> care mersese mai de dimineaţă la mormînt şi li-au spus lor pentru acele ce să făcuse"* (fig. 15 sus, vezi şi pl. I).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu, cărămiziu şi albastru cenuşiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,215 m.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, reprezentînd scena „Mironosiţele vestesc ucenicilor învierea Domnului" ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 68, nr. 86, trecut cu denumirea „Maria Magdalena şi cealaltă Marie vestesc apostolilor învierea Domnului", *Curtea Domnească din Argeş*, p. 180 şi nr. 203 şi p. 200.

jos — *„Cînd au dus ucenicii o parte de peşte"* (fig. 15 jos, vezi şi pl. I).
Lîngă Iisus binecuvîntînd scris : „Acestea sînt cuvintele".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu, cărămiziu şi albastru cenuşiu, pe hîrtie albă.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 72, nr. 96, „Iisus apare apostolilor pe Marea Tiberiadei" ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 202, fig. 209, „Hristos arătîndu-se apostolilor".

307 — f. 6v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *„Pilda celui ce au căzut în tîlhari"* (fig. 14 sus, vezi şi pl. I).
Indicaţii la personagii „preot, gazda samarineană, levit, Adam".
Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu şi albastru cenuşiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnescu din Curtea de Argeş reprezentînd „Parabola Samarineanului milostiv" ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 72, nr. 95 ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 201, fig. 207.

jos — *Cînd au venit Petru şi Ion la ucenici* (fig. 14 jos vezi şi pl. I).
În spatele lui Petru text. Indicaţie la personaj : „Ioan".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu şi albastru cenuşiu, pe hîrtie albă.
Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 72, nr. 97 ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 203, fig. 209.

308 — f. 7r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *„Cînd au alergat Petru şi cu Ioan la mormînt şi neaflînd*

pre nimenea au văzut giurgiurele săngure zăcînd și năhrama capului " (fig. 17 sus, vezi şi pl. I).

Numele lui ,,Petru'' şi ,,Ioan'' scrise deasupra capetelor acestora. Indicaţie de tehnică ,,cernală''. Siglele Ic Xc, pe faţa mormîntului.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenuşiu şi liliachiu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,170 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 68, fig. 87 ; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 200, fig. 203.

jos — ,,*Cînd au mers Is cu Iacov și cu Ioan pre cale vorbind și s-au făcut nevăzut de dînșii*'' (fig. 17 jos, vezi şi pl. I).

Indicaţii ,,Emaus'' şi ,,Cleopa'' deasupra capetelor personajului respectiv.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu albastru, cenuşiu şi liliachiu, pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş; cf. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 69, fig. 88; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 200, fig. 205.

309 — f. 7v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *Cina de la Emaus* (fig. 18 sus, vezi şi pl. I).

Cu cerneală, scris sus între arhitecturi ,,Cînd li s-au deschis lor ochii întru frîngerea pîinii''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenuşiu şi cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,167 m × 0,220m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, cf. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 70, fig. 89, cu titlul ,,Popasul în drum spre Emaus''; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 200, fig. 204.

jos — ,,*Cînd au venit la cei zece ucenici și le-au spus lor pentru cele ce-să întîmplase pre cale*'' (fig. 18 jos, vezi şi pl. I).

Scris cu cerneală deasupra grupului din dreapta ,,ucenicii''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenuşiu şi cafeniu pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 71, fig. 90, cu titlul ,,Luca şi Cleopas vestesc apostolilor învierea Domnului''; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 200, fig. 205.

310 — f. 8r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *Prinderea* (fig. 20 sus, vezi şi pl. II).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde măsliniu, cafeniu, violet şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 59, fig. 54; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 240, fig. 283 a.

jos — ,,*Cînd au dus pe Hs la Ana și Caiafa*'' (fig. 20 jos).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu galben, pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

311 — f. 8v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — ,,*Cînd au dus pe Hs la Pilat*'' (fig. 29 sus).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu violet şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş; cf. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 55, nr. 46 b 6.

jos — *Modele de reprezentat pe sf. Anton și pe arhanghelii Mihail și Gavril* (fig. 29 jos).

Legendă deasupra Sf. Anton ,,stu Antonie'', M.G. deasupra figurilor arhanghelilor. Însemnare între cei doi arhangheli jos : ,,la Platit‹e› ra să fac aceștea''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă.

312 — f. 9r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele de zugrăvit arhidiaconi (fig. 105). ,,Sftu Ev ‹lam ›plu ahdiacon, stu Ştefan ahdiacon, ‹Ni ›canor ahdiacon, stu Roman arhidiac, sti Lavrentie''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu, galben, cafeniu pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

313 — f. 9v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *Plîngerea* (fig. 25 sus, vezi şi pl. III).

Sigla MPΘY deasupra Maicii Domnului.

Desen în peniţă, cerneală neagră pe hîrtie albă. Dim. : 0,160m × 0,225 m. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 60, nr. 60.

jos — *Ducerea la groapă a lui Iisus* (fig. 25 jos, vezi şi pl. III).

Desen în peniţă, cerneală neagră, laviu sepia, acuarelat cu cafeniu şi liliachiu, pe hîrtie albă.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf.Nicolae Domnesc, din Curtea de Argeş; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 60, nr. 60.

314 — f. 10r — (RADU ZUGRAVUL)

Pilda neghinelor (fig. 27, vezi şi pl. IV). Fragment de text între arhitecturi în partea de sus a paginii : ,,cel ce n-are haine şi-l aruncaţi întru tu *...* ''. Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,125 m × 0,175 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; vezi Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 52, nr. 34; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 226, fig. 261.

315 — f. 10v — (RADU ZUGRAVUL)

,,*Pentru tine Doamne mi-am spart capul*'' (fig. 28, vezi şi pl. IV).

Indicarea numelor personajelor, de la stînga spre dreapta,, Chiril, stia Juliana, prcu S ‹alom ›on''.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu albastru cenuşiu, cafeniu şi galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,125 m × 0,175 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş.

316 — f. 11r — (RADU ZUGRAVUL)

,,*Pilda lui Iosif celui curvar*'' (fig. 8).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu, albastru cenuşiu şi cafeniu deschis, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

După o gravură în lemn, ilustraţie din ,,Evanghelie învăţătoare'' tipărită la Govora în 1612 reprezentînd ,,Pilda fiului risipitor''; vezi *Bibl. rom.*, *fasc. II* (*1635 — 1656*), p. 121 — 122.

317 — f. 11v. — RADU ZUGRAVUL

Maica Domnului pe tron cu Iisus, *străjuită de doi arhangheli.* Model pentru icoană împărătească (fig. 34). Indicarea numelor arhanghelilor, stînga ,,Ar Mi'', dreapta ,,Ar Ga''. Sigle Ő Ώ Ή pe nimbul lui Iisus.

Desen în peniţă, cerneală neagră şi laviu sepia, acuarelat cu galben, cafeniu, verde închis şi cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

Semnat şi datat jos la piciorul tronului : *Radu zugraf ghenar 5 lt 7267* (*1759*).

318 — f. 12 r — (RADU ZUGRAVUL)

Schiţă pentru o icoană a sf. Nicolae.

Desen în peniţă, cerneală neagră, puţin acuarelat cu verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

319 — f. 12 v — (RADU ZUGRAVUL)

sus — ,,*Jicniţele mele şi mai mari le voi zidi*'' (fig. 11 sus, vezi şi pl. III).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu şi roşu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş ; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş*, p. 62, nr. 67 ; *Curtea Domnească din Argeş*, p. 233, fig. 273.

jos — ,,*Cîndu au tăiat Irod capul lui sti Ioan Botezătorul şi au venit ucenicii lui şi i-au luat trupul*

și l-au îngropat" (fig. 11 jos, vezi și pl. I).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu roșu, pe hîrtie albă. Din seria modelelor după pictura din secolul al XIV-lea din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș; cf. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 79, nr. 111; *Curtea Domnească din Argeș*, p. 209, fig. 223.

320 — f. 13r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Învierea lui Hs*" (Anastasis).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,157 m × 0,220 m.

321 — f. 13v — (RADU ZUGRAVUL)

„Ο παντοκράτωρ" ‹Iisus Pantocrator›; Model pentru o icoană (fig. 120). Indicarea numelor: „Ic Χc MHP ΘY" și „stu Ion Pr‹e›d‹i› teci".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu și verde, pe hîrtie albă. Dim.: 0,157 m × 0,217 m.

322 — f. 14r — RADU ZUGRAVUL

Iisus Pantocrator. În dreapta jos „tronuri". Model de pictură murală pentru calota turlei naosului (fig. 145). Inscripție într-un cadru și text în partea stîngă jos scris cu cerneală în legătură cu inscripțiile ce se pun la reprezentarea acestui tip iconografic în pictura murală.

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu sepia, acuarelat cu cărămiziu, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim.: 0,155 m × 0,215 m. Semnat, în centru jos: *Radu zugraf*.

323 — f. 14v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Cetele cele îngerești*". Foaie cu modele. Indicații la personaje: „stu Ioan" și „MP ΘY" pentru Maica Domnului.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim.: 0,155 m × 0,215 m.

324 — f. 15r — (RADU ZUGRAVUL)

„*Sfînta Troiță*" și „*Soboare îngerești*" (fig. 143).

Desen în peniță, cerneală neagră. Indicații în litere pentru culori pe hîrtie albă. Dim.: 0,155 m × 0,215 m.

325 — f. 15v — (RADU ZUGRAVUL)

Schimbarea la față (fig. 72).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim.: 0,157 m × 0,215 m.

326 — f. 16r — *Schiță sumară pentru icoana sf. Paraschiva.*

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim.: 0,157 m × 0,215 m. Foarte stîngaci executată probabil de un ucenic.

327 — f. 16v — Text. Canoane duhovnicești.

328 — f. 17r — (RADU ZUGRAVUL)

Распетіе Христово ‹Răstignirea lui Hristos› (fig. 42).

Indicarea numelui lui „Loghin" în dreapta lateral, mijloc.

Desen în peniță, cerneală neagră și laviu sepia, acuarelat cu verde măsliniu și cafeniu cărămiziu, pe hîrtie albă. Dim: 0,160 m × 0,215 m.

329 — f. 17v — (RADU ZUGRAVUL)

Model după „Lupta îngerilor" din Apocalipsul ilustrat de Albrecht Dürer (fig. 9).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu și albastru cenușiu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,157 m × 0,217 m.

330 — f. 18r — (RADU ZUGRAVUL)

Adormirea Maicii Domnului.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim: 0,157 m × 0,217 m.

331 — f. 18v — Text. Pedepse duhovnicești. 19r și v.

332 — f. 20r — RADU ZUGRAVUL

Model pentru icoana Maicii Domnului cu Iisus (fig. 48).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde, galben și roșu, pe hîrtie albă. Dim.: 0,157 m × 0,217 m. Semnat și datat, lateral dreapta jos: *Radu zugraf 1775, iul. 17.*

333 — f. 20v — (RADU ZUGRAVUL)

Sfîntul Sisoe (fig. 128).

Indicația numelui personajelor : sus în stînga lui Dumnezeu Tatăl „Bog Savaoth", dedesubt de la stînga spre dreapta : „Mihail, Avestița, stu Sisoe".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde și vișiniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

334 — f. 21r — Filă albă.

335 — f. 21v — (RADU ZUGRAVUL)

Sfînta Paraschiva. Model pentru icoană împărătească.
Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu vișiniu, verde, cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

336 — f. 22r — (RADU ZUGRAVUL)

Sfîntul Nicolae. Model pentru icoană împărătească (fig. 121).
Deasupra capului sfîntului mențiune privind execuția „mai în cap mitra".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu mult verde și roșu vișiniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

337 — f. 22v — 27r — Text.

338 — f. 28r — (RADU ZUGRAVUL)

Въведенне б‹о›г‹ороди›ц‹ь› ‹Intrarea în biserică a Precistei› (fig. 68).
Indicarea numelui personajelor, sus : „îngerul Domnului ; MPΘY, Zaharia". În dreapta baldachinului mențiunea „mai încolo stîlpul".

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu verde și roșu, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

339 — f. 28v — (RADU ZUGRAVUL)

Model pentru icoana Maicii Domnului cu Iisus ‹de tip Kyriatissa› (fig. 123).

Desen în peniță, cerneală neagră, acuarelat cu puțin verde, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

340 — f. 29r — Text.

341 f. 29v — Text.

342 — f. 30r — RADU ZUGRAVUL

го‹сп›од саваод ‹Domnul Savaoth› și un model de reprezentat un purcel (fig. 140).

Însemnări scrise cu cerneală în josul paginii, stînga : „S-au cutremuratu pămîntul la luna lui martie 26, într-o marți seara spre miercuri, la cina a mare, în săptămîna cea luminată în zilele prințipului neamțului". În dreapta jos — „1793" — I* s-au cutremuratu pămîntul la luna lui noembrie în 27 duminică spre luni la doă ceasuri din noapte. La cină s-au cutremurat foarte tare cît ne-am spăreat noi".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m. Semnat jos la centru : *Radu zugraf.*

343 — f. 30v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii cu modele de sfinți și profeți bust și un model de icoană a Mîntuitorului de tip „Deisis".
Indicarea numelor figurilor de la stînga la dreapta. Reg. I : „Juda, Nafthalim, Simeon, Levi" ; reg. II : „Veniamin, Josif, Ruvin" penultimul fără nume ; reg. III : „Dan", restul fără nume ; reg. IV : „Is Xc, MPΘY, sti Ioan".

Desen în peniță, creion și cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

344 — f. 31r — (RADU ZUGRAVUL)

„Nașterea lui H‹r›isto‹s›".
Indicarea numelor pentru Maica Domnului : MPΘY, sti Josif, Moș Crăciun".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori și desen în „cerneală". Dim. : 0,157 m × 0,217 m.

345 — f. 31v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele. „Nașterea Precistii" și „Jărfa lui Avraam".
Indicația numelor lui „Joachim, Avram, Isac".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat ușor cu liliachiu, pe hîrtie albă. Însemnări pentru culori. Dim. : 0,155 m × 0,215 m.

346 — f. 32r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele pentru reprezentat semnele zodiacului : „noemvrie, martie, iulie", două fără nume (fig. 148).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. 0,160 m × 0,192 m.

* I = și.

347 — f. 32v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele: păsări și animale (fig. 149).
Însemnări parțiale la figuri: ,,corbu, cotei, cocoș''. Pe jumătatea stîngă a paginii texte de rugăciune și socoteli.
... sute
... pte sute
... tu sute
... ouă sute
o mie
arhiereu
... loviții de părintele
... niți împărăția
... sătăti voao den tocmialea
* ...* ostu flămîndu și m-ați săturat însetatu și m-ați adăpat'' (ultimul citat relevă cunoștințele de iconografie ale zugravului din a doua jumătate a sec. XVII).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

348 — f. 33v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de modele de reprezentat scene din Apocalips din capitolele : 5—8 (fig. 136).
,,cap. 5. și văzui pe dreapta celui ce ședea pre scaun''.
,,cap.6. și auzi unul din cei patru vi *...* zicîndu-m ca un glas de tunet: « vino de vezi » și văzui un cal alb și cel ce șădea pre el avea arc și ș-alt cal roibu dat sabie și văzui un cal și cel ce șădea pre el avea cumpănă, moart ... și văzui și alt cal și cel ce șădea pre el numele moartea și Iadul venea după el''.
,,cap. 7. și după aceasta văzui patru îngeri stînd și 4 îngeri ale pămîntului și văzui pre alt înger care sui de la răsărita soarelui ''.
,,cap. 8. și văzui cei 7 îngeri care stau înaintea lui Dumnezeu și s-au dat lor 7 trîmbițe și văzui alt înger veni și stătu pă jerfelnic''.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157m × 0,215 m.

349 — f. 33v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele de reprezentat scene din Apocalips din capitolele 1 — 4.
,,cap.1—auzi trîmbițînd pre îngerul Rubolem ... Isaia carele a bărturisit <sic> cuvîntul lui D <u>mnez <eu>''.
,,cap. 2. acesta zice : « cela ce ține cele 7 stele, cela ce umblă în tot loculu celor șapte sfeșnice de aur »''.
,,cap. 3. știu ale tale fapte căci nume ai căci trăești și moarte ești''.
,,cap. 4. și glasul cel dintîi care au auzit ca o trîmbiță grăită cu nume zicîndu-mi sunt aici''.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim : 0,160 m × 0,215 m.

350 — f. 34r — (RADU ZUGRAVUL)

sus — *Tăierea capului Sfîntului Ion.* Compoziție în stil antic după un model occidental (fig. 80). În centru jos menționat ,,nemțește''.
jos — *Nașterea Precistei.*

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,210 m.

351 — f. 34v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu îndemnuri (fig. 82).
,,— face scăpare celui mai tare — 2 ... din dulceață, — 3. nu sînt pentru tine că sînt mirositoare — 4. dragostea găsește modul, ghiață — 5. nume cilui aducînd laudă — 6. lăsați morții în pace — 7. trăind bine din bunătatea inimii — 8. nu trebuie a începe nimică ce nu poți sfîrși — 9. nici unul nu fi-va răpă — — 10. eu sînt vie și pă apă și pă uscat — au de ce iubește muerea june — numai ca să te tămăduesc''.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,210 m

352 — f. 35r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele: detalii din zodiac (fig. 133).
Indicații la fiecare personaj sau grup ,,păna, vei prinde, stu Ioan, soare, eron, cron, luna, fev, mart, octombe, sep., avgust, iunie, april, noiemvrie, ghenarie, dichem, st. Varvar''.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă.

353 — f. 35v — (RADU ZUGRAVUL)

Lapidarea arhidiaconului Ștefan (fig. 1).
Însemnarea Maiorului Pappazoglu cu privire la găsirea caietului, scrisă cu creionul. ,,Aceste desenuri s-au găsit de

mine la un bătrîn la sf. mănăstire Bunea în distr. Dîmboviţii la ano 1860 cînd am revizuit-o cu ord. Ministerului de Cult. nr. 1657".

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,210 m.

354 — f. 36r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele: păsări şi animale (fig. 142).
Menţiune privind execuţia ,,mai lungă" lîngă gîtul păsării din rîndul doi de sus, dreapta.
Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,155 m × 0,210 m.

355 — f. 36v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu modele pentru reprezentat scene din Apocalips din capitolele 9 — 12.
,,cap. 9. şi deschizîndu-să fîntîna făr de fundu lui şi să sui fune din fîntînă — fîntîni să faci".
,,cap. 10. şi văzui pre alt înger pogorîndu-să din cer îmbrăcat cu nor şi cu curcubeu peste capul lui, unu păunat, unu roşu".
,,cap. 11. şi mi se dete o trestie, asemenea ca un toiag, zicînd scoală-te şi măsură biserica lui Dumnezeu".
,,cap. 12. şi semnu mare se arătă în cer, muere fiindu îmbrăcată cu sorele şi luna dedesuptul pecioarelor ei". ,,MPΘY".

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.

356 — f. 37r — RADU ZUGRAVUL

,,*Capul lui Sfti Ioan Botezătorul*" (fig. 35).
Însemnări lateral şi în partea de jos a filei, stînga : ,,S-au cutremurat pămîntul în ziua de Vinerea mare la 6 ceasuri din zi pă la prînz foarte rău cît s-au surpat sfintele biserici şi Colţea din Bucureşti".Şi reţetă de tehnică : ,,să-i pui păru capului puţintecă umbră apoi puţintel pigmenti la icoană crăpată să pui la crăpături pînză cu ciriş tare şi cu clei".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră. Dim. : 0,160 m × 0,215 m.
Semnat : *Radu zugraf am scris.*

357 — f. 37v — RADU ZUGRAVUL

Tînără fată în costum de epocă, cu tolbă şi arc (fig. 36).
Însemnare în partea stîngă lateral : ,,s-au cutremurat pămîntul la luna lui mart 14 zile, pă la trei ceasuri din zi fiind la liturghie în biserică duminecă, la leat 1798, mart 14".

Desen în peniţă, cerneală neagră şi sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,157 m × 0,220 m.
Semnat şi datat : *dascăl Radu zugraf Octom. 14/1802.*

358 — f. 38r — (RADU ZUGRAVUL)

Model pentru icoană împărătească reprezentînd pe sf. Nicolae.

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu roşu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

359 — f. 38v — (RADU ZUGRAVUL)

,,*Dumnezeu Savaot, unul cu trei chipuri*" (fig. 146).

Desen în peniţă şi laviu sepia, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

360 — f. 39r — (RADU ZUGRAVUL)

Maica Domnului cu Iisus (de tip Kyriotissa). În stînga sus un arhanghel. De o parte şi de alta a figurii centrale siglele ,,MHP ΘOY".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu roşu, albastru, verde, aureala aurită, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

361 — f. 39v — (RADU ZUGRAVUL)

,,*Apostol Pavel*".

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu galben şi cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

362 — f. 40r — (RADU ZUGRAVUL)

Arhanghelul Mihail încoronat de doi îngeri în zbor şi trei modele de zugrăvit coroane. În partea de jos o barză cu un şarpe în cioc şi o pasăre mică care îşi ia zborul. Foaie de studii.
Însemnare scrisă cu cerneală în partea dreaptă jos : ,,iubiţilor lipiţi-vă de oameni cei ce să tem de Dumnezeu — vindeţi casele voastre şi cumpăraţi împărăţia cerului".

Desen în creion, pe hîrtie albă învărgată, cu urme de laviu. Dim. : 0,175 m × 0,240 m.

363 — f. 40v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Învierea lui Hs*" ‹Anastasis› (fig. 74).

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă, acuarelat cu trandafiriu. Dim. : 0,145 m × 0,195 m.

364 — f. 41r — SEC. XVIII

Iisus Pantocrator. Schiţă.

Desen în peniţă şi laviu, cerneală neagră, acuarelat cu cărămiziu, trandafiriu deschis, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

365 — f. 41v — (RADU ZUGRAVUL)

„*Pilda viei, stăpînul vii*" (fig. 141).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde închis, verde deschis şi cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,197 m.

366 — f. 42r — RADU ZUGRAVUL

Modele de zugrăvit sfinţi melozi : „Stu Theofan, stu Ioan Damaschin" şi „i soborul îngerilor" (fig. 104). Jos sub soborul îngeresc indicaţia „mai lungi".

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu roşu, portocaliu, galben, cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,135 m × 0,200 m.
Seninat jos mijloc : *Radu zu* . . .

367 — f. 42v — RADU ZUGRAVUL

Foaie de modele : „Arhanghel Mihail, arhanghel Gavril, Stu Efrem Sirul" şi grup cu cei 40 de mucenici.

Desen în peniţă, acuarelat cu galben verde, cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

Semnat şi datat jos : *Radu zugraf 1773, sept 6.*

368 — f. 43r, v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu însemnări privind evenimente din viaţa lui Radu Zugravul şi text din Acatistul Maicii Domnului.
Însemnări de familie şi istorie : „Să să ştie de cînd n-am luat noi, în luna lui aprilie în 9 zile la leat 7272 ‹1764› Radu zugraf — Să să ştie cînd ni s-au născut fii-mea Stanca în avgust 6 zile la leat 7273 ‹1765› — S-au născut fiul nostru Constandin în iulie 20 la leat 7277 ‹1769› — S-au născut fiica Safta la octomvrie 21/1771 — S-au născut fiia noastră Sultana la martie 31, 1773 — S-au născut fiul nostru Nicolae, la aprilie 22 (1776) — S-au născut fiul nostru Stroe la iunie în 23 (1779) — S-au născut fiul nostru Tudorache la noem în 1 (1781) — S-au născut fiica nostră Soara, fev 8, 1786 — Să ştie cînd au murit frati-miu Iordache de ciumă în luna lui iulie 9 zile la leat 7278 ‹1770›. — Şi soru-mea Jana tot atunci în luna octomvrie 5 zile leat 7279 ‹1770› — Şi scră-mea au murit, a mică, tot atunci de ciumă şi tată-mieu tot atunci au murit, tot de ciumă, noemvrie 10 zile. — Să ştie de cînd au murit soru-mea Amfilocienţa tot atunci de ciumă în luna lui octomvrie 27 zile — Să se ştie de cînd au venit Măria sa Ştefan Ghehan voevod în luna lui aprilie, în 26 la 7 ceasuri din zi şi au tăiat pă Hîncu şi pă Ştefănie ‹sic› l-au spînzurat la lt. 1764". Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

369 — f. 44r — (RADU ZUGRAVUL)

Sfînt. Însemnări în stînga jos şi în dreapta lateral mijloc.

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu verde, cărămiziu şi galben, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,200 m.

370 — f. 44v — (RADU ZUGRAVUL)

Iisus copil. Detaliu dintr-o icoană a Maicii Domnului cu pruncul (fig. 126).

Desen în peniţă, cerneală neagră, acuarelat cu cafeniu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,194 m.

371 — f. 45r — SEC. XVIII

Martirii de sfinţi : foaie de studii (fig. 137). Însemnări la personaje indicînd numele acestora : „Andrei, Jacov, Filip, Simon, apost Ioan ‹Bo›g‹osl›, Vartolomeu".

Desen în peniţă, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,142 m × 0,200 m.

372 — f. 45v — RADU ZUGRAVUL

Foaie de studii : Martirii de sfinţi (Marcu, Toma), scenă cei trei în cuptor şi Samson şi David cu capul lui Goliat (fig. 135).

Indicaţii la fiecare personaj sau grupă de personaje : „Luca, Toma, — dosurile la

M. — verde, — pentru răstigniri, — cu capul în jos, — Marcu, — Matei, în foc, — Pavel să-l junghe la gît, — capul lui Goliat, — David, — Samson".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,142 m × 0,200 m. Semnat : *Radul*

373 — f. 46r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de modele pentru „Judecata de apoi" (fig. 134). Indicații la personaje : „Pro. Daniil, ego Daniil, Apadefon, la Iad, siraci ‹i›, la Rai, înșelători, la Iad, osîndirea să fac înaintea licurilor, drepți, duceți-vă de la mine".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,142 m × 0,200 m.

374 — f. 46v — SEC. XVIII

Foaie cu socoteli și cifre. Text grecesc : „Τοὺς μὲν ἐχθροὺς εὐεργέτει, ἵνα φίλοι τοι γενώντει, τοὺς δὲ φίλους εὐλόγει ἵνα στερεὰν τὴν φιλίαν σώζωσιν"
(Dușmanilor să le faci binele ca să-ți devină prieteni, iar pe prieteni binecuvintează-i spre a păstra prietenia trainică).
Dim. : 0,142 m × 0,200 m.

375 — f. 47r — RADU ZUGRAVUL

Foaie de studii de atelier : studii de mîini (fig. 50).

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,197 m. Semnat în cîmp spre mijloc : *Radu zugraf.*

376 — f. 47v — (RADU ZUGRAVUL)

Studii de detalii : Maica Domnului, sfinți și cruce cu instrumentele pasiunii. Însemnare privind tehnica : „Ohru și cu miniu — și cu pigment — pir ohru". Siglele la Maica Domnului și Iisus Hristos : „MP ΘY — Ic Xc".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,197 m.

377 — f. 48r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii : „stu Nicolae", Mîntuitorul, Maica Domnului și „sti Gheorghe" omorînd balaurul (fig. 138).
Însemnare : „În vremea aceia sta Is la loc șes și mulțime ucenicilor lui și la nălțime multă".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,145 m × 0,197 m.

378 — f. 48v — (RADU ZUGRAVUL)

Nașterea lui Iisus. Studii de detalii (fig. 144).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Indicații în litere pentru culori. Dim. : 0,145 m × 0,197 m.

379 — f. 49r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii de figuri : *Maica Domnului*, *Sfîntul Nicolae* (fig. 139). Studii de capete „à l'antique" și păsări.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,197 m.

380 — f. 49v — SEC. XVIII

Schiță după un tablou votiv brîncovenesc.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie îngălbenită. Dim. : 0,108 m × 0,140 m. Foarte deteriorat.

Probabil provine dintre desenele cumpărate de zugravul Adam de la Stan.

381 — f. 50r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii de atitudini.

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,147 m × 0,200 m.

382 — f. 50v — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii, de atitudini și mișcare. Însemnări și mențiuni de nume de zugravi. „Cela ce pentru noi te-ai născut — — Cistin — marele și cela — apost Matei — apost — Filip — cinstit ‹. . .› me carte că s-au fr — Radu zug — Vasile zug — Dochia ? pan — Vasile zug".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,147 m × 0,200 m. Semnat : *Radu.*

383 — f. 51r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie de studii ; *model pentru o icoană a Maicii Domnului* (fig. 124). și „șarpe cu multe capete". Însemnare jos : „Theodor Siri".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă, de asemenea în litere pentru culori. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

384 — f. 51v — (RADU ZUGRAVUL)

Martirii de sfinți (fig. 99 stg.).
sus — „Cîndu au tăiat capul lui Stu Pavel".
jos — „Cîndu au legat pe apostol Marco de coada calului".

Desen în peniță, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195 m.

385 — f. 52r — (RADU ZUGRAVUL)

Foaie cu martirii de sfinți (fig. 99 dr.).
sus — „Cîndu au răstignit pe Sti Petre"
jos — „Cîndu au băgat în foc pe sti Mathei".

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195.

386 — f. 52v — (RADU ZUGRAVUL)

„Воскр<се>нїе Лазарева" (Învierea lui Lazăr) (fig. 73).

Desen în peniță și laviu, cerneală neagră, acuarelat cu trandafiriu, pe hîrtie albă. Dim. : 0,140 m × 0,195m.

387 — f. 53r — SEC. XVIII

Foaie cu fragmente de modele : Arhanghelul Mihail (fragment). Gravură în metal. Dim. : 0,084 m × 0,103 m.
Apostoli sub arcade (fragment).

Desen în peniță, pe hîrtie albă. Dim. : 0,105 m × 0,083 m.

Însemnare trunchiată : „Duh<u>l D<o>mnului spre mi<sic>întru care m-au uns athesti săracii mor".

Scriere cu cerneală pe hîrtie îngălbenită. Dim. : 0,093 m × 0,050 m.
Toate lipite pe aceeași filă.

388 — f. 53v — Filă albă.

389 — f. 54r — SEC. XVIII

„Воскр<се>нїе Хро" (Învierea lui Iisus <Anastasis>).

Gravură în lemn foaie dintr-o tipăritură. Lipită pe un carton acoperit de un strat de laviu de sepia.

UN CAHIER DE MODÈLES DE PEINTURE MÉDIÉVALE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Des cahiers de modèles ainsi que de « podliniks » russes, des herminies grecques, les versions de textes de Denis de Fourna — et sans doute d'autres ouvrages similaires, œuvres plus anciens de provenance byzantine et sud balkanique — ont circulé dans les ateliers des peintres médiévaux roumains. Parmi ces différents recueils, les cahiers de modèles élaborés par les artistes en vue de leurs besoins professionnels présentent le plus grand intérêt pour la connaissance de la pratique de la peinture roumaine ancienne. Du fait que la traduction en dessin des modèles plus anciens reste la base de ces recueils, la peinture se révèle de ce point de vue comme un art qui s'appuie sur une puissante tradition. Ces ensembles de dessins révèlent en même temps aussi d'autres emprunts, des plus variés et des plus éloignés qui nous portent à la peinture byzantine du XIVe siècle, à celle de l'Athos, de la Crète, à l'art ancien russe et même à celui de l'Occident. L'étude de ces cahiers explique la double orientation de la peinture valaque du XVIIIe s. qui tout en restant fidèle à l'expression stylistique et iconographique des époques précédentes marque une tendance de plus en plus évidente vers une vision artistique plus en accord avec les exigences spirituelles de la fin du Moyen-Age.

Une contribution substantielle à ce sujet nous est offerte par l'étude du cahier de modèles conservé dans la collection du Cabinet de manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Section du livre rare sous les n° 4602 et n° 5307. Ces manuscrits ont été initiés au début du dix-huitième siècle par le « zugrav » roumain Radu et enrichis continuellement jusqu'à la fin du XIXe siècle par d'autres artistes roumains. Les dessins conservés aujourd'hui dans deux recueils différents proviennent du même manuscrit. Une participation essentielle à l'enrichissement du cahier de modèles revient pendant le XIXe siècle aux frères Niță et Avram, « zugravi » de la ville de Tîrgoviște, centre artistique de longue tradition.

Le cahier des modèles contient de nombreux dessins, œuvres originales et copies d'après des peintures et des gravures d'origines très variées. Une grande partie relève la préférence des artistes pour les illustrations des livres imprimés dans le pays, pendant le XVIIe siècle, surtout dans l'imprimerie de Govora. Un groupe très important est celui des modèles copies des fresques du XIVe siècle de l'église Saint Nicolas de Curtea de Argeș, le plus ancien ensemble de peinture byzantine de tradition paléologue conservé en Valachie, copies exécutées par le « zugrav » Radu vers l'année 1759. Tous ces dessins sont exécutés sur papier blanc au XVIIIe siècle, parfois bleu pour les œuvres du XIXe siècle et sont disposés par un ou deux sur la même feuille, sans ordre iconographique ou chronologique. Dessinnés à la plume en encre noir ou sépia et colorés à l'aquarelle à couleurs de provenance végétale, les dessins du « zugrav » Radu excellent par leurs qualités artistiques. L'artiste emploie parfois des tons très vifs : rouge, brique, vert, ainsi qu'une palette de couleurs claires de tons gris, bleu, rose, lilas et brun.

Malgré la grande variété des thèmes iconographiques, les modèles de Radu ainsi que ceux des autres collaborateurs du cahier peuvent être groupés en plusieurs catégories :

1. — Thèmes liturgiques et de l'Ancien et du Nouveau Testament.

2. — Conciles œcuméniques, modèles de l'Acathiste de la Vierge, du Jugement Dernier et de l'Apocalypse.

3. — Modèles pour la représentation des saints (prophètes, apôtres, saints militaires, etc.).

4. — Episodes de la vie des saints. (Saint Nicolas, Saint Jean Baptiste, Saint Démètre, Saint Elie).

5. — Modèles pour la peinture des icônes, de types les plus variés.

6. — Portraits.

7. — Etudes d'atelier.

Des nombreuses mentions concernant la vie des « zugravi », les événements historiques et des recettes pour la restauration des œuvres d'art et la technique de la peinture médiévale, impriment à cet ouvrage un important caractère documentaire.

L'étude des dessins du « zugrav » Radu relève deux étapes à manières différentes dans l'activité artistique du peintre. La première se caractérise par un graphisme accentué et comprend les œuvres exécutées jusqu'à 1761. La seconde, qui s'étend jusqu'à la fin de la vie de l'artiste, se caractérise par une tendance vers une vision très picturale.

La contribution des peintres du XIXe siècle du groupe de Tîrgovişte témoigne une activité intense et tardive dans cet ancien centre artistique.

Lista ilustraţiilor

MODELE DUPĂ PICTURA DIN SECOLUL AL XIV-LEA DIN BISERICA SFÎNTUL NICOLAE DOMNESC DIN CURTEA DE ARGEŞ

Fig. 32. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinţi şi sfinte. Cat. 302.

RADU ZUGRAVUL

Fig. 33. — Radu Zugravul. ,,I cînd au şezut Hs între dascăli". Cat. 162.

Fig. 34. — Radu Zugravul. Maica Domnului pe tron cu Iisus străjuită de doi arhangheli. Cat. 317.

Fig. 35. — Radu Zugravul. ,,Capul lui Sfti Ioan Botezătorul". Cat. 356.

Fig. 36. — Radu Zugravul. Tînără fată în costum de epocă, cu tolbă şi arc. Cat. 357.

Fig. 37. — Radu Zugravul. *1.* Pilda celor 10 fete : 5 înţelepte şi 5 nebune. *2.* Mirul păcătoasei. Cat. 174.

Fig. 38. — (Radu Zugravul). *1.* ,,Cînd l-au dus pe Stu Dimitrie la împăratul". *2.* ,,Cînd l-au băgat pe Stu Dimitrie în temniţă". Cat. 185.

Fig. 39. — Radu Zugravul. Modele de zugrăvit prooroci şi icoane reprezentînd ,,sărbători" (Întîmpinarea Domnului). Cat. 223.

Fig. 40. — (Radu Zugravul). ,,Botezul Domnului". Cat. 168.

Fig. 41. — (Radu Zugravul). Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 198.

Fig. 42. — (Radu Zugravul). Răstignirea lui Hristos. Cat. 328.

Fig. 43. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 210.

Fig. 44. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 211.

Fig. 45. — (Radu Zugravul). ,,Sti Hristofor". Cat. 224.

Fig. 46. — (Radu Zugravul). Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 169.

Fig. 47. — Radu Zugravul. Maica Domnului îndurătoare. Cat. 172.

Fig. 48. — Radu Zugravul. Model pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus. Cat. 332.

Fig. 49. — Radu Zugravul. Iisus Pantocrator. Cat. 296.

Fig. 50. — Radu Zugravul. Foaie de studii de atelier. Cat. 375.

NIŢĂ ZUGRAVUL ŞI AVRAM ZUGRAVUL

Fig. 51. — Niţă Zugravul. ,,Sfîntu mucenic Dimitri" omorînd pe Lic. Cat. 187.

Fig. 52. — Niţă Zugravul. Pilda cu via şi cu lucrătorii. Cat. 275.

Fig. 53. — Niţă Zugravul. ,,Sfînta Troiţă". Cat. 265.

Fig. 54. — Niţă Zugravul. Icoană împărătească. Iisus mare arhiereu. Cat. 277.

Fig. 55. — Niţă Zugravul. ,,Lepădarea lui Petru". Cat. 274.

Fig. 56. — Niţă Zugravul. ,,Înălţarea lui Hs Isus". Cat. 262.

Fig. 57. — Niţă Zugravul. Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 158.

Fig. 58. — Niţă Zugravul. Model pentru o icoană împărătească a Maicii Domnului cu Iisus pe tron. Cat. 256.

Fig. 59. — Niţă Zugravul. Foaie de studiu : sfînt militar. Cat. 292.

Fig. 60. — Niţă Zugravul. Foaie de studii. Sfîntul Ioan Botezătorul şi alţi doi sfinţi. Cat. 254.

Fig. 61. — Niţă Zugravul. Iisus Pantocrator. Cat. 255.

Fig. 62. — Avram Zugravul. Iisus drept împărat. Cat. 111.

Fig. 63. — Avram Zugravul. ,,Botezul lui Hristos". Cat. 107.

Fig. 64. — Avram Zugravul. Trei modele de reprezentat sfinţi. Cat. 245.

Fig. 65. — Avram Zugravul. Modele pentru reprezentarea Maicii Domnului cu Iisus în picioare şi a lui Iisus Hristos în picioare binecuvîntînd. Cat. 45.

TEME LITURGICE, SIMBOLICE, ALEGORICE ŞI DIN VECHIUL ŞI NOUL TESTAMENT

Fig. 66. — (Radu Zugravul). Liturghia îngerească. Cat. 298.

Fig. 67. — (Radu Zugravul). ,,Întîmpinarea Domnului". Cat. 297.

Fig. 68. — (Radu Zugravul). Intrarea în biserică a Precistei. Cat. 338.

Fig. 69. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele cu scene din viaţa Maicii Domnului. Cat. 180.

Fig. 70. — (Radu Zugravul). Adormirea Născătoarei de Dumnezeu. Cat. 214.

Fig. 71. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 129.

Fig. 72. — (Radu Zugravul). Schimbarea la faţă. Cat. 325.

Fig. 73. — (Radu Zugravul). Învierea lui Lazăr, Cat. 386.

Fig. 74. — (Radu Zugravul). ,,Învierea lui Hs."(Anastasis.). Cat. 363.

Fig. 75. — Secolul al XVIII-lea. Schimbarea la faţă Cat. 219.

Fig. 76. — Secolul al XVIII-lea. Vindecarea slăbănogului. Cat. 219.

Fig. 77. — Secolul al XVIII-lea. ,,Naşterea Precistei". Cat. 100.

Fig. 78. — Secolul al XIX-lea. Coborîrea Duhului Sfînt. Cat. 101.

Fig. 79. — Secolul al XIX-lea. Modele pentru ciclul Patimilor Cat. 121.

Fig. 80. — (Radu Zugravul). Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul. Cat. 350.

Fig. 81. — (Radu Zugravul). Compoziţie alegorică. Cat. 140.

Fig. 82. — (Radu Zugravul). Foaie cu îndemnuri. Cat. 351.

Fig. 83. — Secolul al XIX-lea. Adormirea Maicii Domnului. Cat. 241.

Fig. 84. — Secolul al XIX-lea. Naşterea lui Iisus. Cat. 240.

Fig. 85. — Secolul al XIX-lea. Buna Vestire. Cat. 63.

Fig. 86. — Avram Zugravul. Cina cea de taină. Cat. 109.

Fig. 87. — Secolul al XIX-lea. ,,Lepădarea lui Petru". Cat. 171.

Fig. 88. — (Radu Zugravul). Vedenia lui Moise pe munte. Cat. 118.

MODELE INSPIRATE DIN CREZ, ACATISTUL MAICII DOMNULUI ȘI VIEȚILE SFINȚILOR

Fig. 89. — Secolul al XIX-lea. Foaie cu studii pentru zugrăvit scene inspirate din Crez. Cat. 19.

Fig. 90. — Secolul al XIX-lea. Coborirea Duhului Sfint. Cat. 14.

Fig. 91. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru o decorație murală inspirată din Crez. Cat. 20.

Fig. 92. — Niță cu St. ... Adormirea Maicii Domnului. Cat. 22.

Fig. 93. — Secolul al XIX-lea. Coborirea de pe cruce. Cat. 7.

Fig. 94. — (Radu Zugravul). Model din Acatistul Maicii Domnului. Cat. 209.

Fig. 95. — (Niță Zugravul). Model din Acatistul Maicii Domnului. Cat. 264.

Fig. 96. — (Radu Zugravul). Scenă din viața Sfintului Ioan Botezătorul. Cat. 197.

Fig. 97. — (Radu Zugravul). Scene din viața Sfintului Ioan Botezătorul. Cat. 132.

Fig. 98. — (Radu Zugravul). Scene din viața Sfintului Ioan Botezătorul. Cat. 196.

Fig. 99. — (Radu Zugravul). Martirii de sfinți. Cat. 384.

MODELE DE ZUGRĂVIT SFINȚI (PROOROCI, APOSTOLI, SFINȚI MILITARI etc.) ȘI ICOANE

Fig. 100. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit prooroci. Cat. 36.

Fig. 101. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit apostoli. Cat. 235.

Fig. 102. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinți. Cat. 230.

Fig. 103. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinți. Cat. 233.

Fig. 104. — Radu Zugravul. Modele de zugrăvit sfinți melozi și sobor ingeresc. Cat. 366.

Fig. 105. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele de zugrăvit arhidiaconi. Cat. 312.

Fig. 106. — Secolul al XIX-lea. Modele de zugrăvit proroci. Cat. 287.

Fig. 107. — Secolul al XIX-lea. Modele de zugrăvit apostoli. Cat. 221.

Fig. 108. — Secolul al XIX-lea. ,,Înfricoșatul Mihail voievodul ingeresc". Cat. 243.

Fig. 109. — Secolul al XIX-lea. Foaie de studii, sfint stilpnic și studiu de animal. Cat. 146.

Fig. 110. — Secolul al XIX-lea. Studiu pentru un sfint militar. Cat. 85.

Fig. 111. — Secolul al XIX-lea. Sfintul Gheorghe omorind balaurul. Cat. 191.

Fig. 112. — Secolul al XIX-lea. Studiu de inger cu ripidă. Cat. 194.

Fig. 113. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru zugrăvit un sfint militar. Cat. 195.

Fig. 114. — Secolul al XIX-lea. Sfintul Ioan Botezătorul. Cat. 278.

Fig. 115. — Secolul al XIX-lea. Foaie de studiu. Sfintă (Dorothea). Cat. 3.

Fig. 116. — Secolul al XIX-lea. Sfintul Eustatie. Cat. 220.

Fig. 117. — Secolul al XIX-lea ,,Sti Artemie". Cat. 228.

Fig. 118. — Secolul al XIX-lea. ,,Arhanghel Mihail". Cat. 288.

Fig. 119. — (Radu Zugravul). Model pentru o icoană: Iisus Pantocrator. Cat. 186.

Fig. 120. — Secolul al XIX-lea. Iisus Pantocrator. Cat. 321.

Fig. 121. — (Radu Zugravul). Sfintul Nicolae. Model pentru o icoană împărătească. Cat. 336.

Fig. 122. — (Radu Zugravul). Model pentru o icoană a Maicii Domnului (de tip Hodighitria). Cat. 227.

Fig. 123. — (Radu Zugravul). Model pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus (de tip Kyriatissa). Cat. 339.

Fig. 124. — (Radu Zugravul). Foaie de studii : model pentru o icoană a Maicii Domnului. Cat. 383.

Fig. 125. — (Radu Zugravul). Maica Domnului cu Iisus de tipul Maicii Domnului cu simbolurile Patimilor. Cat. 232.

Fig. 126. — (Radu Zugravul). Iisus copil. Cat. 370.

Fig. 127. — (Radu Zugravul). Sfintul Ioan Botezătorul. Cat. 156.

Fig. 128. — (Radu Zugravul). Sfintul Sisoe. Cat. 333.

Fig. 129. — Secolul al XIX-lea. Iisus Pantocrator. Cat. 64.

Fig. 130 — Secolul al XIX-lea. Iisus mare arhiereu. Cat. 79.

Fig. 131. — Secolul al XIX-lea. Schițe pentru icoane împărătești : Maica Domnului și Iisus Pantocrator. Cat. 269.

Fig. 132. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru chipul Maicii Domnului indurerată. Cat. 283.

STUDII DIVERSE DE COMPOZIȚIE, ATITUDINI ȘI MIȘCARE

Fig. 133. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele : detalii din zodiac. Cat. 352.

Fig. 134. — (Radu Zugravul). Foaie de modele pentru Judecata de apoi. Cat. 373.

Fig. 135. — Radu Zugravul. Foaie de studii. Cat. 372.

Fig. 136. — (Radu Zugravul). Foaie de modele de reprezentat scene din Apocalips. Cat. 348.

Fig. 137. — (Radu Zugravul). Foaie de studii. Cat. 371.

Fig. 66. — (Radu Zugravul). Liturghia ingerească. Cat. 298.

Fig. 67. — (Radu Zugravul). ,,Întîmpinarea Domnului''. Cat. 297.

Fig. 68. — (Radu Zugravul). Intrarea în biserică a Precistei. Cat. 338.

Fig. 69. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele cu scene din viața Maicii Domnului. Cat. 180.

Fig. 70. — (Radu Zugravul). Adormirea Născătoarei de Dumnezeu. Cat. 214.

Fig. 71. — (Radu Zugravul). Plîngerea. Cat. 129.

Fig. 72. — (Radu Zugravul). Schimbarea la faţă. Cat. 325.

Fig. 73. — (Radu Zugravul). Învierea lui Lazăr. Cat. 386.

Fig. 74. — (Radu Zugravul), ,,Învierea lui Hs.". (Anastasis). Cat. 363.

Fig. 75.— Secolul al XVIII-lea. Schimbarea la faţă. Cat. 219.

Fig. 76. — Secolul al XVIII-lea. Vindecarea slăbănogului. Cat. 219.

Fig. 77. — Secolul al XVIII-lea. ,,Naşterea Precistei". Cat. 100.

Fig. 78. — Secolul al XIX-lea. Coborîrea Duhului Sfînt. Cat. 101.

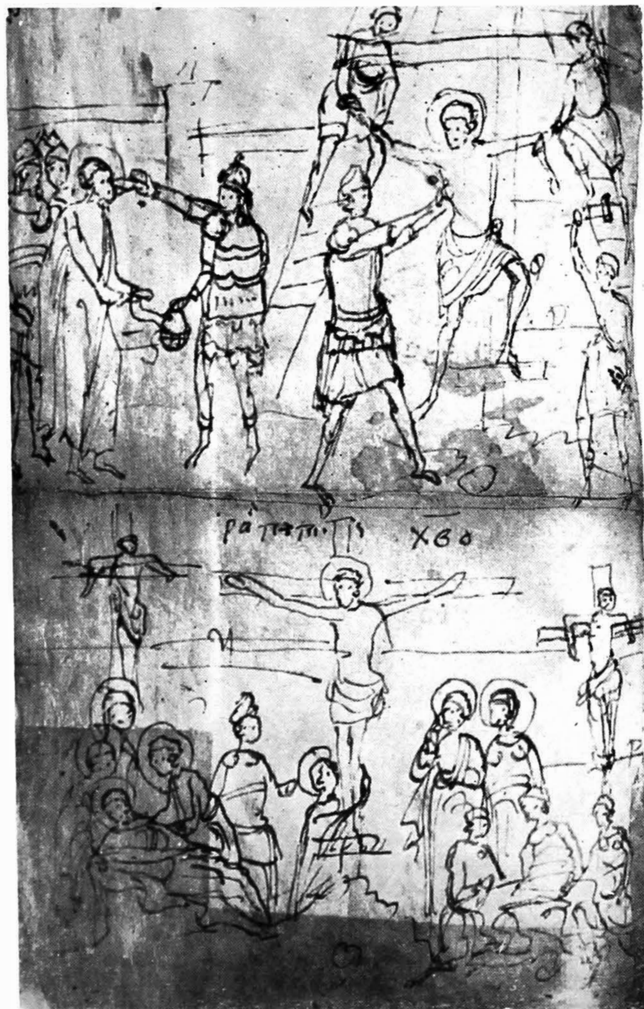

Fig. 79.— Secolul al XIX-lea. Modele pentru ciclul Patimilor. Cat. 121.

Fig. 80. — (Radu Zugravul). Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul. Cat. 350.

Fig. 81. — (Radu Zugravul). Compoziţie alegorică. Cat. 140.

Fig. 82. — (Radu Zugravul). Foaie cu îndemnuri, Cat. 351.

Fig. 83. — Secolul al XIX-lea. Adormirea Maicii Domnului. Cat. 241.

Fig. 84. — Secolul al XIX-lea. Nașterea lui Iisus. Cat. 240.

Fig. 85. — Secolul al XIX-lea. Buna Vestire. Cat. 63.

Fig. 86. — Avram Zugravul. Cina cea de taină. Cat. 109.

Fig. 87. — Secolul al XIX-lea. „Lepădarea lui Petru". Cat. 171.

Fig. 88. — (Radu Zugravul). Vedenia lui Moise pe munte. Cat. 118.

Fig. 89. — Secolul al XIX-lea. Foaie cu studii pentru zugrăvit scene inspirate din Crez. Cat. 19.

Fig. 90. — Secolul al XIX-lea. Coborirea Duhului Sfînt. Cat. 14.

Fig 91. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru o decorație murală inspirată din Crez. Cat. 20.

Fig. 92. — Niță cu St. . . . Adormirea Maicii Domnului. Cat. 22.

Fig. 93. — Secolul al XIX-lea. Coborirea de pe cruce. Cat. 7.

Fig. 94. — (Radu Zugravul). Model din Acatistul Maicii Domnului. Cat. 209.

Fig. 95. — (Niță Zugravul). Model din Acatistul Maicii Domnului. Cat. 264.

Fig. 96. – (Radu Zugravul). Scene din viața Sfîntului Ioan Botezătorul. Cat. 197.

Fig. 97.—(Radu Zugravul). Scenă din viaţa Sfîntului Ioan Botezătorul. Cat. 132.

Fig. 98. — (Radu Zugravul). Scenă din viaţa Sfîntului Ioan Botezătorul. Cat. 196.

Fig. 99. — (Radu Zugravul). Martirii de sfinţi. Cat. 384.

Fig. 100. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit prooroci. Cat. 36.

Fig. 101. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit apostoli. Cat. 235.

Fig. 102. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinţi. Cat. 230.

Fig. 103. — (Radu Zugravul). Modele de zugrăvit sfinţi. Cat. 233.

Fig. 104. — Radu Zugravul. Modele de zugrăvit sfinţii melozi şi sobor îngeresc. Cat. 366.

Fig. 105. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele de zugrăvit arhidiaconi. Cat. 312.

Fig. 106. — Secolul al XIX-lea. Modele de zugrăvit prooroci. Cat. 287.

Fig. 107. — Secolul al XIX-lea. Modele de zugrăvit apostoli. Cat. 221.

Fig. 108. — Secolul al XIX-lea. ,,Înfricoşatul Mihail voievodul îngeresc''. Cat. 243.

Fig. 109. — Secolul al XIX-lea. Foaie de studii, sfînt stîlpnic şi studiu de animal. Cat. 146.

Fig. 110. — Secolul al XIX-lea. Studiu pentru un sfînt militar. Cat. 85.

Fig. 111. — Secolul al XIX-lea. Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Cat. 191.

Fig. 112. — Secolul al XIX-lea. Studiu de înger cu ripidă. Cat. 194.

Fig. 113. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru zugrăvit un sfînt militar. Cat. 195.

Fig. 114. — Secolul al XIX-lea. Sfîntul Ioan Botezătorul. Cat. 278.

Fig. 115. — Secolul al XIX-lea. Foaie de studiu. Sfîntă (Dorothea). Cat. 3.

Fig. 116. — Secolul al XIX-lea. Sfintul Eustatie. Cat. 220.

Fig. 117. — Secolul al XIX-lea. „Sti Artemie". Cat. 228.

Fig. 118. — Secolul al XIX-lea. „Arhanghel Mihail". Cat. 288.

Fig. 119.— (Radu Zugravul). Model pentru o icoană : împărătească. Iisus Pantocrator Cat. 186.

Fig. 120. — Secolul al XIX-lea. Iisus Pantocrator. Cat. 321.

Fig. 121. — (Radu Zugravul). Sfîntul Nicolae. Model pentru o icoană împărătească. Cat. 336.

Fig. 122. — (Radu Zugravul). Model pentru o icoană a Maicii Domnului (de tip Hodighitria). Cat. 227.

Fig. 123. — (Radu Zugravul). Model pentru o icoană a Maicii Domnului cu Iisus (de tip Kyriatissa). Cat. 339.

Fig. 124. — (Radu Zugravul). Foaie de studii model pentru o icoană a Maicii Domnului. Cat. 383.

Fig. 125. — (Radu Zugravul). Maica Domnului cu Iisus de tipul Maicii Domnului cu simbolurile Patimilor. Cat. 232.

Fig. 126. — (Radu Zugravul). Iisus copil. Cat. 370.

Fig. 127. — (Radu Zugravul). Sfîntul Ioan Botezătorul. Cat. 156.

Fig. 128. — (Radu Zugravul). Sfîntul Sisoe. Cat. 333.

Fig. 129. — Secolul al XIX-lea. Iisus Pantocrator. Cat. 64.

Fig. 130. — Secolul al XIX-lea. Iisus mare arhiereu. Cat. 79.

Fig. 131. — Secolul al XIX-lea. Schițe pentru icoane împărătești : Maica Domnului și Iisus Pantocrator. Cat. 269.

Fig. 132. — Secolul al XIX-lea. Schiță pentru chipul Maicii Domnului îndurerată. Cat. 283.

Fig. 133. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele: detalii din zodiac. Cat. 352.

Fig. 134. — (Radu Zugravul). Foaie de modele pentru Judecata de apoi. Cat. 373.

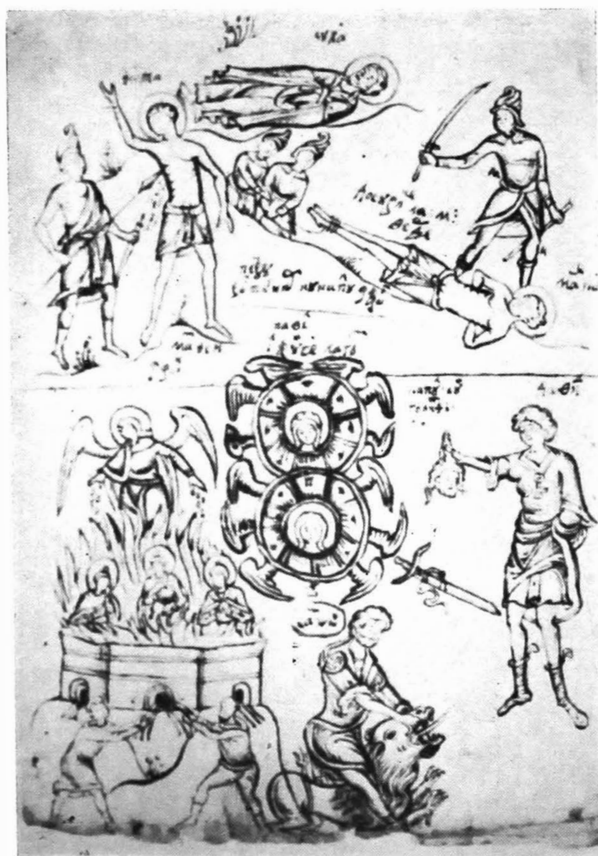

Fig. 135. — Radu Zugravul. Foaie de studii. Cat. 372.

Fig. 136. — (Radu Zugravul). Foaie de modele de reprezentat scene din Apocalips. Cat. 348.

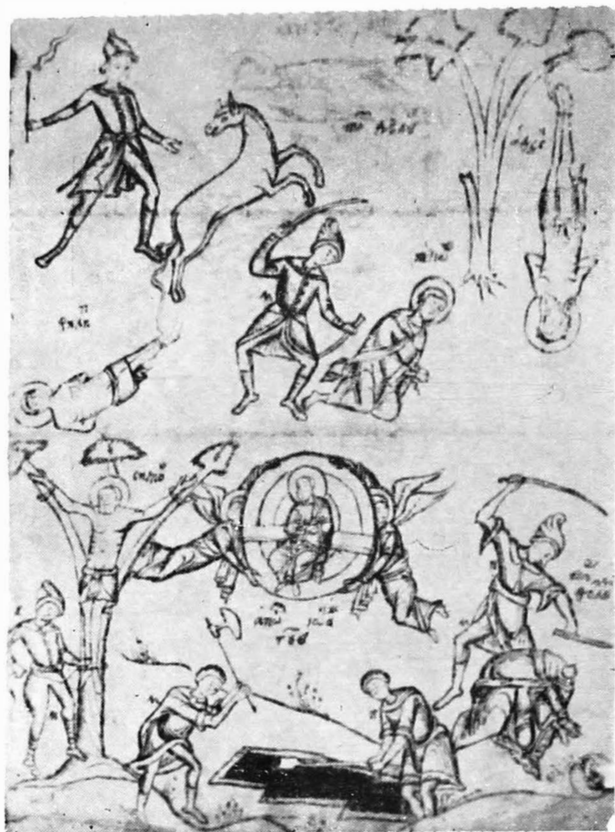

Fig. 137. — (Radu Zugravul). Foaie de studii. Cat. 371.

Fig. 138. — (Radu Zugravul). Foaie de studii. Cat. 377.

Fig. 139. — (Radu Zugravul). Foaie de studii de figuri: Maica Domnului, Sfintul Nicolae. Cat. 379.

Fig. 140. — Radu Zugravul. Domnul Savaoth și un model de reprezentat un purcel. Cat. 342.

Fig. 141. — Radu Zugravul. Pilda viei, stăpînul viei. Cat. 365.

Fig. 142. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele: păsări şi animale. Cat. 354.

Fig. 143. — (Radu Zugravul). ,,Sfînta Troiţă'' şi soboare îngereşti. Cat. 324.

Fig. 144. — (Radu Zugravul). Nașterea lui Iisus. Studii de detalii. Cat. 378.

Fig. 145. — Radu Zugravul. Iisus Pantocrator. Cat. 322.

Fig. 146. — (Radu Zugravul). Dumnezeu Savaoth unul cu trei chipuri. Cat. 359.

Fig. 147. — (Radu Zugravul). ,,Gătirea scaunului". Cat. 143.

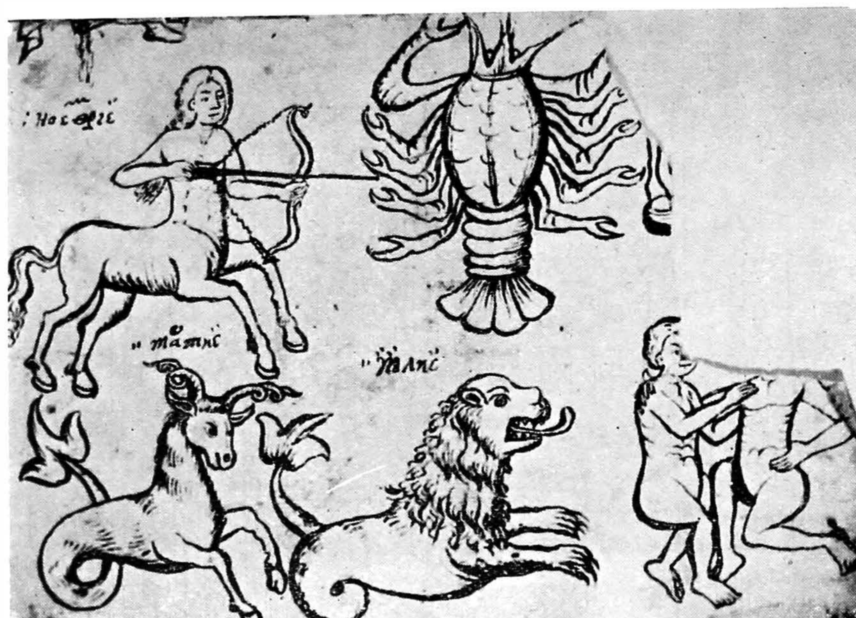

Fig. 148. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele de reprezentat semnele zodiacului. Cat.346.

Fig. 149. — (Radu Zugravul). Foaie cu modele: păsări și animale. Cat. 347.

Fig. 150. — (Radu Zugravul). Șase modele de zugrăvit ctitori : domnitori, mitropoliți, clerici, boieri. Cat. 199.

Fig. 151. — (Radu Zugravul). Portretele a două jupînițe. Cat. 138.

Fig. 152. — (Avram Zugravul). Schiţă pentru un portret votiv al familiei Fusea. Cat. 48.

Fig. 153. — Secolul al XIX-lea. Schiţă pentru un tablou votiv. Cat. 284.

Redactor : HILDA MAZILU
Tehnoredactor : ELENA SPIRU

Bun de tipar 09.03.1974. Tiraj 1400. Hîrtie cretată, format 8/54 x 84 70 G/m². Coli de tipar 34,5. Planşe 4.
C. Z. pentru biblioteci mari 7(498),, ... : 17,,(082).
C. Z. pentru biblioteci mici 7(498).

Întreprinderea poligrafică Informaţia
str. Brezoianu nr. 23—25, Bucureşti
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

 I. P. Informaţia c. 897

TEODORA VOINESCU, Un caiet de modele de pictură medievală românească

Culegerile de modele și erminiile au circulat frecvent în tot cursul veacului al XVIII-lea și în primele decenii ale veacului al XIX-lea în mediul artistic al zugravilor români. Puțin cunoscute azi aceste categorii de lucrări cuprind multiple și bogate izvoare în procesul de creație al picturii medievale românești. Noi personalități de zugravi, ca cele ale lui Radu Zugravul, inițiatorul caietului, și ale continuatorilor săi, zugravii din Tîrgoviște, se conturează treptat prin parcurgerea filelor ilustrate cu bogatul material grafic ce au lăsat, ce pune în lumină atît preferințele și orientarea artiștilor, cît și interferența dintre tradiție și inovație, proces ce caracterizează pictura medievală din ultima sa etapă de dezvoltare.

Lei [illegible]

Volumul de față, al treilea cu acest titlu, a fost consacrat unor studii mai ample ce tratează teme din cuprinsul artei de la sfîrșitul veacului al XVII-lea și decursul veacului al XVIII-lea din Țara Românească. Rezultate ale unor cercetări temeinice ale perioadei respective, ele aduc contribuții noi și pun la dispoziția specialiștilor roadele acestor investigări orientate cu precădere asupra aspectelor mai caracteristice, majore, proprii și puțin cunoscute din domeniul artei vechi românești.

LEI 56

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA